

A GYÖNGYÖSI
KATH. KÖZSÉGI NAGYGYMNASIUM
TÖRTÉNETE

1634-től 1895-ig.

IRTA

VÁGÓ FERENCZ

gymn. igazgató.

GYÖNGYÖS,
NYOMATOTT KOHN L. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1896.

Iam nunc a teneris si quid tibi creditur, annis. Disce
puer, possis quae meminisse, senex.

Doctrina labor augetur, doctrina labore, Nec venit
ignava gloria parta manu.

At praetium ex hausti manet immortale laboris Fama
sepulchrâles praeteritura rogos.

Santel.

Előszó.

A gyöngyösi gymnasium multját lapozva, az erre vonatkozó okmányok tanulmányozása között felemelkedik az ember lelke amaz ismételten és ismételten megújuló teljes akaraterő és félreismerhetlen áldozatkészség fölött, melyet úgy egyesek, mint a vidék, de legkiváltképen nemes Gyöngyös város közönsége a gyöngyösi gymnasium életre-hívása és fentartása érdekében annyiszor állandóan és lan-kadatlanul kifejtett.

Csak ily, pihenést nem ismerő, szívós kitartóság és meg-megújuló egymást követő, több oldalról nyilvánuló fokozatos áldozatkészség volt képes a gyöngyösi gymnasiumot, mely a felsőbb hatóságok intézkedései folytán többször a megsemmisülés szélére hajtatott, két századot meghaladólag az utókornak fentartani.

Mindezeket látva fölemelkedik a lélek s tisztelettel hajol meg az ember ama lelkesültség előtt, melyet Gyöngyös város közönsége, különösen mint a gymnasiumnak pátronusa a népnevelésért s az ifjuság szellemi kiképeztetésért kifejtett.

Igaz, nemes hév sugárzik a gymnasium körül tett intézkedéseikből.

Áldás poraikra és legyen áldott emlékök !! . . .

A gyöngyösi gymnasium létesítésében és fenállásában a vidék is osztályrészt vett, mert nemcsak a megalakulás

és életre hívás nehéz küzdelmeiben állt sorompóba, sőt annak fentartásához is hozzájárult leginkább azzal, hogy gyermekeit ezen gymnasiumban képezte.

A gyöngyösi gymnasium életképessége nemcsak abban nyilvánul, hogy a közel-vidék tanuló ifjúsága kereste fel, de a távolabb eső, különösen a felső tótajku vármegyék tanuló-ifjúsága nagy számban sereglett a gyöngyösi gymnasium falai közé, s így nemcsak a népnevelés terén teljesíté hazafiui kötelességét, de egyszersmind a magyar nyelv érdekében is nemzeti missiót teljesített. Trencsén, Turóc, Liptó, Zólyom sőt Árva vármegyéből is nagyobb számban jöttek tótajku gyermekek, akik iskoláik bevégezése után a magyar nyelv teljes birásával váltak meg a gyöngyösi gymnasiumtól.

Ezek száma sokszor a létszám egyhatod részét is kitette.

Mint mondtam a gyöngyösi gymnasium a fölötté lefolyt idők kormányainak soha sem volt kedvence. Sőt midőn már önerejéből az V. és VI. osztályt is felállította s több éven át fenn is tartotta 1789. évben uralkodó József császár rendeltére az V. és VI. osztály Jászberénybe szándékozott áthelyeztetni, s hogy ez meg nem történt, néhai özv. Páldy Mihályné, született Nagy Margit árokszállási birtokos urnőnek köszönhető, aki is áldozatkészséggel oly alapítványt tett, melynek kamatai az V. és VI-ik osztály kiadásait teljesen fedezték.

E nemes lelkű, a népnevelés ügye iránt lelkesülő urnőnek köszönhető tehát az V. és VI. osztály eddigi állandó fenállása, s így méltán megérdemli, hogy neve a gymnasium történetében e kiemelkedő előszóban az utókor részére megörökítkessék. S nem titkolhatom el én sem érzéseimet, melyekkel e sorokban emlékének áldozom és hamvaira az Egek urától áldást kérek.

A gyöngyösi gymnasium történetét a mélyen tisztelt közönség könnyebb tájékozhatása végett négy korszakra osztottam fel.

Az I. korszak kezdődik 1634-ik évtől s tart 1740-ig vagyis Mária Terézia felséges királynőnk uralkodásának kezdetéig.

A II.-ik korszak 1740-től 1849-ig terjed. Ez az előbbinél kedvezőbb, de sok küzdelemmel járt korszak, mely 109 évi eseményt foglal magában.

A III.-ik korszak kezdődik az 1850-ik évtől és végződik az 1865-ik évvel s így felölel 15 évi, nagyrészt borult korszakot.

A IV -ik végre 1866-tól 1895-ig, 29 éves korszakot.

Hogy mily szolgálatot tett a gyöngyösi gymnasium a népnevelés, a magyar nyelv terjesztése s így a hazafiség terén, azt azon nagy vidék érdeklődése igazolja, melyről a tanuló ifjuság — mint a kimutatásban látható — falai közé sereglett.

A mily nehéz lélekkel tapasztalható, hogy a gyöngyösi gymnasium a kormányok védelme nélkül állott fen: oly mértékben nyilvánult az egyesek, a vidék, az egri egyházmegye főpásztorai és a város védelme.

Ezeknek köszönhető a fenállás. — Legyen áldott emlékek!

Ők, akik törekedtek hazafuságot teljesíteni, átadták örökül, hogy az utókor nemes példájukon buzdulva teljesítse magasztos hazafiui sz. kötelességét.

Szerző.

Bevezetés.

Imádott hazánk a jelen 1896-ik évben ünnepli ezredéves fenállását. Nemzetünk fiai ezer évvel ezelőtt ontották hős életüket és vérüket azon hazáért, melyet elfoglalva, ezer éven át annyi vihar és küzdelem közt az utókor részére fentartottak.

Nemzeti történelmünk az örökös harc és küzdelem lapjaival van telve, de eme megszámlálhatlan lapok között nincs egy, ahol a hazaszeretet, a hazáért önfeláldozó hős-tettek arany betűkkel telve ne volnának. — Csak a minden oldalról s minden alkalommal nyilvánuló, meghamisíthatlan hon szeretet volt képes ama rettenetes napokat átélni, amelyeket a kül hatalmak, ellenségeken kívül a kevésbbé vészes belviszály örökösen pusztított.

Annyi vér folyt e hazáért, annyi élet ontatott ki, hogy allig van talpalatnyi tér. amelyet honfi vér nem áztatot; allig van hely, ahol a hős honfi védve e szent hazát, ne lehelte volna ki életét. — Leborulunk nemzetünk ezredéves küzdelmei előtt, leborulunk hőseink nagy tettei előtt, s midőn hálaimát bocsájtunk az ég urához a védelemért, lelkünket őseink hős tetteiben erősítjük és ápoljuk keblünkben azon honszeretetet, mely hazánk ezredévét hízosítja, s mely nélkül egy újabb ezredév elé bizalommal nem tekinthetnénk.

Világ történelmünk igazolja, hogy hány nemzet vívott

II.

harczot e tejjel-mézzel folyó Kánaánért, de igazolja azt is, hogy e sokat ígérő és adó területért örökös harc és örökös küzdelem folyt. Egyedül az Ázsiából bevándorolt magyar nemzet volt képes a nyugaton elő haladt népek erejét megtúrni, egyedül e nemzet volt képes az előre haladott nemzetek ha tiszteletét nem is, de félelmét kivivni, melynek birtokában bár sok vihar és vész között, de magának államot alkotott, s azt ezer éven átváltakozó szerencsével ugyan, de diadalmasan megtartotta.

Őseinktől öröklött nemes tulajdonok az utókorra meghamisíthatlanul reá szálltak. Az első idők élő alakjaitól örökölték ezt az utódok, most ez a hagyomány, később a történelmi hagyományból vették a nemes szikrát és a gondos neveléssel ápolva erősíték a zsenge ifjuságot, hogy őseink nagy tettein épülve és szellemülve, azokhoz méltókká legyenek.

Oh mily kellemes a gyenge ifjuság fogékony lelkei előtt feltárni a multak dicső eseményeit, mily lelket emelő s magasztos föladat a fogékony magyar szívbe a honszeretet szent igéjét belehelni, hogy eme nemes szikra alkalom adtán tüzet fogva, ha a haza hívja, föllángoljon.

Mily magasztos hivatás a tanárnak a gyenge szem előtt a dicsőség fáklyáját meggyújtani s mily megnyugtató, mily boldogító az, midőn az elvetett magot kikelni s dusan gyömmölcsozni látja! — De lehet-e oly tanár, aki hazánk történelmének tanítása alkalmával a sok kimagasló köröket előadva fel ne lelkesüljön? Lehet e ész, mely azt el ne fogadja s kebel, mely azt be ne zárja?!

Ezredéves dicsőségteljes multunk, őseink nagy és dicső tettei, a fajunk munkaszeretete és fogékonysága ad biztosítékokat a másik ezerév dicsőségére, s midőn emez alka-

lomadta kitérésért bocsánatot kérek, szerénytelenség nélkül mondhatom azt, hogy ezredéves multunkban a népnevelés, a tanítás volt egyik alapvető biztosíték, mert lehetett a tanítás a kezdet stádiumában gyenge. szűk körre szorítva, s ha egyéb kívánni valót fel is jegyzett a történelem, de az a hiány, melyet honszeretnek neveztek, sehol, soha nem nyilvánult. Két irány volt, melyeket a tanítás leginkább felölelt: az Isten és Haza. És e kettőben volt ama bűvös hatalom, ama végzetes erő, mely őseinket nagyokká, hőssökké tette.

És ha eme kis művemben úgy nyilatkozom, hogy e kettőnek állt szolgálatában a gyöngyösi gymnasium is: úgy legkevésbé sem használtam oly kifejezést, mely a valótlanúság bélyegét hordozná.

A gyöngyösi gymnasiumban is tanulták az Istent imádni és a hazát szeretni, úgy ez is egyik faktor volt a nagy műben, a nagy munkában, melynek ezredéves megélését ma elég szabadon és hatalomban ünnepeljük.

Viraszszon felettünk továbbra is a magasságbeli hatalmas, nagy Isten, ki ezer éven át megvédett, s öntse reánk szent áldását, hogy az új ezredbe lelki erővel s azzal az öntudattal lépünk, hogy nem volt Magyarország, hanem lesz.

Ezen bevezetés után mindenekelőtt sajnálattal kell kifejezést adnom azon nemcsak magam, mint késő koru, hanem sokkal előbb élő s különben a haza ügye iránt lelkesülő egyének által tapasztalt s elismert szomorú állapotnak, hogy a középiskolák megalapításának régiebb korszaka homályos.

Egyrésről okozza ezt azon általánosan ismert körülmény, hogy hajdan kevésbé volt elterjedve az írás tudománya, s így az emberek nem igen foglalkoztak az esemé-

nyek feljegyzésével: másrésről az a sok zivatar, mely nemzetünk feje fölött az évszázadok hosszú során át elvult, a létezett irott emlékeink legnagyobb részét is — midőn a török hódítás egész falvakat, városokat törült le országunk fölszínéről — elpusztította.

Róbert Károly 1304-dik év aug. 15-én Visegrádról kibocsájtott legmagasabb rendeletével már az Árpádok korában főnállott Gyöngyöst a budai polgárok szabadalmaiban részesítvén, a magyarhon nevezetesebb városainak sorába emelte, minek következménye lőn, hogy városunk nemcsak a haza jelentékenyebb városainak műveltségéve párhuzamosan haladni törekedett, hanem hogy a tudományos képzésnek egyebütt föltalálható segédeszközeit — a kor igényeihez idomított iskolákat is állítottatott fel.

Eme jog birtokában nemcsak a város és vidék ügybuzgó lakóit kereste fel, de az ország tehetősebb urait és főpapjait is azon czélből, hogy kegyes adományokkal a Gyöngyösön emelendő községi iskola szándékolt fölállíttatásában a várost támogassák gyermekeik, érdekeltjeik nevében.

1634—1740-ik évekre.

Ha van nemzet, mely főpapjaik nagylelkű adakozását, a melylyel a tudományokat, a művészetet és szegényeket ápolták — büszke: úgy a magyar méltán dicsekedhetik övéivel; mert tagadhatlan tény, hogy alig van honunkban intézet, mely lelkes főpapjaink alapítása, vagy legalább hozzájárulása nélkül keletkezett volna.

Azért egy nemzetnek sem kötelessége nagyobb kegyelettel viseltetni főpapjai iránt, mint éppen a magyarnak. Mert a magyar püspökök nemcsak ma, de különösen az előbbi századokban majdnem kivétel nélkül a nemzetre árasztották vissza jövedelmeiket.

A fennebb említett ügybuzgó férfiak éveken át lan-kadatlanul folytatott működésük után oly összeget gyűjtöttek egybe, mely az elüljáróság várakozásának reményén túl eleget tett, s mely az építendő gymnasium első alap-
vagyónát képezte.

Hogy létezett-e már ekkor — habár kezdetleges állapotban is — iskolai intézet, erre nézve biztos adatok hiányzanak. De minthogy más egyenlő rangú városokban már ekkor állottak fenn elemi és középtanodai iskolák, azt következteti, hogy Gyöngyösön is gondoskodva volt már az ifjújág közművelődéséről. Ez kitetszik P. Forró György, jézustársasági tartományfőnöknek 1633-ik évi június hó 9 én kelt és Gyöngyös város elüljáróságának írásbeli megkeresésére adott következő válaszából:

»Áldja meg Isten kegyelmeiket minden kívánta jókkal! Megértettem kegyelmeik kívánságát f. é. május hó 27-én irt levelökből. Fölötte javallom a kegyelmeik ügyeket, hogy az iskolának elővitelében törekszenek és módot keresnek, mert valóban az iskolában nyert tanulságnál nincs hasznosabb az Isten tiszteletének nevelésére és minden lelki jónak öregbitésére, és annak ami az istentisztelettel ellenkezik, kioltására. — Továbbá noha az jó igyekezetnek elővitelére — a kegyelmeik kívánsága szerint — kész volnék, de tehetségem — főképen mostan — arra nincsen, mert még több helyeknek is — amint sokan óhajtják — a személyek fogyatkozása miatt — kedvem szerint nem szolgálhatok. És érzek én itt is fogyatkozást. Az élő Isten mutasson módot benne, hogy a kegyelmeik jóakarata mehesen elő (érvényesülhessen) az ő sz. nevének tiszteletére. Én tiszta szivből, jóakarattal való szolgálatomat ajánlom kegyelmeiknek és éltesse sokáig a sz. Isten.« Irtam Bécsben, 1633-ik évi junius 9-én, kegyelmeiknek jóakaró szolgálja P. Forró György S. J. provinciális.

E levél tartalma igazolásul szolgál arra nézve, hogy a nagy szellemi tehetséggel, alapos tudománnyal és igen jó szivvel megáldott érdemes tartományfőnök magáévá kívánja tenni az ügyet, de a fenálló viszonyok között az atyák hiányossága, inkább elfoglaltsága miatt még most nem teljesitheti az elüljáróság kérelmét s ohaját.

Az elüljáróság, mely vallásos érzületénél fogva a szivén fekvő iskola ügyet úgy tekintvén, mint hitbeli erény és a világtudomány gyámolítóját, melynek föladata (már t. i. az iskolának) a Jézussal való öntudatos közösségre nevelni a növendékeket és őket a mellett oly ismeretekkel

ellátni, melyeknek elsajátítása által az egyház és a haza szolgálatára képesekké tenni, a tartományi főnök levele csak ösztönül és semmi külbefolyástól meg nem ingatható bizalmul szolgált arra, hogy a lelkükkel összeforrott ügyben tespedés ne álljon be. Azért ugyanazon év (1633) október havában egy alázatos, bizalmas és bátor szellemre mutató levelet intéztek a Jézustársasági főnökhöz a végett, hogy az iskolák megkezdésére legalább 3 tizst. atyát rendelni sziveskedjék.

E második megkereső levélre 1633. nov. 6-án titoknoka: Debrinszky György válaszolt következőképen.

»Tisztelt becsületes biró uraimék, igaz nemes gyöngyösi tanács! Isten kegyelme tegye kegyelmeteket minden javaiban részessé.

Hogy kegyelmetek a mi szerzetünk érdeme fölött annyira fáradsanak abban, hogy a mi szerzetünkből egynehány páternek állandó és bizonyos maradásra való hajlékocskája lehessen a kegyelmetek városában, nem tudjuk fejenkint mire magyarázni, mint csupán csak a kegyelmetek érdemünk fölötti jó akaratjára. Isten kegyelmeteket fejenkint abba az nemes igyekezetbe tegye mindaddig nyomóssa, valamig dicséretes fáradságuknak előmenetelét nem látják kegyelmetek fejenként. Mi semmi munkáról, sem az kegyelmetek nemes városának hasznos fáradságától nem vonnánk vissza magunkat, csakhogy láthatóok az dolognak (ügynek) maradandó állapotját. Tudja kegyelmetek fejenkint, hogy a szegény megholt püspöknek hideg teteme még felvagyon a földszinén (azaz még nem temették el) és a püspöki székbe még nem ült be az utána következő, kinek azonban grátiájától és atyai pártfogásától függ főképen mind az engedelmes szolgálatunk, mind pedig

kegyelmek hozzánk való nemes indulatja. De mégis úgy reméljük, hogy Isten kegyelméből rövid idő múlva mind a kettő megleszen. S így ellévén amaz is takarítva, emez székébe ülván, kedveskedhetik kegyelmek áhítatos kívánságának P. Provinciális uram, ki most a tengermelléki provinciánkat (szerzet-házainkat) látogatja. Az kegyelmek becsületes levelét azelőtt három héttel Ő kegyelmének (a rendfőnököknek) küldöttem el, és mindennap várom a választ, hogy kegyelmek fejenkint (azaz: egyenkint és így mindegyik) Ő kegyelmének leveléből értse a dolgot. Reám bizott Ő kegyelme elmenetelekor valamennyi levelet Ondelből, Törökországból, hogy én itt közelebb lévén, személyében, illetőleg nevében megfelelnék addig, míg kegyelmeknek a maga kezével irt válasza érkeznék. Itt én Nagyszombatban, mind püspök uram Ő nagyságával, azon közben datis occasionibus (alkalom adtával) semmit hátra nem hagyok, hanem azon leszek, hogy cum modis et formis (annak módja és rendje szerint) a kegyelmek kívánságának és buzgó ajtatosságának eleget tegyünk. Kegyelmeket azon közben fejenkint kérem, hogy látván a megkezdett dolognak dicséretes folyamát tágitás nélkül azon legyenek püspök és Kardinál urammal, hogy az elkezdett szándék végbe menjen, mégis fundáljon kegyelmek sokat az akadékokon, melyet gyakorta görditenek némely emberek mindenféle jónak megtartóztatása elé. Isten kegyelme sokáig éltesse kegyelmeket. Nagyszombat 1633 nov. 16. Kegyelmek alázatos káplánja. Debrinszky György.«

E bizalmas reménykeltő és fölbátorító sorok következtében főtisztelendő s nagyságos Pyber János, akkor áldott emlékű egri püspök már 1633-ik év vége felé Pap

Ferencz jézustársulati atyát Gyöngyös városba hozatta, hogy itt a hívek lelki és testi üdvére irányzott működése által magát a polgárokkal megkedveltetvén, a gymnasiumi iskoláknak alapját vetné meg. Ezen atyának munkásságát siker koronázta, mert a város elüljárósága a vidék akkori urának, a török vezérnek beleegyezésével ismételten kéré a jézustársulati rendfőnökét, Forró Györgyöt, hogy hozzájok a már köztük munkálkodó atyán kívül még több szerzetes egyént küldjön ki és az alább olvasható levél nyomán 1634-ik évi október hó 2-án értesíté a várost, hogy a hozzá terjesztett kérésnek engedve Sztankovics és Magdalenicz atyákat Gyöngyösre rendelte, hogy ott az Ur szőlőjében munkálkodjanak s egyszersmid az ifjuság nevelésével foglalkozzanak.

A levél tartalma következő:

Főtisztelendő és becsületes Biró Uraim az egész várossal és környékkel együtt. Kivánok Istentől kelmeteknek hazánk békessége után minden üdvösséges áldást Istentől és egészséget. A Kelmetek kegyes kivánságát gyakorta forgatván szemem előtt és magam indulatjából is viseltetvén szerzetünk földadata szerint azon, a kelmetek földjén föltermett ifjaknak Isten szerint való nevelésére és tanítására, egy tudós mestert rendeltem kelmetek kezeibe, a mi magunk szerzetéből, ki Pater Magdaleniczcel együtt Gyöngyösön ez idén elkezdje az iskolában a tanítást. Adja a sz. Isten, hogy kelmeteknek ilyen áhítatos és közönséges jóra való szándéka az egész kereszténységnek nagy segítségére legyen, kegyelmeteknek pedig fejenkint lelki vigasztalásukra. mit remélem, hogy meg is leszen az, mint egyéb városokban is látjuk naponkint a szerint való reménységünket diszes virágzásban lenni. Pater Sztankovics Ó ke-

gyelme leszen ezeknek goudviselő elüljárójuk Gyöngyösön, kiknek békességes megmaradásukra, csendes állapotukra, táplálásukra és egyéb szükségleteikre, hogy kegyelmeteknek is gondja legyen, kérem kelmeteket. Ha látom, hogy az három szerzetünkbeli személyeknek kelmetek előtt tekintete leszen, esztendőre az több következő időkbén azon kell majd lennünk, hogy az kelmetek kedves gyermekeinek följobb való tudományára több az följobb való iskolabeli mestereket is küldjünk innét. Örömet akarom annakokáért venni Kegyelmetektől leglőször is, hogy ezt a dolgot mint fontolja kegyelmetek és Püspök uram ő Nagyságának mily tetszésében leszen a mi ott levő páterünknek és mestereinknek állandó megmaradása és táplálkozása. Isten kegyelmeket fejenkint kedves javaiban részesitse és tartsa sokáig egészségben. Datum Viennae okt. 2-án. Kelmeteknek fejenkint Krisztusban szolgája, Forró György.

Mély vallásos érzelmű atyáink örömmel fogadták a küldött atyákat, meg lévén győződve, hogy miután a közoktatásra sz. fogadalommal vannak lekötelezve, a gondjakra bizott növendékeket nem csupán tanítani, azaz a közéletre vonatkozó ismereteket velök közölni, hanem gyermekeiket nevelni, vagyis az ifjoknak összes szellemi tehetéseit célirányosan fejleszteni, lelkiismeretes föladatuknak tekintik. És ők maguk is át voltak hatva azon magasztos érzülettől, hogy a magyar haza gyászos sorsa, régi dicsőségének visszallításán csak ugy lehet segíteni. ha nem egyedül az ifju elmét gazdagítják meg ismeretekkel, hanem módszeres nevelés útján minden oldalú és összhangzó szellemi fejlődését hozzák létre.

A küldött s megérkezett atyákat míg a t. város közönsége az őszinte szeretet melegével fogadta s folyton

a legmeghittebb buzgalommal ragaszkodott hozzájuk, az ifjuság oly erős bizalommal kereste fel őket, hogy a megsaporodott munka teljesítésére a következő, vagyis 1635-ik évben már négy szerzetes egyénre vala szükség, kiknek lak- és élelemmeli ellátásáról, — a város segélyezése mellett a fennebb megnevezett nagyérdemű utóda: Lóti Imre gondoskodott. Utóbb pedig több nemes keblű egyházi és világi férfiak adományozása, Gyöngyös város és a szomszéd helyiségek lakosainak bőkezű adakozása oly helyzetbe juttatta az atyákat, hogy 1652-ben az általuk mindjárt idejöttök-kor alakított nyelvtani osztályokhoz két humanior vagyis szónoklati és költészeti osztályokat is csatolhattak. Hol lehetett azonban a törökök által részökre engedményezett lakhely, azt nem tudjuk, mert a mai gymnasiumtól északra fekvő épületbe Derkai György rendházi főnöknék a városhoz 1656-ik évi augusztus hó 6-án intézett sorai szerint Gyöngyösre történt telepedésük után 22-ik évben költöztek.

1652-től 1678-ig a gyöngyösi gymnasium a szűnni nem akaró bel- és külviszályok romboló moraja között legszebben virágzott. A fennebb jelzett utóbbi évben ugyanis a zavargóktól vezérül választott Tököly Imre a tisztas atyákat a tanítástól elmozdította, és mint Gyöngyösnek akkori ura a tanácsnak meghagyta, hogy tanítókat a megyés püspöktől kérvén, azokat a Bertalan templom jövedelmeiből fizesse. Hogy volt-e teljesítve a jézustársulat iránt ellenszenvvel viseltető parancsnoknak említett rendelete, arra hiteles okmányt nem találtunk, de annyi bizonyos, miként az idők jobbra fordultával Szécsényi György esztergomi érsek 1689-ik évi december hó 15-én kelt levelében a város elöljáróinak kiközösítési büntetés alatt meghagyta, hogy a reformatus egyházszolgák a veszélyes elvű tanárokkal együtt három

nap alatt a városból kiutasítsák, a tanulókat pedig szétoszlássák.

Hinni lehetett, hogy a török uralomnak hazánkban megszűntével meg fog egyszersmind szűnni a honfiaknak egymást emésztő ármánykodása is és kiki saját körébe térvén, a gyöngyösi jézustársasági atyák is háborithatlanul fognak működni magasztos irányú pályájukon, az isteni ige hirdetésének és az ifjuság nevelésének tartós gyümölcsöket termő széles mezején. Ámde alig volt élvezhető az áldott békének üdv osztó malasztja néhány évig, mert 1705-ben a nyugtalanság hamvadó szikráit újra szító háborgók által Szécsényben tartott országgyűlésen a munka szerzetnek száműzetése kimondatott: mire Gyöngyösről számos vének és ifjak sulyos fájdalom facsarta könyűitől kísértén 1707-ik évi márczius 17-én távoztak az erkölcsi és társadalmi tettekben maguk után feledhetlen emléket hagyott jámbor atyák.

Távozásuk után, a méltatlanul s jogtalanul elűzötteknek ingó és ingatlan javaik vegyes bizottmány által összeiratván, a tisztelt világi papság gondviselésére bizattak és nehogy az iskolai év folyamata alatt kényszerítőleg közbejött változás által a tanulók megkezdett tanulmányaikban tetemes hátramaradást szenvedjenek, Telekessy István Eger-egyházmegye áldozatkész püspöke, azonnal négy tanárt küldött a gymn. ifjusághoz.

Ettől kezdve az iskolás növendékek szellemi ihlettségének kifejtésében három évig egyedül az egri megyei tisztelendő világi papság fáradozott, míg nem az elégedetleneknek hazánk több részeiben majdnem minden hasznos intézetet romba döntő fegyverek az ország kormányának bölcs tapintata által lecsillapittatván, ismét sikerült a

végére hanyatló 1710-ik évben két jézustársalati atyának a városba jöhetni, hol az egész néptől különösen feltűnő örömmel fogadtatván oly szerencsések voltak előbbi állásukba visszahelyezkedhetni, hogy a következő év október hó elején is már vezetésök alá vehették az iskolás fiatalok tudományos nevelését.

Az ifjak nemcsak tanultak, hanem kifogástalan erkölcsű s fáradhatlan buzgalmu tanáraik példáját követve, jámborok, szerények is akartak lenni és semmi sem serkentette az erényességre inkább, mint a bold. szűz Mária, Isten anyja példája, és a magyarok e nagyasszonyának tiszteletére a helybeli, ugy mint az ország egyéb kath. tanintézeteiben számos társulatok állának össze az ifjuság között. Ezen sodalitás későbbi időben is az egyház és hazánknak bőven gyümölcsözött. Az ifjuság buzgott Mária tiszteletében és erényeinek követésében, mindenütt Mária sz. neve hangzott, mindenütt Mária képe diszlett, mindenütt zászlója lobogott, mindenütt az ifjuság közt erényei fénylettek.

Az ifjak boldogítására irányult vallás-erkölcsös nevelés és tudományos képzés 1711-ik évtől mind az előbbi, de adatok hiányában biztosan meg nem határozható kisebb-szerű épületben, mind a számra évenként növekedő ifjuságnak kényelmes befogadására 1752-ik évben jótékony adakozásokból épült s tágas termekkel alkatott mostani gymnasiumban szakadatlanul folytattatott mindaddig, mig végre a munkás szerzetet legmagasabb rendelettel az egész országban 1773-ik év november hó 11-én megszüntették. De nem lesz fölsleges időzés a közbe eső történeti tényekkel sem röviden foglalkozni.

A karloviczi békekötés után a törököktől ment, lón

ugyan Magyarország, a belbéke azonban még sokáig számúzve volt határai közül, mert egyrésről a kormány a török háború költségeit fedezendő, több ízben rendkívüli adót vetett a majdnem 150. évig sanyargattatott néprei másrésről a török ellen behozott külföldi katonaság zsarolásai, pusztításai által a nép vagyonában több helyt nagy károkat okozott, mire az elégületlenség oda jutott, hogy már csak vezér látszott hiányozni, ki a lázadás zászlóját kifüggeszse. Ez csak hamar mutatkozott. Történt ugyanis hogy midőn Rákóczy Ferencz sárosi jószágait meglátogatá, a francziák királya a hozzá küldött követe által pénzben és tanácsban segedelmet ígért neki azon esetre, ha a magyar elégületlenek élére állván, a császár I.-ső Leopold ellen fegyvert emel. Rákóczy vissza térvén Bécsbe, hol állandóan tartózkodott, nehogy a Tokai és Szalontai által ütött lázadásban való részvételre gyanut szolgáltatasson, egy, házához járatos, lotharingeni származásu Languevál nevű hadnagy által levelet küldött a francia királyhoz, az pedig az ismeretlen tartalmu levelet Bécsben elárulván, azt okozta, hogy Rákóczy Bécsujhelyen ugyanazon börtönbe záratott, melyből nagyatyja harmincz évvel előbb a vérpadra vitetett; de hat hónapi sulyos sanyargatás után húséges neje, hesseni fejedelem leánya által megvesztegetett Lehmann százados közreműködése folytán fogságából Lengyelországba szökvén, maga köré egyesíté az elégedetleneket, és seregei nem sokára Bercsényi vezérlete alatt az ország vidékeit előntötték. Bercsényi azt üzené a magyar hazában nevelés-oktatással elfoglalt jézustársulati intézeteknek, hogy a tanulmányok folyamát ne szakaszszák meg, hanem békében legyenek, azért midőn némely tanuló a magyar haza több — és így agyöngyösi tanintézetből is táborában hadiszolgálatra

ajánlkozának, a tanulmányokhoz visszautasítá őket, és a biztost, ki az atyákat arra akarta kényszeríteni, hogy ők az ifjuságot hadi szolgálatra buzdítsák, keményen megdorgálta.

De nem tartott sokáig Bercsényinek ezen jóakarata, mert midőn megértené, mily nagy ragaszkodással viseltettek a jézustársulati atyák a cs. kir. ház iránt, nagy hűséggel tett jelentése folytán Rákóczy a birtokában levő területek és így gyöngyösről is a jézustársulati atyákat, kik nevelőjök voltak a városból kitiltotta, és fejedelmi átiratában meghagyta, hogy minden néven nevezendő ingó és ingatlan javaikat főtiszt. Frányó Ignác, egri kanonok és nemzeti vitézlő Usz Ferencz biztos ur írják össze és pecsét alatt főtiszt. Velencei Ferencz tisztebeli kanonok és gyöngyöst plebános kezébe a fejedelem rendelkezéseig adják át. Mily nagy lelki fölháborodással, keserűséggel fogadta Rákóczy rendeletét nemcsak a sz. atyákhoz őszintén ragaszkodó nép, hanem az elüljáróság is, kitetszik a város főbírájának következő nyilatkozatából: »Ezen sz. szerzetbeli atyáknak mind a keresztény hiveknek lelki szolgálatukban való, mind az ifjuság oktatásában tapasztalt istenes működését lelki vidámsággal éreztük ugy annyira, hogy tőlük, mint drága kincstől való megválásunk elfeledhetlen szánakozással esett. És midőn Nagyságos és vitézlő Ország Pál, nemes Heves és Külső-Szolnok együtt vármegyéknek alispánjával, ki Bercsényi Gergely notáriussal, Tarnóczy András és Kada Pál szolgabíró uraimékkal együtt a sz. atyák utolsó vigasztalására és sok rendbeli hasznos szolgálatuknak megköszönése végett jelentek meg Egerből Gyöngyösön, a város elüljárósága a sz. szerzetbeli atyáknál bucsu-látogatást tett, és az okiratok szavai szerint »könyhullatások közt történt elválásuk alkalmával az atyáknak az urszölle-

jében és az ifjuság vallás-erkölcsi nevelése és oktatásában kifejtett működésüket megköszönte volna: Pater Hradistyai Pál felállván, az egész jézustársulat nevében a siró közönség hallatára ekként szólott; »Mindnyájan, kik itt vannak, most és jövendőben, mind kicsinyek, mind nagyok, megemlékezzenek arról, hogy semmi okot nem adván sz. szerzetünk arra, hogy ily reménytelenül az országból ki kell költöznünk; azért az, aki ennek oka, mind ezen világban, mind a másikon adjon számot az élő Isten színe előtt.«

A jézustársulati atyák eltávozta után említett alispán ur a meghívott nemes vármegyének érdemes tagjaival és a nagyérdemű tanácsosal a városházhoz visszatérvén, tanácskoznak afelett, hogy a jézustársulati atyák elmenetele után — mivel távol fekvő helyekről tanulás végett nagy számú ifjuság sereglett egybe s tanító-mestereiktől megfosztatott, nehogy megkezdett tanulmányaiknak éretlen gyümölcse teremjen, hanem jövőben is mind az erényben, mind a hasznos tanulmányokban továbbra is neveltetvén, hasznos gyümölcsöt hozzanak, határozottatott: hogy az ifjuság el ne széledjen, ha találtak oly képzett paterok a megyei papság között, kik a növendékség tanítására vállalkoznának, valamint az előtt méltóságos Tököli Imre fejedelem ur ő Nagysága idejében a fent megnevezett sz. szerzetbeli paterok kiküldetése után az ifjuság tanításában akik succedálnak (következnek), a VI. és V. osztály tanárainak 100 rhénus frt; a IV. és III osztály tanárainak 60 Rh. frt, azoknak pedig, kik az I. és II. ugynevezett princzipisták osztályában működnek 90 Rh. frt. volt a fizetésök: most is a szerint legyen a sz. Bertalan templomnak jövedelméből, úgy mindazon által, hogy az egri püspök ő mélt.

tóságának kegyes beleegyezése tiszteletteljes tartalmu levélben kikérettség és nagylelkű jóváhagyása után a tanítás folytattassék. E mellett ő méltósága az iránt is fölkérésék, hogy városunkba egy káplánt rendelni méltóztassék, nehogy a jezsuiták eltávozta után, a régtől fogva gyakorolt szép ajtatosságokban fogyatkozást szenvedjünk.

Hogy a szegény, munkás és fáradhatlan buzgalmu tanárok fizetése e honban oly csekély volt, igazolja az akkori piac ár, mely a tanácsgyűlés által következőleg határoztatott meg: Egy font gyertya: 7 kr. Egy itze tej: 1 kr. Tejfél: 5 kr. Egy font írósvaj: 10 kr., nyáron de télen: 12 kr. Egy font szalonna: 7 kr. Tizennégy tojás: 3 kr. Egy pár csirke: 4 kr. Tyuk: 4½ kr. Egy kappan: 7 kr. Liba: 6 kr. Lud: 10 kr. Kacsa: 4 kr. Pulyka, ha fiatal: 5 kr., középszerű: 15 kr. három hetes malacz: 12 kr. Egy font sertéshus: 3 kr. Tehénhus: 2 kr. Borjúhus: 4 kr. Egy font bárányhus: 3 kr. Ürűhus: 1 kr. Egy itze savanyu káposzta: 1 kr. Arpakása: 2 kr. Köleskása: 2 kr. Bab: 2 kr. Lencse: 1 kr. Borsó: 2 kr. Egy font vöröshagyma 2 kr. Fokhagyma: 2 kr. Egy itze eczet: 5 kr. Egy font turó: 3 kr. Egy font sajt: 4 kr. Egy itze halcsik: 2 kr. Máshal: 1 kr. Egy font eleven csuka: 3 kr. Harsa: 2 kr. Kecsege: 3 kr. Egy font petrezselem gyökér; 1 kr. Egy itze szitált liszt: 1 kr. Egy font só: 2 kr.

Addig is, mig az ő méltósága által kinevezett tanár urak meg nem érkeznek; tisztelendő Velencsey Ferencz plebános urunk az ifjuság oktatását szives volt elvállalni.

Már akkor is érzék főpapjaink, hogy az erkölcsi élet egén két sark csillag ragyog, u. m.: a szülői ház és a tanoda. A nevelés jó vagy rossz hatásaival senkinek sincs

több dolga, mint a tanárnak, kinek vezető karjaira bízatik, a gyermek.

Tehát a házi nevelés csak oly sarkcsillag, melynek fényét a tanoda adhatja meg.

Később áldott emlékű egri püspök: Méltóságos főtiszt. Telekessy István ur a város elüljáróságának sürgős és alázatos kérelmére azonnal oly négy tudós egyént küldött a gyöngyösi hat osztályú gymnasiumhoz, kik képzettségük folytán a fenakadt oktatást folytatni képesek voltak.

Ezek a következők voltak: Tatai Pál vil. pap tanár a VI. osztályban és isk. felügyelő. Valkó András az V-ik osztály előadója. Balog Ferencz a IV. és III. oszt. vezetője és Olasz Márton az I. és II. osztály oktatója.

Hogy az V. és VI. osztályon kívül a nyelvtani osztályok közül egy-egy tanár ugyanegy tanteremben két osztálynak prelegált és pedig oly módon, míg például az I-ső osztálynak tartott előadást, a II-ik osztály írásbeli feladvány kidolgozásával foglalkozott és viszont fölváltva a 2-ik órában, a jézustársulati atyáktól írott rendszer értelmében történt, melynek főpontjai a következők valának:

1. A tanárok utasítatnak kün oly erkölcsi életre, egymásközi baráti egyetértésre, hivatalukban tanusítadó kegyes buzgóságra és kötelességeik lelkiismeretes teljesítésére.

2. A tanulókat nemcsak vallási és világi tanulmányokra oktassák, hanem saját példájuk által isteni félelemre és tisztességes viseletre szoktassák és vezessék; őket mindenütt az iskolán kívül is örökös szemekkel kísérik, kivált a templomban áhitatos viseletükre vigyázzanak.

3. A jelesb tehetségű ifjakat minden módon támogatásák, s tanulásra képességgel nem bírókat leginkább a ker.

kath. vallásban, az olvasás- írás és számtanban oktassák és azután más hasznos életpályára utasítsák.

4. Saját tekintélyüket tartsák fenn emberséges és részrehajlatlan bánásmód, áhítatos imádság és működésükben tanusított buzgóságuk által.

5. Ha büntetniök kell, legyenek atyák, ne zsarnokok.

6. Tartsanak havonként az isk. felügyelő elnöklete alatt tanácskozásokat, szemlét tartván az ifjúság vallás-erkölcsi és tanulmányi állapota fölött.

7. A minden osztályban előadott tantárgyakról naplót vezessenek. (Tehát úgy mint ma.)

8. Az iskolai felügyelő látogassa meg minden hat hétben a többi osztályokat is. A lezkerendet és az elvégzett tanulmányokat kimutató naplót félévenként közölje az intézeti pártfogósággal és püspökséggel. A felügyelő az intézet és tanártársai élén áll.

9. A tanulókat a templom és iskola pontos látogatására, vallásos kegyességre, szorgalmas és illedelmes magaviseletre kötelezzék; korcemák, táncmulatságok látogatásától és dobányzástól eltiltsák. Otthon irány gyakorlatokkal, remekírók olvasásával és szent könyvek följegyzéseivel foglalkoztassák.

Tantárgyak: A VI. osztályban Latin, vallás-költészet-tan és idevágó autorok, történelem, földrajz és számtan latin nyelven. Az V-ik osztályban; Vallás, retorika classikusok olvasása, történelem, földrajz és számtan. Mind latin nyelven. A IV. Vallástan, ékes szókötés, autorok, történelem, földrajz és számtan, szintén latin nyelven. A III. osztályban Syntatis, regiminis, classikus olvasmányok fejtegetése, vallástan, bibliai történet, földrajz és arithmetica. A II. osztályban: vallástan magyar nyelv (latinul).

Latin nyelv (igetan), földrajz, számtan. Az I. osztályban: Vallás, latin nyelv elemei, Magyar nyelv (latinul), földrajz és számtan.

A tanmódszerre vonatkozólag a tanárok utasítottak, hogy szerfelett sok írással és tollbamondással ne terheljék tanítványaikat, (csakhogy ezt a tankönyvek hiányában bajos volt megtartani.) Az előadásokban kerüljenek tulságos terjedelmességet, az előadottakat pedig ismételt vizsgálgatás által törekedjenek a tanulók emlékezetébe vésni. Az előadás legyen világos, gondolatébresztő és lelket nemeseítő; minden tantárgy tétessék érdekessé és annak haszna szemmel láthatóvá. Az elmélet kötéssék össze szó- és írásbeli gyakorlatokkal. Minden osztályban az elvégzett tanulmányokból a tanév végén áthelyezési vizsgálatok tartsanak.

Ezen elv alapján mindaddig működtek, míg a vészterhes hazai viszonyok jobbra fordultával az üldözött szerzetes férfiak 1710-ben ismét vezetésök alá vehették az ifjuság vallás-erkölcsi tudományos nevelését. És ekkor ellátásukra a város — patronatusi jogainak fentartása mellett — a solymos-utczai malmot az ur dombján levő két szőlővel és az alatta fekvő kerttel, valamint a Tó-utczában fekvett curiális házzal az atyáknak adta.

Minthogy pedig évről-évre szaporodott a gondos és neveléstanban meglepő jártasságot tanusító jézustársulati atyák alatt a messze hirült gymnasium népessége, ugyannyira, hogy az akkori iskola már alig volt képes befogadni, tiszt. pater Hadrik Antal házfőnök és iskolai felügyelő erélyes sürgetésére 1749. év febr. 22-én Nagy István bíró, Dévai Pál és Balázs András tanácsosok által a városban székelő uraságok: u. m. főt. Kálmán egri ka-

nonok, városunk érdemes plébánosa, tektes Dévai András N. Gosztonyi István, ttes nemes Heves és Külső-Szolnok egyesült vármegyéknek rendes alispánja. Ttes Kozma Boldizsár és Csima Mihály. Ttes Mejttonovics Kristóff, főkomiszárius, Ns. Páldy István szolgabíró, Ns. Tornay Márton főszámvevő, Ns. Janovicsky János és Hamar Ferencz esküdtek a városháznál tartandó ülésre meghivattak, kik előtt a város birája következő nyilatkozattal adott kifejezést az ülés megnyitásának: »Mivel a gymn. iskolának a város joghatósága alatt való létele nemhogy a városnak hasznára, de minden esztendőben szükségképen megléven reájok a sok hasztalan költség, nagy kárára volna, minthogy pedig a tiszt. pater Jezsuiták ő atyaságok mind a mult esztendőben akkori érdemes főnöke, mind mostani, fennebb említett házfőnök nyilvánították abbeli szándékukat, hogy a gymnasiumot maguk hatósága alá kívánnák venni, azért, ha a ttes urak károsnak nem tartanák, a nemes tanács akaratajából ő kegyelmeknek transferálnák.« Mely birói nyilatkozatra a ttes urak pro et contra disputálván, unamimi voto azt találták, hogy az iskoláknak átengedése sem a városnak nem präjudikálna, sem kárarára nem leszen. — Ugy lévén. . .

Annakutánna nevezett tiszt. Pater Hadrik Antal ő atyasága, a residenciának (de melyiknek arra nézve biztos adatok hiányoznak) érdemes főnöke előadta, hogy azon iskolának építésére szükség volna más alkalmasabb helyről gondoskodni és a fundusról is, melyre építtetnék; a helyet pedig különösen megnevezte, t. i. hogy Nemes Tamasi János háza alkalmasabb lenne, mint a mostani, (t. i. tek. Steoszer Kristóff ur háza; amaz pedig a mai gymnasium fundusa) mire a tekint. urak hosszas vitatkozás

után, végdöntvény gyanánt kimondották, hogy mivel azon fundus méltós. gróf Forgács familia részén vagyon, hogy annál is inkább könnyebb elnyerhetése megtörténjék, kelletik iránta oly pátronust instalni, aki cessióját (átengedését) exoperálhassa, melyben más módot nem adinvenialhattak (nem találhattak) mint azt, hogy amidőn méltóságos grófunk — aki akkor tárnokmester volt ő Exzellenziája ide jön Gyöngyösre, bíró ur a tekintetes urakkal deputacziót tartván, abból a tekintetes urak a méltós. ur ő Excellentiáját iránta (az ügyben) alázatosan instálni fogják hogy maga ő excellentiája közbevetésével a czimzett méltóságos familiától exoperálni méltóztassanak. Ez meglévén, a második kívánsága ő atyaságának (már t. i. Hadrik Antalnak) hogy t. i. a gymnasium miből építetnek, vétegett fel. Mi fölött midőn a tek. urak hosszabb vitatkozásba bocsátkoznának, a város részéről deputált urak röviden oda nyilatkoztak, hogy valamint az elmúlt esztendőben Istenben elhunyt tiszt. páter Bednári István, akkori házfőnök egyedül az iskolák áthelyezését kívánta, de nem-hogy felépítésében a várostól segedelmet kérjen; ugy ő kegyelmességök is arra magukat nem ajánlhatják (t. i. az építkezésre) rajtok lévén mind a templom, mind a stabalis tisztség házának fölépítése, hanem kívánságuk szerint ő Méltóságoknak, most és mindenkorra egyszerűen átadják és bocsájtják a jézustársulati atyák joghatóságába, mely elhatározást tiszt. páter Hadrik Antal hallván, átadásukat köszönettel vette s egyuttal kijelentette, hogy a nemes tanács e határozatát a tartományi főnök tudomására is juttatja.

P. Hadrik Antal levele folytán főt. Radnai István tartományi főnök a tanácsnak ekként válaszolt;

Dicsértessék a J. Krisztus! Becsületos nemes Tanács, nekem kiváltképen való bizodalmas jó Uraim!

Szerzetesi kész hű szolgálatom ajánlása után, nem késtem, jó emlékezetében lehet a becsületos, nemes Tanácsnak, hogy mint ennekelőtte levő superiorok, ugy már miud egynehány időben való tartományfőnökök közbevetésik által jelentetett vala, nem különben most ujabban magam is jelentem s emlékeztetni kívánom a becsületos és nemes tanácsot az iskoláknak állapotja iránt, hogy ha tudniillik azokat a nemes Tanács a mi joghatóságunk alá s egyedül csak a tanítás kedveért, nem pedig más pretensiókra való nézve manipuláltatni kívánná, mivel ugy is az iskolák -- amint jó uraimék maguk is tapasztalják -- már régtől fogva romlott és veszélyes állapotban vannak és nemhogy a városnak hasznára, hanem inkább esztendőnként reájok tett és teendő nem kevés költségével kárára lenni érzi és tapasztalja, tehát hogy ha a nemes tanácsnak helyes és igazságos kéréséhez elhatározása és beegyezese accedálhatna, én azoknak ex fundamentó leendő s ujonnan való felépítésére semminemű segedelmet, avagy segélyezést a nemes Tanácstól nem kívánok, hanem egyedül csak azon funduskát, amelyen mostan az iskolák elhelyezve vannak, kívánnám resignáltatni. Nem is ok nélkül, mivel maga a nemes Tanács is világosan által láthatja és tapasztalhatja is, hogy az iskolák nemhogy valami hasznára, hanem inkább kárára volnának a városnak, ugyanis azért ne vélje a magistratus, hogy mi csak az által némi-nemű képen magunk előnyét keresni látszatunk, hanem csupán csak hogy mind a tanuló ifjaknak jobb és barátságosabb alkalmatossága lehessen, mind a városnak esztendőnkint az iskolákra teendő haszontalan költekezése távoztassék el

és hogy általunk ujonnan ex fundamentó felépíthessék. Annak okáért, hogy mindezeket maga kárának eltávoztatásával méltó considerációba venné a nemes Tanács, alázatosan representálni kívántam. Mely iránt való végső elhatározását midőn a nemes Magistratusnak állhatatosan elvárnám, magamat tapasztalt kegyökbe recommendalom. Budnai István, S J. Provinciális.

Mind az iskolák ügyében tartott gyűlések vitatkozásiból, mind a jézustársulati rendfőnöknek a város elüljáróságához intézett leveléből nagy valószínűséggel két, bár eddig okmányilag be nem bizonyítható tényállást lehet következtetni. 1-ő azt, hogy a régi iskolák tekint. Steoszer Kristóff önálló birtokos, ki a tanácskozásokban is részt vett, köztelkén, az ugynevezett mai Takaréék-Hitelintézet területén állottak, mert a rendfőnök a tanácshoz intézett levelében éppen a régi iskolák telekének átadását kérte és kötötte az új gymn. fölépítésének föltételeihez és így majdnem kétségbevonhatlan tény, hogy az iskolát vezető jézustársulati atyák 1750-ig éppen itt, majd pedig később a tanulók létszámának nagyobb mérvű szaporulata folytán a tiszt. P. jezsuiták erélyes sürgetésére átengedett városháznál folytatták (1751. évi okt. 29-én kiadott tanácshatározat értelmében) az oktatást két évig; míg a városi és vidéki közönség által gyűjtött és a rendfőnök áldozatkészségével nagyobbított pénzösszegeből a jelenlegi és szerzetesi hagyomány szerint — jézustársulati egyén vezetése alatt emelt gymnasiumi épület 1751. évben el nem készült s 1752. évi okt. hó 7-én nagy ünnepélyességgel meg nem nyitottat.

2-ör. Tiszt. P. Hedrik Antal, iskolafelügyelőnek a gymnasium aplatelkére vonatkozó nyilatkozata kétségbe-

vonhatlanul igazolja, hogy ugyanazon telken azelőtt nemes Tamasi János háza diszlett, melyet a városi elöljáróság méltányos áron megyévén, és leromboltatván, az egész telket, mint tulajdon jogköréhez tartozót, a gróf Forgács család a nevezett czélra önként és nagylelkűen felajánlá.

A gymnasium fényes megnyitása után néhány év elteltével veszély fenyegette az ötödik és hatodik osztályt, amennyiben az atyák a közadakozásból vett birtokok jövedelmét keveselték, ismét segíteni kellett, s ekkor egy nagylelkű urnó lett a Maeczénás, ki 6000 frt összeget adott — az ötödik és hatodik osztály tanárainak ellátását biztosítandó — a szerzet rendelkezésére, melyet ők birtokukba fektettek.

Nagy odaadással tanítottak ezután a jézusrendi atyák egész 1773-ig, amikor fenséges uralkodónk Mária Theresia nemcsak a kulduló szerzetek szaporítását már előbb három évvel megtiltotta, hanem a jezsuita szerzetet is, mely a vallás-erkölcsi állapotnak és tudománynak lankadatlan őre vala, a pápa megegyeztetével minden tartományaiban eltörülvén, a gymnasiumi ifjuság tanítása kezeik közül kivételtetett és Gyöngyösön, valamint a vidéken levő birtokaik nyilvános árverésen eladatván, a begyült összeg a róm. kath. alapítványhoz csatoltatott.

A gyöngyösi gymnasium sorsát ezután az eгри lyceum nagylelkű alapítója, Egernek halhatatlan nevű püspöke: gróf Eszterházy Károly vette hatalmas védnöksége alá. Ő ugyanis a sok viszontagságot átélt jézustársulati atyák szétoztlása után a fáradságos nevelési munkát azonnal négy tudós világi papra, egy felügyelő s három tanárra bízta és azokat a szükségesekkel négy évig atyailag ellátta és

hiveinek boldogításáról folytonosan gondoskodó Főpap felsőbb helyre intézett tanácsszavainak következtében a nagyméltóságú magyar királyi Helytartótanács a Felséges Királyi Trónhoz terjeszté abbeli véleményét, hogy Gyöngyös saját és messzeterjedő népes vidéke gyermekeinek érdekében gymnasiumi iskolák nélkül nem lehetvén el, a városba nevelés terén érdemeket szerzett kegyesrendi atyák, az ifjúság nevelésével megbizandók hozassanak be. E vélemény azonban Felséges Mária Terézia Királynő legmagasabb jóváhagyásában nem részesült, hanem a helyett a két felsőbb (V. és VI. osztály) megkisebbitett gymnasiumnak alkalmas tanárokkal ellátása királyi kegyelemből a sz. ferenczrendi atyákra ruháztatott, miről a rend akkori tartományfőnöke: Krajcsinovszky János, a fennebb említett magy. kir. Helytartótanács utján oly meghagyás mellett értesítettett, hogy három tanárképes egyént haladék nélkül terjeszsen a budakerületi iskolák főigazgatóságához, mire a budapesti főigazgatónak kinevezett Vörös Antal a következő kedves levelet intézte a tanárkarhoz (latinul) s igazgatóhoz:

Nagyontisztelendő igazgató és szeretet atyák, legkedvesebb testvéreim.

Nem vagyok képes szóval kifejezni azon határtalan örömet, mely gyenge keblemet egészen áthatná, ha azt személyes érintkezésem folytán veletek közölni szabad lenne; de erre jelenleg hivatalommal járó tiszteletbeli érintkezésem folytán alkalmam sincs; részint, hogy a felséges királynő által legkegyelmesebben rám bizott tanintézetek látogatása roppant kiterjedelmű utat venne igénybe, részint, hogy november hó elsején megkezdődnek az előadások. Hogy még is kötelességemnek eleget tegyek, és ti

a távollevő utasításairól tudomást szereztetek. Mindnyájatokhoz mint testvér és pályatárs szólok hozzátok.

Az ifjuság helyes nevelésében van meg a polgári társadalom boldogításának, jólétének forrása, annyira, hogy a legjobb törvények és erkölcsi alapokra fektetett ország is alapítójokkal együtt enyészetnek indul, ha az utódok helyes nevelésére kellő szorgalmat és gondot nem fordítanak, mert valamint oly családapa, ki gyermeke szívében önérzelmet és oly akaraterőt korán meg nem szilárdít, hogy az atya által súlyos gond és fáradságos munka által szerzett vagyont nemcsak megbecsülje, hanem újszerűmennyel gyarapítani is iparkodják, azon szomorú tapasztalásra jut, hogy gyermeke fényüzése és kicsapongása folytán más kezekre juttatja, éppen ily sors kell, hogy érje a legbölcsebben megalapított hazát is, ha gyermekeit a hasznos tanulmányokban oktatni és művelni elmulasztják. Amit Felséges és legkegyelmesebb Királynőnk M. Terézia, kiről hálás szívvel fog megemlékezni még a legkésőbbi utókor is, igen bölcsen átlátván a szerető anya gondjaival arra törekedik, hogy hazánk ifjusága minél célszerűbb, szívet és lelket egyaránt nemesítő nevelésben részesüljön. Mindezek a leghatalmasabb ösztönül szolgáljon nektek azon célra, hogy midőn királyi gondjait veletek megosztotta, a rátok ruházott nevelés-oktatási kötelességteknek lelkiismeretes buzgalommal megfelelni iparkodjatok. O az egész országot mint egy hajót kormányozván, abba titeket ültetett és helyezett el, hogy azt a közös megelégedés és boldogság révébe juttassátok.

Erre pedig felette szükséges, hogy köztetek állandó béke, szellemi rokonság és egyetértés viruljon. Ez pedig érvényesül, ha a tanárok az igazgató tekintélyét és taná-

csát elfogadják és viszont az igazgató a tanárokat igaz és hű barátjaiként tisztelni fogja.

Továbbá az oktatás két főirányra vonatkozik. Egyik a szellem, a másik az értelem fejlesztése és művelésében áll.

Mindegyitek jól tudván, hogy az ember legbecsebb birtoka az erényesség, mint a jelen és jövő boldogságának alapja, mert erény nélkül a tudományosság nemcsak elveszti becsét, hanem könnyen veszedelmet is okozhat, mert Cicero szavai szerint: »Si quis omissis rectissimis, atque honestissimis studiis rationis et officii consumit ommem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi et perniciosus Patriae civis alitur.« Minden gondolataitokat tehát oda fordítsátok, hogy tanítványaitok az igazi erényesség követői legyenek. Lesznek pedig, ha feddhetlen életeteket látják Mert nem a beszéd, hanem a jó példa vonz, azért dicséretötökre szolgál, ha nemes példaadástok képét a közönség az ifjak erényes magukviseletében mintegy meg-elevenítettnek látja. Ennélfogva felkérlek benneteket azon kegyelet legszebb kimutatására, hogy dicsőségesen uralkodó királynőnk és fenséges családjára az isteni gondviselés oltalmát és kegyét naponként kérjétek, amit nemcsak a religió hanem a hálás érzület is követel, minthogy) nagylelkűsége folytán ezen fontos ügyet (a nevelés oktatás) rátok ruházta.

A mi beszédem második részét: az értelem fejlesztését illeti, minthogy szellemi tehetségeink különböznek egyéb földi lényekétől, méltán megkivántatik tőlünk, hogy azok kiművelésére kitelhető gondot és szorgalmat fordítsunk. Gondoljátok meg tehát, hogy a tanterem, melyben

napokon át működve fáradoztok, hasonló egy kerthez, melyben fiatal csemeték tenyésztetnek, ezek a ti atyai gondjaitokra bizott gyermekek, ti pedig kertészei vagytok. Ti tőletek nyernek az ifjak a ker. kath. religió szellemében nevelést, hogy rendeltetésöket megismerve, belé ihlett isteni szikrát a neveletlenség és a ferde irány ösvényétől megóva örökké boldogok legyenek. Tanítsátok meg őket, hogyan keljen gondolataikat rendbe szedni, azokat szóval, sőt írásban is helyesen előadni. Ébreszszétek föl bennök a felebaráti örömeik és szenvedések iránti részvétet. Fejtsétek ki a szeretet és barátság leggyöngédebb érzelmeit, melyek nélkül a társadalomban méltó helyet senki el nem fogadhat, annál kevésbbé tölthet be. Azért a magyarhaza szeretetére, azon szent érzelemnek, melyet a világ alkotója által megállapított vallás egymás iránt szoros betartási kötelességünkké tett, azon hűséges hódolat nevében, melylyel Felséges királynónknak kérlek és esedezve kérlek benneteket, hogy az ifjuság buzgó nevelése által kegyelmes királynónk legjobb és legigazságosabb óhajtásainak megfelelni iparkodjatok, és minden kitelhető buzgósággal az ifjuság lelkületébe, a vallás-erkölcs szeretét és a tudományt beültetni siessetek. Buzgó és szorgalmas működéstök után valamint az Istentől ugy nagylelkű királynónktól méltó jutalmat várhattok, melyhez tőlem kitelhetőleg örömmel járulok. *Ezzel (beállott nemcsak a helybeli, hanem általában az egész ország középtanodáinál felöltet oktatás-nevelés II. korszaka (M. Teréziától 1849-ig*

Ugyanis az előbbi egyszerűségéből a haladottabb kor követelményeinek keretébe átültetett rendszer 1777-ik évben Felséges Királynónk M. Terézia dicső uralkodása alatt

következő legmagasabb óhajtságával tétetett közzé latinból átvett szöveggel.

Az ifjuság helyes nevelése és általában a tanulmányokban való vezetése az erkölcsiség érzetétől áthatott népeknél annyira és oly mértékben karoltatott fel mindenkor, hogy az országok és tartományok alapja és közboldogsága teljesen attól tételeztetett föl. És méltán, mert ha a hazának szerencsés és boldog jóléte a fölöttünk őrködő Gondviselés tökéletes megismerésén, a vallás-erkölcsös életnek szentségén, az uralkodó iránt tanúsítandó alattvalói hűségen és a hazaszereteten alapszik: önként következik, hogy mily gond fordittassék arra, hogy az erények magvai az ifjuság gyöngéd szívébe jó korán beültessenek; a növekvő korról ápoltságának és végre teljes érettség és tökélyre jussanak. Minélfogva ezen kizárólag királyi jogkörünkbe tartozó ügyet azon legmagasabb kijelentéssel bizzuk és kötjük országunk legfőbb tanhatóságára, hogy az ifjuság gyöngéd lelkületét az erény szeretetének megnyerni, önzelmét, jellemét, mint személyes életévé lett erkölcsiséget finom tapintat által fejleszteni; az eszméknek világos, élénk s határozott ismeretére való vezetésével az akarat szilárdságában megedzeni, értelmi képességét fokozatosan kiélesíteni. Szóval; mindazokban nevelni és oktatni törekedjenek, amik mindenkinek nagy előnyére és hasznára válhatnak az életben, őszintén táplálván keblökben a hazaszeretetet is, mely a szív és lélek legtiszteletreméltóbb szenvedélye, mert a haza sem egyéb, mint a legszentebb kapcsolattal egybefűzött emberek társasága.

Minthogy pedig e hazát sokféle népség lakja, iparkodjanak a tanárok a gyermekek szívére kötni, hogy az előljárókön kívül a honpolgárokat, bármily néptörzshöz

tartozzanak is, a közhaza iránti kötelék fúzi és tartja össze, mi által egy testvéresült nagy nemzetté válnak; azért egymást szeretni tartoznak.

Következőleg ezen intézvény azon elvből indulván ki, hogy valamint az emberi léleknek két sarkalatos tehetsége van: az értelem, az akarat, a szerint az iskola céljául tűtzi ki majd az értelmet, tudományos ismeretek által megfelelő módszer alkalmazása mellett oktatta kifejtteni, majd az akaratot az erkölcsök ápolása és a fegyelem tapintatos kezelése által nevelve nemesíteni. Ezen kettős célból pedig szükségesnek tartatik a vallásosságra való oktatás és nevelés a róm. kath. tanok alapján: továbbá a grammatika, mint nyelvoktatás alapja és az ezzel szoros összefüggésben levő classikus auctorok olvasása, valamint a latin nyelvnek írásban és beszélésben való gyakorlása: a számtan és az ezzel összefüggésben levő tanulmányok, végre a zene és ének oly módszer mellett, hogy a tanítás értelem ébresztő és a tanítvány felfogásához mért legyen. Dicső uralkodásá és gondos kormányzása alatt a köztanodák három fokozatra valának oszolva, u.m. három nyelvtani osztályra (al- vagy kis gymnasiumi nevezet alatt), melyhez a IV. nyelvtani osztály (a syntaxis ornata) is csatoltatott. Végre több nagyobb városban ezekhez járult még a »humaniorum classium« nevezet alatt előforduló szónoklati és költészeti osztály (Gymnasium május) A 6. osztályu gymnasiumok közül azonban az »Akademia« czimű főiskolák székhelyein létezők iránypéldául és kitűntetesképen »Archigymnasiumok«-nak nevezettek, melyek sem a rendes tantárgyakra, sem terjedelmére nézve semmiben sem különböztek a többi vidéki városok középiskoláitól. Ilyenek voltak: a budai, nagyszombati, kassai, győri,

nagyváradai és zágrábi archigymnasiumok. Valamint az így kitűntetett, úgy a többi középtanodák is a főiskolák és egyetemmel együtt a nagyméltóságú m. kir. Helytartótanács fenhatósága alatt állottak.

Főnséges M. Terézia királynőnk uralkodása alatt kiadott órarend a következő volt. Az I. osztályban Hétfőn $\frac{1}{2}8 - 9$ -ig ismétlések.

8—9 Latin nyelv.

9—10 az örökös tartományok földrajza.

$\frac{1}{2}2 - 3$ -ig ismétlés és latin nyelv.

3—4-ig Helyes és szépírás.

Kedden: $\frac{1}{2}8 - 9$ -ig ismétlés és latin nyelv.

9—10-ig állattan.

$\frac{1}{2}2 - 3$ -ig ismétlés és latin nyelv.

3—4-ig bibliai történet.

Szerdán $8\frac{1}{2} - 9$ -ig ismétlés és latin nyelv.

9—10-ig számtan.

$\frac{1}{2}2 - 3$ -ig ismétlés és latin nyelv.

3—4-ig számtan és vallásan.

Csütörtökön egész nap szünet.

Pénteken $\frac{1}{2}8 - 9$ -ig Ismétlés és Latin nyelv.

9—10-ig Az örökös tartományok földrajza.

$\frac{1}{2}2 - 3$ -ig Ismétlés és latin nyelv.

3—4-ig Helyes és szépírás.

Szombaton $\frac{1}{2}8 - 9$ -ig ismét. és latin nyelv.

9—10-ig állattan.

A II.-ik osztályban.

Hétfőn $\frac{1}{2}8 - 9$ -ig ismétlés és latin nyelv.

9—10-ig. Az örökös tartományok földrajza.

$\frac{1}{2}2 - 3$ -ig. Magyar v. német nyelv.

3—4. Latin nyelv.

Kedden $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismét. és latin nyelv.

9—10. Növénytan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismétl. és latin nyelv.

3—4. Történelem.

Szerdán $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismétl. és latin nyelv.

9—10. Számтан.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismét. és latin nyelv.

3—4. Számтан, vallástan.

Csütörtökön szünet egész nap.

Pénteken $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismét. és latin nyelv.

9—10. Földrajz.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismét. és latin nyelv.

3—4. Magyar nyelv és az írásbeli föladatok áttekintése.

Szombaton $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismét. és latin nyelv.

9—10. Növénytan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismét. és latin nyelv.

3—4. Történelem, vallástan.

A III. osztályban.

Hétfőn $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismétl. és latin nyelv.

9—10. az örökös tartományok földrajza.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismétl. és latin nyelv.

3—4. Német vagy más hazai nyelv.

Kedden $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismétlő és latin nyelv.

9—10. Ásványtan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin nyelv és ismétlés.

3—4. Német vagy más hazai nyelv.

Szerdán $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismétlés és latin.

9—10. Számтан.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ismétl. és latin nyelv.

3—4. Számтан és vallástan.

Csütörtökön szünet.

Pénteken $\frac{1}{2}$ 8—9. Ismétl. és latin nyelv.

9—10. Az örökös tartományok földrajza.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Magyar nyelv és a földadványok áttekintése.

Szombat $\frac{1}{2}$ 8—9. Ism. Latin nyelv.

9—10 Ásványtan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Ism. v. latin nyelv.

3—4. Történet s vallás.

Vasárnap és ünnepen délelőtt és délután vallástani előadás. Rendkívüli tantárgyak: 1 Görög nyelv. 2. A mértan elemei. 3. Természeti jog: És pedig a két első tantárgy a II.-ik osztályban a II. évben. aharmadik tantárgy azon harmadik osztályuaknak, kik az iskolából kilépnek. (Még IV. oszt. nem volt.

V-ik oszt. I. félévben.

Hétfőn $\frac{1}{2}$ 8—9. Gondolkodástan.

9—10. Német vagy más hazai nyelv.

$\frac{1}{2}$ 2—3 Régiségtan.

3—4. Német vagy más hazai nyelv.

Kedden $\frac{1}{2}$ 8—9. Irálytan és föladatok (extemporálék)

9—10. Földrajz.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin nyelv és remekirók olvasása.

3—4. Számtan.

Szerdán $\frac{1}{2}$ 8—9. A heti gyakorlatok átnézése.

9—10. Történelem.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin nyelv s remekirók olvasása.

3—4. Természettas.

Csütörtökön szünet.

Pénteken $\frac{1}{2}$ 8—9. Irálytan és föladatok, mint Kedden.

9—10, Földrajz.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin nyelv s remekirók olv.

4—4, Számtan.

Szombaton $\frac{1}{2}$ 8--9. mint szerdán.

9—10. Történelem.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin ny. és remekírók olvasása.

3—4. Természettan.

A II. félévben.

Hétfőn $\frac{1}{2}$ 7—8. Irálytan extemporálék ^{a)} és azok átnézése.

8—9. Német v. más hazai nyelv.

$\frac{1}{2}$ 3—4. Róm. régiségtan.

4—5. Német v. más hazai nyelv.

Kedden $\frac{1}{2}$ 7—8. Latin irálytan és extemporálék s ezek átnézése.

8—9. Földrajz.

$\frac{1}{2}$ 3—4. Latin ny. és classikusok olvasása.

4—5. Mennyiségtan.

Szerdán $\frac{1}{2}$ 7—9. A heti föladatok áttekintése. ^{b)}

8—9. Történelem.

$\frac{1}{2}$ 3—4. Latin nyelv s classikusok olvasása.

4—5 Ásványtan.

Csütörtökön szünet.

Pénteken $\frac{1}{2}$ 7—8. mint Kedden.

8—9. Földrajz

3—4. Latin nyelv. és classicusok olvasása.

4—5 Mennyiségtan.

Szombaton $\frac{1}{2}$ 7—8. A heti és havi dolgozatok átnézése.

8—9. Történelem.

$\frac{1}{2}$ 3—4. Mint a reggeli 1-ső órában.

4—5. Ásványtan.

a) Az extemporálék-írás (föladatok) különösen a szavak és alakjaik biztos emlékezetének fentartását puhatolja. Javítása iskolai közös munkában, az óra folyamában eszközöltetik.

b) A heti és havi dolgozatok szintén közösen javítottak.

VI. osztály.

I. félévben.

Hétfőn 8—9 Természeti jog.

9—10. Német v. más hazai nyelv.

$\frac{1}{2}$ 1—3. Régiségtan.

3—4. Német v. más hazai nyelv.

Kedden 8—9. Mennyiségtan.

9—10. Latin, classikusok olvasása.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin irály, extemporálék s ezek átvizsgálása.

3—4. Földrajz.

Szerdán 8—9. Latin irályt. s classikusok olv.

9—10. Növénytan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. A heti és havi dolgozatok átvizsgálása.

3—4. Történelem.

Csütörtökön szünet.

Péntek 8—9. Latin nyelv s classikusok olvasása.

9—10. Mennyiségtan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. Latin extemporálék s azok átnézése.

3—4. Földrajz,

Szombat 8—9. Latin nyelv s classikusok olvasása.

9—10. Növénytan.

$\frac{1}{2}$ 2—3. A heti és havi dolgozatok átvizsgálása, s javítása.

3—4. Történelem.

II. félévben.

Hétfő $\frac{1}{2}$ 7—8. Természeti jog.

8—9. Német v. más hazai nyelv.

$\frac{1}{2}$ 3—4. Régiségtan.

4—5. Német v. más hazai nyelv.

Kedd $\frac{1}{2}7-8$. Latin nyelv s classikusok olvasása.

8-9. Mennyiségtan.

$\frac{1}{2}3-4$. Extemporálék s ezek átvizsgálása.

4-5. Földrajz.

Szerdán $\frac{1}{2}7-8$. Latin és classikusok olvasása.

8-9. Állattan.

$\frac{1}{2}3-5$. A heti és havi föladatok átvizsgálása.

4-5. Történelem.

Csütörtökön szünet.

Pénteken $\frac{1}{2}7-8$. Latin s classikusok olvasása

8-9. Mennyiségtan.

$\frac{1}{2}3-4$. Extemporalék és Latin.

4-5. Földrajz.

Szombat $\frac{1}{2}7-8$. Latin és classikusok olvasása.

8-9. Állattan.

$\frac{1}{2}3-4$. A heti és havi gyakorlatok áttekintése.

4-5. Történelem.

Vasárnap d. e. hitszónoklat, d. u. Letenye és hitelemzés.

Rendkívüli tárgyak: 1. Görögny. 2. Kisérleti természet-
tan. 3. Költészettan.

Részletes utasítások.

Minthogy azonkorban, melynek az egyes tantárgyakra adott utasításait kívánom röviden szellőztetni, az emberiség vére még csaknem oly szeplőtlen cseppekben lüktetett, mint ama szentséges vér, mely az emberi nem váltságkeresztjét megszentelé: azért, hogy a mély vallásos érzület az emberiség szívét egygyé forraszsza a hit-, reménység- és szeretetben, melyek ha a központban, az alapfőszegletkövén: J.-Krisztusban munkásan egyesülnek, egyenlő gyümölcsöket is hozzanak: a vallástanra, mint a tanulmányok koronájára nézve a többi tantárgyak mellett fő gond

fordítottván, az akkori tanterv azzal kezdi meg a részletes utasítást. (Latin nyelvből fordítva.)

I. Vallástan.

Tagadhatlan ugyan, hogy az elemi népiskolából a Gymnasiunba lépő ifjak a ker. vallástanban, mely akkor a tanok főtárgyát képezé, oly haladást tettek, hogy a nyert alapismeret következtében, kellő szorgalom folytatása mellett, a ker. örök igazságok épületei semmiféle viharok által meg nem ingathatóvá szilárdíták.

Minélfogva a latin iskolákban a vallástan tanítója mellé még egy önálló vallás oktató adandó és pedig oly képzett egyén, hogy a három évi grammatikai tanfolyam alatt az ifjúságot a kereszt. vallás elemeiben évenkénti fokozattal művelgesse, végre a vallástan főbb czikkeit ez idő alatt legalább is háromszor átismételvén, azokat az ifju emlékezete és szívébe véssé, hogy a növendék a ker. ember és jó polgárhoz illő erkölcsi életet sajátíthassa el.

Ezen oktatások végzésére legalkalmasabbaknak mutatkoznak a vásár- és ünnepnapok ugyan, de kiváló gond fordítandó azokra a szerda — és szombati előadások alatt. De azon kötelességről sem szabad megfeledkezni, hogy vásár- és ünnepnapokon a sz. evangelium és lecke is átolvastassék és megmagyaráztassék.

Az említett kötelesség teljesítése annál is inkább szívére köttetik az illető vallás-szónoknak, mert 1-ör az ifjúság ilyenmő foglalkozása az Isten tiszteletével a legszorosabb viszonyban áll, és hogy az ifjak már zsenge korokban szokjanak a vásár- és ünnepnapok tisztos megülnésére és az ajtatosság gyakorlására, sőt 2-or azon erkölcsi előnnyel bir, hogy az ifjukorát, mely magára hagyatva, csábos

vesztegetésnek van kitéve, az azokra adó alkalmaktól, valamint az azokból folyó gyászszos következményektől tisztán és teljesen megóvják.

II. Helyes- és szépírás.

Ha azon szabályok, melyek a népiskolai helyesírás és szépírás tanítására előirattak, helyesen végre hajtattak, ha a jeles s utánzásra méltó példányok kifejezésében az ifjuság szorgalmas tanulmánynyal vezetettett, remélnünk lehet, hogy a gymnasiumba átjövő ifjak teljesen kielégítő irással bírnak. Hogy pedig az ifjak nemcsak a magyar, hanem a latin és német betűket is szépen és helyesen alakítani tudják, szükséges lesz hetenkint két órát fordítani az írásbeli gyakorlatok- és a hibás alakok pontos kijavítására, a második évben pedig az írást házi gyakorlatul adni. Hasonlóképen a helyesírási szabályokat az első és második, de különösen a harmadik évben, amidőn már rövid tartalmu elbeszélések, vagy levelek adatnak föl, kiváló gond és szorgalom fordítandó.

A latinnyelv a legműveltebbekhez tartozván, nem csoda hogy Európa jelentékenyebb nemzetei által több századon keresztül ápoltatott, s tudósok nyelvének tartatván, jelenleg is különös gonddal tanittatik. És ha még minden elfogulás nélkül magfontoljuk, hogy szt. vallásunk minden fenséges titkai, az isteni tisztelet, egyházi szertartások latin nyelven végeztetnek és hogy minden országos okmányaink az elmúlt századokban latin nyelven irattak, világosan kitünik, mily nagy, lelkiismeretes gond fordítandó arra, hogy a nyelv első elemei az ifjak elméjében korán biztos helylyel dicsekedhessenek, napról-napra úgy növekedjenek, hogy a nyelv csinoságát átláthassák, magasztosságát becsülik és a classikusok olvasásában gyönyört, édességet talál-

janak, melyeknek lapozgatásával a tanfolyam bevégezése után is nemcsak gyönyörrel, hanem eltagadhalan haszonnal foglalkozzanak, mit annál könnyebb munkával végeznek, mennél tisztább forráshoz szoktanak zsenge korokban és minél inkább meg vannak győződve a magyar hazafiaknak amaz ép lélekre mutató véleményétől, hogy »a latin nyelvbeni járatlanság legbiztosabb bizonyítéka az elhanyagolt nevelésnek.«

Különben a latin nyelv szükségességét igazolják a következő pontok:

1. A haza törvényei és egyéb közjogai latin nyelven vannak írva.

2. A királyi rendeletek, intézvények és az ország különféle hatóságaihoz küldött válaszai ugyancsak latin nyelven szerkesztetnek.

3. Ugyanezen nyelven tárgyaltnak az ország- és megyegyűlési, valamint a polgári hatósági ügyek.

4. Végre a nyelv használata az országban előforduló különböző nemzetiségek közt annyira szükséges politikai és magánjellegű érintkezést lehetővé teszi.

Azért bármely, úgy a latin nyelv tanulásának sarkköve a következő három ponton fordul meg:

1. Hogy lehetőleg a legbővebb szókincsessel gazdagítsák az ifju elméje.

2. Hogy a nyelvtani szabályokat a legtökéletesebben felfogja és értse a tanuló.

3. Hogy olvasási és írási képességét szorgalmas és huzamos begyakorlás folytán nyerje.

Minélfogva a nyelvtani osztályokban főszóly arra fektetendő, 1-ször hogy az ifjuság a nyelvben minél bővebb szókincset nyerjen, mire nézve szükséges hogy a növendék

a latin szókat már az első év folyama alatt magáévá tegye, és a gyakori ismétlés alapján emlékezetébe mélyebben bevésse, ami könnyű munkával megtörténhetik, ha a tanár a tanítványok közül néhányat a feladott és megtanulandó szókincs hangos felolvasása és elmondására délelőtt és délután felszólít; ha a hibás kiejtést nyilvánosan kijavítja, ha nemcsak azon szóknak, melyek az ifju előtt netán még az élő nyelvben is ismeretlenek, jelentését és értelmét magyarázat alapján fejtegeti, hanem más előforduló szavakra is oly fölvilágosító észrevételeket teend, melyek a fiuk figyelmét leköthetik.

Ezekből az elemekből azután rövid tartalmu mondatok füzendők egybe, illetőleg képzendők, melyeket a fiu a nyelvtani szabályok alapján elemezze és magyarrá fordítsa. Minden szakasza a nyelvtannak addig ismétlendő, míg bizonyossá nem válik, hogy a szönyegen forgó tárgyat az ifjak legnagyobb része fel nem fogta. Azután az ekkép fejtegetett mondatot mindegyik ifju otthon leírja és következő előadás alkalmával az iskolában ismét átolvassa, a netán elkövetett hibákat kijavítja és végre hogy a szépírásban is gyakoroltassék, gondosan letisztázza.

Valamint ily módon bőséges szókincs birtokába jut a zsenge elme, ugy azon kell lenni 2-or, hogy ugyanazon munkával a latin nyelvtani szabályok értelmesen és világosan adassanak elő.

Ugyanazon szókincs-könyvecskébe, melyet az ifjak a népiskolából magukkal hoznak az 1-ső osztályba (mert megjegyzendő, hogy azon korban a latin nyelvet már a népiskola 2-ik és 3-ik osztályában kezdték meg) a nyolcz beszédrészeket is bejegyzik, melyeket az általános és részletes szabályok segítségével betanulhattak a nélkül, hogy

emlékezőtehetségöket megterhelték volna, mert azok hangos felolvasása, a tanári magyarázat és a mondatok pontos fejtegetése szerfölött megkönnyíté a munkát.

A növendékek megtanulván ezuton a szókat, valamint a szabályokat, arra kell törekedni 3-or, hogy az irás- és olvasásban szabályosságot, könnyüséget nyerjenek.

Nagyon természetes, hogy aki a latin nyelv alapfölteleivel tisztában van, az első évi tanulóktól egyszersmind beszédbeni ügyességet és tökélyt nem követelhet. Ez csak a következő évek gyümölcse lehet, következőleg az ifjak első évben nem is kényszerithetők a latin nyelveni társalgásra, nehogy a rohamos haladás mellett a latin konyhai nyelvet tegyék sajátukká.

A második tanévben is helyén lesz szóböiséget szerezni és a szabályokat ismételtetés folytán elsajátítani.

Miután a tanulók az irott könyvecskéből a latin nyelv elemeit elsajátították, ismétlés által elméjökben megszilárdították és azok használhatóságát a folytonos gyakorlat folytán átismerték, a tanár éber felügyelete alatt az elmébe fölvelt szókincseket a második évben minden nehézség nélkül egybe gyűjtván, a latin nyelv megkezdett épülete betetőzése felé halad.

E célhoz két ut vezet. Egyik a dolgok természetes rendjét követi, a másikat a huzamos tapasztalás igazolja helyesnek, melyet a magyar nemzedéknek most kell, hogy lankadatlan hévvel egyengessen.

Az első ösvényre lép az ifju, mihelyt a latin iskola harczosává avatja föl magát, midőn tudniillik a nyelv törzsszavait tanultatja, ugyanezen rendszer szerepel a második évben is, csakhogy itt a törzsszók azon magvat képezik, mely a növendékek elméjébe ültetve, a tanár önzetlen buz-

galma folytán növekedő virulást nyer, majd végre érettségre jut.

Mert ez alkalommal már oly szókincs-jegyzék adatik a gyermek kezébe, melyben a törzsszókön kívül azok származékai és összetételei is foglaltatnak s melyeket elsajátítani nem lesz nehéz, ha azokat a tanár a mult évi eljárás szerint az iskolában felolvasztatja, a kiejtést és szómértéket megtartja, a szó kétes és homályos jelentéseit anyanyelvén kifejti és verőfényre hozza, a származék és összetétel módját felmutatja, ha a könyvecskében ugyanazon betű alatt összefoglalt szók fölött — nem tartva meg a szórendet — kérdést intéz a tanítványihoz, hogy ez által a fiukat az összetettekről az egyszerűekre, a származékokról a törzsszókra vezesse, ha végre azon eszközöket felhasználja, melyek az emlékezőtehetség segélyére célszerűeknek mutatkoznak.

Valamint az első tanfolyamban oly írás-gyakorlatok adatnak föl, melyekben csak törzsszók kimutatása s azok szereplése kívántatik; ugy a második tanfolyamban a törzsszókön kívül a származékok és összetételekkel is munkájok kell, hogy legyen az ifjoknak. Ezen iskolai gyakorlatok a nyelvtani szabályok szerint oldandók meg úgy, hogy a szók saját és helyes jelentései meghatározottván, az egész anyai nyelvre forditassék. Ezen fordítás azután otthon a gyakorlati könyvbe irassék és azt a tanár az iskolában nyilvánosan átolvassa és javítsa, az ifjak pedig szókönyvecske használása nélkül ismét latinra fordítsák. Végre e gyakorlás a mindennapi elméleti föladvánnyal fokozatosan folytattassék.

A tapasztalat által igazolt másik utat azok választják, kik a Francia vagy más európai nyelvben nyernek magán-

oktatást, mert ha a nyelvtanító a föladatát jól és helyesen tudja, a tanítvány pedig szorgalmas, heti öt órai előadás mellett, egy két év alatt még a fentebb említett nyelvben járatlan községekben is teljesen magáévá teszi azon nyelvet, melyre vállalkozott.

Való ugyan, hogy a nyelv tanulására általában jó emlékező tehetség kívántatik, de a módszer azon különös előnnyel bír, hogy a közéletben előforduló szók jelentéseire fektetik a főszólyt, hogy a fordítandó szép történeti események, élcezes kikérdezések és más szellemes ötletek a figyelmet élesebbé tegyék és a tudásvágyat szerfölött fölbreszszék.

Hát ha még a drága haza, egyház derült és gyászos eseményei, a természet nagyszerű nyilatkozatai, a honpolgárok és tudósok lélekemelő mozgalmi, önfeláldozásai és buzdításai előadásba kerülnek (mi szépen tünteti föl azon kor gondolkozását és a tények méltánylását) nemde az ifjuság figyelme lekötetik és szorgalma élesítettik?

Miként a két út vezetése folytán tér nyitattik az ifjuságnak a szó bőségének szerzésére, úgy a második évfolyamban oda irányozandó minden törekvés, hogy a szabályok teljesebb fölismerésére jussanak; minélfogva a használatul szolgáló bővebb és teljesebb nyelvtan ezek kezébe adandó és mindjárt a második tanév kezdetén a nyelvtani szabályok rövid kivonata a tanulmány fejezete szerint nagyobb táblára kiirandó és nyilvánosan kiteendő, valamint az egyes beszédrészek használása és alkalmazása ezenkívül minden résznél előforduló szabályok a kivételekkel együtt fölvilágositandók, olvasás közben minden szó alkalmazása feltüntetendő, különösen az elemzésnél visszatérve a szabályokra, hogy ezen gyakori ismétlés alapján

az ifjak, a szavak teljes jelentőségét elsajátítani törekedjenek.

Ez által a két ösvény annyira társul és egyesül, hogy az ifjuság minden fáradság nélkül az ohajtott célhoz jut. A latin nyelvben elérendő helyes-írási és beszélési tehetőséget illetőleg: Az első évben elég szóbőséget szerezvén a tanulók, a második év elején már képesek lesznek latinul egymásnak kérdéseket adni és azokra válaszolni, és azok, kik első félévben latin társalgást folytatnak, nyilvánosan megdicsérendők s latin beszélgetésre lelkesítendőek lesznek, anélkül, hogy a még nem beszélők gonytárgyul szolgálnának; azonban a második félévben érintkezés- és társalgási nyelv gyanánt a latint használják és a beszédben netán elkövetett hibákat az illető tanár a nyelvtani szabályokra utalva, készséggel javítsa ki és a szóbeli fogyatkozást mindenkor türelmes és nyájas kedélyhangulattal egészítse ki.

Nagyon elősegíti a latin nyelven való beszélő képességet az is, ha a tanár az extemporalék (föladatok) fordításában és ugyanazon mondat többféle változtatásában gondosan gyakoroltatja tanítványait úgy, hogy a neveknél az esetek változatosságához, az igéknél pedig a módok, időik, személyek és beszédrészek változatos módoni füzéséhez szokjanak, mert ez által nagy könnyűséggel fogják érzelmeiket és gondolataikat kifejezni és a nyert szóbőséget helyesen felhasználni.

Miután a tanulók két év lefolyása alatt jelentékeny szókincs- és bőségre szert tettek és a szabályok teljes ismeretével birnak, a harmadik tanfolyamban minden nehézség nélkül jutnak el a tantervben követelt fokára a latinitásnak.

Azért a tanár a harmadik évben főgondját oda fordítsa, hogy:

1. A növendékek a szerzett szóbőséget állandóan megtartsák.

2. A nyelvtant tökéletesen felfogják.

3. Az előírt beszélő képességet, melynek alapja a két évi tanfolyamban már megvan vetve, teljesen birják.

Ami a szerzett szóbőség megtartását illeti: Az elfeledkezés ellen legbiztosabb szer a gyakori ismételtetés, minél fogva mindenkor sürgetendők lesznek a tanulók, hogy az előbbi években megszerzett szókincsset ismételni és előadások alkalmával felmondani szoros kötelességüknek tartsák.

Az ismétlések pedig úgy intézendők az iskolai órákban, hogy azok mély gyökeret és alapot nyerjenek az ifjak elméjében.

Már fennebb volt említve, hogy a tanár az ifjut írásbeli dolgozatainak pontos és szorgalmas végzésére buzdítsa és azokat egyenkint teljes odaadással átvizsgálja. És pedig mindegyik fiu jelenlétében külön külön. Hogy azonban ezen eljárás a többinek szórakozásra alkalmat ne szolgáltatasson, azokat az előbbi évben anyanyelvre fordított gyakorlatoknak ismét latinra való visszatételével foglalja el, és minthogy az ily foglalkozásra az iskolai idő elegendő, meg kell hagyni az ifjaknak, hogy a könyvecskéket, melyekből a jelzett gyakorlatok vétettek föl, otthon hagyják, és minthogy az említett könyvecskében írott szók ezen gyakorlatokban is előfordulnak, világos, hogy az ilyenemű ismétlések nem csekély eredménnyel járnak, mert nem csupán a puszta szókra emlékeznek vissza az ifjak, hanem azok helyes használása és alkalmazásáról is tiszta képet nyernek.

Azonban ha mindegyik tanuló dolgozatainak külön átvizsgálására az iskolai idő nem lenne elegendő, főképp a népesebb osztályban, czélszerűnek látszanék e munkát egyesek által teljesíteni. Azonban erre egyáltalában nincs szükség, mert e gyakorlatok rövidebb közmondások- és mondatokból állnak, melyekből egyet kezébe vevén a tanár, azt hangosan átolvassa, és ha valamely hiba előfordul abban, azt elhallgatja és néhány gyermeket felszólít, hogy gyakorlati könyvecskéiből ugyanazon szakaszt hangosan olvassa fel, hogy a tanár észre vegye, ha vajjon mások is ugyanazon hibát követték-e el, és így javítja ki a nyelvtani szabályok folytán minden gyakorlatot, és ha még az idő engedi, czélszerű lesz ezen gyakorlást többekkel is intéztetni, kiváló tekintettel lévén a gyöngébbekre, kik lassabban dolgoznak.

Ami pedig a megtanulandó nyelvtant illeti, szerfölött előnyös lesz azt mindjárt az év elején annak egész szerkezetét minden felosztásával, részleteivel, szabály- és kivételeivel együtt a táblára írva előadni, szorgalmasan megmagyarázni, fejtegetni, minél több példa felhozásával azok használatát pontosan feltüntetni, és a növendékeket a legszigorubb vizsgálat alá venni, ha vajjon könyvecskéjüknek szerkesztését teljesen felfogták-e, hogy ez által a netán támadott nehézségekből könnyen meneküljenek.

Az ismétlések eszközlésére elegendő lesz a nyelvtani szabályok és kivételek főbb és fontosabb fejezeteit fölvenni, kivált ha mind az írás-gyakorlatok átvizsgálása, mind a remekírók olvasása alkalmával a nyelvtani szabályok fejtegetésére kellő gondot fordít a tanár.

A helyesírási és beszélő-képességet illetőleg, már fennebb ajánlva volt, hogy a tanulók már a második évfo-

lyam másik felében egymással latin nyelven beszéljenek, a harmadik évfolyamban annál nagyobb gonddal serkentessenek e kötelesség teljesítésére, sőt még kényszeritessenek is, mire a tanár minél bővebb alkalmat kell, hogy szorgáltasson az által is, hogy 1-ör oktatásait e tanévben latin nyelven adja elő és megtörténhetvén, hogy az előadott tananyagot nem mindenki fogja fel azonnal, ilyen esetben felvilágosítást kérhet a tanántól az előtte kétes vagy rosszul értett tárgy felől, mit a tanár igen szívesen teljesít s a tanítványok ilyenmő törekvését és buzgalmát örömteljes meglelégedéssel fogadja.

És mivel a tanuló ifjuság a szerzett szóböség és a nyelvtani szabályok elsajátítása folytán a remekirók műveiben könnyen forgolódhatic, kell, hogy mindjárt a harmadik évfolyam kezdetén 2-or azok tanulmányozása- és olvasgatására utaltassék. Azonban itt az a kérdés merül föl: az eddig elfogadott classikusok közül melyek adandók a tanulók kezeibe, hogy a tanterv és iskola föladatának jelenleg elég tétessék? Hogy e kérdésre helyesen adhasuk meg a választ, meg kell fontolnunk, miszerint nemcsak azokat kell tekintetbe vennünk, kiket ezen osztályokban a felsőbb osztályokra előkészitünk, hanem azokat is, kik a nyelvtani osztályok befejezése után a tanpályától bucsut vesznek, azért ovakodnunk kell, nehogy oktatásunkat ezek szerint alkalmazván, amazokat elhanyagoljuk.

Hogy ha a fő czél arra van helyezve, hogy a három évfolyamu nyelvtani osztály bevégzése után az ifjak latinul szabatosan és helyesen beszélni, leveleket, elbeszéléseket és egyéb közleményeket a közéletben írni tudjanak, világos, hogy e czélra Ciceró leveleit, Cornelius Nepos és más elfogadott remekirók — magukban véve nem elégsé-

gesek, és vannak, kik e választást vita-tárgyává teszik. Ugyanis nem az a föladat itt, hogy tudós férfiakat neveljünk, hanem a hazának hasznos és érdemes polgárokat, itt csak a valódi műveltségi izlés honosítandó meg, de a gyermekek főbb tanulmányainak teljesen megfelelőknek kell lenni jövő életpályájuk igényeinek.

Minélfogva szükséges különböző életcélloknak megfelelő tartalmú könyvet használni, mely nem csak az ugynevezett »aranykor«, hanem az újabb kori írók jelesebb műveit is tartalmazza, tekintetbe véve a különböző nemzetiségeket és életpályákat is.

Egyébiránt ezen osztályokban a latin nyelvet az ifjakkal elegendő lesz annyira elsajátítani, hogy az iskolából kikerülvén, gondolataikat és érzelmeiket latin nyelven szabatosan kifejezni és helyesen szerkeszteni tudják, csak azon kell lenni, hogy abban (t. n. a nyelvben) helyes és jó alap vettesék meg; s minélfogva egy iratfaj sem legyen előttük ismeretlen, már maga az irály és tárgy örök változása a hajlam különfélesége szerint nagy vonzó erővel hat rájuk és otthon is olvasással és a kutfók kinyomozására serkenti őket.

Ha pedig ugyanazon remekíró forog kezökben minden változatosság nélkül, ezen egyformaság unalmat okoz nekik és őket az előhaladásban nagy mérvben késlelteti, sőt az élet tapasztalat tanúsága szerint még a különben legjelesebb és olvasásra legméltóbb író is gyakran nemcsak az unalom, hanem az ellenszenv tárgya kezd lenni.

Azért az előirt czélnak oly remekírói gyűjtemény felel meg leginkább, mely

1-ször Plautius és Terentius válogatott szindarabjaiból és Minutius Bódog párbeszédeiből néhányat tartalmaz.

2-szor Ciceró, Seneca, Plinius és Manutius Pál nevezetesebb leveleit.

3-szor Rövidebb és az ifuságnak tetsző beszédeket, milyenek a régi történészeknél közönségesen előfordulnak.

4-szer A fennebb említett remekírók és Maximus Valeriusból felhivott és az ifjúságot érdeklő példák, melyek, ha helyesen adatnak elő, az értelem fokozásán kívül az akarat mozgatóivá válnak és az ifjúság lelkét a jó erkölcsök és erény szeretetére buzdítják.

5-ször Az agg Plinius természetrajzából kiszemelt, s az ifjúság használatára szolgáló kivonatok.

6-szor Cato Portio, Varro Terentius, Columella Aemilian gazdasági s földmívelési irataiból válogatott szemelvények.

7-szer Virgil-, Horátius-, Phaedrus és Ovidiusból vett szemelvények. Végre

8-szor Közmondák, jeles és erkölcsi mondatok, melyek, erkölcsi tanulságot tartalmaznak,

Mínthogy a tanár ezen szemelvényeket tartozik elvégeztetni az ifjakkal: azért kell, hogy azok kivonatosak legyenek.

Ezen szemelvények olvasása és fejtegetése azonban csaknem száraz és érdeknélküli lenne, ha egyedül azért adatnék elő, hogy a latin nyelvet és annak sajátosságait megismerje a növendék, azért a tanár oda fordítsa főgondját, hogy a fejtegetett példákat jövő életének hasznára fordítani szokják:

Ezt pedig eléri, ha a tanár a mondatokon átfutva nem csak az egyes szavakat magyarázza meg, hanem az író gondolatába és eszmemenetébe behasson és annak összefüggését és rendjét teljesen felvilágosítsa és így a növen-

dékeket is arra szoktassa, hogy gondolataikat az írók szelleméhez alkalmazva kifejezni törekedjenek.

Továbbá, hogy az oktatás e neme sikeres legyen és különös haszonnal járjon, kell, hogy a remekírók értelmezését és fejtegetését tökéletesen felfogják, e végre pedig szükséges lesz 3 or, hogy e tanfolyamban az ifjuság a gondolatok helyes rendezése és az okoskodások rendes füzésében oktattassék.

A növendékek ugyanis már azon korba lépnek, melyben az ész, elme és ítélet fejlődni kezd és a tanár fejtegetése folytán könnyen megérteni képes, mi a fogalom, ítélet, tantétel és érvelés; mit kell értenie a meghatározás és tapasztalás alatt, továbbá mi a tudomány, hit, vélemény, előítélet és tévedés, mily módon kell az igazságot megállapítani, miképen ítélendők meg az iratok, mily módon kell a könyveket sikeresen olvasni, másokat meggyőzni vagy megezáfolni stb.

Ha mindezek világos és értelmes magyarázatához helyes példákat fűz; ha a remekírók olvasása közben a tanulók figyelmét azokra szorgalmasan irányítja, kételkedni sem lehet a fölött, hogy az ilyenmű oktatás folytán nemcsak rövidebb idő alatt szerezhetik meg a kellő képzettséget, hanem abból biztos előnyt és alapot is meríthetnek életpályájuk jövőjére a tanulók.

Ily módon a tanítványokat előkészítvén, igen könnyen foghatnak 4-er kisebb tételek kidolgozásához akár latin, akár anyai nyelven. És pedig kezdhetik a körmondatokkal, mire nézve a tanár mindenek előtt előadja az egyszerű és összetett körmondatok sajátságait és részeit, a tagokat összefűző alkalmas szócskákat. Erre alkalmas s az ifju felfogásához mért példákat válogathat ki a remekírókból.

miknek ügyes fejtegetése rávezeti a tanulót a körmondatok szerkesztésére. Mindezekben némi képességet nyervén a növendék, a kidolgozásra és fejtegetésre bő anyagot szolgáltatnak kiszemelt levelek s az ország mai szokásaihoz mért s azokra alkalmazott elbeszélések, melyeket a tanár békés hangulattal átvizsgál és erélyesen őrködik, nehogy az ifjuság a közéletben előforduló kifejezésekkel ártalmas tréfát űzzön.

Végre megjegyzendő, hogy miután a latin nyelv a magyar megyékben csaknem anyanyelv gyanát szerepel és a vidékek szerint sok tájszóval, provinciális kifejezésekkel is bir, melyek ugyan hosszas gyakorlat mellett sajátíthatók el, de érintkezésekben és a magyar-jog tanfolyamon egyáltalában nélkülözhetlenek; minélfogva az iskolából kilépő és nyilvános hivatalokra alkalmazott növendékeknek azok ismeretével birni nem fölösleges. Azért azok is előadandók.

Természetráajz.

Ha a latin iskolákban az ifjuság csak a felsőbb fokú ismeretekre készíttetnék elő, alig lenne indokolható, miért vétetik föl a természetráajz az egyáltalában szükséges tantárgyak közé, melynek teljes előadása a felsőbb osztályok körébe tartozik. Minthogy azonban a tanulók nagy része a latin tanfolyamot elhagyva, a közéletbe — hol új pályát kezdenek — kilépnek, kell, hogy azon tantárgyban is, mely kitünőségénél fogva minden állásnak megfelel, már zsenge korukban vezettenessenek az ifjak annál is inkább, mert a természet kincsei, melyek Magyarországon nagy mértékben elszórvák, nagyobb részt elrejtve porladoznának a tudatlanság előtt, azért ezen fontos és szükséges tantárgyra kiváló gond fordítandó.

Amit ugyanis a föld, víz, levegő és a föld belseje magában rejt, az mind e tananyag körébe vág; mindazok, amik bennünket körül vesznek, amiket naponkint látunk és amiket nem nélkülözhetünk, a természetrajzban felsoroltatnak, osztályoztatnak és részletesen leíratnak. Illő dolog lenne tehát az utónemzedéket e hasznos tanulmánytól megfosztani? Avagy az ifjakat nem mindjárt a tanulmányok kezdetén kell-e megismertetni a természet kiucseivel és gazdagságával, melyek nemcsak a legmelegebb érdeklődést és tudásvágyat keltik fel az ifjuban, hanem az emberiségre kiható leggazdagabb forrásul szolgálnak.

A gymnasiumban előadandó természetrajz (még eddig mindig algymnasium értendő) három részre oszlik, u. m.: Állattan, Növény- és Ásványtanra. És ugyanezen rendben adatik elő. És pedig az első évben az Állattan magyaráztatik osztályok, nemek, fajok, természeti tulajdonságaik, hasznuk vagy káruk szerint. Különösen: 1. A házi- és vadállatok, 2. A házi szárnyasok és madarak, 3. Halak, 4. Hüllők, 5. Rovarok és 6. Férgekre oszlanak, külföldi állatokra, melyeknek országos élvezete, gazdasági előnye és kereskedelmi forgalma ismeretes.

Az állattan bevégeződik az embernek, mint egyéb élő lénynek remekével. Legtágasabb tér nyílik itt a tanárnak a gyermek gyöngéd lelkületét a Teremtő véghetetlen hatalmára, bölcsességére és határtalan jóságára irányítani, hogy az Isten iránti mély tisztelet, alázat és hála nyilvánítására buzdittassanak és elméjüket az üdvös elmélkedésekre szoktassák.

A második évfolyamban fölvetetik a növénytan, melyben azon növények természete és használata fejtegettetik, melyeknek ismerete különösen a nemzetgazdaságban és

az emberi élet egyéb viszonyaiban leginkább szükségesek. Ezeknél különös figyelem fordítandó a külföldi növényekre.

A harmadik tanévben az ásványtan. S abban különösen kiemelendő 1. A sók különböző fajai, 2. Gyanta és szén, 3. A kövek különféle fajai és osztályai, 4. A gyémántok és alsóbb rendű ékkövek, 5. Fémek.

Nem szükséges azonban ezeknek a könyvszerinti tanulással a gyermekek elméjét fárasztani, hanem csak az olvasásra szorítani azokat és hogy az ásványok latin neveit anyai nyelven is sajátítsák el, a könyv ugyanis csak latinul van kiadva, melyben azonban az ásványok anyai nyelven is előfordulnak a tanárok és tanítványok nagyobb kényelmére. A tanár mégis a legközelebb előadandó ásványok neveit a táblára latin és anyanyelven felírva ismerteti meg tanonczaival és a következő órában azokat szorgalmasan kikérdezzeti és csak akkor halad tovább, ha az előbbieket jól elsajátították.

A természetrajz iránt tanusítandó tudásvágy a fiukat sarkallani fogja, hogy a tárgyak jelentéseit, melyeket a tanár magyarázata után hallottak, jókedvvel és örömet megtanulják és emlékezetökben tartják, miből következik, hogy a szükséges és hasznos tantárgy nekik kedvesen és gyönyörködtetőleg esik.

Szent történet (bibliai.)

Misem vésődik a gyermek szellemébe oly szilárdan mint a sz. eseményekre való visszaemlékezés, melyek egyuttal a szívet is áthatják. Kétségkívül vonzanak az érelynység példái és az erkölestelenség élénk színnel festett képe lelki fölháborodást s borzalmat szül s e képek fölvetelére leginkább a zsenge kor alkalmas, sőt a veleszületett

tudás vágy, a fölemelt kedély, az élénk emlékezet hatalmas tényezők, melyekkel a gyöngéd lelkeket a természet megáldotta, nincs is az események fölemlítésén kívül egyébre szükség, hogy a gyermekek a lelkökre ható példák követségére föllelkesüljenek. Azonban még sem tanácsos, hogy az ifjaknak a Patriarchák, vezetők, birák és királyok történetei folytonos összefüggésben adassanak elő, minthogy azok érettebb kort követelnek, a gyermeknek pedig egyuttal gyönyörködtető események valók, milyeneket az Ó- és Ujszövetség bőségesen szolgáltat. Így Mózes I-ő könyvéből választhatók a következők:

1. A világ teremtéséről szóló szakasz.
2. Az emberteremtése és az Édenkert leírása. 2. fejezet.
3. Ós szüleink bűnbeesése 3. fejezet.
4. Az ártatlan Abel halála 4. fejezet.
5. Az általános özönviz 6., 7., 8. fejezet.
6. Babylon torony építése és a nyelvzavar 11. fejezet.
7. Ábrahám története 12 fejezet.
8. Sodoma és Gomora városok elpusztulása 19. fejezet.
9. Izsaiás története 21. fejezet.
10. Jákob és József viszontagságai 25.—37. fejezet.

És ily módon szemelhetők ki és tárgyalandók mindkét szövetség sz. könyveiből az előadásra méltó s érdemleges darabok, hozzájuk csatolva a minden elbeszélésből behozható erkölcsi tanulságot, hogy mindazok, mik a bűntől eltávolítanak és az erényességre buzdítanak, a gyermeki szívben minél mélyebb gyökeret nyerjenek.

Ezen sz. történet az első évi tanfolyam anyagát képezi. Világos, hogy az előadandó tananyag megválasztásánál különös tekintettel kell lenni a gyermek még gyöngye életkorára és fejletlen szellemi tehetségére. Egyszerű rövidség,

kendőzés nélkül, előadási nyíltság szerepeljenek a tárgyalásban, azért némely tananyag több fejezetre osztandó fel és zárzó gyanánt minden elbeszéléshez alkalmas tanulság csatolandó; minthogy pedig ezen tantárgyra hetenkint csak két óra fordittatik, azért a történetből is ugyanannyi fejezet lesz felveendő, t. i. egy az O- és egy az Uj szövetségéből.

Magyarok történelme.

Tagadhatlan, hogy a történelem tanítás rendkívül fontos dolog, és minthogy az iskolának főadata az ifjúságot a hasznos ismeretekben kiművelni, e nevezetes tantárgytól sem fosztható meg. Azonban a magyarok történetét egész terjedelmében előadni a nyelvtani osztályokban annyi lenne, mint a növendéket egy igen terjedelmes természeti és művészeti művekben gazdag külföldi országba utazás végett küldeni, hogy rövid idő alatt dus tanulmányokkal terheltén minél előbb térjen vissza honába.

Ha azonban a történelmi előadásnak az a célja, hogy az elméleti anyagok tudásán kívül az erkölcsi érzéket is szilárdítgassa, a célt leginkább nemzeti történetünk helyes és gyönyörködtető előadásával érjük el, ami az elmében örök gyökeret ver.

Egyébiránt a tanintézetnek nem végezzélja, hogy tudós, de erkölcsös és jó polgárokat, büséges alattvalókat képezzen, kik szívékön hordják a haza sorsát és erkölcsiségét. Az iskolából a közéletbe lépett ifju mi hasznát veszi annak, ha a chinaiak, aegyptomiak és más európai népnek történetében jártas, és mi hátránya van, ha abban járatlan. (Igy okoskodtak Mária Terézia uralkodása alatt!) Ellenben a hazai történelemben járatlannak lenni szégyenletes állapot s a hazát megvető cselekmény. Mily nagy haszon

háramlik azonkívül a hazára, ha történelmének tanulmányozói a még ismeretlen és homályban rejlő adatokat napvilágra hozzák, s azokkal a manap is munkálkodó eseményekre fényt árasztanak.

A nemzeti történelem előadása — előrebocsátva az általános történelmi meghatározást és bevezetést — kezdetét veszi sz. István királyal. És pedig 1-ször magában foglalva az ország állapotát; a vallás-politikai élet; benső hatalom, ennek eredete és akadályai; továbbá a nemzet szokásai és erkölce, a tudományok, a befogadott népek viszonyaira nézve ez ország eredete és bölcsőjétől kezdve.

2-szor. A királyok történelmét és pedig a) egész nemzetségével együtt u. m. atyját, nagy- és ős atyját, a király nejét, gyermekeit és rokonait.

b) Az uralkodót úgy tárgyalja mint családfőt.

c) Mint a nép atyját.

d) Azért röviden fölemlíti az általa hozott törvényeket és rendeleteket a belőlök folyó következményekkel együtt.

e) A követségeket, békekötéseket, országgyűlést és viselt hadakat.

f) Végre minden király rövid őszinte kép-, élet- és erkölesrajzát.

3. A nevezetes férfiak rövid fölemlítését, kik a vallás, haza és király iránti hűségben kimagaslottak és kik tanács-, tudomány-, értelem-, műveltségben másokat felülmultak, akár bennszülöttek, akár befogadottak legyenek.

4. Végre minden király uralkodása bezáródik élete legnevezetesebb mozzanatának rövid föltárásával és áttérés történik utódjára.

Ily módon adandó elő a magyarok története a másod éves tanulóknak és 1526-ig, a gyászos mohácsi vészig

folytattatik. A harmadik évben pedig kezdetét veszi I. Ferdinand dicsőséges uralkodásától és befejeztetik Mária Terézia királynő boldog és szerencsés uralmával.

Földrajz.

Az első osztályban Magyarország és az ahhoz tartozó tartományok földrajza adandó elő. Ugyanis előrebocsátva a világ általános ismertetését.

1-ör. Magyarország egyetemes térképe gyakorlandó be, továbbá a koronához tartozó országok és tartományok fekvése határozandó meg; és ez mindaddig képezze az ismétlés tárgyát, míg azok felosztását a tanítványok jól el nem sajátítják.

2-or. Azután tárgyalandó lesz Magyarország szorosan vett térképe megyék és kerületek szerint, ezek bevégezése után azon megye ismertetésére tér át a tanár, melyben a főiskola van, onnét át vezeti tanítványait lakhelyükre s ennek nevezetesebb pontjait ismerteti, ezek után észak, dél, kelet és nyugatra fekvő helyek ismertetésére tér át, végre a szomszédos vármegyékre. Ez által a tanítványok tanárukat a még nem látott helyekre követik gondolatban, a valódi távolságról és nevezetesebb helyek fekvéseiről határozott képet nyernek.

Hogy pedig a földrajzi oktatás annál inkább sikeresebb legyen, kell, hogy a tanár tanítványaival együtt az országot képzeletileg beutazza és minden megyében mindent, ami csak figyelemre méltó, szorgalmasan átvizsgáljon u. m.: 1. a tavakat, folyókat, hegyeket, és pedig a tavaknál a kiterjedést, a benne rejlő halakkal együtt, főlemlítve azok fajait; a folyóknál felhozandó azok eredete, a folyás iránya, a megfutott vidék; a hegyeknél: mily kőfajokat

tartalmaz, vajjon bővelkedik-e fém- vagy más ásvány-erekkel, vagy földművelés-, baromtenyésztés- vagy épen szőlőművelésre alkalmas-e? Mily nemű fákat és állatokat tenyészt?

2. A kiindulási pont maga az iskola, honnan az egész megye átvizsgálendő, midőn pedig a határos megyébe ér, valamely vár, község vagy város képezheti a központot, melyből a kiindulás történik és az utba eső városok, folyók és hegyek s ezeknek fekvései a világtájak szerint meghatározandók és ami megjegyzésre méltót talál a tanár, ne hallgassa el, például a városoknál fölemlítendő, vajjon szabad királyi, kiváltságos és egyuttal hegyi város-e? Mily terjedelmű, hány lakosa van, mivel foglalkoznak, mily nyelvű és erkölcsűek? szóval minden nevezetessége fölemlítendő.

A városoknál rajzolendő, vajjon a király, vagy más magánzó-e a birtokosa, mily viszontagságon ment keresztül, ki a mostani birtokosa, mily gazdasági szakot folytatott?

A mező városoknál említendő: kinek van birtokában, a lakosság mily nemzetiségű, annak vallása, szokásai és kereskedése.

Ezek után ismét a saját megyéjéhez történik visszatérés és a kormányzóságok, melyekre fel van osztva, följegyzendő, nevezetesebb helyei átvizsgálendók, valamint az is tekintetbe veendő, hogy kerületükön mely városok, várak, egyházi intézetek, kastélyok és nagyobb birtokok vannak.

4. Különösen a megye talaja sikság-, rónaság-e vagy hegyekben gazdag, termékeny-e vagy meddő? Nevezetesen: milyen a földművelés, gabona-termelés, szőlő-, fa-, kender-, len- és dohány-művelés?

Milyen állapotban van a ló-, szarvasmarha-, juh- és haltenyésztés? — Ezeket végre a természet egyéb kincseinek átvizsgálása fejezi be.

5. Mivel foglalkozik a nép legszorgalmasabban, csak s házi szükségletekre szolgálókkal, vagy olyan dolgokkal is, melyeket más megyébe, vagy éppen külföldre is szállítanak?

A földrajz ilyenmő tárgyalása reményt nyújt arra, hogy az ifjak már zsenge koruktól kezdnek önként a jelzett dolgokról gondolkozni és a házi szükségletek általános és különös kellékeiről tudományt szerezni, minek fokkénti bekövetkezése abban lesz tapasztalható, hogy valamint a megyék és egyes kerületek egymással, úgy az egész ország végre más országokkal versenyezni, a köztük felmerülő arányt átlátni fogják. És ezen térképen megejtett mozgalomból oly eredményeket sikerül nekik létrehozni, melyek nemcsak az egyesek magán állapotának, hanem a nyilvánosság, a társadalom érdekeinek jelentékeny hasznót ígérnek.

Ezen képzelt utazgatás pedig a térképen át történhetik két év alatt Magyar-, Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokon át, továbbá temesvári bánság, erdélyi nagyfejedelemség, Galiczia és Lodomérián át.

Azonban nehézséget támaszt ebben a könyvhiány, mely a jelzett tananyagot ily rendben foglalja magában, továbbá az egyes tartományok hiányzó térképei (persze még akkor nem voltak).

Azonban addig is, míg ezek egybegyűjtve ki nem adatnak, Bel Mátyás négy részre osztott és Pozsonyban 1767-ben újra nyomott kivonatos földrajza, valamint a 12 vármegyének térképe használható. A m. kir. egyetem

— legmagasabb meghagyás folytán — gondoskodni fog az iskolai könyv- és térképről.

A harmadik évfolyamban a cs. kir. örökös tartományok a következő rendben tárgyalandók: 1. Felső és Alsó ausztriai fejedelemség, Stájer, Carinthia, Carniolia és Tyrol, 2. Cseh- és Magyarország, Szilezia hercegség, Ausztriai Belgium, a cs. kir. Olasz-tartományok. Röviden a porosz Szilézia-, Lengyelország-, Török-tartomány- és Velenczéről, Schweitz-, a római császárság-, kiváltképen pedig Bajor- és Szászországról.

Ezek bevezése után — ha az idő engedi — a matematikai földrajz ismertetendő meg a tanulókkal, a földgömb sokféle gyakorlati használata a földrajz rövid irodalmi történetével.

Ha a növendékek — amit e tanmód szerint remélni lehet — a jelzett tartományok, különösen pedig Magyarország ismeretére komolyan vezettetnek, kételkedni nem lehet, hogy még azok is, akik tanulmányaikat nem folytathatják, oly nagy hajlamot tanúsítanak e tantárgy iránt, hogy azt nemhogy elhanyagolják, hanem adandó alkalommal újabb ismeretekkel gyarapítandják, következőleg mind maguk, mind másoknak nem csekély hasznót okoznak.

Szám-tan és elemi mennyiség-tan.

A tapasztalás igazolja, hogy mi sem tűnik gyorsabban a feledékenység ködébe, mint a számtani ismeret, ha a szabályokat jól meg nem értettük és azok használata tökéletesen be nem gyakoroltatott. Minélfogva nemesak hasznos, hanem szerfölött szükségesnek látszik, hogy a nyelvtani osztályokban szerzett számtani ismereteket a felsőbb osztályokban is ismétlés alá vegyük.

Valamint pedig azok át ismétlésére hat hónap elegendő, úgy a második félévben a tiszta mennyiségben tárgyalandó, melynek előadására szolgál Büschi következő műve: »de Mathesi in utilitatem et commo dum vitae civilis«, míg az iskolák számára más czélszerűbb tankönyv ki nem adatik. Mindkét tantárgy pedig úgy lesz előadandó, hogy a szokásos szünnapok — különösen nyáron — a gyakorlásra fordittassék. És ha az idő engedi, az ifjúságot még azon részébe is be kell vezetni, mely a jól rendezett házi viszonyokra vonatkozik — Magasabb és a nagyobb kincstári kezeléseknél előforduló számtani oktatásnak nincs helye a gymnasiumban, hol egyedül polgárok, és nem kamarai vagy kincstári ügyek kezelői neveltetnek.

Hogy a három nyelvtani tanfolyam bevégezése után a felsőbb, az ugynevezett »humanior« osztályokba átlépő ifjak teljesebb irályt szerezzenek, a következő négy fejezetet kell mélyebben emlékeztükbe vésni:

1. A classikusok szorgalmas olvasását.
2. Gyakorolni kell őket a helyes gondolkodás és okoskodás menetében.
3. A szabatos szerkesztésben.
4. Az ékesebb és műveltebb beszédmodorban.

Az első pontot illetőleg: hogy a latin irály kerekdedségét megszerezheti a tanuló a nevezetesebb classzicusok szemelvényeinek olvasgatása folytán, melyekből a jelesebb mondatokat kijegyzi, gyakori olvasás által teljesen sajátjává teszi. Magát a tanítást illetőleg: a tantervben különösen ajánltatik a tanárnak, hogy az olvasásban rohamosan ne haladjon, hanem figyelmét oda fordítsa, hogy az ítjak minél tökéletesebb irály birtokába jussanak. Megjegyzésre méltók a beszédképletek s indokolandó, mi czélből

s mely alakzat szerint használtattak azok, mi módon adnak a nyelvnek erőt és ékességet, és hogyan szolgálhatnak utánzásul.

Minden legközelebbi előadásra a classikusokból meghatározott szakaszt válasszon ki a tanár, hogy otthon a tanítvány némiképen elkészülhessen, az iskolában pedig előszóval előadja, hogy részint a helyes kiejtéshez szokjanak, részint a szónoki mértéket megtartsák s ha a tanár egyik-másikban észrevételre méltót talál, szeretettel közölve, kiigazítsa.

A tanítványokat sorban elő lehet venni, hogy az olvasottakat hazai nyelvre, vagy németre átfordítsák. Ezen gyakorlat néhány hétig folytattatván, a nyelvbeni ékes kifejezések- és beszédsajátságok följegyeztetnek, az esetleg előforduló hibák kijavítására a tanulók figyelmeztetnek, melyeket ha többen kijavítani nem tudnának, a tanár kötelessége lesz a kijavítottakat tollba mondani.

Valahányszor a classikusok olvasása elővételik, az előzményeket ismételni kell úgy, hogy minden képletes kifejezés, ékesség és egyéb fordulatok félóra alatt átnezzessenek.

Ugyanazon idő, mely a latin nyelv előadására van kitűzve, az egész gymnasiumi tanfolyam alatt a classikusok olvasására lesz fordítandó és ha valamely aucsor át-olvasása idő előtt befejeztetnék, az írók veendőik elő, kik az ifjakat leginkább gyönyörködtetik.

Hogy továbbá az ifjak helyesebben megértsék a classikusokat és teljesebb nyelvismeretet szerezzenek, az első évben hétfőn a délutáni tanórákban a római régiségtan adandó elő; 2-or. A második év első és második felében a mythológia Holle József Fülöp nyomán.

Különböző nemű szerkesztések.

A föladatok szerkesztésére mindenkor a közéletben előforduló ügyeket kell fölvenni, mert gyakran megtörténik, hogy vagy a nyilvánosság előtt kell beszédet rögtönözni, vagy levelet írni, vagy végre szóbeli, vagy írott válasz adandó. Némelykor ezen dolgok átgondolására elég idővel rendelkezik az illető s ekkor az anyag kidolgozása egyedül a mi akaratunktól függ.

A szerkesztési gyakorlatok eunélfogva a gymnasiumban három osztályba tartoznak.

1. Vannak Extemporálék, vagyis oly feladatok írása, melyekben különösen a szavak és alakjaik biztos emlékeztének fentartása puhatoltatik. Ilyenek p. o. a latin szövegnek áttétele magyar nyelvre, vagy ellenben rövid elbeszélés a közéletben előforduló dolgokról, levélírás, ügyiratok, melyek hosszú gondolkodásra nem szorulnak.

A tételek megválasztása a tanárra bízatik, aki azokat mindenkor kidolgozva hozza az iskolába és ennek jegyzőkönyvébe iktatja és vizsgálatok alkalmával az igazgatónak átadja.

Ezen gyakorlatok szerkesztésére a gymnasiumban a reggeli óra használandó fel úgy, hogy azon időben a tanulók gyakorlatai átnézetnek és javíttatnak, melyek azután otthon letisztázva összefűzetnek és kelettel elláttatnak és a nyilvános vizsgálatra megjelent közönségnek mint szorgalmi iratok, bemutatandók.

2. Heti gyakorlatok azon tárgyról, melyek a közélet jelentékeny részét felölelik, ilyenek a nyilvános gyűlési beszédek, levelek, felszólítások és más tartalmu beszédek, melyekben szabad lesz az elfogadott classikusokat utánozni.

Ovakodjék azonban a tanár ezen gyakorlatokra idegen, szokatlan, a közös használatból rég kieső tételeket adni, minélfogva az egész évi gyakorlatokat ideje-korán elkészíti és a gymnasium elnökének jóváhagyás végett átadja, aki azokat ismét a tankerületi igazgatóval közli. Tételek vehetők fel a történelemből, földrajzból vagy más tantárgyból. Továbbá nevezetes események, kerületi ünnepélyek stb.

A heti gyakorlatok szerdán és szombaton délelőtt adatnak fel.

3. A havi gyakorlatok, melyek a classikusokból kiszemelt olvasmányokból állittatnak össze, ami némelykor a tanítványok szabad akaratára bízatik, szombat és szerdán nézetnek át, melyek kijavítatva letisztáztatnak. Hogy ha pedig a reájok tűzött idő nem lenne elegendő, akkor a temporálékra szánt idő használandó fel.

Sz ó r a k o z á s.

Az unalom és tespedés minden de különösen a gyermeki kornak gyilkosa lévén, czélszerűnek látjuk az ifjaknak a tanulmányokban kimerült kedélyét szórakoztatás által felüditeni, mely hogy zavar nélkül történjék, az iskola elnöke szorgalmasan felőrködik.

Azért megengedtetik, hogy az ifjuság az év minden szakában friss levegőt élvezzen, hogy sétaközi társalgásra összejöjjen és játékhoz is fogjon. Örködni kell azonban, hogy ezen testi üdülés éppen úgy, mint a tanulmányokkal való foglalkozás fő czéljának megfeleljen, azért szükséges a játékok nemeit, helyét és idejét és az azokra vonatkozó rendszabályt megállapítani.

Minthogy a test mozgása a láb és karok alapján történik: azért a játékok is a gyakorlatok e két nemére

vonatkoznak. A mi a lábak használatát illeti, a játéknak úgy kell intézve lennie, hogy nem középszerű képességet fejtsen ki a lépésben, szaladásban és szökkenésben (ugrásban) akár a magasba emelkedjék a test, akár egyenes irányban történjék a futás. A karok gyakorlatai főképen a súlyok emelésében, fentartásában, húzása vagy tolása vagy éppen a meghatározott czélig való dobásában áll, mindenütt fentartva a kor- és erő arányt. Azonban szükséges, hogy az ifjuság a szórakozásoknál magára ne hagyattassék, mert tény, hogy az ifjuság az örökös szemeket örömezt kerüli és oktalanul vesztébe rohan, aminek hogy eleje vétessék, legtanácsosabb, ha magában a gymnasium épületében az osztály ifjuságának számához mért gyakorlati hely jelöltetik ki a város által. Minthogy pedig a kedélynek két üdülési neme van; egyik t. i. rendes, mely az egészség föntartására és a szellemi erő megújítására és edzésére vonatkozik; a másik rendkívüli és csak meghatározott időben alkalmazandó; az elsőnek a mindennapi használatban kell érvényesülnie, a másakra, mint a szorgalom és munka jutalmazására a nyári napokban hivatdók föl a növendékek egy, vagy két napi szünengedélyezése mellett az üdítő kirándulásra.

Az előbbi, mint a mindennapi üdülésre szánt hely magában a városban, és amennyire lehet, az iskola vagy a tanárok lakásához közel tűzendő ki, hogy azok a tanítványokat szórakoztató játékokra felügyelhessenek, ha pedig az nem lehetséges, kellő terjedelmű és a város közelében fekvő tér jelölendő ki.

A nyári szórakozásra szánt hely legfeljebb egy óra járásnyira, árnyas és üdítő forrással ellátva nagyobb terjedelmű, mint a városban. Nem is eshetik nagy terhére

a városnak, mivel a távol fekvő telkek általában jutányosan szerezhetők meg.

Minthogy pedig a különböző helyi szokások miatt ugyanazon rendszabály mindenütt nem érvényesíthető; az üdülésre szánt időnek meghatározása az iskola elnökének (igazgatónak) jogköréhez tartozik. Ugy kell azonban intézkedni, hogy 1-ször az üdülési órák a nyilvános előadások valamint a magán előkészületek s ismétlésekben zavart ne támaszanak.

2. Hogy azok kezdete és befejezése osztályokként pontosan kijelöltessék.

A rendet illetőleg megjegyzendő 1. Mind a rendes, mind a rendkívüli üdülésre szolgáló térség, mint már említve volt — közel az iskola épülethez, vagy lehetőleg a városhoz közel jelöltessék ki.

2. Ezen térség az osztályok szerint részekre osztandó fel.

3 A szórakoztató játékok meghatározandók, pontosan és helyesen rendezendők s az ifjak korához és testi erejükhöz mértek legyenek.

4. A mindennapi üdülés ideje — általános rendszabály nem lévén adható, — minden helyen szorosan kitűzendő.

Ünnepélyes vizsgálatok.

Ily vizsgálatok első és második félév végén tartatnak kiszemelt, válogatott ifjakkal, mely alkalommal nemcsak a tanítványok félévi előmeneteléről, hanem a tanár szorgalma-, tanképessége- és módszeréről is lehet bizonyítékot nyerni, s egyszersmind meggyőződhetett minden jelenlévő, hogyan tétetett elég az iskolákról ápolat reménynek és várakozásnak, végre mily eredménye lőn a lefolyt fél

évben az iskolákra fordított költségeknek. A vizsgálatok körül fölvetett eljárás mozzanatai a következőkbe vonhatók össze:

1. Ezen vizsgálatok ápril és szeptember második felében tartattak.

2. Hogy mily tartamu idő alatt folytak le e vizsgálatok, arról biztos adatokkal nem birunk, mivel az időtartam a vizsgálatra bejegyzett tanulók számától tétetett függővé. Minélfogva az egész ügy rendezése az iskola elüljáróságának tetszésére bízott, melynek kötelessége volt arról gondoskodni, hogy a többi osztályok rendes menetében zavar ne támadjon.

3. Ugyanazon elüljáróság lelkiismeretesen gondoskodott arról is, hogy mind a városi, mind a vidéki különböző rangu nevezetes urak és hatóságok, valamint a tanulók szülői az ünnepélyes alkalomra meghivassanak. Hogy pedig ezen megtisztelő felhívás a részrehajlás színezetétől ment legyen.

4. Gondoskodott az iskola előljárója arról is, hogy a vizsgálandó ifjak többszörösen leirt nevei a jelenlevő vendégközönség közt kiosztassanak, s végre, hogy azok közül bárkit, érdekeltet vagy nem érdekeltet fölhevjanak és tetszés szerint az előadott tananyagból az ifjakat vizsgáltassák.

5. Végre a vizsgálatok befejezése után az igazgató az osztályokba bemenvén, a kötelességeiknek teljesen megfelelőket megdicséri s további szorgalomra serkenti, a többieket pedig a vizsgálatok kitüntető példájának követésére serkenti, és hogy valamint minden dolgaikban: ugy a tudományban sem remélhetünk sikert jámborság és szor-

galom nélkül; azért munkánk sikeréért adjunk hálát a fölséges Istennek, mire az ifjuságot a »Te Deum«-ra a templomba vezeti.

Ezen kor rendtartása és fegyelme a következő volt:

1. A felügyelők (praefecti) őrködjének az intézet fölött és kormányozzák. Havonkint legalább egyszer látogassák meg azt, jelen lévén az oktatásnál, vigyázzanak a tanárok magukviselete- és működésére, kötelességeik elmulasztásának vegyék elejét.

2. A tanárok mindnyájan kath. keresztények legyenek. Őszinte kegyességgel és hivatalbeli buzgósággal az Isten dicsőségére és a tanuló ifjuság üdvére s tudományos ismereteik gyarapodására működjenek. A feljebb valók iránt illő tisztelettel és engedelmességgel, egymás iránt minden viszálykodást kerülő baráti egyetértéssel viseltessenek. Tanítványaiknak minden tekintetben utánozandó például szolgáljanak, ezeket ne csak vallási és világi tanulmányokban oktassák, hanem kiváltképen isteni félelemre, alázatos és tisztességes magaviseletre neveljék őket, mindenütt az iskolán kívül is őrködő szemmel kísérik s atyailag jóra intsek, az oktatásnál pedig magukat szorosán a megállapított leczkerend- és módszerhez alkalmazzák.

Az előirt leczkék pontos és lelkiismeretes betartására figyelmeztetnek. A havonkint tartandó tanácskozmányban az előforduló visszáságokról és ezek orvoslásáról értekezzenek és minden módon az intézet fegyelmi és tanulmányi gyarapításáról gondoskodjanak; ugyanakkor a lefolyt hóban elvégzett tananyagról számoljanak be és azokat részletesen a naplóba írják be, mely a felügyelőkkel is közlendő. Végre az ifjuság irányában atyai és humán bánásmód ajánltatik.

3. Az igazgató tartozik a tanárokat maga iránt illő tiszteletre szeretettel lekötelezni, a tanulókat pedig feltétlen engedelmességre vezetni és a fegyelmet erős kézzel fentartani igyekezzék. Legyen azon, hogy vezetése alatt tanárai az összes tanuló ifjúsággal együtt a rendes isteni tiszteletben és körmeneteken részt vegyenek. Az egyes osztályok gyakori látogatás útján vegyen tudomást a tanulók viselkedéséről és előhaladásáról, hogy a jókat dicsérhesse és kitüntethesse, a hanyagokat buzdithassa, a javithatlanokat az intézetből eltávolítsa. A közvizsgák módjáról a felügyelőséggel előleg tanácskozzék és azokra a vidéki pártfogókat is hívja meg.

4. A tanárok a két évfolyamu osztályokba beosztott tanulókat készütségükhöz mérten egyidejűleg foglalkoztatni, nekik a tantárgyak felfogását szabatos és értelmes előadással közvetíteni és annak megtartását többszörös ismétlés által megszilárdítani; a tanítványokat az iskolán kívül is illedelmes magaviseletre rábírni, bennök vallásos kegyeletet felébreszteni és ápolni törekedjenek.

5. A tanulók vallásos kegyességre, tiszta erkölcsű életre, a tanárok iránti tisztelet- és engedelmességre, szerény és illedelmes magaviselet, rend- és szorgalomra intetnek különös utasításokkal, hogyan viseljék magukat a templomban, iskolában és otthon. Az összes tanulók minden tanév végén áthelyezési vizsgának vettetnek alá és ennek eredményét kimutató bizonyítványokkal láttatnak. (Ratio educationis több fejezeteiből.)

Mária Terézia uralkodása alatt az igazgatóknak adott utasítás.

1-ör. Valamint a tanintézet igazgatója a tankerületi kir. főigazgatóságok közvetlen fenhatósága alatt állanak,

ugy a humán és nyelvtani osztályokban működő tanárok az igazgató joghatósága alá vannak rendelve.

2. Hogy azonban minden fontosabb ügy a tanárok tudtával intéztessék el, a helybeli gymnasiumnál két, havi tanári értekezlet tartandó, t. i. a hó elején és közepén, az igazgató elnöksége alatt, vagy ha ez hivataloskodás vagy betegség által akadályoztatnék, a VI. osztály rendes tanára fogja öt helyettesíteni. Értekezleti jegyző mindenkor a legfiatalabb tanár.

3. Ezen értekezleten mindenekelőtt felolvastatnak a tankerületi kir. főigazgatóságtól a tanítézethez érkezett rendeletek és egyéb átiratok és végrehajtásra ajánltatnak, iskolai ügyek tárgyalatnak s az ezekről fölvett jegyzőkönyv a kir. főigazgatóságnak betérjesztetik.

4. Az igazgató az osztályokat lehetőleg többször meglátogatja, az előadásokat meghallgatja, a félévi vizsgálatokon elnökösködik, a tanároktól átvett félévi értesítéseket a kir. főigazgatóságnak betérjeszti.

5. Gondot fordítson arra, hogy a gymnasium hit-szónoka, kinek főfeladata az ifjuság erkölcsi állapotára ügyelni, a szent gyülekezeten jelen legyen, beszédet és hitelemzéseket tartson, a gyónó ifjakat kihallgassa s ügyeljen arra, hogy az ifjuság ebbeli szent kötelességének eleget tegyen, végre az ifjak közt netán észlelt erkölcsi hiányokat az igazgatónak bejelentvén, azok orvoslását sürgesse.

6. Minden tanintézetnél iskolaszolga legyen alkalmazva, kinek kötelessége az iskolai épületet gondozni, a szükséges javításokra fordított költségekről szóló számlákat az igazgatónak bemutatni és ugyanattól a neki átadott intézkedéseket végrehajtani.

7. Ezen általános és ideiglenes utasítás mellett, addig is, míg más határozottabb nem adatik ki, gondoskodják az igazgató mindenről, amit a tanügy emelésére a tanulók erkölcsi és fegyelmi nevelésére czélszerűnek lát.

Mária Terézia királynőnk nagylelkűsége leginkább abban magaslik ki, hogy a magyar haza gyermekeit a jámborság-, vallás-erkölcsiség-, haza- és emberszeretemben haszonvehető, tevékeny és ügyes férfiakká neveltesse.

Azért legyen áldott örökké emléke!

II. József alatt.

A történelemből tudjuk, hogy az ifju császársban a lángésszszel oly hő és nemes sziv a legtisztább emberszeretettel oly fáradhatlan munkásság egyesül, minő a világtörténelemben is kevés, Magyarországsban pedig Hunyady Mátyás óta nem ékesítette a fejedelmi széket.

Állandóan ápolt gondolata s meggyőződése lévén az, hogy az ifjuság czélszerű neveltetése az alap, melyen népei boldogsának épületét fölemelheti, azért uralkodása kezdetén a népnevelési reformok életbeléptetéséhez fogván, Pozsonyban, Pécssett, Nagyváradon, Kassán és Zágrábsban mind a tudományos, mind az elemi népiskolákra nézve egy-egy tanulmányi főigazgatót rendelt s közöttük az országot öt tanulmányi kerületre osztotta.

És pedig a pozsonyi kerületbe tartozott: Pozsony, Nyitra, Trencsény, Zsolna, Árva, Turócz, Liptó, Nagy- és Kis-Hont, Barcs, Pest, Nógrád és Esztergom megye.

A pécsi kerületben voltak: Fehér, Komárom, Baranya, Tolna, Sümegh, Bács, Győr, Mosony, Sopron, Vas, Zala és Veszprém megyék.

A nagyváradi kerületbe sorolják: Bihar, Arad, Csánád, Csongrád, Békés Szabolcs, Nagy-Kunság, Szatmár Ugocsa. Máramaros, Temesvár, Torontál és Krassó-Szörény megyék.

A kassai kerülethez tartoztak: Abauj, Borsod, Gömör, Torna, Szepes, Sáros, Zemplén, Jászság és Kis-Kun, Beregh, Ungvár és Heves megyék.

A zágrábi kerületbe osztattak: Zágráb, Varasd, Körös, Szerém, Pozsega és Verőcze megyék.

És Ő Felsége 1784. évi márczius 10-én 7307. sz. a. kelt, a tanügyre vonatkozó némely tantárgyakat illetőleg következő legmagasabb rendeletet adatta ki a magyar Helytartótanács által:

1. A budai kir. egyetemi tanács — minthogy Pozsonyból a magyar helytartótanács Budára helyeztetett át, — megszűnik, fölhatalmazván ezen helytartótanács nagymélt. elnökét, ki minden időben a tanügy legfőbb védnöke, arra, hogy addig is, míg a tanulmányi rendszer teljesen ki nem dolgoztatik és megállapítva nem lesz, kebelében egy tanulmányi bizottmányt alkosson, mely az ország összes tanulmányi ügyeit központilag igazgassa s új tanulmányi és nevelési rendszert dolgozzék ki.

2. Legkegyelmesebben megengedi Császár Ő Felsége hogy két tankerület a zágrábin kívül összefoglaltassék, ugy szintén az akadémiák, melyeknek élén az 1200 frttal jutalmazandó tartományi igazgató áll.

3. Ő Felségének legmagasabb akarata, hogy e kerületi igazgatók az akadémiák helyén tartózkodjanak és valamint azokat, ugy az egész kerületükben fekvő iskolákat magas feladatuknál fogva kormányozzák, az iskolai ügyekről értekezletet tartsanak és a jegyzőkönyveket a magyar

helytartótanács útján magához Ő Felségéhez terjesz-
szék be.

4. A tartományi igazgató köteles azon pontossággal meglátogatni az iskolákat, hogy minden évben néhány gymnasiumot és más intézeteket anyagi és szellemi szempontból áttekintsen és minden gymnasiumot két év alatt legalább egyszer pontosan átvizsgáljon, hogy így minden előforduló fogyatkozást helyre hozni lehessen. Ezen látogatásokról szerkesztett jegyzőkönyv a magyar helytartótanácsához küldendő be.

A tanulmányi bizottmány még ugyanazon 1784. évben a gymnasiumok részére 4140. sz. alatt a következő és a császár legmagasabb tetszésével találkozó rendszert dolgozta ki és küldötte meg:

A z I. nyelvtani osztály számára.

Első félévben.

Délelőtti órákban előadandó:

1. Elemi latin nyelvtan. És pedig ami az előirt könyv I-ső részének 1-ső és 2-ik fejezetében foglaltatik, a szókötésig, a 160. lapig. Budai kiadás.

2. A szókincstárból a P. betüig.

3. Különböző auctorok mondatainak fejtegetése és magyarázata.

4. Commenius »Orbe-picto« cz. művének elemezése.

5. A classikus szerzők nyomán latin szövegű szemelvények a tanár belátása szerint.

6. Végre minden héten egy iskolai írásbeli dolgozat.

Délután. 1. Földrajz. Bevezetés a földrajzba; majd Európa általános földrajza, különösen ausztriai birodalom és a hercegségek, Stájer országig.

2. Egyetemes történet Noé idejéig.

3. Számtan a német szövegű könyv I-ső részéből a 81-ik lapig. Budai kiadás.

Házi írásbeli feladatok, melyek az iskolákban át-vizsgálendók.

A második félévben.

Délelőtt. A latin nyelv vagyis a kézi könyv első részének harmadik fejezete.

1. Szókincs a P. betűtől végig

2. A nyelvtanban foglalt mesék és párbeszédék fordítása és magyarázása.

3. Commenius »Orbis pietus« czimű művének fejtegetése.

4. Latin classikus szemelvények a fennebb említett könyvből.

5. Írásbeli dolgozat az iskolában.

Délután. Stájer, Karinthia, Karniolia stb. földrajza, a 82. laptól kezdve az I. rész végeig.

Egyetemes történet Noétól Romulusig.

Természetráajz, ugy mint a rendes tankönyben van.

Számtan a 81-ik laptól az I. rész bevégzéseig.

Görögnyelv elejétől az 57. lapig.

Házi gyakorlat, mely iskolában kijavítandó.

A. II. osztályban.

Első félévben.

Délelőtt. A latin nyelv II. részéből az I. és II. fejezet.

Törzs-szók, származékaik- és összetételeikkel a kézi-könyv nyomán.

A példabeszédek első fele ugyanazon kézi könyvből.

Latin szemelvények és extemporálék.

Római szertartások, az 1.-ső oldaltól a 18. lapig.

Iskolai heti dolgozat.

Délután. A földrajz II. része különösen Burgundia földrajza.

Egyetemes történet Romulustól Nagy Sándorig.

Természetrájk (állattan a hullókgig.)

Német számtan, II. r. 52. lapig.

Görög nyelv 57. laptól a 141-ig.

Házi dolgozat.

A második félévben.

Délelőtt. A latin nyelv II. részéből a 3-ik fejezet két toldalékával.

Szókins (mint délelőtt).

A példabeszédek második fele.

Latin szemelvények.

Római szertartások a 18-ik laptól a 41-ig.

Párbeszéd német vagy magyar nyelven, heti iskolai dolgozatul.

Délután. Cseh, Morva, Szilezia és Lusatia földrajza.

Egyetemes történet Nagy Sándortól Krisztusig.

Természetrájk Hüllóktól végig.

Német számtan II. r. az 52. laptól végig.

Görög nyelv a 141-ik laptól 289-ig.

Latin írásgyakorlat.

A III. osztályban.

Első félévben.

Délelőtt. A latin nyelv III. részéből, a nyelv tisztasága, ékessége és szóbősége a 332. lapig.

A classikusok olvasása és elemzése.

Római szertartások a 41. laptól a 66-ig.

Heti írásbeli dolgozat.

Délután. A III. részből Magyarország, Horváth- és Szlavonia földrajza.

Egyetemes történet Krisztustól Mohamedig.

Természetrájk (a növénytan fele része).

Görög nyelv a 217-ik laptól a 289-ig.

Hetenkint (házi) írásbeli dolgozat.

A második félévben.

Délelőtt. Levelek szerkesztése (latinul) az osztályra szánt könyvből.

Levelek magyarázata.

Classikusok olvasása mint első félévben.

Római szertartások a 66. laptól a 115-ig.

Latin verstan az iskolai könyv nyomán.

Iskolai heti dolgozat vagy levél, először német vagy magyar, később latin nyelven.

Délután. Galiczia, Erdély, Bukovina, Mantua, Milanó földrajza.

Egyetemes történelem Mohamedtől a keresztes hadakig.

Természetrájk (a növénytan második fele).

A számtan harmadik részének 2-ik fele.

Görög nyelv a 289-ik laptól végig.

Hetenkint házi gyakorlat.

Az V. osztályban.

(De csak 179⁰/₁-ik év elején.)

Első félévben.

Délelőtt. Rhetorika (Ékesszólástan) első része 193 lapig.

Mesék, elbeszélések és leírások előadása.

A classikus remekírók fejtegetése latin nyelven.

A római szertartások a 115. laptól a 154-ig.

Rhetorikai gyakorlat a szabályok nyomán.

Délután. Német ország egyéb területei és Schweitz földrajza a 101. lapig.

Egyetemes történelem a keersztes hadjáratoktól Kolombus Kristóf korszakáig.

Természetráaj az (ásványtan fele). Számтан, az eddigiek ismétlésével és begyakorlásával.

Görögnyelv (a II. részből az 1. 2. és 3. fejezet.)

Hetenkint egy házi dolgozat.

A második félévben.

Délelőtt. Rhetorica szabályai a 193. laptól végig.

Ciceró beszédének fejtegetése Manilia törvényügyében.

Classikus remekirók fordítása.

A római szertartások a 154. laptól végig.

Írásbeli dolgozat.

Délután. Olasz-, Francia- és Spanyolország földirata.

Egyetemes történet Kolombustól a mi időnkig.

Természetráaj (az ásványtan második fele).

Számтан mint az első félévben.

Görög nyelvтан.

Írásbeli házi dolgozat.

A VI. osztályban.

(De csak 189¹/₂-ik év elején.)

Első félévben.

Délelőtt. A költészettan általában az előirt tankönyv nyomán.

Latin classikusok olvasása.

Az egész Mithologia.

Költészeti és szónoklati gyakorlat.

Délután. Belgium földrajza Ázsiáig.

Mértan a tankönyv alapján.

Magyarok történelme az ausztriai házból származott királyokig.

Görög nyelv. II. r.

Házi dolgozat magyar, német vagy latin nyelven.

A második felévben.

Délelőtt. Költészetten részletesen, az iskolai könyv folyamán.

Latin classikusok olvasása és fejtegetése.

Encyclopaediák, melyek az iskolai könyv II.-ik toldalékában előfordulnak.

Latin szónoklati és költészeti gyakorlatok.

Délután. Ázsia, Afrika és Amerika földrajza.

A betűszámten és mértan elemei.

Magyarok történelme az Ausztriai háztól napunkig.

Görög nyelv III. r.

Szónoklati és költészeti gyakorlatis.

A tanulmányi bizottmány ugyanezen tanszervezettel egyszersmind megküldötte az eddig hiányzött tankönyveket, valamint azok névjegyzékét is, kiknél a budai egyetemi nyomda könyvei (iskolai) kaphatók. Nevezetesen:

Egerben tiszt. Hegyi József, helybeli igazgatónál és Galogyai Ignác nyomda-vezetőnél.

Székesfehérvárott Lang Ádámnál.

Kassán főtiszt. Kenyeres József apát és igazgató úrnál.

Ugyanott főt. Erős Pál bölcészet és természetten tanár urnál.

Komáromban Ujváry István könyvkereskedőnél.

Gyöngyösön nt. Sikur Ferencz káplánnál.

Győrött Holczerin Anna könyvkötőnél.

Lócsén nt. Baranyai Mihály helyettes igazgatónál.

Nagyváradon nt. Horváth Mihály igazgató urnál.

Pozsonyban Landerer Mihály nyomdásznál, és Till Ferencz könyvkötőnél.

Pesten Landerer Mihály nyomdásznál és Vaingand és Köpfnél.

Pápán nt. Kelemen György szent Pál remete rendű atyánál.

Pozsegán nt. Barjacsaty György igazgatónál

Pécsett nt. Kardos, rendkívüli tanárnál, továbbá Veidinger és Robeck János könyvkötőnél.

Esztergemben nt. Adany András igazgatónál.

Sopronban Fischer Mátyás könyvkötőnél.

Selmeczen Lorberer Károly házfőnöknél.

Nagyszombaton Folger János könyvtárosnál.

Ungvárott Ntiszt. Heusler Lőrincz igazgatónál.

Bécsben Klopstok Erneszt könyvtárosnál.

Varasdon Reis Antal igazgató s tan. urnál.

Zágrábban Frattner János nyomdásznál és Karnovszky könyvtárosnál.

Zomborban nt. Areckel Thádé iskola felügyelőnél.

Sőt még az előadás előtt és után mondandó ima is elő volt írva latin és német nyelven. — És pedig az előadás előtt a következő:

»Ur Isten, ki minket alkotni akartál, kérünk Téged, adj világosságot elménknek, hogy az igazat tisztán fölismerjük, élesítsd meg emlékező tehetségünket, hogy a mi jót tanulunk, állandóan megtarthassuk, hass akaratumkra is, hogy az üdvös tanulmányt tettel gyakorolhassuk és mind saját, mind mások életsorsát teljes erőnkéből sikeresithessük.«

Előadás végén:

»Hálákat aduñk neked mindenható Isten azon jóté-
ményedért, melyben részesítettél és alázatosan kérünk, hogy
nyert tanulmányunkkal sz. neved tiszteletére és lelkünk
üdvére éljünk és a jó Isten áldása a király- és hazára,
szülőink-, jótévőinkre és tanárainkra áradjon. Tedd őket
és minden embereket Uram Istenem az egész életökben
szerencsésekké!«

Minden »Amen« nélkül mondatott e két imádság,
mint a szabaddkőműveseknél, kik úgy gondolkoznak, hogy
ha meg nem hallgatod is Uram, mégis a mi tervünk
sikerül és fokozatosan terjedő tért nyerünk.

És midőñ oly parancsokat bocsát ki egymás után,
melyek az alkotmányt, nemzetiséget és a nemesség jogait
lényegökben megtámadták, midőñ rendeli, hogy a papi
rendbe ezután senki sem juthat, ki a német nyelvet nem
tudja (ez még tán elég méltányos) valamint a tanodákba
is csak azok fognak felvétetni, kik németül írni és olvasni,
tudnak (ezt a magyar ifjak és honfiak a magyar nyelvnek
oktatása miatt) a Kassán székelő főigazgató: Török Lajos,
a helybeli gymnasium elnökéhez (még akkor nem igazgató
czimen fordult elő) 1135 sz. a. a következő átiratot intézte
latin nyelven:

A gymnasium elnökségének éppen úgy, mint a taná-
rok fizetésére nézve Ő Felsége, a császár legkegyelmeseb-
ben a következőket méltóztatott elrendelni:

1. A gymnasium igazgatójának évi jutalomdíjul 500 frt
Az V. és VI. osztály tanárainak 450 frt és a három
nyelvtani osztály vezetőinek fejenkint 400 frt adandó. Ez
azonban csak a világi papságra nézve áll. De a szerzete-
seket illetőleg, kik saját társházukban vannak, az igazgató

300 frt, az V. és VI. osztály tanárai 250 és a nyelvtani osztályok vezetői személyenként 200 frt jutalomdíjban részesülnek.

2. Az előbbi pontban említettek már a jelen évben (1788-ban) mindenütt — még a szerzetes tanárookra vonatkozólag is — végrehajtandók.

3. Az eltörölt rendek egyéneinek nyugdíjazására — az igazgatónak 100 frt, a tanárnak évenként 50 frt utalványoztatik.

Már fennebb említve volt, hogy Mária Terézia felsőges királynőnk nagymélt. gróf. Eszterházy Károly egri püspök abbéli véleményét, hogy az ifjuság nevelésével Gyöngyösön a kegyesrendi atyák bizassanak meg, nem fogadván el, a két felsőbb osztálylyal megkisebbitett gymnasiumnak tanárokkal való ellátása a sz. Ferencz rendre bízott, s a rend kormányzója által kijelölt tanárok Pocsuk János jézustársulati nyugdíjazott igazgató vezérlete alatt 1776-dik év november hó 6-án elkezdték fáradságos pályájokat, és ezen közmegelegedést nyerve dicséretesen haladtak.

Miként őseinknek egyáltalában, úgy Gyöngyös város nagyérdemű elüljárósága és közönségének is megvolt azon ép, egészséges gondolkozása és a tanügy iránt hűségesen ápolt azon szeretete, hogy az iskola hivatása az embert életének azon korában, melyben lelke legfogékonyabb minden benyomásra, előkészíteni a jövőre, ismereteket közölni vele, melyek alapján utóbb tovább művelheti elméjét; megkedveltetni vele a jót és nemest, hogy azt szeretni és becsülni tudja. Valóban alig van a társadalomnak fontosabb intézménye az iskolánál, s ha a családot kivesszük, nincs egy sem, mely nagyobb befolyást gyakorolhatna va-

lamely emberi társaság egész sorsára. Az iskola nevel nemes kedélyű, felvilágosodott és szabadságszerető polgárokat! . . .

Ezen nemes eszme és szabadelvű gondolkodás nagy s azon mozgalmat idéző elő a városi elüljáróság lelkében; hogy miután e tudatában nagyon is szilárd, de tetőjét tekintve, roskadozó félben levő épület helyébe, mely szűk volta miatt a folytonosan szaporodó tanuló ifjúság befogadására alkalmasnak többé nem találtatik, a telep hiányában még egy emelet rakattassék a földszinire. Az ennek kivitele czéljából megindultak a város elüljárósági tanácskozások, melyeknek főkérdését a szükséges pénzeszközök előteremtése képezé. És itt is bebizonyult az, hogy nemes czélra irányzott törekvés és lelkesedett elhatározás nem marad siker nélkül, sőt a legnagyobb akadályokon és hiányokon is győzni képes.

Mindenek előtt a nemes tanács 1779. év vége felé a magyar kir. Helytartó-tanács-hoz egy folyamodó feliratot intézett, melynek értelmében alázatosan esedezik, hogy az építési költségek fedezésére szükségelt — buzgó helybeli és vidéki pártfogók áldozatain kívül — gyűjtött pénz- és építő anyagokhoz Ő cs. felségének nemeslelkű adományozását is megnyerni sziveskedjék. A városi tanács a nemes és reménykedő lélekkel fogalmazott és alázatos szívvél fölterjesztett folyamodványára Vörös Antal, akkori főigazgató következő válszt írta a tanácshoz :

Bizodalmas jó Uraim, Barátaim!

A magyar kir. Helytartótanács mostanában hozzám bocsájtatott parancsolatja által kívánja tőlem, hogy véleményemet az iránt irjam meg, hogy a gyöngyösi deák iskolának épületét meglehet-e úgy igazítani és elosztván

alkalmazni, hogy a nationális (nép) iskolákra szükséges szobák ugyanazon épület felemeléséből kiteljenek. Azon kívül mennyi költséggel lehetne azt véghezvinni, hogy a leendő felső contignáció jó és az iskoláknak tartására alkalmas karban tétessék?

Én ugyan valamennyire tudom, minémű állapotban vagyon az említett épület, mert látogatásom alkalmával jól átvizsgáltam, de mivel ez iránt a magyar kir. helytartó-tanácsnak relációt kelletik tennem, tessék az ujonnan felemelendő épületet lerajzoltatni oly módon, hogy az egyik részén az épületnek külső látszatása és prospektusa legyen, a másikon pedig — valamint minden iskolának és pitvarnak elterjedése voltaképen találtatik — az alsó contignation. Azután mi okkal s móddal az alsó közfalakra lehessen az felső közfalakat építeni és emelni? Végképp mennyi fog kivántatni az égett téglákból, mészből és más szükséges anyagból. Mennyire megyen a kőművesek bére? Mennyire és minémű summára menne, ha gerendákkal padlásoltatnék ismét mennyire, ha stukaturára vétetnék? És megbírná-e az épület a stukaturát? Ezekre való szükséges költségeket és annak utánna az épületre való gondviselést magára vállalja-e a város? Mert ez sokkal kevesebb költségben tellenék. A matériáléknak be- s összehordatását is szükség, hogy a város magára vállalja. (Szegény város! mindig a magad erejéből voltál kénytelen teremteni!) Egy vagyon még hátra, amiben kételkedem t. i. Ellehet-e a felső részt oly móddal osztani, hogy ottan három oskolának alkalmas helye legyen és szükséges szobájuk? A negyedik pedig a háromnál nagyobb és tágasabb a zárvizsgálatok tartására egyedül szolgálhasson? Ez épen szükséges, hogy benne mind a diák, mind a nationális iskoláknak vizsgálatait

tartani lehessen. (Mert megjegyzendő, hogy a manap tartani szokott kedély-izgató, vagy lelkesítő szónoklatok helyett, valóságos közvizsgálatokat tartottak, melyekben az értelmes közönség által föladatott kérdésekre az ifjunak felelnie kellett. És ha helyesen oldotta meg a kérdést, az illető részéről méltó jutalmazásban részesült.)

Ezeken kívül azt is kívánnám tudni, hogy mily számmal vannak a népiskolába járó gyermekek? Egy-egy osztályban hányan vannak? Hány gyermek férne el padok szerint egy-egy tanteremben? És a gymnasiumi iskolák — amint mostan vannak — a városbeli gyermekek számához képest elegendők volnának-e?

Kérem pedig Kegye'lmeket, hogy ezek iránt, melyeket előszámláltam, azonnal végezzenek. Azért tessék mindent kiméretni, lerajzoltatni, a szükséges költségekről számot venni, és projectumba venni, annakutánna a Cancelli hivatalnoknak — akit e végett oda küldök -- kezéhez adni minden actákat és magukat írásban declarálni, hogy a szükséges költségeket magukra fogják Kegyelmetek vállalni? Mert a dolog halogatást éppen nem enged, mivel a magyar kir. helytartótanácsnak kell véleményemet representálni. És adatik alkalmatosság, melyet ha elmulasztanak Kegyelmetek, maguknak tulajdonítsák.

Hogyne ragadta volna meg a város — mely gyermekei neveltetéseért mindent feláldozni képes volt minden időben — e kedvező alkalmat azon időszak elbusító folyamában, midőn édes hazánk százados alkotmányosságától megfosztva, csupán egyes, német irányban szerkesztett önkényes rendeletekkel kormányoztatott.

A város előljárósága egy lelkes és szilárd akaratra mutató s mindenről teljesen kimerítő jelentést adott a tan-

kerületi főigazgatónak, ki csakhamar értesíté a város elöljáróságát, hogy Ő Felsége a császár legkegyesebb rendelete folytán a nagymélt. Helytartótanács a tanulmányi alapból 1069 frtot és 39 krt köteles kiutalványozni a gyöngyösi gymnasium részére. Mely összegről nyugtát kiállítani és hozzám átteni sziveskedjenek.

Ennek folytán az építés azonnal foganatosított és mivel az 1783. évben kelt okmány tanusága szerint éppen akkori időben építettett a városháza is, teljességesen a maga erejével in toto (az irat szavai) egypár év alatt beisfejeztetett.

Ugyanekkor a budapesti tankerület főigazgatója: ngos Vörös Antal ur a gymnasium pecsétjét, mely Ő Felsége a császár legmagasabb rendelete szerint Pozsonyban készült utdó Pocsuk János gymn. igazgatónak a következő nyá-jaskodó irat kíséretében küldi meg.

No Atya! már most sipja, dobja, trombitája megvagon. Már fogyatkozással nincs az iskolája. Én eleget tettem magamért.

Kitetszik ebből a — város szegénységével csaknem tréfát üző főigazgatói leiratból — hogy a nemes lelkű császár véguralkodása felé alkalmat adott az eddig semmiféle felsőbb kegyadományban nem részesült s örökké saját erejére utalt városnak földszintes tanintézetét a beállott viszonyok szerint egy emelettel kibővíteni iparkodott!

A majdnem 150 évig virágzó és nemes erkölcsi gyümölcsöket termő ifjúsági »Mária-társulat« 1784-ik elején császári rendelettel, az áhítatos közönség sulyos fájdalmára, indokolatlanul eltöröltetvén, ugyanazon év junius 14-én kelt 14.127. számú rendelet érkezett az összes tanintézetek igazgatóihoz, különösen pedig a gyöngyösi gymnasium igazgatóságához (latin nyelven):

1. Az ifjúság vásár- és ünnepnapokon az igazgató és tanárok kísérete mellett a parochiális vagy más templomban szent misét hallgat, mely után a gymnasiumba visszavezettetvén, az egyik osztályt az 1-ső és 2-ik, a másikat a többi három osztály foglalja el.

2. Az ily módon elrendezett ifjúságnak a hitszónokok az azon napra egyházilag előirt evangeliomot német nyelven szabályosan és értelmesen felolvassa és vagy azt elemezi és magyarázza, vagy az abból fölvetett tételhez alkalmazólag szent beszédet tart. Ennek végeztével a »hit, remény, szeretet«-féle imát az ifjúsággal együtt elmondván, fölhívja, sőt ajánlja az ifjúságnak, hogy a délutáni ajtatosságot a parochiális templomban szüleikkel együtt végezzék. A délelőtti erkölcsi oktatás azonban 25, vagy 30 perczig tartson.

3. A vásár- és ünnepnapi hitszónok állandó legyen s évenként a tanulmányi alapból 6 darab arannyal jutalmaztassék.

4. Előadási napokon az ifjúság a tanárok felügyelete mellett 10 órakor befejezett előadások után szent misét hallgasson.

5. Más ajtatosságok, melyek eddig a gymnasiumban divtak, beszüntetnek. Nevezetesen:

a) A nagy-hét elején tartatni szokott három napi lelki gyakorlatok helyett hétfő, kedden és szerdán rendes előadások tartatnak, azon külömbséggel, hogy a szerda délutáni hittani órák délelőtt végeztessenek, mely alkalommal az ifjúság különösen felhivassék az Ur feltámadásának méltó megünneplésére.

b) A havi sz. gyónás és áldozás szintén beszüntetik. Azonban a vallástanárnak — és különösen a hitszónoknak —

szoros kötelessége lesz a tanulókat alkalomszerűleg figyelmeztetni, hogy 3 hó lefolyása alatt legalább egyszer tegyenek eleget e sz. kötelmeiknek.

Ezen rendszert ő Felsége már a jövő tanév elején nemcsak Magyarorszáiban, hanem a hozzá csatolt tartományokban is érvényesíttetni kívánja. Azonban az evangéliom felolvasása, valamint a hitelemzés a jelen tanév kezdetétől három évig még latin nyelven történhetik.

Minélfogva nemcsak az ifjusági Mária-társulati ajtatósság beszűntetendő, hanem a felsőbb osztályok hitszónokai is — miután a tanulók vallási kötelmeik gyakorlására nézve is lelkiismeretök sugallatára bizvák — ezután fölöslegescsnek tekinthetők.

6. A két alsó osztály tanulóinak vallás-erkölcsi vezetését egyik tanár évi 6 arany jutalmazással végezni köteles leend. Továbbá az iskola védszentjeinek eddig jelentékeny költséggel történt megünneplése szintén beszűntetettnek tekintendő.

A más vallás-felekezethez tartozó növendékek saját vallásuk szabályait követhetik.

7. A táncz-tanulás, valamint a színházi- és egyéb művészeti előadások látogatása megengedtetik, de a városi hatóság közege által felügyeltet, nehogy valamely botrányos esemény adja elő magát.

8. Az egytetemes történelem a bölcsészeti tanfolyamnak legyen tantárgya, a statisztika pedig jogtanfolyamon taníttassék.

9. Ő Felsége legmagasabb rendelete alapján sürgeti hogy a gymnasiumok természetrajzi tárgyakat gyűjtögessenek, mely czélből megkereshetik a megyei s kerületi orvo-

sokat és mérnököket is és a gyűjtögetés eredményéről időszaki értesítés adandó az illető tanhatóságoknak.

10. A megyebeli papokból kijelölt tanárok több évi érdemleges szolgálat után magasabb egyházi méltóságokra (kanonokságra) előmozdittatnak. A világi tanárok fölemelt nyugdíjban részesülnek, vagy szellemi és testi képességek arányában magasabb állásra helyeztetnek; az oly szerzetes tanárok végre, kik tiszteletdíjukat nem a tanulmányi alaptól nyerik, hanem a gymnasium vezetésével megbízott szerzetes rend által szoktak jutalmaztatni, tíz évi szolgálatuk után 25 frt, tizenöt évi működésük után 50 frt és huszonöt évi foglalkozásuk után 100 frt többlettel díjaztatnak haláluk napjáig.

A rendkívüli tanároknak megengedtetik, hogy tantárgyaik előadására mérsékelt tiszteletdíj mellett vállalkozhassanak.

11. Minthogy tudományos könyveink leginkább német, francia, olasz vagy angol nyelven írvák, azért a nevelés-oktatással foglalkozó tanárok az említett, de különösen a német nyelv elsajátítására ösztönöztessenek s azoknak a tanszéki pályázatnál előny adassék, kik az említett nyelvek birásával dicsekedhetnek.

12. Az ösztöndijas tanulók mindenkor jeles tanjeggyel elegendy elsőrendű osztályzattal és a német nyelv ismeretével kell, hogy birjanak, ellenkező esetben annak helyes elsajátítására sürgettessenek. Félévenként ezek előmeneteléről pontos értesítés adandó.

13. Ó Felsége különösen szívére köti a tankerületi fő- és intézeti igazgatóknak, hogy a rendtartásban megállapított szüneteken kívül több ne adassék.

Minthogy Uraságod a f. év május 18-án kelt rende-

letből már meg érthette azt, hogy Ő Felsége a német nyelv használatát Magyarországon is általánossá kívánja tenni, azért a következő legmagasabb rendeletben fölhívja a tanhatóságokat,

14. hogy mostantól fogva a népiskolákban olyan tanító többé ne alkalmaztassék, ki a német nyelvet nem bírja.

15. A középtanodákban három év lefolyása után a latin nyelv németül adassék elő.

16. Minden szabad királyi városoknak meghagyatik, hogy a kapott rendeletről számított 8 nap alatt a népiskolák kir. Tanfelügyelőinek kimerítő jelentés terjesztessék be a következő pontokról?

a) Hány néptanító működik a városban és kik azok vezeték- és keresztnevek szerint?

b) A német nyelvet jól, középszerűen vagy gyöngén tudják-e? A fiukat tanítják-e arra és mily sikerrel?

c) Mily fizetésük van és mely hivataltól kapják?

d) Azon esetre, ha még egy, a német nyelvet tanítóra lenne szükség, milyenemü alapból jutalmaztassék az?

e) A német nyelven kívül mely nyelvet birjon a tanító, hogy a községi gyermekeket sikeresen oktathassa?

f) A tanulók számarányához képest hány és szükséges felszerelésekkel ellátott tanterem van?

g) Ki a hitelemző és honnét fizettetik?

h) Ki az iskola városi felügyelője és mily alapból fizettetik.

Ezekután mind a tankerületi, mind a tanfelügyelők részéről 15 nap alatt pontos értesítés küldendő hozzám a következőkről véleményadás mellett:

i) Tekintve a tankerület kiterjedését, mely helyekre lenne még szükséges középtanodát felállítani, és mily alaptól kellene azokat föntartani?

k) mely városok volnának képesek még egy oly tanárt alkalmazni, ki a német nyelv tanítására vállalkoznék?

l) Hány néptanító van képesítve a német nyelvből?

Ezen pontokról szóló értesítést, melyhez saját véleményezésöket is csatolniok kell, a nagyméltóságú Helytartótanácsához sürgősen terjeszszék be.

17. A tapasztalás igazolja, hogy a nem nemes származású ifjak közül sokan, de csekély sikerrel látogatják az iskolát s ez által a földmivelés-, ipar- és kereskedelemre szükséges és alkalmas egyének számát fokozatosan gyéritik, ennél fogva Ő Felsége legkegyelmesebben rendeli, hogy a földmives és polgári szülők gyermekei — ha jeles tanjeggyel vegyes elsőrendű bizonyítvánnyal bírnak — csak az első és második latin osztály bevégezése után más életpályára utasíttassanak, kivéve a kimagasló tehetségüket.

Mely kegyelmes rendeletet mihez tartás végett s azon czélból küldi meg Uraságodnak a nagyméltóságú Helytartótanács, hogy azt végre hajtani és érvényesíteni törekedjék. — Kelt Pozsonyban, 1784. évi június 14-én. Nitzky Kristóf, Somsich Lázár.

Pocsuk János Jézus-társulati igazgató alatt érkezett 1785-ben azon felsőbb rendelet, mely szerint a gymnasiu-mokban minden egyes tanuló havonként 30 krajczárt, vagyis évenként 6 frtot köteles volt tanpénzül fizetni. A következő évben pedig a havonként fizetett tandíj 42 kr-ra emeltetett. S minthogy ehhez még 1786-ik év jan. 13-án 372. szám alatt kelt csász. rendelet által azon szoros meghagyás is járult, hogy egy ifju sem lehet gymnasiumi tanonc, ki

német nyelven legalább olvasni és írni nem tudott; miknek következtében jöllehet a fiatalság iskoláztatása igen megnehezült s az ifjúság száma igen meggyérült, mindazonáltal a szülötteiknek javát teljes lelki erejükből előmozdítani ohajtó szülők nem mulaszták el gyermekeiket a vallásos nevelési irányt soha nem tévesztő gyöngyösi iskolákba küldeni, melyeknek vezetésével — az igazgatót kivéve — a sz. Ferenczrendi atyák foglalkoztak, kikben meg volt az a férfias bátorság, hogy midőn felsőbb helyről az követeltetett, hogy a tanulmányoknak német nyelven való előadása mellett, minden ügyre vonatkozó fölterjesztések német nyelven történjenek, a tankerületi főigazgatóság útján a magyar Helytartósághoz fölterjesztett folyamodványukban kellő illetékességgel kérték a nagym. helytartótanácsot a végre, miszerint Ő Felségénél kieszközölni méltóztassék, hogy a magyar ifjúságnak — a német nyelv tanításán kívül — nemcsak minden tantárgy a műveltség nyelvül manap szolgáló latin nyelven adattassék elő, hanem minden fölterjesztvények a felsőbb tanhatóságokhoz ugyanazon nyelven legfelsőbb beleegyezéssel intézendők legyenek.

És e bátor. lelkes, méltó és minden tekintetben a nemzeti érdekekre fektető alattvalói hűséggel beterjesztett folyamodvány következménye lőn, hogy midőn a tanítási pályára nehezült napok már nagyrészt megszűntek, a különféle ujitás szülte nehézségek jobbadán leküzdve voltak és a legujabban alkalmazott tanrendszernek temérdek hiányából sűrűn fölmerült akadályok elhárítva lőnek: az igazgatóság hivatalosan tudósittatik, hogy a gyöngyösi gymnasium mely a német nyelvet a jelenlegi tanerők mellett nem fogadhatja el — az iskola év végeztével be fog záratni, meg fog szűnni.

Nagyon természetes, de indokolni nem kívánom, hogy a váratlanul érkezett hír minden polgárt szomoruan és a legnagyobb mérvű fölháborító érzéssel lepett meg. Nem volt, ki a gymnasiumi iskolák további főnnállását nem ohajtotta volna. Tudta és érezte mindenki, miszerint Szentmiklósi szavaiként:

»A tudomány szent tűz, aki azt elhagyja aludni, mint alvó Vestát, tűzbe taszítani kell.«

Azért mind a város előljárósága ismételten kérte, mind Hevesmegye tisztviselősege személyesen szorgalmazta a gymnasium állandó fönmaradását. És miután minden törekvés sikertelen volt, az 1789-dik évi október hó 9-én tartott megyegyűlésen elhatározott, hogy a jövő tanév kezdetével Gyöngyösön nemcsak a megszüntetett nyelvtani osztályok kinyitassanak, hanem azokhoz a szónoklati és költészeti humanior-osztályok is csatoltassanak.

E végre a városi hatóság Józsa János ügyvédet és Nagy István tanácsost a Budán székelő országbiróhoz küldé, hogy annak hatásos közbenjárását felkérve, kieszaköznék, hogy vagy a Jézus-társulati atyák egykori birtokainak elárverezéséből befolyt pénz fordittassék a visszaállítandó gymnasium költségeire, vagy a szent Ferencziek tartomány-fönökétől nevezendő szerzetes tanárok az országos kincstárból fiztessenek. A nagy buzgalommal működött küldöttség azonban biztató ígéreteknél egyebet nem nyerve, sikertelenül fáradozott, mivel Pap Primus rendfönöknek azon kedvező ajánlata mellett sem, hogy a közjó előmozdításának tekintetéből ingyen fog adni egy évre alkalmas tanárokat, nyitathassák meg az ezrektől kívánt és kérelmezett iskolák.

Ily kellemetlen helyzetben az annyi megfeszített aka-

raterővel tett, haszonnélküli kérelmezések s eredménytelen fáradozások után mit sem lehetne csodálni, ha a többeket nyugtalanító ügy alkalmatlan keresetével fölhagyva, annak további sürgetése végkép elmaradt volna. Ámde a a jót és szépet előljárói által mindenkor felkaroló gyöngyösi közönség belátva a magasabb fokú tudományos nevelés szükségességét, kitartó buzgalommal haladt az általa kitűzött magasztos cél felé. Azért a Batthyányi ős grófi család egyik hírneves férfiában, az akkori magyarországi hercegprimás és római szentszéki bibornokban hatalmas pártolót keresve és nyerve, Bujánovics Károlyt kérte fel ügyvivőül, ki férfihoz illő készséggel járván el a reá bízottak teljesítésében, számosakat örvendeztető győzelmet vivott.

Ugyanis a nagyméltóságú kir. Helytartótanács 1793. év elején tudósítá Hevesvármegye rendjeit, miszerint első Ferencz Ő Felsége királyi kegyelme által megengedni méltóztatott, hogy Gyöngyösön a legközelebbi tanév beálltával három osztályu kis gymnasium nyitathassék, melynek igazgatója és tanárai az országos kincstárból lesznek fizetendőek, és pedig az igazgató 300 frttal, a három osztálytanár egyenkint 150 frtot, a hit-szónok 150 frttal jutalmazandó.

E legmagasabb királyi kegyelem a városi hatósággal és a gymnasium visszaállításában nem kis tevékenységet tüntető, fennebb említett Pap Primus, ekkor már a szent Ferenczrendiek harmadszor választott érdemdus tartományfőnökével közöltetvén, a szükséges előkészületek azonnal megtétettek, és így miután a tanítói álláson magának sok érdemet gyűjtött Szuhányi Ferencz, egykor Jézus-társulati de most egri megyebeli pap, igazgatónak kineveztetett, a

rég ohajtott gymnasium számos minden rendű és rangú tisztelgő közönség jelenlétében 1794. év november hó 1-én megnyittatott. Ez alkalommal az 1792-ik évben megszüntetett hét személyes királyi Táblának érdemdijazot teüztüürtü ülnöke, méltóságos Gosztonyi és Kövesszarvi Gosztony Pál ur, mint harmadik osztálybeli növendék, ugyszinte a honboldogításra irányzott számtalan jeles tettekről hazaszerte ismert s 1853-54-ben aranymisés szathmári püspök : nagyméltóságú és főtisztelendő Hám János ur, mint második osztálybeli ifju, a nagyszámmal összesereglett hallgatósághoz szép magyar nyelvünkön ünnepélyes beszédeket mondtak.

Vissza lévén a három osztályu gymnasium előbb élvezett jogaiba helyezve, a városi közönség mitsem ohajtott inkább, mint a már egy izben virágzott, de 1789-ben Jász-Berénybe áthelyezett szónoklati és költészeti osztályoknak ismét felállítását. De itt ujolag nehézség gördült elő, mert a városnak alkalmas elemi iskola-épülete nem lévén, mindenekelőtt erről kellett gondoskodni. Azért a gymnasiumi felsőbb osztályoknak létesítését hosszabb időre kénytelenítettett a város halasztani.

A hosszas időt azonban megrövidítette a hamvaiban is áldott özv. Páldi Mihályné született Nagy Margit csányi illetőségű urnőnek hála nélkül soha nem említhető jótékonyága, ki 1798-ik év ápril hó 15-én kelt végrendeletében 6000 frtot hagyományozott a célból, hogy annak évenkénti kamata az ohajtott két osztály költségeinek fedezésére fordittassék, de egyszersmint oly szoros kikötéssel, hogy ha azt a város más célra forditaná, az egrü püspököt fölhatalmazá annak átvételére és a szegény templomok és parochiák javára való fordítására.

Haladék nélkül terjesztette föl a városi hatóság felsőbb helyre az üdvös érzete miatt közösen hasznos alapítványt s egyuttal Ő Felsége dicsőült első Ferenczhez címzett következő legalázatosabb kérvényét:

Császári és Apostoli királyi Felség!

Legkegyelmesebb Urunk!

Alulírottak a legmagasabb kegyelem trónja előtt leborulva, Felséged előtt a legmélyebb alattvalói hűséggel és hódolattal esedezünk, miszerint legkegyelmesebben intézkedni méltóztassék, hogy a két felső humanior osztály, melyek ugy szeretett gyermekeinknek, valamint szüleik és a környékbeli atyák nagy hátrányára még 1789-ik tanévben Jász-Berénybe helyeztettek át s melyek évek hosszú során át városunkban nagy megelégedésére és javára a nyilvánosságnak kezeltettek, ismét legkegyelmesebben városunkba visszahelyeztessenek, vagy azok ott meghagyatván, hasonlóképen itt is megnyittatván, az alapítók szándéka szerint városunk ohajásának is elégtétessék a következő indokoknál fogva:

1. Mert a két: V. és VI. osztály más helyre való áttétele folytán nemcsak a helybeli hanem a nagyterjedelmű vidéken lakó nemes szülők és polgárok is szeretett gyermekeiket a tudományokban a haza javára nem neveltethetvén, azokat roppant kiadások mellett Pestre vinni és nem ritkán — legnagyobb fájdalomkra! — a nagyobb városokban többnyire előfordulható erkölcsi veszélyeknek átengedni kénytelenek. Minélfogva igen sok tekintélyes és a népes vidéken lakó alsóbb rendű szülők a fenálló viszonyoknál fogva gyermekeiket tisztességes nevelésben nem részesíthetvén, a szellemi tehetségek tétlenség- és léha. s bűnös cselekvények mocsarában vesznek el.

2. Minthogy városunkat sokkal több műveltségű polgár lakja mint Jászberényt; következőleg több alkalom nyílik nemcsak helyesebb és kényelmesebb szállással és koszttal elláthatni a fiatalabb nemzedéket, hanem műveltebb társadalmi szokást és tudományos műveltség megszerzésére is képesebbé tenni, minthogy az ifjak ugy az északi megyékből, mint a szabad kir. városokból, sőt Pestről is részint a magyar nyelv megtanulása, részint az olcsóbb és kényelmesebb fenttarthatás végett nagyobb számban jelentkeznek, miből azon fontos előny is származik, hogy valamint az előbb említett vidéki szülőknek gyermekei a hazai nyelvet, ugy a helybeliek kölcsönösen elsajátítják a német nyelvet.

3. A tanügy rendezésének tárgyában tartott országos bizottság tervezésében ki van mondva, hogy a más helyre rendelt humán iskoláknak visszahelyezését a közjó iránti tekintet annál is inkább követeli, mivel részint a legkényelmesebb kir. határozat minden ügyet az 1790-ik évi állapotba rendel visszahelyeztetni, részint az 1791. t. cz. 6. §-a az alapítványokat az alapítók szándéka szerint az általok megjelölt helyekre visszahelyezni követeli, kivált midőn Gyöngyös város három megye, u. m. Heves, Nagyvárad és Pest központjában fekszik és Hevesmegye alattvalói hódolattal beterjesztett esedezésünknek a magyar kir. Helytartótanácsnál kedvező véleményt szerzett és minden dicsekedés nélkül elmondhatjuk, hogy Jász-Berény egészségi és más egyéb szempontból Gyöngyös várossal nem is hasonlítható össze.

4. Elismert tény, hogy a gyöngyösi iskola mind az egyháznak, mind a drága hazának már igen sok érdemes polgárokat adott, kik magukat erény- és hazaszeretetük

és tudományos képzettségük által kitüntették és ma is életüket és vérüket feláldozva, csaknem legyőzhetlen bátorsággal védik a hazát az ellenség ellen, s így biztosan remélhető, hogy a visszaállítandó iskolákban nevelendő nemzedék is nyomdokaikat követi.

5. Végre az említett osztálynak legalázatosabb kérésünkben kifejtett visszahelyezését a levegő épsége és tisztasága is, melylyel J.-Berény nem dicsekedhetik, javasolni látszik. Ezenkívül az iskola számára rendben vannak a tantermek, bőségben a tisztességes szállások úgy a tanerők mint az ifjuság részére.

Mindezen okoknál fogva a legmélyebb hódolattal esedezünk Felsőged királyi trónja előtt, hogy legalázatosabb kérésünket legkegyelmesebben meghallgatni s annak érvényt szerezni méltóztassék, maradván örök hűségünk kifejezése mellett Gyöngyösön, 1798. febr. 25-én cs. kir. Felsőgednek Legalázatosabb szolgálói s alattvalói.

Gyöngyös város előljáróságának eme legalázatosabb kérelméhez a nagymélt. magyar kir. Helytartótanács kegyes ajánlatára dicsőült első Ferencz Királyunknak azon jóváhagyó kir. kegyelme, illetőleg legmagasabb engedélye járult, hogy a már létezett 3 osztályú gymnasium az engedélyezett két osztály folytán nagy gymnasiummá emeltessék. A legmagasabb kir. engedélyt a sokszor említett két osztálynak még azon 1798-ik évi november 4-én történt megnyitása követte, melyeknek felsőbb rendeletek szerinti tanítását s hitszónoklati ellátását a várossal kötött szerződés alapján szintén a sz. Ferenczi szerzetes rend vállalta el, a fennebb említett fáradhatlan munkásságú Szuhányi Ferencz igazgatósága alatt, ki azonban egy év multával a kassai főiskolák kormányzatára hivatván meg, a helybeli gymnasium

ügyei egész éven keresztül Forgács Ignác szónoklati- s a VI. osztály tanárának elnöksége alatt tartott tanulésekben intéztetett el.

Forgács Ignác, ki a szent Ferencz-rendi tartomány-főnökének rendelete folytán tanári tanszékéről a szerzet növendékeinek számára alkotott bölesészeti tanfolyam vezetésére hivatván meg, a kassai tankerületi főigazgatótól a következő elismerő sorokat kapta 1800. évi augusztus hó 5-én:

Ntsz. helyettes Igazgató ur!

Miután Nagytisztelendőséged, aki hat éven át szellemi tehetségeit kiváló alkalmazkodásu elismerése folytán az iskolai ifjuság böles és elismerésre méltó vezetésére fordította, az adott viszonyok folytán a rend kormányzójának rendelete alapján a bölesészeti tanszékre hivatott meg, mely változást ily derék egyén vesztességéből származó keserü lelki érzülettel elfogadok, addig is, mig a rendfőnök más alkalmas egyént nem rendelend, vagy a felsőbb helyről kinevezendő igazgató meg fog jelenni, ntsz. Zányi atyát bizom meg az igazgatói teendőik vezetésével.

Egyuttal a minden osztályban kihirdetendő magasabb rëndeleltre hivom föl figyelmüket, miszerint a tanév f. év november 4-én ünnepélyes »Veni Sancte«-val nyitassék meg, 5-én pedig az előadások megkezdendők lesznek.

Forgács távozása után ugyanazon évi okt. 24-én 785 sz. a. kelt következő átitattal értesítette a kassai tanker. főigazgató B. Schalhauser Márton ft. Szezsnitzky József előbb nyitrai, utóbb váczmegyebeli jeles műveltségű papot.

Nagyontiszt. Igazgató ur.

A nagym. magy. kir. Helytartótanács f. é. okt. 14-én 24.15 E. sz. a. kelt kegyes átirata alapján a legbensőbb

örömmel sietek Önnek tudomására hozni, miszerint Ó Felsege Önt a gyöngyösi kir. gymnasium igazgatójául legkegyelmesebben kinevezte évi 500 frt jutalomdíjjal úgy, hogy 150 frtot az ajtatos alapítvány, a többit a város közpénztára fizetendi. Egyuttal fölhevom Önt, hogy ezen legmagasabb kinevezést a tanári értekezleten felolvasni, a jelenlegi helyettes igazgatótól a tanintézet pecsétjét átvenni s engem elfoglalt állásának napjától, melytől tiszteletdíja folyóvá tétetik, értesíteni sziveskedjék. Egyébiránt midőn hivatalának teljesítésében pontosságot, a legfelsőbb rendeleték és intézvények végrehajtásában ernyedetlen buzgalmat, a tanárokkal való szép egyetértést s összhangzatos működést, a rábizott ifjuság iránt tanusítandó atyai szeretetet s annak hű gondozását ajánlom. Vagyok Kassán kész szolgálja.

Ugyanezen évben a fegyelem fentartására újabb és megfelelőbb, de még mindig a vallás-erkölcsre legfőbb súlyt fektető iskolai törvények hozattak be és a tanulóknak szorgalmuk és erkölcsi viseletük szerinti osztályozása szabályoztatott.

És pedig a nagymélt. kir. helytartótanács rendeletéből kelt legfőbb iskolai törvények:

1. Minden róm. kath. vallást követő tanuló tartozik havonkint meggyónni s az oltári szentséghez járulni, kivált a husvéti szent gyónás ideje alatt, nemkülönben ünnep és köznapokon a sz. misére megjelenni és magát az ajtatoságban gyakorolni.

2. Mindenkinek tiltatik oly könyvek olvasása, melyek a keresztény hitnek ágazatait megtámadják, avagy az ifjuságba veszélyes elveket csepegtetnek, vagy bármi módon az erkölcsöket veszélyeztetik.

3. Tartóztassák magukat az ifjak a hitágazatok fölötti vitatkozástól, mely a közboldogság ártalmára lehetne,

valamint szitkozódó trágár beszédektől, esküdözések- és átkozódástól.

4. Nemkülönben tiltva vannak gyanus helyek, koresmák, színházak, tánczvigalmak, kávéházak s minden oly házakhoz és helyekre járás, hol a társalgás veszélyes szokott lenni.

5. Tiltatik nyárban a kilencz, télben a nyolcz óra utáni járkálás, összegyülekezés, békés emberek megtámadása és veszekedés.

6. Szintén tiltatik éjjel és nappal a fegyverrel és botokkal járkálás, pénzre való játszás, minthogy az könnyen alkalmat ad javaik elzálogosítása- s eladására. Hasonlóan tiltatik a vadászat s dohányzás az utczákon, házak s kertekben, minthogy ezekből gyakran szerencsétlenségek származnak.

7. Parancsoltatik az is, miszerint mindnyájan tisztelet- és becsülettel viseltessenek a nagyon tiszt. igazgató és tanárok iránt, azoknak ellent mondani ne merészeljenek.

8. Iskolábani járásban szerények legyenek, különben a legfelsőbb királyi parancsolatok következtében, kik három, vagy négy napig, minden igaz törvényes ok nélkül az iskolából elmaradnak és ezt hónaponként több ízben ismételnék, olyanok a tanulók sorából ki fognak töröltetni.

9. Az erkölcsiségből másodrendű osztályzatot kapnak azok, kik kétszer vagy háromszor elmulasztják a sz. gyónást, főleg a husvétit.

10. Nemkülönben kik erkölcstelen könyveket olvasnak vagy másoknak olvasás végett adnak, vagy másoktól kölcsönöznek, vagy a vallást s közboldogságot illetőleg ártalmas elveket terjesztenek.

11. Nemkülönben kik káromkodni, ocsmány szavakat botrányos beszélgetéseket tartani, esküdni és átkozódni merészelnek.

12. Főleg pedig azok, kik gyanus házakhoz járandnak barátságot és veszedelmes ösmeretséget tartanak a más-nemű személyekkel.

13. Tudják meg, miszerint ezen büntetés érendi azokat is, kik csapszékeket, bálokat, kávéházakat, tiltott kerteket és egyéb helyeket mernek látogatni, melyekben igen könnyen rosra vetemedhetni.

14. Kik nyárban kilencz, télen nyolcz óra után járkálnak, otthon nem hálnak, zavart, veszekedést, verekedést okoznak, végre esténkint becsületesen járkáló tisztességes embereket háborgatók, vagy éppen megtámadók.

15. Azok is, kik egyszernél többször pénzre játszanának, vagy lopnak.

16. Utóljára azok is, kik tiszteletlenek és engedetlenek lesznek elüljáróik iránt.

Kelt Budán, 1800. évi jun. 24-én.

A tanári kar pedig az átiratban utasított, hogy havonkint egy értekezletet az igazgató elnöklete alatt tartson melyben az intézeti igazgatósághoz érkezett rendeletek, intézvények és egyéb hivatalos átiratok felolvasása után általános iskolai, valamint különösen az egyes tanulmányokat és tanulókat illető ügyekről tanácskozzék és az osztályzatot egyetértően megállapítsa, végre az értekezletekről fölvett jegyzőkönyvet a kir. főigazgatóságnak terjeszsze be a tanév vége felé; később pedig félévünkint.

A beterjesztett jegyzőkönyvnek beltartalma és külalakja a következő volt s latin nyelven szerkesztetett és nem egész félivire terjeszkedett a két félévi beterjesztés alkalmával, de az első esetben, vagyis midőn évenkint egyszer terjesztetett föl, két- három ivből állott.

Protocollum Consessuum litterariorum in R. M. Gymnasio Gyöngyösiensi altero semestri Anno 1800.

Numerus actus	O b i e c t u m	C o n c l u s u m
7 ^o	<p>Die 26. Aprilis habitus est consessus Literarius Praeside Directore Locali et omnibus Professoribus praesentibus.</p> <p>1. Lecta sunt benigna intimata sub numeris Protocolli actuum 16. 17. 18. 19.</p> <p>2. Actum de examine menstruo servando.</p>	<p>Ad 1-um vide protocollum actorum.</p> <p>Ad 2-um Determinatum est ut huic examini die 5° majii initium daretur.</p>
8 ^o	<p>Die 27° Maji eodem Praeside, iisdemque praesentibus celebratus fuit consessus litterarius.</p> <p>Nulla peculiari negotio accurrente lecta sunt benigna intimata sub numero Protocolli actuum. 24. 25. 26. 27.</p>	<p>Vide Protocollum actorum.</p>
9 ^o	<p>10. junius és julius hó végén.</p>	
11 ^o	<p>Die 31° Augusti Praeside Directore, omnibusque Professoribus praesentibus celebratus est consessus litterarius.</p> <p>1° Lecta sunt benigna Intimata Excelsi Consilii sub numero Protocolli actuum 28. 29. 30. 31. 32.</p> <p>2° Actum fuit de classificatione faciendae calculis dan dis ac distributione fundationalis pecuniae pro pauperibus studiosis, tum de dimittenda scolastica juventute.</p>	<p>Ad 1-um vide protocollum actuum.</p> <p>Ad 2-um conclusum fuit ut terminatis tum rigorosis examinibus classificatio quo ocius pro impressione describeretur determinatusque fuit numerus eminentium tum eorum, qui fundationali pecunia participare deberent ect.</p>

Gyöngyösini, 14. sept. 1800.

(Az igazgató és jegyző aláírása.)

A fennebb említett Schneznitzky József a gyöngyösi gymnasiumnak 35 évig volt igazgatója anélkül, hogy a fél-évenként tartott vizsgálatokon kívül az osztályokat valaha — mint Pestalozzi, ki a világot igen jeles nevelészeti művel lepte meg — meglátogatta volna. 1843-ik évben végre túlhaladott kora miatt állandóan beállott gyöngélkedése következtében elhalálozván, helyébe Ferenczy Gellért, sz. f.-r. áldozár s VI. osztály tanára vette át az igazgatói teendőket osztálya vezetése mellett.

Ez időponttól fogva manapig a sz. f.-r. szerzetesek kezelik a helybeli nagygynasium összes ügyeit.

És hogy mily önzetlen odaadással, szakértelemmel és ernyedetlen buzgalommal vezette a tanári testület a gondjaira bízott növendékséget s mennyire kívánt eleget tenni fontos hivatásának, kitetszik Ő Felsége apostoli királyunknak a kassai tankerületi kir. főigazgatóság 1838-ik évi zárójelentésére, mely a magyar kir. Helytartótanács által 1865 sz. alatt Ő Felségének beterjesztetett, 36.033. sz. alatt adott legmagasabb elismeréséből, mely szerint a tankerületi főigazgatóságnak királyi határozatként meghagyja, hogy »a tankerületében működő tanintézeti igazgatók- és tanároknak, kik a tanügy terén a Rendtartás szellemében lelkiismeretes buzgalommal működnek — kik közé a gyöngyösi tanintézet igazgatóját az alárendelt tanári testülettel együttartozókat is értem -- (a főigazgatóság szó szerinti nyilatkozata) adja tudomásukra legmagasabb kegyelmemet és őszinte elismerésemet.«

A gyöngyösi gymnasiumnál újra felállított Mária-társulat.

Miután az ifjúsági Mária-társulat 1784-ik évben, II. József császár uralkodása alatt a többi szövetkezetekkel együtt ugyanannak legmagasabb rendeletével megszüntetve lett és csaknem 11 évig a boldogságos Szűz iránti kegyelet, — melyet az ifjúság örömmel gyakorolt és fenntartott — szünetelt az ifjúság nagy fájdalmára, a ma dicsőségesen uralkodó II. Ferencz Magyarország apostoli királya látva a tanuló ifjúságnak a kegyelet elhanyagolásából származó erkölcsi hanyatlást, valamint az innen bekövetkező gyászos következményeket, nagyméltóságú magyar kir. Helytartótanács 88.10. sz. kegyes átiratával 1795. évi május 1-én közzölt legmagasabb rendeletével a Mária-társulatnak az ifjak közti felállítását legkegyesebben meghagyni méltóztatott, a középtanodai hitszónokokhoz intézett következő fenséges szavait intézvén: »Minthogy a hitszónokok feladata és főkötelessége mind a vallástan és Isten tisztelete, mind az ifjúság erkölcsi és fegyelmi magaviselete, nemkülönben az Isten, király, haza, elüljáróság és egyenranguk iránt tanusítandó szeretet és tisztelet közül a Rendtartás több szakaszaiban érthetőleg föl van említve; legkegyelmebben meghagyja és szívére köti Ó Felsége, hogy mindazok, mik a Rendtartás 22. 30. 37. 110. 130. 136. 167. 248. és 249. szakaszaiban előírják, Ó Felsége további legmagasabb határozatáig éppen úgy tartassanak meg, mint boldog emlékü II. Terézia királynő alatt. A Rendtartás 22. szakasza nyomán pedig a hitszónok minden Vasárnap délután az általa meghatározott időben Mária-társulati ajtatosságot tart, az ifjúsághoz azonkívül sz. beszédet intéz és egyéb vallásos gyakorlatot végeztet vele.«

Ezen legmagasabb kir. rendelet folytán a helybeli gymn. igazgató: Szuhanyi Ferencz tiszt. atya alázatos kérvényére a nmt. egri püspök: Eszterházy Károly gróf ezen társulatot életbe léptette a nevezett igazgatóhoz intézett levele alapján: »Az ifjusági Mária-társulatot, melynek fölállítását annak rendje és módja szerint, melyet f. é. jun. 30-án hozzám betertt kérvényében körvonalaz, nyugodt szívvvel helyeslem és megerősitem és örömet megengedem, hogy ezen társulat Gyöngyösön a jelzett föltételek mellett viszszaállitassék, és a boldogságos Szűz Mária mennybemenetele ünnepén a tagok beirattassanak, sőt azon kegyes engedély és magas fölhatalmazás folytán, melylyel engem 1782 évi ápril hó 21-én a szentséges római pápa felruházott, az ifjusági Mária-társulatot Gyöngyösön újra felállitom a hozzá csatolandó s minden más sz. táru'atoknak megengedett teljes búcsúval.«*

Az ifjusági Mária-társulat királyi és püspöki engedély folytán Gyöngyösön megalakittatván, az egyes tisztségek következőleg rendeztettek:

Társulati védők: Méltóságos Almási Pál, Zsadány- és Török-szt.-Miklós földbirtokos ura, Ó Fensége benső titkos tanácsosa.

Kormánytanácsosok: Nmt. Almási Pál úr. Nmt. Almási Ignác. Mt. Erős József úr. Tek. és Nemzetes Steoszel József úr. Tek. Vitézlő Gosztonyi Pál úr. Tek. Steoszel Kristof úr. Tek. Nagy István úr. és Nagy Antal úr. Tek. Farkas János es Túr Lukács urak, Tek. Berecz János úr.

* »Sod alitas Mariana« cz. oly társulat, melynek czélja Nagyaszszonyunk bold. sz. Mária hó tisztelete által az ifjuságot Mária erényeinek követésére serkenteni, főkép pedig esedezései és oltalma által a társak részére boldog kimulási órát nyerhetni.

Titkárok: Tek Gosztonyi Ignác és Szabó József urak.

Tanácsosok: Tek. Szabó József, Gróber Máté urak és Komendó János, sz. fer. r. atya.

A sz. társulat elnöke: nt. Forgács Ignác sz. fer. áldozár és a II. a főnöke, s a társulat rendezője.

A sz. társulati növendékek vezetői és oktatói: nt. Komendó János, nt. Csintalan József, sz. fer. r. áldozárok és népisk. tanárok.

A nagylelkű jöltevők könyöradományyaiból szereztetett az ugy nevezett Labarum, 2 uj selyemből készült Mária sziv, 8 régi papirból készült 50 példány.

A fölvételi szertartás ily módon tartatott: Az ifjuság Nagyboldog aszszony ünnepén délután 3 órakor tisztes rendben, éneklés és égő fáklyákkal a sz. Bertalan templomba vonult, szép rendben előmenvén a gyertyával disz koszorúval, olvasóval, gyűrűvel és Mária sz. szívével ékesített tanuló ifjuság. Ezután a labarum vitetett, melyet a városi hivatalnokok, a Mária-társulati ifjak és a gyöngyösi polgárok példányszerű rendben követtek, hol az ajtatosság és szertartás végeztével az ifjaknak a Mária-társulatba való fölvétele ünnepélyesen megtörténvén, mely alkalomból, nt. Szentgyörgyi Garard, eltörlött Sz. Pál remete rendű atya a boldogságos Szűz tiszteletére megható beszédet tartott a körmenethez, mely a felavatott ifjussággal együtt boldogs. Szűz rendkívüleg földiszített szobrához visszatért hol elénekelvén a sz. letenyét, a fölvelt tagok éneklés közben felvonultak a gymn. felső termébe, hol az elnök sz. intelmeit meghalgtván, lakásukra visszamentek. A jelzett évben felavattatott a II. osztályból 36; a III. osztályból 33; összesen 69 tanuló.

A kassai kir. főigazgatóság a nagymélt. kir. Helytartótanács 1805. évi nov. 30-án 254.68. sz. a kelt rendelete alapján addig is, míg az általános tantervezet kidolgozva és megerősítve nem lesz, a vallástan oktatása és egyebekre nézve a következő intézkedést küldi meg a tanintézeteknek

A kath. kereszt. hittan oktatására — a vasárnap és ünnepnapokon kívül hetenkint két óra szentelendő, mi minden tanintézetnél szigoruan megtartandó. Mivel pedig vannak gymnasiumok, melyeknek néhányát a szerzetes rendek csak, másokat a szerzetesek a világiakkal vegyest vezetnek; ide járul továbbá, hogy nem minden hittanár érti és beszéli a nyelvtani osztályok ifjainak nyelvét és hogy az előbbi években a gymnasiumi tanárok akár papok akár világiak voltak — osztályaikban a hitelemzést is végezték, fél-fél órában szerdán és szombaton, valamint vásár- és ünnepnapokon délelőtt és után. Ennélfogva 2-or mindazon tanárok, kik eddig saját osztályaikban a vallás-oktatást végezték, ugyanezen tárgyra hetenkint két órát tartoznak fordítani. 3. Az eddigi előadásokra szolgált a nagy katekizmus. Azonban a keresztény vallástant az ifjak életkorának növekedésével párhuzamosan haladó értelmiség arányában szükséges előadni és alkalmazni kell, hogy a sz. levelek evangeliumok és bibliai példák is fölvétesse- nek, mire a római kathekizmus, Bossuer, Fleuty, Göndör Ferencz és más újabb az ausztriai tartománybeli írók, kik a socratikai módszert használják, nagy segítségűl szolgál- nak.

4. Ezen oktatás a nyelvtani osztályokban az egész év folyamán tartson, ugyannyira, hogy a vallástan szent fejezetei minden évben a növendékek kora, értelmiséghez képest fokozatosan befejeztessenek. Ami az előadási nyelv-

vet illeti, mulhatlanul szükséges, hogy az a növendékek anyja nyelvén történjék és ha különböző nyelvek lennének, azoknak a nyelveket értő tanár tartson előadást.

Az V. és VI. ugynevezett »humanior« osztályokban a ker. kath. vallástan két részre oszlik és latin nyelven adandó elő. Hogy pedig a nyelvtani vagyis grammatikai osztály, mely most már egygyel, a IV.-ik »ékes szókötés«-nek czimzett osztálylyal növekedik, növendékei a vallástan előadása- és tanulására több idővel rendelkezhessenek a természetrajz a grammatikai osztályokban végkép megszűnik.

A Budán székelő országos tanbizottság legfelsőbb kir. meghagyás folytán az eddiginél időszerűbb s nemcsak Magyarország, hanem a hozzá kapcsolt tartományok tanügyét is felölelő tervezetet dolgozván ki, a nagymélt. Helytartótanács addig is, míg az Ő felségének legmagasabb szentesítésével találkozik és kinyomatva az összes tanintézeteknek megküldetik, a tankerületi főigazgatóságokhoz a következő rendeletet meneszté:

a) Minthogy a nemzeti nyelvnek fejlesztése és gondos kiművelése s annak irodalmi használhatósága a nemzetnek előnyére és diszére válik, Ő Felsége legbiztosabb reményt táplál arra nézve, miszerint a tudományos férfiak között találkozni fognak olyanok is, kik a magyar nyelv művelésére is szentelendik szép tehetségeiket és vagy magyar szótárakat, vagy más értelem és szívhez szóló műveket fognak írni, melyeknek kinyomtatását hogy az egyetem nyomdája teljesítse, s azoknak szerzője az egyetemi nyomda alappénzéből méltó jutalomdíjjal jutalmaztassék, legkegyelmesebben megengedni méltóztatik.

b) Tudomására kívánja hozatni a tanítással foglalkozó

egyéneknek O Felsége, hogy miután az ifjuság helyes nevelése a haza jólétére nézve igen jelentékeny befolyással bír; azért azokat, kik az ifjuság nevelésében kiváló érdemet szereztek, -- ha világiak, a közkormányzatnál, ha pedig egyháziak, az egyházi méltóságokra igényt s alkalmazkodást tarthatnak.

c) A tankerületi főigazgatók Ó Felsége legmagasabb elhatározása folytán »Királyi Tanácsosok« czimen ruháztattak föl.

d) Az országos kincstárból föntartott gymn. tanszékre a folyamodó tanárok kérvényeiket a tankerületi kir. főigazgatóhoz terjesszék be, ki azokat a nagymélt. magyar kir. Helytartótanácsnak érdemes észrevételek mellett beterjeszti.

e) Minthogy az erkölcsi léhaság, sőt teljes vallástalanság, mely az ifjuság szívében részt foglalni észrevéteknék, leginkább a tanárok, intézeti igazgató és tankerületi főigazgatóság éber őrködése, különösen pedig a növendékek életkorával fokozatosan fejlődő értelmi felfogáshoz mért hittani előadás által szüntethető meg, azért mindazoknak, kikre az ifjuság nevelés oktatása bizva van, erélyesen szivökre köti uraságod, hogy a vallástannak tanítására a vásár- és ünnepnapokon tartatni szokott hitszónoklatok mellett minden osztályban hetenkint legalább két órát szenteljenek, mi által az ifjak erkölcsi érzülete fokozatos emelkedésben megszilárdul. E végre legkegyelmesebben meghagyja Ó Felsége, hogy a vallásoktatók és hitszónokok kiknek azon szép tulajdonsággal kell birniok, hogy a vallástannak mind szükségességét, mind fontos előnyét a tanuló ifjusággal erélyesen fölismertetni törekedjenek s magát e szép tárgyat hogy kellőképen elsajátítsák minden osztályban éppen úgy, mint más tantárgyból az előmenetel

fölismerhetése végett rendes feleletre fölhívják és tanév végén az igazgató és tanárok jelenlétében vizsgálat alá bocsátassanak s előmenetelök minőségéről bizonyítvánnyal láttassanak el.

f) Ha az eddig divó engedély, melynél fogva a szü-
lők vagy ezek helyettesei kíséretében az ifjáknak szabad
volt eddig a színházakat, nyilvános mulató helyeket láto-
gatni, ohajtott eredményt nem hozott létre, e rendelet kele-
tétől a színházakba és nyilvános mulatságokba való mene-
tel (még az orvos és jogász tanulókat sem kivéve, nehogy
törvényszegésre alkalom adassék) egyszer s mindenkorra
betiltatik.

Ami pedig a tanuló ifjuság által megtartandó isteni
tiszteletet illeti, Ő Felsége szigoruan meghagyja, hogy a
kath. vallásu növendékek kivétel nélkül vallásos szertartá-
saikat s minden vallási kötelességeiket buzgón és pontosan
teljesíteni tartoznak, az egyházi szent körmenetekben részt
vegyenek, havonkint a szent gyónásaikat és áldozásaikat
végezzék és minthogy a tanárok tanítványaiknak minden
tekintetben utánozandó példákul szolgálnak, a tanárokat is
fölhívja Ő Felsége, hogy az ifjúsággal együtt az isteni
tiszteleten jelen legyenek s a keresztény ember mindennemű
kötelességeit buzgón teljesítsék.

g) Ha a kocsmárosok, kávésok a tanuló-ifjút köz-
termeikben időzni megengednék vagy a játékbarlangban
neki helyt adnának, pénzbüntetéssel sujtassanak.

h) A felfogadott szállást az intézeti előljáróság által
elfogadható fontos ok nélkül elhagyni és változtatni egy
tanulónak sem szabad. Ennélfogva Ő Felsége legmagasabb
parancsa folytán minden fél évben osztályonkint felolvas-
tassanak az iskolai törvények, melyeknek hű megtartása

vagy merész megszegése szerint osztályoztassék a tanuló; nem javulás esetében pedig az intézetből kizárattassék s az erről fölvelt jegyzőkönyv a nagym. kir. Helytartótanácsnak beterveztessék.

Valamint tehát az iskolai törvények a politikai és helybeli joghatóságokkal azok megtartására vonatkozó közreműködések végett a szülőkkel és azon mihez tartás végett közlendők, hogy gyermekeiket azok megtartására kötelezzék, úgy a legkegyesebb kir. parancs szerint az is szívékre köttetik, hogy az olyan szülőket, kik maguk szolgáltatnak alkalmat gyermekeik megrovandó magaviseletére, a nagy. kir. Helytartótanácshoz terjeszszék föl, hogy a kötelességeikről megfelelkezett szülők ügyvédi eljárás alá esvén, példásan bünhődjenek.

i) Valamint nagyságodnak, úgy az összes intézeti igazgatóságoknak felelősség terhe alatt meghagyja Ő Felsége, hogy a helyi igazgatók alárendeltjeiktől, Nagyságod pedig mind az igazgatók, mind a tanároktól félévenként értesítést terjeszsen be a nagym. kir. Helytartótanácsához.

k) Végre Ő Felsége legkegyelmesebben megengedi, hogy az ev. ref. tanulók vizsgálatra bocsáthatók s arról nekik érvényes bizonyítvány adható ki.

Kelt Budán, 1802. ápril 2-án. Almásy Pál, Szilágyi Péter.

A reményteljes várakozással ohajtott s latin nyelven fogalmazott rendtartás csakugyan 1806-ik évben a nyomda alól kikerülvén, Magyarország és koronája alá tartozó tartományok tanintézeti igazgatóságainak megküldetett, mely kétféle szempontból nevezetes. Az egyik az, hogy az eddigi három nyelvtani osztályhoz még egy az ugynevezett »Syntaxis urnata« (ékes szókötés) járult. A másik abban tűn-

tethető föl, hogy negyvenkét éves uralma nemcsak a magyar nyelvünknek adott annyiban egy szerény helyet, hogy a nyelvtani latin osztályokra magyar példákat kellett szerkeszteni a többi tantárgyak között, hanem megteremtette a világhírű költöket, prózai írókat s azon kitűnő publicistáinkat, kiknek nagy része még manap is bámulatra méltó bölcsességgel és rendkívüli tapintattal vezetik közös anyánk az édes magyar haza ügyeit.

Nevezetessé és érdekesebbé teszik ezen rendtartás bensőleg módosított tartalmát az egyes tantárgyakra vonatkozó s némi hálára kötelező »Általános utasítások.« És pedig I. a latin nyelvet illetőleg: Ez még ma a legelső helyet követeli magának, mert nem is említve a hajdani Latium jeles remekiróit, kiknek olvasása nélkül az ékeőbb latin irodalom teljes ismeretére és helyes felfogására szert nem tehetünk, annak használata s gyakorlati előnye Magyar országban az anyanyelvvel egyenlő rangú és értékű, anynyira, hogy az ország sokféle nemzetiségei annak segítségével egymást meg sem érthetnék és kölcsönös érintkezést nem gyakorolhatnának. Ide járul, hogy sz. vallásunk minden titokzatos alapelvei, egyházi ténykedéseink latin nyelven végeztetnek és ismertetnek. Okmányleveleink, örökösödési irataink és más fontos szerződéseink és kötelezvényeink ősidőktől fogva manapig szintén latin nyelven szerkesztvék. Majd törvényeink, magán jogaink, s kir. rendeletek, az ország törvényszékeihez és városi hatóságokhoz intézett kir. átiratok mind ilyen irányban fogalmazvák.

Végre ugy a megyei, mint a városi ülésekről fölvetett jegyzőkönyvek is, azért ezen nyelvnek szükségessége fölött csakis a magyar ügyek és viszonyokban járatlan idegen kételkedhetik.

II. Hazai nyelv (nálunk magyar.) Hogy hasonló buzgalmat kell a magyar nyelv fejlesztése- és művelésében kifejtteni, tanusítják Európa műveltebb nemzeteinek ragyogó példái. Azért az iskolának minden törekvését oda kell fordítani, hogy a magyar nyelv oktatása a többi tanulmányokéval együtt egyenlő mérvben haladjon és az rendes tantárgyként szerepeljen az országban és annyi tanár vezesse osztályonként, amennyi oktató van a nyelvtani és humanior osztályokban, kik midőn a latin nyelvet és remekírókat, a történelmet, földrajzot és más tantárgyat előadják, nemcsak tanítványainak anyanyelvét, hanem a magyar nyelvet is használják azok kedvéért kik abban még nem eléggé jártasak.

Ezen tanítási módszer és a mindennapi gyakorlatból kifolyó siker annál biztosabb, minél tágasabb az előadás tere s minél gyakoribb az alkalom. Valóban ezen ügyben nincs helye a habozásnak, miután a magyar nyelv, mint kötelezett tantárgy Magyarország minden középtanodáiba, felsőbb iskoláiba királyi rendelet és nyilvános törvény alapján van behozva és meghagyva, a magyar koronához tartozó többi tartományokban pedig rendkívüli tantárgyul tekintendő és mint ilyen tanítandó s ekkor remélni lehet, hogy a magyar nyelv az említett tartományokban is meg fog honosulni.

III. Hogy a német nyelv mindennapi ügyeink s belső és külérintkezéseink, de különösen azért is szükséges mert Ausztriával közös uralkodó alatt állunk és igen gazdag irodalommal dicsekedik, mindenki átlátja. Minélfogva az iskola érdeke követeli, hogy legalább oly tanára is legyen, ki a német nyelvet tanulni kívánókat tanithassa. Egyébiránt más, Magyarorszáiban divó nyelvek sem hanyagolandók el.

IV. A történelemnek — mint Tullius szavai szerint, az idők tanuságának tanulásától sem fosztandó meg a magyar ifjuság. Az egyetemes történelmet azonban teljes tetjedelemben előadni neki annyi volna, mint a növendéket egy terjedelmes és iparban, kereskedés- és természeti művekben gazdag tartományba azért küldeni, hogy az ott szerzett ismereteiket az utódok részére érvényesíthesse, de egyuttal az utazás, az átvizsgálás idejét oly korlátok közé szorítani, hogy csaknem az utazásra és nem a tapasztalatokra fordított idő után haza térjen.

Mert az egyetemes történelem több ezer évi eseményeket fe'ölelő tárház, melyben aki sikerrel forgolódni kíván, időről-időre vizsgálódnia kell, mely népek emelkedtek, virágoztak és enyésztek el a világ teremtése óta és mely társadalmak emelkedtek azok romjai fölött? Felkutatni azonkívül az országok, ezek kormány alakjának, a vallásnak a szokások és tudományosság viszontagságait és ezeknek megfelelő rokoneményeket. Mindezeknek roppant halmozát ki ohajtja a zsenge gyermekek vállaira rakni? Hogy tehát a történelmi tanulmánynak némi sikere legyen, elegendő lesz a hazai történelmet csak előadni, hogy a növendékség ismerje királyainak viselt dolgait, hogy azon népnek melytől származott és azon országnak, melynek egykor polgárává lesz, változatos viszontagságait ismerje. És vajjon a magyar történelem nem mutat-e föl fenséges példákat, melyek alapján a növendékek a fejedelem iránti hűségre, a hazaszeretetre és más jó polgárhoz illő erényekre fölne buzdulhatnának. Sőt a magyar történelem annyira szép és jeles tetteket tüntet föl, hogy azokból válogatni és a tanulóknak kivonatossan előadni leginkább azoknak lenne terhes és fárasztó, kik a korszakok és történelmi események

teljes ismeretével bírnak és a bátorság, vitézség értékét közelebb szemlélik és teljességgel érzik.

V. A földrajz oktatásának különösen oda kell törekedni, hogy azon ország- vagy tartománynak, melyet vizsgálat alá vesznek, teljes ismertetését felöleljék. Azonban figyelembe veendő, hogy ezen osztályokban Magyarország és a hozzá tartozó örökös tartományok polgárai a művelés alanyai, következésképp leginkább a haza viszonyaival kell őket megismertetni, azután a határvidékekkel, végre többi Ausztria fenhatósága alá eső tartományokéval. Ha az idő engedi, föl lehet venni még azon helyeknek földrajzát is, melyek Magyarországgal kereskedelmi viszonyban állanak. Az igen távol eső vagy más világrészben fekvő helyeknek fölvétele Magyarország azon tanulóinak, kiknek nevelése a nyelvtani osztályokban vezetetik valódi előnyére alig lehet.

A négyévi grammatikai tanfolyam befejezése után a növendékek részint a szülőknél visszaadtnak, részint felsőbb osztályra bocsáttatnak.

Továbbá ovakodni kell a még 9 évet be nem töltött tanulót a latin osztályba fölvenni, kivéve, ha erős szellemi képességgel van megáldva. De még a kellő kor sem elegendő a fölvételre, ha a fiú a megelőző osztályt csekély előmenetellel végezte, azért a következő szabály szolgálанд irányadóul: Aki valamely nyilvános iskolából első vagy másodrendű bizonyítvánnyal jelentkezik, felsőbb osztályra bocsátható, de ha magán intézetből vagy mint volt magán tanuló jelentkezik, szigorú vizsgálat alá bocsátandó és ha az osztály követelményének nem felel meg, felsőbb osztályba föl nem vehető.

Egyéb intézkedésekre nézve határozottatott.

a) Az iskolai év november hó 1-én kezdődik és a következő évi szeptember 8-ig tart.

b) Vasár- és ünnepnapok az isteni tiszteletre szentel-
tetnek délelőtt és délután.

c) Iskolai szünet tartandó meg kedden délután és esütörtökön egész nap. Azonkívül karácsonykor és farsang-
három végső napján. Hamvazó szerdán délelőtt Pünkösdkor
3 napig. Nagyhét 3 első napján, u. m. hétfő, kedd és szerda
a lelki sz. gyakorlatok, a sz. gyónás és áldozásra fordítandó.
Végre a király születése és nevenapján. --- Ezekhez más
szüneteket adni, vagy a vidéki tanulóknak a szülőknek
látogatására engedélyt adni egyáltalában nem szabad.

d) A mindennapi előadásokra csak 4 óra fordítandó,
ugy, hogy három negyedkor már az iskolában legyen
a tanár.

Az 1806. évben megjelent tanterv alapján a III.
elemi osztály a grammatikai osztályok közé vétetvén föl,
Sneznitzky, akkori igazgató a tankerületi főigazgatóság által
értesítettik, hogy a nevezett osztály tanítója, legyen az szer-
zetes vagy világi — osztályát a 4-ik latin osztályig vezetni
tartozik s ezért a többiekkel egyenlő évi tiszteletdíjjal
jutalmaztatik. Azonban ha a bölcsészeti tanfolyamot jó
sikerrel nem végezte, sem föl nem mehet osztályával, sem
a gym. tanárok tiszteletdíjában nem részesülhet. Azért nt.
igazgató úr hívja föl nevemben az illető tanitót, hogy ha
a többször említett tiszteletdíjban részesülni kíván az 1808.
évi nov. 17-én kelt 23.019. számú felsőbb rendelet értel-
mében a következő évi szept. 12-én a gymn. négy osztá-
lyára kitüzött tananyagokból tartandó vizsgálatra nálam
Kassán mulhatlanul megjelenni iparkodjék, a bölcsészeti
tanfolyamból nyert bizonyítványát magával hozván, különben

mindig az elemi osztályokban marad. Kelt Kassán, 1808. márcz. 15-én L. B. Sahlhauser Mór, főigazgató.

Ezután a vizsgálatot letett tanárok a hűség esküjének letetésére hivattak föl, melynek mintája különböző volt. És pedig az igazgató részére a következő:

Én N. N. esküszöm az élő Istenre, a boldogságos sz. anya Máriára, Isten minden szenteire, s választottjaira sz. hűséggel fogadom és ígérem, hogy a gyöngyösi gymnasium igazgatói hivatalát a tantervben előirt vagy a legmagasabb kir. rendelet által utóbb előirandó utmutatás szerint szorgalmasan és pontosan teljesítem. A tankerületi kir. főigazgató iránt kellő tisztelettel, nagybecsüléssel és hivatalos ügyekben teljes engedelmességgel viseltetem és minden részrehajlás nélkül szeretettel arra fogok törekedni, hogy az alárendelt egyének kötelességeiket hiven és pontosan teljesítsék, róluk félévenkiint őszinte értesítést adand, az iskolai fegyelem pontosan megtartassék. A tanulmányokban való törekvés, és jó magaviselet virágozzék, a könyvtár, taneszközök és minden iratok rendben tartásának és azokból semmi sem idegenitessék el. Végre mindazokat végrehajtandom, amiket egy hűséges és megesküdt igazgatónak illik és kell végrehajtania. Esküszöm továbbá, hogy semmiféle titkos társulatnak tagja nem vagyok és nem leszek. Ugy segéljen az Isten, boldogságos sz. anya, Mária és minden szentek és választottak.

A tanárok részére kitüzött eskü alak csak abban tér el az előbbitől, hogy tanszékével járó iskolai tanszerekre nézve felelőséget vállal, és hogy mint jámbor, becsületes és szorgalmas tanárt illetőleg a rábizott tisztséget lelkiismeretesen kezelendi, és semmiféle titkos szövetségben nem vesz részt stb. A tanintézet hitszónoka hasonlóképen.

A gymnásium szolgája az első esküben foglalt előzmények után fogadja, hogy a gymnasium igazgatójának tartozó tisztelet — és engedelmesség esküvel erősített teljesítéséről soha meg nem feledkezik, mindazokat hűségesen és lelkiismereti szigorral teljesíteni, amik reá bizatnak, az épületre gondot fordít, bárhonnan eredő kárt eltávolít és minden oldalú kötelessége teljesítésében hűséget, pontosságot és kifogástalan szorgalmat tanusít. Az eskütétel befejezése, mint a legelsőbben fölemlítettben.

Orarend.

Az első latin osztályban.

Hétfőn d. e. 8—9. Latin és magyar, vagy a nemzeti ségek szerint más anyanyelv.

9—10. Számtan, utánna sz. Mise.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Írás és olvasási gyakorlat.

Kedden d. e. 8—9. Latin nyelv:

9—10. Írás és olvasási gyakorlat.

D. u. Szünet.

Szerdán d. e. 8—9, mint kedden.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Magyar.

Csütörtökön szünet egész nap.

Pénteken d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. Számtan.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Írás és olvasási gyakorlat.

Szombaton d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. Írás és olvasási gyakorlat.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Az irottak átvizsgálása.

A II. osztályban.

Hétfőn d. e. 8—9. Latin nyelv és hazai nyelv.

9—10. Számтан.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Földrajz.

Kedden d. e. 8—9. Latin nyelv és classikusok fejtegetése.

9—10. Elemzés.

D. u. Szünet.

Szerdán d. e. 8—9. Latin nyelv és classikusok olvasása.

9—10. Gyakorlatírás.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Magyar nyelv.

Csütörtökön szünet egész nap.

Pénteken d. e. 8—9. latin nyelv stb.

9—10. Számтан.

D. u. 2—3. Latin nyelv stb.

3—4. Földrajz.

Szombaton d. e. 8—9. Latin nyelv stb.

9—10. Elemzés.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Az iratok áttekintése.

Ezeken kívül hetenkint 2 óra szenteltetik a vallástan és sz. biblia előadására és pedig hétfőn, szerdán, pénteken és szombaton a rendes előadások után mindenkor fél óra használandó föl.

A III. osztályban.

Hétfőn d. e. 8—9. Latin nyelv és classikusok fejtegetése s magyar nyelv.

9—10. Számтан.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Földrajz.

Kedden d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. Synthetikai gyakorlat.

D. u. Szünet.

Szerdán d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. A magyarok története

d. u. 2—4. Latin és magyar nyelv.

Csütörtökön egész nap szünet.

Pénteken d. e. 8—9 Latin.

9—10. Számтан.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Földrajz.

Szombaton d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. A magyarok története.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Az iratok áttekintése.

A IV. osztályban.

Hétfőn d. e. 8—9. Latin és magyar nyelv.

9—10. Számтан,

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Földrajz.

Kedden d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. Synthetikai gyakorlás.

D. u. Szünet

Szerdán d. e. 8—9. Latin nyelv stb.

9—10. Történelem.

D. u. 2—3. Latin nyelv és a classikusok fejtegetése.

3—4. Magyar nyelv.

Csütörtökön szünet.

Pénteken d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. Számtan.

D. u. 2—3. Latin.

D. u. 3—4. Földrajz.

Szombaton d. e. 8—9. Latin nyelv.

9—10. A magyarok története.

D. u. 2—3. Latin nyelv.

3—4. Az iratok áttekintése s javítása.

Az V. osztályban

Hétfőn d. e. 8—9. Rhetorika, remekírók **classikusok**
és görög régiségtan.

9—10. Számtan.

D. u. 2—3. Rhetorika. mint délelőt.

3—4. földrajz.

Kedden d. e. 8—9. Rhetorika.

9—10. Természetrajz.

Délután szünet.

Szerdán 8—9. Rhetorika (szónoklattan.)

9—10. Magyarok története.

D. u. 2—3. Rhetorika.

3—4. Extemporálék.

Csütörtökön szünet.

Pénteken 8—9. Rhetorika.

9—10. Számtan.

D. u. 2—3. Rhetorika.

3—4. Földrajz.

Szombaton d. e. 8—9. Rhetorika.

9—10. A magyarok története.

D. u. 2—3. Rhetorika.

3—4. A heti gyakorlatok átvizsgálása.

A VI. osztályban.

Hétfőn d. e. 8—9. Költészettan és szónoklattan idevágó classikusok olvasásával, római régiségtan.

9—10 Számтан.

D. u. 2—3. Mint fennebb 8—9.

3—4. Földrajz.

Kedden d. e. 8—9. Mint hétfőn 8—9.

9—10. Természetrájz.

D. u. szünet.

Szerdán d. e. 8—9. Költészettan stb.

9—10. Magyarok története.

D. u. 2—3. Mint reggel 8—9.

3—4 Temporáliák.

Csütörtökön egész nap szünet.

Pénteken d. e. 8—9. Költészettan és classikusok olvasása és fejtegetése.

9—10. Számтан.

D. u. 2—3. Latin Költészettan.

3—4. Földrajz.

Szombaton d. e. 8—9. Költészettan.

9—10. Magyarok története.

D. u. 2—3. Költészettan stb.

3—4. A heti gyakorlatok áttekintése és bírálása.

Sajnos, a két humán osztályban a magyar nyelvnek nyoma sem volt, minden tárgy latin nyelven adatott elő és a társalgás is latin nyelven folyt le.

Megjegyzendő 1-szor, hogy a szónoklat- és költészettannal rokon vagy segédtanulmányok felhasználása a tanárok belátására bízatik. 2-szor. A vallás- és erkölestan előadására a nyelvtani osztályokban főlemlített óra fordítandó. 3-szor. A magyar nyelv oktatása — ahol a

szükség úgy kívánja — fönakadás és megszakítás nélkül folytattassék s ámbár akkor még a szerencsétlen fonák rendszer mellett a magyar nyelvet, ezen a vallástan már legszükségesebb, legfontosabb és legérdekesebb tantárgyat sok éven keresztül, rosszul szerkesztett latin szabályokból tanulták, voltak mégis a magyar tanárok között egyesek kik önfeláldozó tudományszeretők s a magasabb értelmű szellemi dicsőség keresése folytán a magyar nyelv művelésére is hevesebb önszorgalmat fordítottak s tanítványaikat hasonló törekvésre buzdították.

A tananyag felosztása.

Az I. latin osztályban.

1. A keresztény vallástan és az ó- és új szövetség kezdete.

2. Olvasás és írás gyakorlat latin és magyar nyelven vagy más nyelven, a tanintézet jellege szerint. Különös figyelem fordítandó a helyes kifejezésre és szép és csinos írásra.

3. A latin nyelv első elemei úgy adassanak elő, hogy a tanulók a beszéd nyolcz részét fölismerni és megkülönböztetni és a tehetségesebbek az igék közvetítése folytán rövid egyszerű mondatokat is szerkeszteni tudjanak.

4. A számtanból a négy alapművelet, egész és törtszámokkal. A tanárnak ügyelnie kell, hogy hol, melyik részben és mely oknál fogva tanusitanak a tanulók gyenge ismeretet és azon tárgyra melyben fogyatkozást tapasztal a tanár, több időt és munkát kell fordítania.

A II. osztályban.

1. A vallástan és biblia folytatása. Ez utóbbiból a patriarchák, vezérek, bírák és a királyok viselt dolgai,

amelyekből kifolyó következmények a gyermek értelmi képességéhez mértén adassanak elő.

2. A földrajz megkezdendő Magyarországról és innét fokozatosan a hozzá tartozó tartományok adassanak elő.

3. A latin nyelv oktatása három fejezetre irányul t. i.

a) hogy a tanulók lehetőleg a legnagyobb szókinészre tegyenek szert.

b) hogy a szabályokat világosan, helyesen átlássák és szorgalmasan elsajátítsák.

c) hogy a latin olvasás és írásban kifogástalan képességet nyerjenek

A szókból azután rövid mondatok készíttessenek a latin szabályokhoz alkalmazva, melyeket a tanulók otthon gondosan leírják és a legközelebbi alkalommal a tanárnak áttekintés végett bemutatnak, ki a hibákat kijavítván, tisztázás végett az illetőnek visszaadja. A szabályok helyes felfogása végett azokat a tanár anyanyelven adja elő

Szemelvények gyanánt felvételnek: erkölcsi mondatok, közmondások, mesék és párbeszéddek. Mindegyik tananyaggal addig kell foglalkozni, míg a tanár biztos tudomással nem bír arról, hogy a tanulók nagyobb része felfogta azt.

A III. osztályban.

1) A keresztény vallástan tovább folytatása, a szent könyvekből felhozott példákkal felvilágosítva.

2. A számtanból fölveendő az aránylatok és ezek tanának alkalmazása a polgári életben előforduló különféle ügyletekre.

3. Magyarország történelme, rövid bevezetés és hasznának földériteése után foglalkozik a magyarok bejövetelétől 1526-ig, vagyis a gyászos mohácsi veszedelemig lezajlott történeti eseményekkel.

4. A földrajz felőleli Erdélyország, Galiczia, Lodoméria és Bukovina, Bosnia, Serbia, Bulgária, Valachia és Moldva ország ismertetését.

5. Latin nyelv. A nyelvtani szabályok begyakorlására szolgálnak a párbeszédek, különféle előgyakorlatok, melyek szellemes gondolatokat és gyönyörködtető eseményeket tartalmaznak s melyek a latin nyelv oktatása mellett a figyelmet és utánzási vágyat is felkeltik. Ezek után Ciceró rövidebb levelei, az öreg Cato, Scipio álma, majd Cornelius Nepos, Florus Justinusból vett nevezetesebb szemelvények következnek. Azonban több gond fordítandó ezek fejtegetésére, fordítására és elemzésére, valamint gyakorlatok szerkesztésére, mint a nyelvtani szabályok magyarázatára.

A IV. osztályban.

1. Ékes szókötés, (Syntaxis ornata) mely a latin nyelv csinosága, tisztasága, szabatosága és többféle képleteivel foglalkozik. Ezekhez járul még a hangmérték nem a vers szerkesztése miatt, hanem hogy a szótagok szabályos mértékéből a helyes kiejtést megtanulják.

Az ékes szókötés szabályait felvilágosító szemelvények kiválogathatók.

a) Ciceró, Sallustius, Julius Caesar és Curtius elbeszéléseiből.

b) Ciceró, Plinius és Seneca nagyobb leveleiből.

c) Plautus és Terentius párbeszédeiből.

d) A próza és vers közötti különbség fölismerésére elegendő lesz Ovidius egy-két fejezetét fölvenni.

Kezdetben az osztály a szókötés szabályai alapján különféle példák elemzésében gyakorolandó, azután kell az auctorokhoz fordulni. Majd az osztály körmondatokat, elbeszéléseket, leveleket, párbeszédeket szerkeszt nemcsak

latin, hanem magyar nyelven is. Végre a tanév vége felé versírás.

e) Vallás oktatásra fölveendő az erkölctan.

f) A történelemből előadandó a harmadik korszak. I. Ferdinand császártól kezdve s által halad az ausztriai házból származott királyok során és a ma uralkodó királyal befejeztetik.

g) A földrajz a tanévben kissé bővebb lesz, mert felöleli mindazon tartományokat, melyeket az ausztriai uralkodó ház örökösödési jogánál fogva bir Német és Olaszországban. Röviden tárgyalatik Orosz-, Lengyel- és Poroszország, Szilézia, Szász- és Bajorország. A sz. róm. birodalom és Helvétia Ezek befejezése után előadatik az égi és földiek használata, majd a matematikai földrajz. Mindezeket befejezi a földrajz rövid története.

h) A számtanból amik eddig az előbbi években tárgyalattak, azok az életben előforduló különféle esetekre alkalmazva gyakoroltatnak. Főszuly arra fektetendő, hogy a fiu, amint a példa föladatik, azonnal tudhassa, melyik szabály szerint fejthető meg.

Az V. osztályban.

1. Vallástan. Hétköznapiakon a rendes osztálytanár, vásár- és ünnepnapokon pedig a gymnasiumi hitszónok vezeti a bővített előadást.

2. A helyes- és szépírás gyakorlására kiváló gond fordítandó.

3. A számtan ismétlendő s újabb gazdasági példák-
kal bővítendő.

4. Gondolkodástan (logica), mely bevezetés gyanánt szolgál az ékesszólásra.

5. A hangmértan előrebocsátásával a szónoklattan első részével való foglalkozás.

6. Heti és havi extemporáli gyakorlatok.

7. Görög régiségtan.

8. Természetrájz. Állattan.

9. A történelemből a magyarok vezéreitől I. Ferdinandig.

10. Mennyiségteni földrajz előadása után Európa és Ázsia földrajza.

A VI. osztályban.

1. Vallás és erkölcsstan folytatása.

2. Helyesírás és pedig csinos és gyorsírási modorban.

3. Számtan. Ennek alkalmazása a polgári életben előforduló viszonyokban.

4. Költészettan. Ez először általában, azután a költészet minden fajára kiterjeszkedve taníttatik. Akik azonban a költészetre hivatással birnak, czélszerű lesz azokat hivatásuk fokára alkalmas segéd eszközökkel emelgetni és őket versszerkesztésben szorgalmasan gyakorolni. A prózai gyakorlatok ez évben is folytatandók.

5. A latin ékesszólás fokozatos begyakorlására szolgáló szónoklati és költői irány-gyakorlatok épen úgy, mint a múlt évben hetenkint és havonkint minden fenakadás nélkül folytattatnak.

6. Római régiségtan.

7. A természetrajzból a növény- és ásványtan.

8. A történelem folytattatik I. Ferdinandtól a ma nap uralkodóig,

9. A földrajz tantárgyául felveendő Afrika és Amerika tárgyalása.

Az egyes osztályokra kitűzött tantárgyakra nézve két lényeges szempont ragadja meg figyelmünket.

És pedig 1-ör az, hogy csak ritka tantárgynál említetik meg a vezetésre szolgáló tankönyv. Így például a nyelvtani osztályokban csakis a II. osztályban említették föl, hogy Beli Máté földrajza; a III., IV., V., VI-ik osztályban Pray Gergely történelme és Szászky földrajza használtassék. A természetrajzra nézve az V. és VI. osztályban Mitterpacher kézi könyve vala használható. A többire nézve a magyar kir. egyetem rendelkezett, vagy a tanárok tollba mondása után irták le a tanulók tananyagaikat. A többi, iskolán kívül eső művelődési eszközöket a hivatottak önszorgalmuk folytán szerezték meg.

A 2-ik figyelemre méltó az, hogy az illető tantervgyártók nem tűzték ki részletesen az előadandó tananyagok minőségét, sem a terjedelmét, hanem csak úgy nagy uri közönnyel oda dobják a tantárgy általános megnevezését a különben is minden oldalról elfoglalt tanár kezébe. Szerezzen ő az illető studiumból tankönyvet, ha mégis valahol talál, vagy saját tudományos képességéből kifolyólag irasson össze a gyermek által annyit, amennyit az évfolyam alatt sikeresen, de kényelmesen is elvégezhet. Mert ahhoz hogy mik és meddig végeztessenek, nagy valószínűséggel maguk az intéző körök sem voltak tisztában, nem azért, hogy mintha a tanulmányozásnak megfelelő szellemi képességgel nem bírtak volna, hanem mert az akkori idők, társadalmi viszonyok nagymérvben szétforgácsolák idejök- és erejüket.

Az igazgatók- és tanárookra vonatkozó utasítások.

Az igazgatónak főfeladata, hogy kik vétessenek föl az első és kik a felsőbb osztályba. Akik a nyilvános isko-

lábból előmenetelről és magaviseletekről befogadható bizonyítványokkal jelentkeznek, fölveendők, a magán intézetből jelentkezők pedig vizsgálatra bocsátva, azon osztályra utasítandók, melynek a vizsgálat alapján megfelelnek.

Arra nézve, hogy kik mehetnek föl a felsőbb osztályba, a husvét után foganatba vett vizsgálat határozza meg. Az első- és másodrendű fölmehet, a harmadrendűek ismétlésre utasítandók és ha mint ismétlők sem felelnek meg a követelményeknek, egyszerűen kizárandók és más pályára utasítandók.

A tanév elején főnév-könyvet vezet az igazgató, melybe bevezeti a jelentkezett ifju vezeték- és keresztnévét, születés helyét szüleit, ezek állapotát és szállását, vagy ha az ellen kifogása lenne az igazgatónak, az általa kitűzött helyet foglalja el. — Az iskolai törvényeket mindkét félév elején kihirdeti. — Főgondot fordít a tanulók magaviselete- és tanulmányi működésére és az előadásokról való fölmentést csak a legfontosabb eseteknél engedélyezi. — Időnkint figyelmezteti és értesíti a szülőket gyermekeik magaviseletéről és a tanulmányokban tanusított előmeneteléről, hogy közös közreműködés folytán a netán felmerült hiányok megorvosoltassanak.

A jutalmazás és büntetés megválasztásának tekintetbe kell venni nemcsak a nemzetiség lelkületét és jellemét, hanem a növendék természeti hajlamát és jellemét is, mert ezekhez lesz alkalmazandó mind a jutalmazás, mind a dorgálás és fenyítés különböző nemei. Az okkal-móddal adott dicséret vagy megrovásnak valamint a tisztos fenyítéknek rendkívüli befolyása van az ifjuságra. Az olykor alkalmazandó büntetés minden esetben olyszerű legyen, mely a hanyagságot vagy csintalanságot nem a bosszuz, hanem a

javítás céljából sujtja, a hanyagokat szorgalomra ösztönözze, a fegyelmezetleneket a jó rend kötelékeibe visszaterelje. Azok végre, kik az atyai intés sőt büntetés után is nemcsak javithatlanok, hanem másoknak is bántalmazására merészelnék szolgálni, a tankerületi igazgató beleegyezése folytán a tanintézetből kiutasíttatnak.

Hogy az ifjuság tanulmányi és előmeneteli állapotáról biztos tudomással birjon az igazgató, az osztály-látogatások alkalmával, vagy tetszése szerint meghatározott időben vizsgálatot rendez. A félévenkint tartandó nyilvános vizsgákra meghívhatók a növendékek szülői, gyámjai és rokonai, valamint a tanintézet védnökei és más méltóságok is. Az azonban meg nem engedhető, hogy a résztvevők kedvéért akár a vizsgarend, akár az igazság szigoruságától eltérés történjék s részrehajlás- vagy kedvezésnek hely adassék. Az első félévi vizsgálatok ápril első napjaiban, a második féléviéek pedig a tanév vége felé tartandók meg. Hogy mikor kell megkezdeni, azt a tanítványok száma határozza meg, A rokon tantárgyak, a latin nyelvtan és remekírók összecsatoltassanak. A többiből egyenkint és osztályonkint haladva. Ugy, hogy ha a IV. osztályban a vallástannal kezdetik meg a vizsgálat, a többi osztály is az I.-ig fenakadás nélkül folytattatik s ennek befejezésével ismét más tantárgyból a legfelsőbb osztályban kezdetik meg a vizsgálat s így minden tantárgy a vizsgálat anyaga kell, hogy legyen. Továbbá minden osztályban minden tanuló vizsgálatra kötelezendő. Vizsgálók és az előmenetel bírálói az igazgató és osztálytanár. Azonban szabad legyen a vendégeknek is a haladás kipuhatólása végett a gyermekekhez kérdést intézni, de szorosan a tantárgy köréből. Végre a tanulók felelete nyomán tanjegyet ír mind az igazgató,

mind a tanár. A vizsgálatok befejezés után a tanjegyek összevetése nyomán osztályoztatnak az ifjak, és pedig elsőben a vallástamból, majd a magaviseletből és végre a többi tantárgyból együttvéve. Ha az osztályozás fölött vita támadna az igazgató és tanár között, ámbár a tanár, ki naponkint foglalkozik az ifjakkal s ezek szellemi képességeit, tanulmányi szorgalmát, ismereteinek terjedelmét nagyobb mérvben fölismerheti, mint az igazgató, de ha az igazságos okoknál fogva helyesnek és jónak látja azt, hogy az elágazó vélemények összeegyeztessenek, bemegy az iskolába és mindenkitől a vizsgálatban föltett, vagy egyéb kérdésekre vonatkozó feleletet írásbelileg követeli. Az írásban adott feleletek, melyek fölött vita támadt, tanuságul szolgálnak. A magaviseleti- és erkölcsi minőségéről a hitszónokot is meg kell hallgatni.

Az így kiegyenlített ügyek után szerkesztett osztályzatot az igazgató a nyilvánosság tudomására hozza, valamint az egyesektől nagylelkűleg adományozott pénzüsszegekből jutalmazottak számát névszerint. Az ifjuság egész évi működéséről szerkesztett értesítvényt a főigazgatóságnak betejjeszti, az iskola-pecséttel, maga aláírásával megerősített bizonyítványokat kiadja, melyeknek kiadásáért semminemű fizetés sem követelendő.

Az igazgató főkötelessége, hogy az alárendelt tanárok minden tekintetben megfelelnek, vagy eleget tesznek-e fontos hivatásuknak. Azokat kik feladatuknak kiváló szorgalommal eleget tesznek, a tankerületi igazgatóság figyelmébe ajánlja, a kötelmeikről megfelelőket előbb barátságosan, azután szigoruan meginti, sőt az adott viszonyok szerint a tanári értekezlet birálása elé hívja anélkül, hogy mások, de különösen tanítványai előtt tisztessége és tekin-

télye megcsonkítottassék és teljesen meglegyen győződve arról, hogy ezen kényszerű intézkedés és a tanárok összhangozó működése nélkül az iskolai ügyet a magas intézkedések és a társadalom várakozásának megfelelőleg vezetni nem lehet. Azért gyakran érintkezve velük kipuhatolja, vajjon a felsőbb helyről érkezett intézvények végrehajtottak-e. Van-e a magaviselet és tanulmányukban fogyatkozásuk? Kikéri a tanárok véleményét azok eredete, orvoslása iránt? A tanárok mindenre nézve előadják véleményüket és iparkodnak az iskola általános célját egyesült erővel előmozdítani. Ha valami komolyabb s a maguk részéről el nem intézhető ügy fordul elő, azt a tankerületi főigazgatósághoz terjesztik föl.

Továbbá az igazgató tisztje közé tartozik a szer- és könyvtárak-, iskolai butorokra és az egész épületre kellő gondot fordítani, pénzbeli kiadásoknál takarékosnak lenni, az iskola körében teljesítendő szolgálatokra mérsékelt fizetés mellett, egészséges és jó erkölcsű iskolaszolgát rendelni, kinek kötelessége az egész tanintézetet tisztogatni, az iskola termeket fűteni, az iskolai eszközöket hűségesen megőrzeni csengetni, az igazgató által rábizott hivatalos ügyekben pontosan eljárni. Ellenkező esetben az igazgató egyszerűen elbocsáthatja.

Utasítás az V. és VI. osztály tanáraihoz.

A tanári tökélynek a tiszta erény, műveltség, hitbuzgalom, honszeretet, oktatási ügyesség és ernyedetlen szorgalom lévén forrása, oda fog törekedni a humanior osztály tanára, hogy az erényes tudós, művelt és buzgó tanár nevét és méltóságát teljesen kivivja és megérdemlje, tanítványai által tiszteltessék és birjon azon tekintélyvel,

mely a humanior osztály vezetésében, hol az ifjuság fejlettebb szellemi tehetséggel bír, annál inkább szükséges, minél jelentékenyebb munkával szereztetik meg. Tisztelik pedig a tanulók tanárukat ha benne a jámborság, a tiszta erényesség, tudományosság és műveltség példányképét látják. Szeretettel ragaszkodnak hozzá, ha látják, hogy nemcsak maga törekszik a tudományosságra, hanem az ifjuság oktatásában is buzgóságot és erkölcsben tisztaságot kifejteni iparkodik, ha távol tartja magát nemcsak a tulszigor fagyosságától, de a rohamos haladás és túlterhelés fonyasztó rendszerétől is.

Ami a tantárgyak előadását és egyéb iskolai munkát illeti, a következő utasítás szolgál zsinórmértékül:

A szónoklattan előadásánál mellőzendők a széptan körébe vágó tárgyak, mert ezek a felsőbb osztályok tanulmányát képezik, hanem előadassanak a helyes okoskodás- és szónoki beszédre vonatkozó szabályok és csak oly tételek vétessenek fel kidolgozás végett, melyek a polgári életben előforduló viszonyokra alkalmasak, mert a tapasztalat igazolja, hogy a human iskolából kilépett ifjak, midőn valamely ügy megírására hivatnak föl, a fáradságos munkával szerzett ismereteiket nem képesek alkalmazni, minek oka azon szerföltti különbség, mely az iskolákban adatni szokott gyakorlatok és a közélet mindennapi ügyei közt előfordul.

A költészettanból szintén kihagyandó a széptan és valamint ezen osztályban a fősulyt általában arra fektessék, hogy a hazai ifjuság kiváló és életviszonyaival teljesen megfelelő nevelést és műveltséget nyerjen, úgy itt sem tanitassék más, mint ami az ország rendeletei, a nemzet természeti tulajdonságai és az ifjak későbbi életviszonyainak leginkább megfelel.

Ide járulnak továbbá a remekirókból vett szemelvények, melyeknek olvasásában a rohamos haladás kerülendő. Azonban az előforduló képleteket jegyezzék le az ifjak és indokolandó, mi célra használtatnak azok? Mily szépséget, hatást és csinosítást kölcsönöznek a nyelvnek és mi módon szolgálnak utánzóul?

Hogy mily darabot válasszon ki az olvasmányok közül, tetszésére bízatik. Ha mégis a tanulók nagyobb része egy-két szemelvény felolvasását kérné a tanártól, megengedhető azon célból, hogy annál több szemelvények átolvasására kedvet s alkalmat nyerjenek. Azonban minden legközelebbi fejtegetésre meghatározott remekirói szemelvény tüzendő ki, hogy annak áttanulmányozására az ifju otthon készülhessen és az iskolába megjelenvén, azt hangosan felolvassa, részint hogy a helyes kifejezéshez szokják, részint hogy a szónoklati mértéket megtartsa, mely a gyakori ismétlések folytán inkább elsajátíthatóbb lesz, mint a szabályok tanítása alapján.

A behozott szemelvényt minél többen fordítsák át magyarra, vagy más hazai nyelvre. Ezen nemű gyakorlatot néhány héten át folytatván, maguk a nyelvi csinosítógok és beszédsajátságok kell, hogy följegyeztessenek s a netán előforduló hibák kijavítassanak.

Valahányszor valamely Auctor olvasása fölvetetik, mindannyiszor az előzmények is röviden átnézendők lesznek, hogy minden beszéd-él, szellemiség és ékes kifejezési mód újra fölleveníttessék.

A latin irálygyakorlatok három részre oszlanak.

Az első osztályba soroztatnak az ugynevezett: *Extemporalék*, vagyis latin nyelvből magyarra történt fordítások vagy viszont üggyiratok, levelek, elbeszélések és hasonló

gyakorlatok, melyek a megbirálás és kijavítás után otthon tisztán leiratnak és a nyilvános vizsgálatok alkalmával, mint szorgalmi művek, a vizsgálaton jelenlevőknek áttekintés végett bemutattnak.

A heti gyakorlatok anyagát szolgáltatják a természetrajzi, történelmi, földrajzi és más tantárgyi anyagok, majd üdvözlő-, felhívó iratok, városi- és országgyűléseken tartott beszédek szerkesztése. A gyakorlatok iratnak szombaton, mely letisztázva, az iskolákat látogató tankerületi főigazgatóságának, vagy a vizsgák alkalmával a jelenlevő, közönségnek bemutattnak.

A terjedelmesebb havi gyakorlatok vagy a remekírók szemelvényeiből kivett egyes tételek bővített fejtegetésében, vagy a tanuló tetszésére bizott tétel értelmében szerkesztendő szónoklati gyakorlatban állanak.

Végre nagy előnnyel fog birni az iskolai évnek zár-ünnepélyvel való befeljezése.

Utasítás a latin nyelv-tani tanárokhoz.

Mindegyik tanár vásár- és ünnepnapon osztályának hitelemzője egyszersmind, mert amit az összes kereszténységnek tudnia és a tanulóknak tanulnia szükséges, teljesen előadni ugyanazt a tanárnak hivatása. Szerfelett tévednek azok, kik úgy vélekednek, hogy a nyilvános oktatásnak eme fontos része — ők pápok nem lévén — nem az ő hivatáskörükbe tartozik. Az oktatásban azon rendet követik, mely az osztály saját vallásában megvan állapítva. A maga idejében fölveszik az evangéliumokat és leczkéket a bibliai történetekkel. A tanfolyam egy éven túl nem terjedvén, ez idő alatt az egyes osztályokra kitűzött vallástani tananyag a növendékek kora- s fokozatosan fejlődő értelmi

képességéhez mértén befejezendő, hogy az isteni igazságok ismételt és gyakori előadása folytán elsajátíthassák az erkölcsös életre és üdvösségre vonatkozó tanokat.

Az előadási nyelv legyen az anyanyelv és ahol két egymástól eltérő anyanyelv szerepel, ott az egyenlő nyelvű növendékek egyik, más nyelvűek a másik tanár örökődése alatt gyűljenek egybe, de ha ily különböző nyelvű osztályok saját osztálytanáruk fenhatósága alatt jönnek össze mind két nyelven kell, hogy oktassanak. Ma a jeles tanárok a hitelemzési oktatást a magyarázatok, kérdezgetések és vitatkozásokra fektetik. S miután a hallgatóság figyelme le van kötve, a tanár röviden és szabatosan kimondja a jelen oktatás tételét. Majd a fölvetett tétel igazságának bebizonyítására érveket hoznak elő a szentírásból és erkölcsi példákat. E közben, hogy annál nagyobb hatással haladjon a beszéd, itt-ott önmaguk-, vagy másokhoz intéznek kérdéseket.

A tárgyat elővett szép hasonlatokkal magyarázzák, képletes alakzatokat szőnek bele. Majd fölhevítik a hallgatóságot annak kijelentésére, hogy a hallottakból mit jegyzett meg és ismét az ismert dolgokról az ismeretlenekre térnek át, új eszméket ragadnak meg és ezeket a megelőzőkkel egybefűzik stb. s nem szünnek meg mindaddig lelkesítő szent beszédekkel, míg nem látják, hogy a hallgatóság felfogta és magáévá tette az egész oktatás tárgyát.

A latin nyelvtan szabályainak előadásában a közep-utat használják föl a tanárok, kerüljék az ékes elmésséget, beszéljenek helyesen, világosan s a meddig szükséges lesz, közönségesen, ugyanazon tárgyat változtatva más és más

szóval fejezzék ki s rajta legyenek, hogy a csinos, műveltebb beszédre való törekvés jókor beoltassék a tanulóknak szívébe.

A remekirók magyarázatában a következő szabályhoz kell alkalmazkodni: Először olvastassék az író tisztán, helyesen és világosan a helyes kiejtés szabályai nyomán és pedig a mondat teljes értelmét bezáró jelig.

Adja elő a tanár rövid tartalmát latin és anyanyelven, majd kimutatandók a körmondat egyes részei, minden szónak jelentménye és eredete, összetételei és származéka. Vonatkozzanak a már előadott nyelvtani szabályokra, kimutatandó, mennyire tér el az anyanyelvtől és a szók mily eseteivel lehet a latin és anyanyelvben ugyanazon értelmet kifejezni? És midőn már mindezekkel elbánni tudnak a tanulók, meghatározzák az olvasott tárgyak minőségét, például: hogy kör- és hánytagu körmondat elbeszélés-e, vagy beszéd-e? kijelölik azok tartalmát, összefüggését, átvitt értelmét a szóknak, hasonlatokat és egyéb kellékeket.

Ezen eljárás folytán nemcsak a latin nyelvet tanulják meg, hanem nagybőségű ismereteknek birtokába jutnak, sőt ami leginkább figyelemre méltó, a legszebb erkölcsi tanuságot és szabályt szerzik meg. Azért a remekirók teljes és tökélyes magyarázatának először anyanyelven, azután latin nyelven kell vezetnie, majd végre tanító és az erény szeretetére vezérlőnek kell lennie.

Hogy pedig a tanulók éppen úgy az előadott osztályokban, mint a fejtegetés alatt levő remekirók sikeres olvasásában buzgón gyakoroltassanak, czélszerű lesz mind a magyarázat közben, mind azon kívül gyakori vizsgálá-

tot rögtönözni s mindazoknak, amik előadattak, megismétlését elővenni és végre az ifjakat is maguk között felveendő közös versenyre buzdítani.

A nyelvtani osztályok írásbeli gyakorlatai az adott tételek megoldása és szerkesztéseiben állanak.

A megoldás gyakoroltatik a remekírók műveinek magyarázata- és fordításával, ami kétféle módon nyer befejezést. Először egy bizonyos elbeszélés, mely még nem volt előadva, de amely már a mondottakból fölríthető, hazai nyelvre kidolgoztatik, azután néhány nap után, a könyv mellőzésével, latin nyelvre fordítandó és miben van a két nyelvben eltérés, részletesen kimutatandó.

Másodszor a szerkesztés történik, midőn a tanár latinra fordítandó magyar gyakorlatot ad föl, ami ismét kétféleképen történhetik, vagy feladatnak a latin szók, hogy ezekből kellő gyakorlatot készítsen, vagy ezt a már tanult és az auctorok olvasása alkalmával átvett szókból.

A negyedik osztálybeli tanulók nem csak helyesebb és díszesebb kifejezésekkel tudhatják már gyakorlataikat kiállítani, hanem önképességük folytán párbeszédet, leveleket, és hasonló műveket is előállítani.

Mintthogy minden tudományt és ismeretet az emlékező tehetség közvetítése mellett szerzünk meg állandóan, e természetes emlei képességet már zsenge korunk első éveiben kell, hogy műveljük, mert a tapasztalás azt bizonyítja, hogy az emle képzetkenysége a legelső korban a legnagyobb. A gyakorlásnak tervszerűnek, tehát folytonosnak, mindennapinak kell lenni, azért a nevelésnek feladata az emlére ható külvizonyokat megismerni, azok előnyeit fölhasználni, kártékony befolyásaikat s az emlének erélyét gyakorlás által kifejteni.

Figyelmet érdemel Plutarch következő mondata is »Mindenekelőtt az emlétkell a gyermeknél gondosan gyakorolni, mert ez kincstára a tudománynak.« Hiszen a történelmi s pozitív dolgokat okvetlen emléznie kell a tanulóknak, mert azok felsőbb lelki tehetségeinek szükséges anyagát képezik s a priori nem szerezhetők meg.

Egyébiránt az emle fejlesztésére a következők szolgálnak:

a) Semmi olyan tárgy ne választassék emlegyakorlásra, amit a gyermek nem érthet, mert így emlézése egyoldalú s nem alakí, hanem anyagi is lesz egyszersmind.

b) Ami nem szükséges és nem hasznos a növendéknek, olyat sem kell vele emléztetni.

c) Az emle, mint a visszalétesítő-erők egyik ága, csak azon képzeteket tarthatván meg, melyeket az alkotó erők képezni képesek, a kiszemelt gyakorlási anyagot még a szellem működésének jelen foká szerint is kell rendezni.

d) Az is fontos, hogy a megválasztott gyakorlási anyagot mily mennyiségben s mily egymásutánban dolgoztatjuk fel a gyermekek emléjével. Azért míg az emle kellőképen nincs kifejlesztve és megszilárdítva, inkább kevés, mint sok dolog és tárgy tanulásával gyötörjük a gyermeket, nehogy a képzetek nagy tömegében zavar álljon elő.

A magyarok történelme elésorolja az emberi, de válogatott eseményeket. Főttárgyai a királyok, kik mintegy annyi korszakokat alkotnak, melyekből más részek eredetöket, életöket és fényöket nyerik. Minélfogva figyelmet kell fordítani az ősökre, szülök- és gyermekeikre, országgyűlés s ezek által hozott törvényekre, hadviselésék-, szövetség- és békekötésekre, a király fenhatósága alatt élő, kimagasló férfiakra és a polgárok erkölceseire és szoká-

saira, a tudomány- és művészetre, a vallás és az egész ország állapotára. De mellőzni kell a történetírók versenygeéseit, kihagyandó a kétséges és haszontalan, s értékkel nem bíró események. A történelemhez csatolandó a kortan és földrajz is, hogy nemcsak az eseményeket, hanem ezek idejét és helyét is tudhassák a gyermekek, azért e két tantárgyat nem lehet el mellőzni. És az események előadásánál a térképet pontosan fel kell használni. Az előadásnál főképp az erkölcsiség fölébresztésére kell a fősulyt fektetni.

Kiemelendők ennél fogva a fényes erények és megrovandók a büntények és bizonyos életképek példákban hozassanak elő, hogy az ifjuság mintegy lássa, hogy mitől kelljen őrizkednie és mit követnie, mely czélra nagyobb fontossággal birand a hibák, a fogyatkozások kiemelése és élénk rajzolása, mint az erényekéi, mert a hibák, az erkölcsi gyarlóságok nagyobb mértékben fordulnak elő, míg az erkölcs eszményképe keveseket vonz, mert míg mások fogyatkozásait örömeest szemlélik, azokban a saját fogyatkozásaikra is ráismernek és erényességök hallgatag bírálatát nem tűrik.

Kétféle módon adatik és tanittatik az iskolákban a földrajz, először a történelem és remekírókkal együtt, aztán teljesen önállóan. Az előkészület történik az ég- és földgömbök ismertetése által, ez utóbbi az egész földet a gyermek szemei elé állítván, látni fogja a száraz- és vízrészekre osztva, melyek között jelentékenyebb földrészek Európa, Ázsia, Afrika és Amerika. Majd föltüntetnek Európa császárságai, országai, melyek közül kivált Magyarország földrajzát kívánják a tanulók ismerni. Ennek földrajzi ismertetése alkalmával tehát először a térképen kije-

lölendők a nevezetesebb helyek, folyók, a királyi és mezővárosok helyeit kis körrel megjegyzi. Némi nehézséggel van összekötve, ha a tanár oly térképet mutat be a tanulóknak, mely a folyókon kívül a földrajzban megemlélt helyeket nem mutatja föl, s a melyeket az ifju emlékező s káprzó tehetségére biz. Végre követelje tanítványtól, hogy az egész térképét valamely tartománynak lerajzolják és a határokat színezéssel kimutassák, mi által nemcsak a földrajzot megtanulják, hanem a térképrajzolás is, melyhez írásbelileg csatolandják az ország vagy tartomány nevét, eredetét, földrajzi fekvését, nagyságát, határát, felosztását, tavait, folyóit, hegyeit, a talaj minőségét, előnyét vagy hátrányát, természeti termékeit, éghajlatát, nevezetesebb helyeit, lakosait és ezek számát, gazdaságát, erkölcsiségét, műveltségét, jellemét, nyelvét és vallását, művészetét, kereskedelmét, a kormányzat alakját, stb. Ezek és hasonlókkal élesítetik az emle.

Legszébb s legmagasztosabb kötelmei a tanároknak tanítványaik irányában, hogy azokat szeretettel oktassák, szóval és példával igazgassák, az iskolai fegyelmet erős kézzel föntartsák. Minélfogva legyenek a határozott időben az iskolában, tiltsák meg az ok nélküli kijárásokat (természetesen a tanulóknak), esendet és szerénységet követeljenek a tanulóktól, ha valaki ok nélkül három napi mulasztást tesz, jelentse az igazgatónak és az előadástól való fölmentést egy tanulóknak sem adjon. A büntetésben nagyon ovatos és igazságos legyen, beszéde és cselekedetében ne szerepeljen bosszuvágy vagy keserűség, mindenki saját nevében és nem megvetőleg hívassék föl, mindenkivel komolysággal vegyes nyájassággal bánják. Ha valamely tanuló a belfegyelem ellen vét, feladvány adandó fel neki bünteté-

sül, vagy írásbeli dolgozat, vagy néhány gyökszó betanulása végett. A szokáson kívül eső és nagyobb büntetéseket az igazgatóra bizzák. Ha a szükség úgy kívánja, a tanítványok szüleit vagy szállásadóit a tanulók fegyelmi és tanulmányi állapotáról értesítsék. És a tanárok egyszerűen nevelők lévén, iparkodjanak tanítványaik természeti és szellemi tulajdonságait kiismerni, azokat maguknak megnyerni és a tanulmányokban pontosan és szorgalmasan vezetni.

A tanév elején készített naplóba pontosan bevezetik, hogy mily előmenetelt tett mindegyik tanuló az egyes hónapok lefolyása alatt, és a szerint ültetik el az osztályban. Akik igen jó vagy jeles előmenetelt vívtak ki, »kitűnő« vagy »jeles« tanjeggyel különböztetnek meg, a jó előmenetelűek »elsőrendű«, a középszerűek »másodrendű« és a csekély előmenetelűek »harmadrendű« osztályzatot nyernek. — Szigorú vizsgálat alá kell venni minden tanulót a végre, hogy a tananyagot mily mértékben sajátította el és eleget tett-e mindenoldalu köteleinek, vagy miben és mily fokban hanyatlott? ami valóban kitűnik, ha a tanárok kellő figyelemmel kísérik a tanulók gyakorlatait, egyéni működéseit, szellemi tehetségét, szóbeli előadását, enlélőségét, írásbeli ügyességét és a tanulmányokban, valamint egyéb köteleiben tanusított szorgalmát és munkatürelmét. Ugyaníly módon határoztatik erkölcsi magaviselete.

Az iskolai tanulmányokra és fegyelemre vonatkozó ügyekben az igazgatónak vannak alárendelve a tanárok, kinek tudta nélkül egy tanulót sem vehetnek föl vagy zárhatnak ki. Maguk között iparkodjanak a kölcsönös egyetértést, őszinte és bizalmas barátságot, közreműködést föntartani. Viszálykodási eseteknek első elbírálója az igaz-

gató, kinek főkötelessége a vizzálykudó feleket kibékíteni s ha ez nem sikerül, az ügyet a tankerületi főigazgatóhoz lehet fölterjeszteni, de szerfölött óvakodni kell, nehogy az esetről tudomást szerezzenek a tanulók.

Ezen rendtartás szelleméből kitűnik, miszerint a latin nyelvre legtöbb óra és fősuly volt fektetve, mit követelt azon köéülmény, hogy hazánkban a latin nyelv még e század első évtizedeiben tudományos és hivatalos nyelvül szerepelt s habár a humanior osztályokban előadási nyelvül szolgált és nagy terjedelemben műveltetett, mégsem fajult el csupán nyelvtudássá, hanem a latin remekírók olvasása és helyes magyarázata által az értelmet felvilágosító, a szív érzelmeit nemesítő és a jellemet szilárdító eszközül használtatott.

Valamint e század második, úgy a többi évtizedeinek is megvolt azon sajátságos képe, hogy a középtanodák két felsőbb — már tudniilik az V. és VI-ik — osztályaiba járó és nagyrészben kipöndörített barna, vagy szöke bajúszos ifjak csaknem parancsoló tekintélylyel birtak az akkor még mély vallásos érzülettől vezetett közönség előtt. S az ily bajúszos atyafiaknak megvolt az a nem minden esetben elfogadható szokásuk, hogy nemcsak minden közönséges ünnepélyek alkalmával foglalták el a magasab ranguaknak szánt előnyös helyeket, hanem még a szent körmenetek alkalmával is a czéhbeli iparosokkal az ájtatoskodók nagy botrányára hangos és oda nem illő kifejezésekkel vegyes versenygésre szolgáltatattak alkalmat, mire nézve 1816. évi június 22-én tartott tanács ülésben — hogy a népet fölháborító ilynemű botrány be ne következzenek — a következő határozat hozatott:

Ezen alkalmatossággal jelen lévén Főtiszt. okrai prae-

post és helybeli plebánosunk: Sebők Ferencz ur, tanácskozás alá vétetett, hogy mivel a processiók alkalmával gyakran magának a népnek nem kis botránykozásával a a czéhesek és tanuló ifjuság között izetlenségek és versenygések szoktanak a végett támadni, hogy a tisztelendő papság és szerzetes előtt miként essék a menetel, melyre nézve hogy mind az olyatán ajtatosságok és bucsujárások annál nagyobb buzgósággal és renddel tartassanak, meghatározottat: hogy a más nagyobb városokban bevett szép szokásnak példájára minden további botránkoztató izetlenségeknek elhárítására nézve a czéheken kívül levő emberek idejük korára — amennyire lehet — tekintvén kétfelől sorban kötelesek menni.

A Szentség előtt a tiszt. papság és szerzet fog rendben menni, ezek előtt az illendőség végett, hogy az előjárók jó példával legyenek, a nemes tanács tagjai, ezek után következik osztályok szerint a gymnasiumbeli diákság, melyet a két nemzeti iskolabeli ifjuság megelőz, ezek előtt a czéhesek, amint megnyerték a czéhek privilegiumokat az időnek régisége szerint, kiki a maga zászlója után.

Hogy ez ma megfordítva áll, nem a Szentség iránt tanusítani kívánó tiszteletlenség, hanem a feltolakodott polgárság izetlenkedésével harcza keveredni nem vágyó szép- és műérzék követeli. »Lélekben imádjátok az Istent.«

Ezen rendelet, hogy mind a két parochián a kathedráról kihirdetessék, a czéheknek mindegyiknek, különösen ezek biztosainak és a főtiszt. Igazgató urnak és tudomás végett kiadattasson, a jegyzői hivatalnak meghagyatott. — Följegyzette és kiadta Borovicsényi Ferencz, főjegyző.

Ugyanezzel a rendelettel majdnem egyidejűleg a tan-

kerületi főigazgatóságtól a következő átirat érkezett a helyi igazgatósághoz latin nyelven:

Az iskolai ifjuságnak az első félévi értesítésére vonatkozólag Felséges királyunk a nagymélt. kir. Helytartóság útján f. év július 27-én kelt 16503. számú legkegyesebb rendelete folytán a következőket hagyja meg:

1-ör, hogy az erkölcsi rovat mindig megelőzze, a többi tantárgyakat, az osztályzatban legelől álljon.

2. Az erkölcsi tanjegy még azon ifjak nevei után is kik tanintézetet változtatnak, vagy az iskolát a félévi vizsgálat előtt elhagyják, míg jelen voltak, azon időre is multhatatlanul kitétessék.

3. A súlyosabb erkölcsihiány miatt második renddel sujtott növendékek az iskolában tűrhetők nem lévén, szigorubb fenyítéki eszközökkel jobb magaviseletre szorittasának és ha ezek sem használnak, a Rendtartás 221-ik szakasza alapján történendő eljárás alá esnek.

A nevezett szakasz pedig így szól:

»Si quandó paenae irrogari debent sint omnio tales quae disides, aut petulanres non ulciscantur sed emendent ignavos ad diligentiam excitent male moratos ad frugem revocent, constanti que literarum vigori et morum integritati vel conservandae, vel restituendae deserviant. . . Si tamen aliquandó fuerint, qui post verba et poenam non spem modo mendationis nullam ostendunt, sed, etiam aliis offendiculum praebent cum consesu directoris provincialis removebuntur« (azaz a javithatatlanok a tankerületi igazgató jóváhagyása után az iskolából kizáratnak.)

4. 1818-ik év deczember 22-én 24622. sz. a. kiadott és 1819. év január hó 26-án hivatalomtól megküldött legkegyesebb királyi rendelet, mely a tanév folyama alatt

megtartandó szünetekre vonatkozik, szigoruan érvényesítésék, azonban az eddig több napra terjedt karácsonyi szünet ezentul csak két, az egyháztól meghagyott napra és az év utolsó napjára szoritkozik, a többi közbeeső napokon rendes előadások tartassanak, végre a tanév a gymnasiumokban szeptember 8-án záratik be.

5. Az oly tanuló, ki a megkezdett tanév vagy a fél-évi vizsgálatok után két heti késedelemmel jelentkezik, ha ezt szigoruan igazolni nem tudja, a 15.191. számú rendelet értelmében nem vehető fel.

6. Az 1805-ik évi január hó 8-án 856. sz. a. kelt felsőbb rendelet értelmében a tanárok az iskolai fegyelem gyakorlásában vegyék figyelembe, hogy a gyermeket könnyelműséggel s pajzánsággal szemben büntető hatalmukat kellő mérséklettel gyakorolják. A testi büntetések azonban mindenkor az igazgató jelenlétében alkalmaztassanak

Mely legmagasabb királyi rendeletet a tankerületi kir. főigazgatóság nevében tudomására hozom. — Kassán, aug. 13-án. 1824. a főigazgató helyett d' Esse Viktor, természetani tanár.

Hogy már ekkor az értelmes városi hatóság mennyire féltékeny volt jogaira, melyeket a felsőbb hatóságokkal szemben is megóvni kívánt, kitetszik az 1824. évi szept. 13-án tartott tanácsülés határozatából, midőn ugyanis e gyűlésben olvastatott a helybeli kir. gymnasium igazgatójának: tiszt. Szeznitzky József urnak az iskolák conservatiója iránt kapott levelei a kassai kir. főigazgatóságtól: határozatott: hogy azon időben, midőn a nagyméltóságú magyar kir. Helytartótanáctól visszanyerődtek városunk részére az V. és VI. iskolák, akkori alkalmatossággal felvállalt conservatiókat jövendőben is el nem fogja mulasz-

tani tanácsunk, a többit pedig, amint eddig volt, a kir. Studiorum fundusához bocsájtja, amely mindezideig conserválta tudniillik a tanárok fizetéseit.

1816. évi október hó 28-ikán tartott tanácsgyűlés alkalmatosságával ns. Balla Mihály főbiró urnak elnöksége alatt jelen lévén ns. Frátrik Mihály, Jablonszky István, Sloszárík Pál, Márjássy Ignác, ns. Berecz János, ns. Tarnóczy József, Szvaratkó György, ns. Csirbész János és János és Kóródy Mihály tanácsos urak.

Felolvastatott a helybeli Franciscanusokkal az I., V. és VI-ik gymnasialis professorok, ugy az Exhortátor fizetése iránt kötött szerződés (latin nyelven):

Alulirottak egyrészt én Farkas Pál, mint a gyöngyösi sz. Ferencz-rendi Ház syndikusa, másrészt Balla Mihály Gyöngyös város birája, Sloszarik Pál tanácsos és Nagy János rendes jegyző, mint ezen szerződés megkötésére Gyöngyös város hatóságának kebeléből kiküldöttek, tudomására hozzuk mindenkinek, akiket illet, miszerint a nagymélt. magyar kir. helytartótanácsnak 1826. évi julius hó 4-én kelt 26.296. számú kegyes rendelete alapján a nevezett (szerzetház) szerzet s köztünk a következő szerződés kötöttetett örökre:

1-ör. Az említett rend- és szerzetház főkormányzói kötelezik magukat, a két humanior osztály tanárain kívül, kik közül az egyik egyuttal a gymnasium hitszónoka és erkölcsi vezetője is legyen és a rendfőnök kinevezésétől függjön, még egy egyént az I-ső nyelvtani osztály vezetésére az adott viszonyok szerint rendelni.

2-or. Gyöngyös város kötelezi magát a nevezett tanárok jutalmazására évenként, míg a bécsi váltópénz fennálland, 600, azután pedig ezüst értékben is évnegyedenként

150 frtot a szerzetháznak kifizetni és évenként szüret alkal-
mával 23 akó bort természetben adni.

Mely szerződésünket pecsétünkkel és nevünk aláírásával
megerősítjük Gyöngyösön, 1826. évi október 19-én.
Farkas pál, mint az említett szerzetház syndikusa, mp.
Balla Mihály főbíró, Szloszárík Pál tanácsos, Nagy János
jegyző, Fráter Magócsy István rendfőnök, Hulyák Ambro-
zius consulator és Orbán István házfőnök.

Ugyanezen évben az iskolai padokra 81 szál tölgyfa-
deszka, a tantermek és folyosó kideszkázására fo dítottatott
141 hosszú fenyű-deszka, melyek szögezésére 6200 lécz- és
22 spernátszög használtatott fel.

Még 1829. évben Gyöngyösön földes uraságok voltak
a következők (az okiratok 436. sz. alapján): 1. Mélt. ghi-
mesi és gácsi gróf Forgács István, ki a földesurak ülésén
mint elnök szerepelt. 2. Ngos kir tanácsos és ország bírája:
Gosztonyi Pál ur. 3. Tek Gosztonyi Antal ur. 4. Nagy
István és Polyák József urak. 5. Eszterházy Miklós her-
czeg. 6. Herczeg Grassalkovich Antal. 7. Gróf Forgács
Alajos. 8. Gróf Eorgács József. 9. Báró Brudern József.
10. Méltgos. Orczy-familia. 11. Méltgos Almásy-familia.
12. Excell. Eszterházy János. 13. Tek. Bárczy-familia.
14. Nemes és vitézlő Bernátfalvai Földváry Ferencz, es.
k. kapitány s Táblabíró.

Nemcsak a politikai élet, hanem az eddig csendes
mederben haladt tanügy keretében is fájdalmas fenakadást
okozott s az intéző körök figyelmét a hivatásuktól eltérő
más sürgős intézkedések tételére hívta föl az ugynevezett
epeláz, mely Ázsiából Európába átterjedvén, hazánkat is
meglátogatta és jelentékeny számú lakost tett a gyors, de
mégis kínos halálnak áldozatává. A rémületbe ejtett köz-

nép, melynek kebelében a silány táplálát miatt a dühöngő kór legtöbb martalékot ragadt el, iszonyattal látván, miként hullnak el néhány órai szenvedés után az előbb leg-erősebbnek látszó emberek, azon fonák gyanura vetemedett, mintha a halál az urak által eszközlött kut- és eleség-mérgezések következtében volna osztályukban s több hely fellázadván az urak ellen, kegyetlenkedni kezdett, mig-nem czélszerű szabályrendeletek s gyors katonai erő által nem-sokára ismét lecsendesített.

Ily csélszü intézkedést hozott az 1831. évi július hó 6-án nemzeti Mórócz Mihály főbiró urnak elnöksége alatt tartott tanácsülés, melyben részt vettek: ns. Ludányi János, Moszárík Pál, Mátyási Ignác, ngs. Kozma Ferencz, ngs. Beretz János, ngs. Tarnóczy József, ngs. Bóta Imre, Teits István, Szvaratko György, ngs. Csirbész János és Kóródy Mihály tanácsos urak.

Mindenekelőtt nemzeti Mórócz Mihály főbiró ur jelentette, hogy a tegnapi napon tek. Farkas Pál főszolgabiró urnál lévén, kitől az országunkat megkörményező szerencsétlen környülállások és a »kolera« név alatt ismeretes nyavalyának elhárítása tekintetében azt a rendelést vette, hogy minekutánna e ragályos epeláz magát országunkban nemcsak mutogatta, hanem annak részeit dulja is, városunk kapujaira őr-állókat, kik a városunkon keresztül menő és egészséges helyekről való utasoknak leveleit vizsgálnák meg, rendelnék, melynek következtében a rendelet ekképen tétetett meg:

1. Az egi passusra: Moszárík Pál tanácsos ur felvigyázása alatt a becsületes csizmadia- és takács-czéh,

2. Az adácsi passusra: ns. Kozma Ferencz tanácsos urnak őrködése alatt a becsületes szűrszabó-, vékony szabó-, lakatos-, asztalos- és kerékgyártó-czéhek,

3. A csapóutczai passusra pedig Márjási Ignác tanácsos urnak felügyelete alatt a becsületes magyar-timár-, gombkötő-, suszter-, német-timár- és posztós-czéhek oly észrevétellel rendeltetnek, hogy a fenneb említett czéhek-ből a czéhmesterek által minden kapura hat-hat ember fog rendeltetni 24 óráig, kiknek nevei a deputátus urak által készitendő lajstromba mindenkor rendesen fel fog jegyeztetni.

Végre a főbiró kijelentette a lakosságnak azon kérelmét is, hogy miután a benei pusztán levő Keresztelő sz. János kápolnája egyenesen az illetén czélra volna felszentelve, egy bizonyos napot rendelnénk, és processióval mennénk föl, melyhez képest meghatározatott, hogy az iránt a helybeli főt. Plebános urnál jelentés tétessék s annak végrehajtása végett kérettessék meg. (Protocollum Nro. 13.)

Ugyanezen év május 27-én 1288. sz. a. kelt főigazgatói leirattal megküldött 13.905. helytartótanácsi határozat megküldetett, melynek értelmében Ő Felsége apostoli királyunk legfelsőbb akarata szerint az eddig szeptember és október hóban megtartott nagy szünidők augusztus és szeptember hóra tétessenek át.

Mafd mindjárt utánna julius hó 22-én 1562. sz. a. kelt átiratával értesíti a helybeli igazgatót, hogy az epe-láz (cholera) a Tisza vidékén több helyen dühöngvén, a nagyméltóságú magyar kir. Helytartótanács f. év julius hó 5-én 18.519. sz. a. kelt rendelete alapján a második fél-évi vizsgálatok a törvényes határidő előtt jóval előbb megkezdettessenek és az ifjúság bevégzett vizsgálataik után szülőik körébe küldessék azon kijelentéssel, hogy a következő tanév október hó 15-én veendi kezdetét.

Ezt csakhamar követi báró Vay Miklós kormánybiztosnak ugyanazon évi július hó 15-én 32. sz. a. kelt s az intézeti igazgatósághoz (Sznezschnitzky Józsefhez) czimzett következő levele: »Az epemirigynek napról-napra lehető nagyobb elterjedése s Gyöngyös városában is történhető kiütése tekintetéből elkerülhetlennek látom, hogy a Tisztelendő igazgatósága alatt levő tanuló ifjuság széjjelbocsáttassék, javasolják ezt azon körülmények is, hogy valamint most is terhes ugyan, de méginkább terheesebbé tétethetik a tanuló-ifjuságnak szülőhelyeikre való visszamenetelük s ha ami talán időközben kiütő veszedelem miatt itt kénytelenítettnek maradni, valamint a különben is nem sokára bekövetkező szünnapok alatt a reájok való szükséges felvigyázás igen nagy akadályokkal lenne összekötve, ugy másrésről provideáltatásuk is a különben is piacról élő városi polgárságnak nagy terhére lehetne.

Hivatalosan kérem tehát főtisztelendő Igazgató urat, hogy vevén ezen rendelkezésemet, tegyen a mostani körülményállásokhoz alkalmazott oly czélirányos intézkedést, hogy a gymnasiumban tanuló vidéki ifjak rendes passusok mellett mentől előbb szülőföldjükre visszatérhessenek. — Kelt. ect.«

Ezen rendelet következtében a második félévi vizsgálatok azonnal megkezdettek, melyeknek befejezése után az ifjuság ugyanazon hó 23-án bizonytalan időre szétbocsátva, szülei vagy rokoni tűzhelyre tért.

Megeléglvén végre az Ur a büntetést, a kétségbeesett népnek siralmas kiáltásait, a gyászos haza területének nagyobb és jelentékenyebb részéről büntető karjainak súlyát elfordítván, a kassai tankerületi kir. főigazgató ugyanazon évi október hó 11-én kelt 2150. számú átiratával megküldött magyar kir. helytartótanácsi 25.500. számú határozat

alapján értesíti a helybeli igazgatóságot, hogy az iskolai évet f. évi november 1-én mulhatlanul nyissa meg.

A tanév megnyitása október hó 20-án részint a napi lapok, részint nyomtatott hirdetések alapján a nyilvánosságának tudomására hozatván, november 1—3-ig 397 tanuló iratkozott be.

Az országot végig pusztító epeláz beszűnése után nyugodtan bár, de a III. osztálytól kezdve — a vallástant kivéve — latin nyelven folytak a rendes előadások 1843-4-ik tanév befejezéseig.

Azonban 1843-ik év april 17-én a minden ismertjeitől kedvelt Szneznitzky József igazgató, ki fáradhatlan működését majdnem félszázadig szentelte a tanintézetnek, jobblétre szenderülvén, felsőbb helyről előbb Ferenczi Gellért költészet, vagyis a VI. osztály tanára s a következő tanévre pedig a szerzetház előjárója, jeles theologus, classicus tudományossággal bíró Károsi Simon neveztetett ki igazgatóul, ki hódolatteljesen fogadta nemcsak felsőbb helyen megerősített kinevezését, hanem a tankerületi kir. főigazgatóságnak 1844. évi január 22-én 781. sz. a. kelt átiratával közlött 2283. számú magyar kir. helytartótanácsi intézményt, melynél fogva tudomására adatik, hogy mind külső, mind belső tudományos igazgatói hivataloskodás a legközelebbi országgyűlési törvények 20-ik §-a alapján magyar nyelven folytattassék és a tanulmányok is ugyanazon nyelven adassanak elő.

Valahára tehát a magyar nyelv, legdrágább kincsünk, a feledhetlen s boldog emlékű gr. Széchenyi István 60.000 frt évi jövedelmének teljes önfeláldozásával a magyar nyelv művelésére megállapított Akadémia után majdnem 20 év

után az iskolai tanulmányok közt is elfoglalá az őt megillető méltóságos helyét.

A fentebb említett s boldog emlékű igazgató 1848-ik évben a rend főnökévé választatván, a szerzet és gymnasium ügyeit három év alatt együtt kormányozta. És bár a most nevezett év kezdetéhez békés és dicső emlékek fűződnek a magyar nemzet történetében, amennyiben a nemzet szakítva a mult visszaéléseivel, az ujkor uralmát proklamálta a négy folyó közöfti téren: később mégis hazánk megtámadott alkotmányos jogai-, szabadsága- és nemzeti léteért kénytelenítettén önvédelmi harcra kelni. Ez minden erejét igénybe véve, az országgyűlés a XX. törvénycikknek a magyar nyelvre vonatkozó teljesítését a tanártestület belátására s hazafiui készségére bizta. Ez pedig megértette kötelességének s hivatásának fontosságát!

1848.—1865.

A nagy s megrázkódtató események, melyek a veszélyeztetett haza szent ügyéért lelkesülő tanuló ifjuságot a csatamezőre szállították, valamint más hazai intézeteket, úgy középtanodákat is népessége nagyrésztől megfosztották. De alig hogy a hadjárat és balsors ejtette sebek gyógyíthatása és a tudomány igényeinek megfelelő folytatása végett — főcéljától megfosztott tanintézeti épületbe az egyes csatákban elfogott katonák nagyszáma helyezettvén el — a jelentkezett ifjuságnak oktatási helyiségül a helybeli szerzetházát ajánlotta fel a rend, a kassai tankerületi főigazgató Richter Alajos, premontrei prépost ur, mihez tartás végett a helybeli gymnasiumi igazgatóhoz a következő 66. számú latin hivatalos iratot intézte;

A gyöngyösi közéletanodai igazgatónak. — A cs. kir. kerületi Főbiztos f. hó 10-én 385. sz. a. hozzám intézett és a mélt. b. Geringer teljhatalmu országos cs. kir. biztos ur. f. év szeptember 29-ikről 274. sz. alatti intézvénye nyomán kelt rendelete következtében az 1849-50. évi tanfolyam jövő november hó elején megnyitandó s a tanulóknak szokott beírása ugyanazon hó 4 első napjaiban esz-közlendő. — Mi tisztelt Uraságoddal kellő intézkedés végett oly hozzáadással tudatik, hogy amennyire az igazgatása alatt álló tanodánál a tanárok politikai compromissiója, vagy az épületnek katonai czélokra történt elfoglalása miatt a tanfolyam november elején meg nem nyitathatnék, ez december elején történjék meg, addig pedig a fenforgó akadályok elhárítassanak, szükség esetében pedig ide is fölterjesztessenek. — Ezen folyam alatt a tanügyben történendő változások iránti tetsőbb rendeletek bevárandók, addig az eddigi rendszer szolgáladván szabályul. Egyébiránt a rendszeres jegyzőkönyvek, jelentések s rovatos jegyzetek, melyeknek eddigi elmaradása az ösztöndijoknak utalványozását akadályozza, mielőtt felküldetni, szóval a multa nézve a folyami működések befejeztetni rendeltetnek. Kelt Kassán, október hó 10-én. 1849.

E közben a tanulmányi főigazgatói kerületek feloszlattván, a kinevezett egri polgári kerületi ideiglenes kir. tanoda-felügyelő Madarassy János ur a következő hivatalos átirattal kereste meg a helybeli igazgatót:

Főtisztelendő tartományi Főnök és gymnasiumi Igazgató ur! Ó cs. kir. apostoli Felségének, legkegyelmesebb Urunknak vallás- és közoktatási magas Ministeriuma által a magyarországbani közoktatás- s tanodákra nézve megá-lapított alapelvök folytán az eddigi tanulmányi főigazgatói

kerületek feloszlatván, s a volt tankerületi kir. főigazgatók működéseit a minden egyes polgári kerületekbe nevezendő ideiglenes kir. tanoda-felügyelőkre ruháztatván, az egri polgári kerületben nagymélt. császári teljhatalmu biztos ó Excellentiája által ideiglenes kir. felügyelőnek én neveztettem ki kegyesen, Miről főtiszt. tartományi főnök s gymnasiumi igazgató urat azon előleges utasítással tudósítom, hogy addig is, míg részletesebb utasítások fognak kiadatni, a közoktatás- s tanodákra nézve eddig elé a volt királyi tankerületi főigazgatóságok irányában meghagyva levő minden hivatalos köteleességek ezentul is valamint főtisztelendő igazgató ur, úgy az igazgatása alatt álló egész tantestület és egyes tanítók s személyek által irányomban teljesítenek, a netalán létezett nyelvkéneszerítést pedig azonnal minden tanodában megszüntessék. Főtisztelendő ur belátása, bő tapasztaltsága, a közoktatási legfőbb fontosságú ügy iránti buzgósága, úgy O. cs. kir. apostoli Felségéhez, legkegyesebb Urunkhoz s egész legmagasabb uralkodó házáhozi leghűbb ragaszkodása nem hagynak kétkedni: miszerint főtisztelendő igazgató urnak igazgatása alatt álló tanintézetben mind önmaga, mind a tanárok részéről azon gondosság s tevékenység, különösen pedig mind a tanodákban, mind azokon kívül legszigorubb fegyelemnek fentartásában való erélyesség fog kifejtetni, mely arra, hogy a közoktatásnak üdvös céljai (vallásos, erkölcsös embereket képezni, hasznos, munkás állami polgárokat, tántoríthatlan hűségű alattvalókat nevelni s így az összes állam valódi, igaz boldogságának eszközlésében az alapokat lerakni) elérthessenek, nélkülözhetlen föltétel. Főtisztelendő igazgató ur a közoktatásban s tanodaügyben eddig tanúsított sikerdus működéseit s jeles tulaj-

donságai még azon biztos reményt is nyújtják nekem, hogy a közigazgatás ezen nevezetes ágában szükségelt s Ő cs. kir. Felsőgének vallás- s közoktatási magas Miniszteriuma által megállapított javításoknak erőteljes s egyértelmű kivitelében teljes tevékenységével, belátásával, bő tapasztalataival fog engemet támogatni. — Eger, nov. 25-én 1849.

A magyarországbani tanügy ideiglenes rendezése tekintetében legfelsőbb helyen megállapított alapelvek 12. §-a 1-ső vagy a) pontja szerint a kerületi tanfelügyelőknek előleges teendői közé lévén sorozva az eddigi iskoláknak a tanárok- s tanulókra nézvesti kitisztítása: az egri kir. tanfelügyelő 1849-ik év december 9-én 15. sz. alatt kelt átiratában hivatalosan felhívja az intézet igazgatóját, miszerint az igazgatósága alatt álló tanintézet tanáraitól, mellék-személyzetétől és illető tanulóktól az alább olvasható kérdések szerint tisztító nyilatkozatot kívánjon s mivel az igazgatósága alatt álló tanítóknak s mellékszemélyzetnek a forradalmi napokbani magukviseletéről legjobb tudomásának kell lennie, nyilatkozataikat, amennyiben azokat netalán nem egészen hiven tetteknek találná, saját észrevételeinek kíséretében ide lehetőleg legrövidebb idő alatt mutassa be.

A fennebb említett tanévben a gyöngyösi nagygymnásium tantestülete következő volt: Károsi Simon, igazgató. Szabó Edmund, VI., vagyis költészettanár. Fabanay Balázs, V., vagyis szónoklattanár. Kummer Ignác, nyelvtani IV. osztály tanár. Hegyi András, nyelvt. III. oszt. tanár. Hanzéli Benedek, nyelvt. II. oszt. tanár. Remes Kázmér, nyelvt. I. oszt. tanár. Barna József, int. szolga s gondviselő.

1. Kérdés: Hol töltötte az 1848. és 1849. éveket s mivel foglalkozott?

Erre az igazgató és 5 tanár, valamint a tanoda gondviselő szolgálta úgy nyilatkozott, hogy: »Gyöngyösön«, kiki a fennebb említett szolgálattal foglalkozva, kivéve Remes Kázmért, ki 1848-ik évben Jász-Berényben az V. osztályt vezette, 1849-ben pedig Gyöngyösön, mint szerzetfőnöki titkár volt alkalmazva.

2. Kérdés. Viselt-e a pártütők kormányától valamely hivatalt?

3. Kérdés: Nem volt-e megbizva valamely szolgálattal?

4. Kérdés: Nem folyt-e be valamely a pártütők részéről rendelt javak zár alá való vevésében és kezelésében?

5. Kérdés: Nem volt-e honvéd, népfelkelésben nem vette részt?

Ezekre mindannyinak nyilatkozata: Nem.

6. Kérdés. Függetlenségi vagy a pártütők kormányának hódoló iratot nem irt-e alá?

Két egyén, u. m.: Remes Kázmér tanár és Barna József iskolaszolga e kérdésre nemmel, a többi azonban következőleg nyilatkozott: Igen, a tanítói testületeket honárulási büntetéssel kényszerítő függetlenségi vérparancsnak az erőszak és üldözés napjaiban, a pártütők öldöső fegyvereik közepette aláíránk kétségbeesőleg, miután előbb a parancs keltétől egy egész gyötrelm- és remegésteljes hónap át hasztalan sovárgánk üdvözítő után és az alatt az országos tekintélyű és a cs. kir. felséges uralkodóházhoz nem kevésbbé kétségtelen hűségű testületeket láttuk volna kényszerülten aláírni, nehogy kinpadra, sőt halálra hurczoltassanak.

7. Kérdés: Népfelkelésben vagy más alkalmakkal

nem tartott-e a pártütők törekvéseinek előmozdítására izgató beszédet? ha igen, hol? mi alkalommal? mi tárgyról?

Nyilatkozat mindegyik részről: nem.

8. A pártütők proclamációinak és lázító iratainak terjesztésében nem vett-e részt?

Általános felelet: nem.

(Sajátkezű aláírások.)

A tanulókat illetőleg a korosabb növendékekhez e két kérdés intéztetett:

1. Volt-e honvéd? Népfelkelésben nem vett-e részt?

A helybeli középtanodába folyó tanévre más vidékről érkezett igen kevés idegen és csak két korosabb ifju a közvetlen múlt 1849-iki tanév bevégzéséről.

2. Ha honvéd volt, mutassa föl a helybeli es. kir. hadparancsnokság által megvizsgáltatásáról szóló részére kiadott bizonyítványt.

A szóelő iskolai bizonyítványaiknál, a többi pedig ugyanazon múlt évben itteni végiglen iskolázatánál fogva sem honvédség- sem népfelkelésben részt nem vettek.

Ezen kor mélyen kutató szellemének meg volt az a kárhozatos melléktulajdonsága, hogy nem elégedett, nem nyugodott meg a megingathatlan erkölcs- s vallásérzülettel történt s lelkiismeret dictálta beterjesztvényekkel, hanem ezekhez még részint a városi hatóságok, részint az egyes előljáróságok s magánosok hiteles bizonyítványait s igazolványait is követelte, ami magában véve még elég méltó s ártatlan dolognak látszik, de nem a beterjesztőre nézve. Következőleg az igazgatósági beterjesztvényhez esatolandó volt még

1. Gyöngyös város tanácsgyűlésének 268. számú igazolványa, mely így hangzott: Mi, Gyöngyös városának

polgármestere és tanácsa, adjuk tudtára mindenkinek és bizonyítjuk, miként a gyöngyösi középtanokai növendékek nevelésével és tanításával megbizott és a fölterjesztvényben megemlitett érdeműs egyének a maguk hivatásukhoz hívek voltak s a forradalomban semmi részt nem vettek, melynek valóságáról kiadtuk városunk szokott pecsétjével megerősített bizonyáglevelünket. — Kelt ect. decz. 31.

2. Alulírott, mint helybeli rendház elüljárója bizonyítom, miként a helybeli középtanodai tanárok, egyszersmind papok 1848. és 1849. évek folytán a gyöngyösi sz. Ferencz-rendháznak állandó, valamint most is lakó tagjai, mindkét említett évben sok nehéz akadályok daczára is a tanuló ifjúságot együtt megtartva, ennek tanításával és Remes Kázmér I-ső osztály tanár 1848-ban Jász-mint szónoklattanár szintén tanítással, 1849-ben pedig min-Berényben, szerzetfőnöki titoknok itt helybeli hivatalában foglalkoztanak és magukat a szerencsétlen forradalomtól mindenkor távol tartva, benne semmi részt nem vévén, a cs. kir. felséges uralkodóház iránti hűségben állandóan megmaradtak. — Kelt Gyöngyösön, 1849. évi decz. 31-én. Magócsy István, szerzetfőnök.

3. Alább irt azon hitemre és jobbágyi hűségemre, melylyel nemcsak mint hű jobbágy, hanem mint hivatalban levő is, Felséges cs. és apostoli királyunkhoz holtig lekötelezve vagyok, nyilvánítom, hogy a mult 1848. és 1849. szomorú és szerencsétlen években többnyire Gyöngyös városában mint közönséges lakóhelyemen tartózkodván, különben is a sz. Ferencz-szerzetesek generalis syndikusa lévén, lelkiismeretesen bizonyítom, hogy a fölterjesztvényben föl-emlitett egyéneknek legkisebb részök sem volt a kárhözvont forradalomban, legkisebb összeköttetésben sem voltak

a pártütőkkel, hanem az ifjuság nevelése- és tanításával foglalkoztak. — Melyről adtam ezen bizonyító leveletem aláírással és pecsétemmel megerősítve. — Gyöngyös, 1849. évi deczember 31-én. Gosztonyi Pál, kir. tanácsos és Szeptemvir.

Minden igaz hazafi legmélyebb sajnálattal érzi azon szomorú állapotot, hogy édes hazánk szabadságharczának végzetes kimenetele folytán nemcsak törvényesített állami önállóságától, szellemi és anyagi érdekeire vonatkozó önrendelkezési szabadságától lévén megfosztva, hanem a szellemi fejlődését eszközlő iskolák száma is minél nagyobb mérvben megszorítva. S e tekintetben jelentékeny mérlegelés történt. Így a gyöngyösi gymnasiumra vonatkozólag a cs. kir. egri kerületi tanfelügyelőtől 1849. évi január 19-én kelt 65. számú következő rendeletben szorosán kivántatik az igazgatótól véleményadás: 1. A gyöngyösi gymnasiumnak milyen vagyon-alapja vagyon? 2. Mily alapítványok léteznek számára? 3. Milyen segédjöveldmi forrásai vannak? 4. Milyen épülete és ez mi karban van? 4. Hány egyénből áll az eddigi fizetéssel ellátott tanintézeti személyzet? 6. Minden ilyen egyén mi fizetményt vagy jótékonyságot élvezett? 7. Ezen fizetményt vagy jótékonyságot honnan kapták? 8. Szükség esetén igazgató nélkül hány tanárt bir az intézeti alap illendően fizetni és a szükségességekkel ellátni? 9. Kir. kincstári vagy közalapítványi pénztárból huzott-e az intézet eddigelé valamely segedelmet? Milyet és mennyit?

Továbbá kimerítő körülményes tudosítás adandó arról is, hogy az eddigi, legutóbbi 10 év alatt tett tapasztalás szerint a gyöngyösi gymnasium többsége magasabb tudományos kiképzésre készítette-e elő magát, vagy Gyöngyös

város és vidékének körülményeinél s a népesség foglalkozásainál fogva az alsóbb gymnasiumi osztályból az iparüző vagy más, nem tudományos foglalkozású életmódra ment át? Gyöngyös város és vidéke népességének polgári állapota, foglalkozása, életmódja megkívánja-e azt, hogy a nevezett városban a magasabb tudományosságra előkészítő iskola legyen, vagy pedig a növendéknemzedék az iparüző életmódra készítessék el? (Igazi ausztriaiakus stylus és kérdés.)

Továbbá indokolt véleményt adjon arról: Gyöngyös város és vidéke tanulóinak száma, műveltségi foka, polgári állapota, s rendes foglalkozásához képest mily iskolát kellene ottan legüdvösebb eredménnyel felállítani? Nyolcz osztályu, 12 tanárossal ellátandó teljes gymnasiumot-e? vagy négy osztályu, 6 tanárossal ellátandó algymnasiumot-e? vagy 7 tanárt szükségeslő négy osztályu teljes reáliskolát-e? vagy 6 tanárossal három osztályut, vagy 4 tanárossal ellátandó két osztályut?

Végre sziveskedjék az illető városi pártfogósággal előlegesen értekezve, az iránt is nézeteit kifejteni, hogy a szükséges tanároknak illő, azaz oly fizetménye, melylyel állásához képest úgy jőne ki, hogy az életszükségei helyes fedezésének terhes gondjaitól menten, közoktatói nagy fontosságú hivatásának teljesen megfelelhessen, a gyöngyösi gymnasium jelenlegi vagyoni alapjaiból, alapítványjaiból és segédjövödelmi forrásaiból kitelhetik, vagy nem? ha ki nem telnék, honnan véli e hiányt pótolhatónak? Van-e alapos remény arra, hogy ha Gyöngyös város közönsége és vidékének összes lakossága és valamint egyes vagyonosabb lakosok segedelem nyujtásra felszólittatnának, biztos alapítványokra buzdittatnának, ezen adakozásokból annyi jövedelem

befoꝓhat-e folyni, melyből mind a tanárok fizetménye, mind a tanintézet szükségletei elegendően és biztosan fedezve fognak lenni?

Végre a város körülményeit tekintve, egy-egy tanárra vagy mellékszemélyre nézve mily számszerinti összegben javaltathatnék?

Az első kérdésre adott hivatalos válasz következő volt: A gyöngyösi gymnasiumnak semmi vagyonalapja nincsen egy 6000 frtnyi alapítványon kívül a város kezelése alatt, melyet Páldy Margit a helyben tanító Jezsuita-rend megszüntetésével szintén megszünt költészeti és szónoklati osztályok visszaállítására tőn 1789-ik évben, melyek (t. i.: a nevezett osztályok) miután az egyéb szükségleteik fedezésére magát a város lekötelezte, vissza is állítottak 1798-99-ik tanévben. Egyéb jövedelmi forrása részint a városi, részint a közalapítványi pénztár.

A második kérdésre. A szegényebb sorsu tanuló-íjjak számára ezen gymnasiumhoz kérendbéli alapítvány esatoltatik, melyek kamatját az igazgató szokta fölvenni és az érdemeseknek kiosztani. — Az első gr. Koháry Istvántól. Ezen alapítvány két részből áll; a) 750 ezüst frt a főt. esztergomi főkáptalan kezelése alatt, száztól évenkinti négyes kamattal, melyből lehuzva a kezelési illetéket, gyümölcsözik évenkint 63 váltó frtot és 51 krt (ma 30 o. é. frtot). b) 1500 frt Gyöngyös városánál, melynek száztól évenkinti 6-os kamatja 90 váltó frt. — A második Hevenessy Gábor egykori igazgatótól a kir. kincstárnál 2966 frt 40 kr (ma már 3000 o. é. frt) száztól harmadfeles, vagy jobban mondva, egyes kamatja évenkint tesz 74 frtot és 10 krt (ma 126 o. é. frtot). Meglevő kincstári kötelezvény 1800. január 1-től iratik.

A negyedik kérdésre. A gymnasium épülete egy emeletes, felül négy gerendázott, alul három boltozott tágas tanteremmel, eszerépfödél alatt, négy oldalról szabad téren, elég jó karban, a város tartozván azt fenntartani. Jelenleg katonai czélnak szolgál az elemi tanodai épülettel együtt. Mindkettőnek ifjusága nem czélszerűleg a szerzetes kolostorba dugva.

Az ötödik és hatodik kérdésre. A tanintézetnek mind tanári, mind mellékszemélyzete következőleg fizettetik évenként: a) igazgató 300 p. frt, (és ma, az igények előhaladásával csak 200 frt,) egyenlő félben a közalapítványi és a városi pénztárból. b) A költészeti és a szónoklati osztály tanárai, kiknek egyike egyszersmind hitszónok és az I-ső osztály tanára, együttesen 600 frt a városi pénztárból, eddig váltóban, ezután ezüstben, továbbá 20 akó bor természetben, kevéssel megeléglő szerzetes rendem és a városi tanács közt 1826-ik évben megállapított szerződésnél fogva. A negyedik, harmadik és második osztálybeli tanárok ismét együtt 400 p. frt, a közalapítványi pénztárból. Végre a tanoda-gondviselő 60 p. frt szintén a városi pénztárból.

A személyzetnek évi fizetése tehát valóban csekély, de ennek is csak kicsiny részét fedezhetné az egy és egyedüli Páldy-féle alapítvány még akkor is, ha annak mind tőkéje, mind kamatja teljes ezüst-értékben maradt volna. Megemlíthetni vélem itt, miként a közalapítványi pénztár segedelme (igazgatóé 150, három tanaré 400, együtt 550 frt) kegypénznek éppen nem mondható, miután a jezsuiták eltörlésével a várostól nekik adományozott birtokrészeknek ára a közalapítványhoz csatoltaték.

A hetedik kérdésre. Az utolsó 15 évrőli általános

érdemsorozatok szorgalmas meghányásából kitűnt, mikép a gyöngyösi gymnasium azon földterületről szokott főleg népesedni, mely Hatvan, Monostor, Jász-Árokszállás, Heves, Domoszló és Dorogháza közt fekszik és szomszéd Nógrádmegyének innenső jókorább feléből föl Szécsény-Fülek, egész Losonczig. Ezen terület határozza tehát a gyöngyösi gymnasium környékét.

A nyolczadik kérdésre. Azon aránynak, mely szerint magát a környékbeli ifjuság tudományos pályára előkészíté biztosabb mértéke csak azon számok lehetnek, melyekben az I-ső osztályiak felhatolnak a két felsőbb, vagy legalább a legfelsőbb osztályba, és ha tekintetbe vesszük, mikép a környékbeli ifjuság többsége alsóbb osztályokból elmaradván, nem tudományos pályára tért és csak kevesebb rész az, mely felsőbb osztályokig felhatva, magát tudományos pályára készítette elő, mihez képest Gyöngyösön talán reáliskola lenne felállítandó.

De ha a tudományos tanintézetnek fenmaradhatása és léte egyedül a tudományos pályára készülő környékbeli ifjuságnak többségétől tételeztetnék föl: akkor alig maradna meg valamelyik életben, mert alig találatnék meg benne az egyedüli föltétel, hanem igenis az ifjusága száma mellett — mint Nagyságod kegyes parancsa tekintetbe kívánja vétetni — a tanintézet környékének terjedelme és népességi viszonya főleg szemelött tartandó úgy, hogy ha valamely tanintézetnek természetes környéke nagyobb, népesebb és ebben számos oly állapotú osztály, mely tudományos készütségre számot tart, vagy tőle igényeltetik, következőleg a közelebb eső, vagy könnyebben hozzáférhető tudományos pályára előkészítő tanintézetbe küldi és fogja küldeni elégszámú gyermekeit; ez az intézetnek ajánlásául szolgál.

A tíz évi tapasztaláson alapuló átnézet szerint a helybeli gymnasiumban két legfelsőbb osztályra feljutott s magát feltehetőleg tudományos pályára előkészült környékbeli ifju évenként 23; és hozzá gondolva azon környékbelieket, kik több érdekből — főleg nyelvtanulás végett — szintén más gymnasiumok felsőbb osztályait idegenekül népesíték, állitni lehet 25. Ezen szám, noha nem többsége a környékbelieknek, mégis egyéni vélemény szerint olyan, mely sok más gymnasium fölött a helybeliről bizonyoságot tehet, hogy nem czélszerűtlen a maga helyén. Ami vidékének népességét illeti, ez ugyan nagyobb részét mind majdnem mindenütt földmivelés-, kézműipar- és nem tudományos foglalkozásból él.

Miután a környék mégis oly tágas és népes, (körülbelül 107—108 helység, ugyanannyi ezer lélekkel) benne a műveltebb osztály elég nagy, milyen a fölös számú közbirtokosok, gazdatiszteké, vagy csak városi tisztviselők-, községi jegyzők-, kántorok- s elemi tanítók-é, kiket több város és annyi helység mindenkor szükségelend, és kiktől tudományos műveltség jövőben még inkább igényeltetni fog, következőleg gyermekeiket tudományos pályára előkészíteni óhajtják és fogják óhajtani, főleg ezen kevésbbé kifejlett iparra vagy iparvállalatokra talán kevésbbé kifejlett is alkalmas vidéken. Miután azon fontos körülmény is idejárul, miszerint szomszéd Nógrád vármegye tudományos előkészítő tanintézettel nem dicsekedhetvén, nagyobb része a gyöngyösi gymnasiumot mintegy magáénak tekinti, melynek Gyöngyös nemcsak rendszerinti vásártere, de közeli volta és jótájjával is ajánlkozik, figyelmezve egyszersmind arra, hogy az utolsó tíz évi tapasztalás nyomán Budapest s általában Pest vármegye 8—9, valamint a felső tótajku

vármegyék 43—44, többnyire tudományos pályára készülő tanulót a magyar nyelv elsajátítása végett szoktak évenként a helybeli gymnasiumnak adni. Mindezen tekinteteknél fogva Gyöngyösön inkább czélszerűbb a tudományosságra előkészítő tanintézet, mint a reáliskola.

Hogy milyen legyen ezen gymnasium? Miután a valás- és közoktatásügyi Ministerium által megállapított közoktatási alapelvek szerint magyarhoni korona országban több 6 osztályu gymnasium nem fog létezni, a szegénységgel környezett Gyöngyös város pedig a gazdagabb tanintézeti alapítványu és bölcsészeti osztályait annál bizonyosabban megtartandó Eger várossal sem nem versenyezhetvén, sem oly közelségben 8 osztályu gymnasiumot az államnak terheltetésével nem igényelhetvén, legkevésbbé a magas kormánynak a gymnasiumokat kevesbiteni kívánó szándéka ellenében; ugyanazért szerény véleményünk oda járul, hogy Gyöngyösön négy osztályu, 6 tanárral ellátandó algymnasium legyen.

A javaslott algymnasiumhoz szükségendő 6 tanárnak oly fizetése, hogy életszükségeik — állásuk és őket egészen elfoglalni kellő hivatásukhoz képest — teljesen fedeztessenek, a gymnasium jelenlegi jövedelméből semmikép ki nem telik, ugyanis az egyetlen Páldy-féle csekély alapítványt is kezelő városi pénztár a tanárok dijazására 390 frtot, pengőben fizet, a közalapítványi érték pedig 550 p. frt, eddig tehát a tanári személyzet évi fizetése összesen 20 akó bor és készpénzben 940 p. frt, mely hat részre oszolva, vajmi csekélység.

Hogy honnan pótolandó? A tek. nemes városi tanács nyilatkozata s véleménye szerint a Gyöngyös-vidék népességének segedelmezésétől remél annyi jövedelmet, mely a

javaslott alsó gymnsaium hat tanítóinak rendezendő normalis fizetéseit fedezendi, — a tanintézet szükségeinek fedezését magára vállalván.

Végre mi lenne egy-egy tanárnak évi fizetése készpénzben? Gyöngyös város gabonatermő, terjedelmes alvidéknek piacza, lakosa tehát kenyérhez a többi közt olcsóbban jut, de ruházatát ez iparszegény vidéken szintén kereskedői száztólival szerzi. A kivételt nem ismerő közadó és közterhek viselése bejöttével lakbérét drágábban fizetendi, maga is adózandik s a közmunkák terhét talán váltság pénzen viselendi stb. Ezekhez képest egy-egy tanárnak minden életgondoktól biztosító évi fizetése készpénzben alig lehet kevesebb, mint a közös lak- és életrendet követőkre egyenkint 300; a családosokra 600; a tanodagondviselőnek pedig, ki szolgálata mellett kézművességét is folytathatja, legalább 100 frt pengő pénzben. — Kelt Gyöngyösön, 1850. ápril hó 10-én. Károsi Simon, igazgató.

E heterjesztésre a következő megjegyzéseket vagyok bátor tenni:

1. Az alapítványokat illetőleg ma az előbbi kettőhöz járulnak a következők: a) néhai Hám János, gyöngyösi illetőségű szathmári püspök által tett 500 frtnyi alapítvány évi 30 frtnyi kamattal. b) Pocsuk Ignác néhai igazgató által tett 630 frtnyi alapítvány 50 frt 40 krnyi évi kamattal. c) Sztupek Vitus, gyöngyösi születésű és sz. f.-r. áldozár által háládatosságból tett 200 frtnyi alapítvány évi 12 frt kamattal. d) Néhai igazgató: Pap Melkizedek, gyöngyösi születésű és sz. f.-r. áldozár által alapítványozott 2000 o. é. frt, melynek évi kamatja 100 frt. e) Néhai Filo József-féle 137 frt 65 kr alapítvány évi 6 frt 85 kr kamattal. f) Néhai Gyenes József-féle 1000 frtos alapítvány,

melynek évi kamatja 60 frt. g) Néhai Tóth Mihály-féle 100 frtos alapítvány, évi 4 frt 50 kr kamattal. — Az alapítványok összege 8277 frt 75 kr, melynek évi és a tanév végén a szegénysorsu de jó magaviseletű és szorgalmas tanulók közt kiosztandó kamatja 420 frt 75 kr.

2. Az ó- és középkorban majdnem kizárólag csak a classikus nyelvek által lehetett a tudományok birtokába jutni, sőt Európa népeinél a latin és görög nyelv még a kereszténység közlönyéül is szolgált, miért a gymnasiumok kitűnő pártfogásokban részesültek. 1848-ik év, valamint a a következő években a körülmények változtak. A tudományok élő nyelvekben kezdtek ápolgatni, a politikai viszonyok átalakulása által a latin nyelv megszűnt a törvények kizárólagos nyelve lenni, legfeljebb a Bach-korszakban engedték meg különös kegyeiemből jegyzőkönyvek fogalmazására oly intézeteknél, melyek vezetői a német nyelvben tökéletesen jártasak nem voltak, de az ipar- és kereskedés is emelkedésnek indulván, a társadalmi viszonyok más irányt kezdtek venni.

Ezen átalakulások a tanodák szervezetében is javításokat igényeltek. A gymnasiumok megmaradtak ugyan, hogy képezzék a leendő tudósokat, egyházi és szerzetes férfiakat és polgári hivatalnokokat, kiknek kitűnőbb állásuknál fogva nagyobb tudománnyal birniök és így a classikus nyelvekben is jártasoknak kell lenniök. Nem helyesen átgondolt, sőt szerencsétlen eredményü nézetnek találom a fölterjesztőnek azon ajánlatát, hogy Gyöngyösön, a lezajlott forradalmi események után reáliskola álltassék föl. Mert hány osztályból állott volna még ekkor (1850-ik évben) a reáliskola? Két, legfőlebb 3 osztályból. És habár a második és harmadik osztályból átléphetett az ifju a néptanító

képezdébe, honnan elemi néptanításra pályázhatott, nem terhelte-e rendkívülieg, sőt sok esetben nem tette-e tönkre a családot? És ha tanszékre jutott is, képes volt-e, habár fokozatosan is, a ráfordított költségek koronkinti visszatérítésével a maga szükségleteinek fedezésére sem elégséges évi jutalomdíjból szüleinek s ezek családjának nyomorát csak enyhíteni is?

De 3-or szintén elszomorító állapotnak tűnik fel az, hogy a fölterjesztő javaslatban az eddig virágzó és nagy számú ifjúsággal bíró 6 osztályt 4-re devalválni (alább szállíttatni) kívánta. Mi oknál fogva? Mert az állodalmat, ugymond, terhelni nem igényelheti. Nagyon jámbor észjárás! Ki tartotta fel eddig is nagyobb részt a 6 osztályu tanintézetet? Gyöngyös város. És ha e nemes város nagytekintetű hatósága azon nyilatkozata és véleménye után sem -- hogy az eddig felhívott vidék nagylelkű közönségének önfeláldozó készségét és elismerésre méltó segedelmezését meghatott szívvvel tapasztalta — lenne siker a nélkül, hogy a 6 osztályu gymnasium további fenállhatásáért a kormányhoz folyamodnia kellene, annak fentartását, jóakaratu felvilágosítás következtében saját vállaira vette volna és minthogy Gyöngyös város mindig »Levita« városa volt az egyházmegyének, a szegény szülők, sőt még a tehetősebbek is, gyermekeik hivatásos céljainak elérésében régen táplált ohajtásaiknak teljesülését az isteni gondviselésnek hálát adva, örvendező szívvvel fogádták volna.

E közben a cs. kir. pestbudai katonai kerület polgári osztályától a gyöngyösi gymnasium igazgatóságához a következő rendelet érkezett: Miután cs. teljhatalmu biztos báró Geringer ő nagyméltóságának a vallás- és közoktatásügyek Ministere meghagyása nyomán f. év február 3-án

1548. sz. a. kibocsátott körrendeleténél fogva a tanoda-felügyelőségek kerületei a katonai kerületek terjedelméhez szabotnak s így terjedelemre nézve azokkal megegyeznek, maguk pedig a kerületi tanodák főfelügyelői, a polgári ügyek vitelével megbizott miniszteri biztosok mellé, mint azok segédhivatalnokai állittatnak s ekkép az egyes tanodai elüljárókkali közvetlen viszonyaik megszünendenek, — ennélfogva az intézeti igazgatók jövőben mindennemű, az iskolai ügyre vonatkozó irataikat egyenesen hivatalomhoz intézzék. Koller Ferenc, cs. kir. ministeri biztos pestbudai katonai kerületben.

Ezen átirattal küldé meg 1850. évi ápril 17-én kelt 340 számu következő nyilatkozatát: Akkor is műveltség okszerű igényeire alapított közoktatási új rendszer fogantositása s létesítése a számtalan nehézségek s akadályok miatt, különösen honunkban egy zordon polgári zivatar átdühöngése után késedelmesebben haladván, addig is, míg az átalakítás teljesen sikerülend, az oda vezető utaknak részenkinti kimutatása kötelesség.

A korábbi tanodai rendszernek, de még inkább a tévesztett gyakorlatnak s a régi tankönyveknek hiányai ismeretesek, az új tanterv sajtó útján közzé tétetvén, megszerezhető s már kézen forog, így a pálya, melyen az illetőknek előre törekedniök kell, kitüzve, az előkészülés azon utmutatás szerint jókor többszörösen ajánlva a tanodai igazgatóknak és tanároknak nemcsak saját képesítésökre, hanem a részletes gyakorlati megkisértésre is, amennyiben ez az új rendszerből kiszemelve a jelen körülmények közt a létező erőkkal lehetséges tágas tér nyittatott. Az avult formákban pangás, ha a kibontakozás akármely kis részecskében is lehetséges, már magában is hanyagsági véték.

Igaz, hogy a gymnasiumokban s a reáltanodákban szaktanítás lévén kitűzve, mindaddig míg az ahhoz igényelt aránylagos erők mind anyagi, mind szellemi tekintetben elő nem idéztethetnek, az akadályok le nem győztetetnek, az alap meg nem vettetik, a lépcsők, fokozatok, az igazgatás el nem rendeztetik, a tanárok és termek nem szaporítatnak s ildomoztatnak, a tankönyvek és a többiek el nem készülnek, — mi nem oly könnyű, — a tanrendszernek általános eszközlése rögtön lehetetlen; de épen ez oknál fogva mindenben, miben csak lehet, azon irányhoz közeledni, azon kitűzött rendszerhez simulni szükséges.

Tudva vannak felsőbb helyen is e tekintetben tett némi dicséretes lépések s egyes tanári kísérletek, az új tanrendszerben is ajánlott elemi latin nyelvtan Rühner után Szepesi Imre ájtatos-rendű tanártól magyarosítva több helyen már is szép sikerrel használtatik; a görög és német nyelvtanba az ifjuság néhol az anyanyelv mellett okosan és jó foganattal beavattatik; a szám- és mennyiség-tan némelyek által czélszerűbben s gyakorlatilag kezd előadatni, mi is a tanrendszer behozatalát elősegíteni s kététségkívül mind az ifjaknak, mind a tanítóknak nagy könnyebbitésükre fog szolgálni.

Vajjon miért ne lehetne a történet- és földdiratra nézve is szintén ily hasznos igyekezetet addig is kifejteni, míg az új tanrendszer gyökeresen fog intézkedni? Vannak ugyan ebben is dicséretes kivételek, miszerint némely buzgóbb tanárok az elavult régi tanmód könyveknek, úgy némi újabb, de többnyire száraz szótömegeből álló s egynehány fonákul alkalmazott jelentéktelen adatokból összeszerkesztett segéd-kézikönyvek daczára a történet és földrajz tanítását egybefoglalva érdekessé s az ifjuság előtt kedvessé és hasz-

nossá tenni igyekeznek, azonban a szomorú tapasztalás tanúsítja, hogy többen kényelmesebbnek tartják az ifjak emlékezetét gépiesen nyomorgatni, minek aztán az életben sem haszna, sem nyoma nem maradhat.

Ezeknél fogva az illető tanodai igazgató és tanárok felkéretnek, miszerint a tanrendszerben foglalt szabályok és utasításokat (pedig még ezután jelentek meg) figyelembe véve s az ott kijelölt tanmód szellemével áthatva (Isten mentsen meg tőle) előadásaikat úgy intézzék, hogy már most is az alsóbb osztályokban a történeti adatok a földíratnak, a felsőbbiekben pedig ez a történetnek mintegy segédtanulmányára, szövétnekére alakulva s karöltve az ifju elméknek kedves, élethasznos táplálékul s üdvös erkölcsi élvezetül nyujtassanak.

Csak így lévén eszközölhető az, ami minden oktatásnak egyedüli célja: a lelki erőknak, az itéleti tehetségnek a munkás életre szükségelt kifejlése, az általános művelődés.

Egyébként is behozatván nemsokára a képességi, vagyis érettségi próbatételek, ezekre czélszerűen előkészülni mind a tanintézeteknek, mind az igazgatók- és tanároknak, mind a tanulóknak legközelebbi érdekében és becsületében áll, nehogy az utolsóknak a felsőbb intézekbeni átlépés megtagadtassék. — Pest, 1850. ápril 17. Pestbuda katonai kerületi cs. kir. ministeri biztos: Koller.

A bécsi kormánytól kiadott szervezési tervezet »Entwurf der Organisation de Gymnasien und Realschulen« ect. a helybeli gymnasium igazgatóságának 1850-51. tanév október hó 21-én megküldetett, mely, mint a monarchiának összes tartományaiban, úgy hazánkban is minden állami és hit-

felekezeti gymnasiumok és reáltanodák szervezésére is irányadóul és már az 1850-51. tanévben foganatosítandónak tűzetett ki.

Ezen szervezet szerint az eddig szorosabb értelemben vett hat gymnasiumi és két bölcsészeti tanfolyamból állott intézeteket egészen más rendszer szerint beosztott nyolcz külön osztályu gymnasiummá kellett átalakítani, melyben sokkal több tanerő és sokkal nagyobb pénzalap kivántott, ugy, hogy ez által a gyöngyösi nagygynasium V. és VI. osztályának fenmaradása lehetlenné tétetett.

A megküldés pillanatában a pesti kerületben csak négy nagygynasium, ugymint: Budán, Pesten, Szegeden és Fehérvárott; négy pedig kisgynasium, ugymint: Kalocsán, Kecskeméten, Váczon és Esztergomban voltak szervezve; a többinek sorsa függőben volt, mihez képest figyelembe véve a f. év szeptember 7-én 7515./862. sz. alatt kelt és szeptember 27-én 13.170./619. sz. alatt közlött következő miniszteri rendeletet, mely így hangzik: Amely gymnasiumokat Magyarhonban átalakítani nem lehetett a lefolyt tanévben és eddig a nyilvánosság jellegével birva érvényes bizonyítványokat adhattak, ezek a közokt. miniszter leiratánál fogva még a beálló 1850-51. tanévben ezen jogukban meghagyatnak, habár szervezetük állami gymnasiumokéval meg nem egyez is egészben. — De ha érvényes bizonyítványok kiadhatási jogukat jövőben is megőrizni akarják, szervezetüket minden lényeges pontokban az állami gymnasiumokéhoz tartoznak átalakítani. Cs. kir. Tan- és Pestbuda-kerületi ministeri biztos. — F. év szept. hó 27. 13.170./619. sz. — A helybeli gymnasium tantárgyai közé az Entwurfban kiszabott tanulmányok és a német nyelv — habár rendkívülig is — felvétessenek s mig e gymna-

sium ügye véglegesen el nem határoztatik, a tanulók minden osztályban tandij fejében 10 o. é. forintot fizessenek, ugy, hogy annak fele beiratáskor, a másik fele pedig a félévi vizsgálatok alkalmával szedessék be; a fizetési kötelezettség alól azonban fölmenthetők a szegénysorsu, szorgalmas és jó magaviseletű növendékek.

E közben, amely mély fájdalomu éppen oly heves mozgalmat okozott a helybeli tanintézet ügye iránt viselkedő városi előkelő és középosztályu polgárok között a budapesti tanhatóságnak 1851. évi augusztus hó 16-án kelt 706. számú és Hevesmegye cs. kir. főnökéhez: nagyságos Sütő urhoz intézett következő átirata:

A cs. kir. közokt. magas Ministeriumának f. év július 6-án 2702./356. sz. alatt kelt leirata folytán, miután hivatalos értesülésekből kitünik az, hogy a gyöngyösi gymnasium iránt sem részvét, sem szükség nem mutatkozik, ugy, hogy annak vagy bezárása, vagy reáltanodává átváltoztatása czélszerűnek látszik, ennélfogva Nagyságod hivatalosan megbizatik, miszerint egy vegyes bizottmányt állitson össze megyei, városi és tanodai tagokból, mely minél előbb a körülményeket megvizsgálván, kipuhatolja, vajjon vannak-e és melyek azon okok, melyek a fent érintett intézkedést netalán akadályozhatnák, és erről, valamint arról is, ha vajjon a reáltanodák szervezetében — mely a tanodai igazgatónál található — a 3 osztályu reáltanoda felállítására nézve kitüzött föltételekhez és a szükséghez képest ezen átalakítás jó eredménnyel foganatosítható-e? késedelem nélkül véleményes jelentést tegyen. — Pesten, aug. 16. 1851. A tanodai Hatóságtól. Auguszt m. p.

Ennek következtében 1851. évi szept. 4-én N. Brezovay Imre ur elnöklete alatt Zatykó József lelkész, Károsi Simon

igazgató, Gondos István, Horner István, Győrffy Ignác, Burik Zsigmond urak közbejöttökkel Gyöngyös városában vegyes bizottmányi tanácskozás tartatott, mely mindenekelőtt felolvasá a megyei főnök: Sütő János ő nagyságának f. év aug. 27-én 2698. sz. a. kelt rendeletét, mely mellett a budapesti Tanhatóságnak 707. sz. a., szinte f. év aug. 16-án másolatban kelt intézvénye is foglaltatott. Vonatkozva a közokt. magas Ministerium által 2702./356. sz. alatt kibocsájtott azon leiratra, miszerint Gyöngyös városában eddig létezett gymnasium jövőben leendő fentartása iránt sem részvét, sem szükség nem mutatkozván, annak vagy bezárása, vagy reáltanodává átváltoztatása czélszerűnek tartatik, (ez egy nagy hazugság volt) azon okok, melyek a szükséges intézkedést akadályozhatnák, kpuhatolandók és a reáltanodák szervezetében a 3 osztályu alsó reáltanoda felállítására nézve kitűzött föltételekhez és a szükséghez képest ezen átalakítás jó eredményyel foganatosítható-e?

Vegyes tanácskozmányi Elnök ur bemutatván, e minden honpolgár előtt fontos, közelebbről Gyöngyös város közönségét érdeklő, századokra átterjedő, hön pártolt népnevelés kérdésére nézve életbevágó átiratokat, azoknak körülmenyes átvizsgálása és komoly megvitatása után a vegyes bizottmány meggyőződésén alapult véleménye következőben összpontosult:

A magas Ministerium által kibocsájtott kegyes leirat azon szempontból, minthogy abban a városi közönség e tanodai ügy érdekében kellő részvét hiányávl terheltetik, érzékenyen hatott a vegyes bizottmány tagaira, mert a

gymnasium, mint közérdekű tárgy, a nép kívánatához képest, az előljárárság által kötelessége szerint forró kebel-
lel karoltatott fel, ugyanis

már a lefolyt 1850. év. ápril 10-én kelt, ide ./. alatt mély tisztelettel zárt átirata szerint a gymnasiumi igazgató Károsi Simon, egyik küldöttségi tag a tanodák szervezeté-
nek kihirdetése után csakhamar a városi hatósággal egyet-
értőleg, az iskolák ujjaalakítása iránt Gyöngyösre vonatkozó
algymnasium létrehozását adatokkal támogatva, tervező
véleményét Madarasy János cs. kir. egri kerület akkori
tanodai felügyelője ő Nagyságának megküldötte, mely vé-
lemény ő Nagysága által felhozott alapos okainál fogva
— mint tudomásunkra jutott — felsőbb helyre helyeslő-
leg, sőt a tiszt. tanodai igazgató a várossal egyetértve, ez
algymnasiumot sürgető véleményét ismét f. évben a Pest-
budai kerület főigazgatójának: nagyságos Kovács urnak is
felterjesztette.

Továbbá a bekövetkezett iskolai szűnidőt megelőzőleg
már f. év július 18-án több bizottmányi férfi közbe-
jöttével ugyancsak az iskolák ügyében a városi hatóság
tanácskozmányt tartott, melynek jegyzőkönyvi kivonata
./. alá tisztelettel idecsatoltatik, mely tanácskozmány mel-
lőzve a reáliskolát, egyedül a 4 osztályu gymnasium kér-
vényezését határozza el ujjolag is, végre e gyűlés kifolyása
volt azon tény, mely szerint a jövőre is felállítandó tanoda
érdekéből f. év aug. hó 30-án a városi közönség részéről
egy három tagból álló közbizodalommal kijelölt küldöttség
Budapesten az illető felsőbb helyeken Gyöngyös városában
engedélyezendő algymnasiumnak felállításáért már tényleg
benyújtott folyamodvány, — melynek beltartalma szerint,
minden mellékes körülmények számbavétele után Gyöngyös

városában algymnasiumot inkább, mint reáliskolát kívánt biztosítani azon alapos oknál fogva, mivel Gyöngyös városában és vidékén sem nagyobb kereskedés, sem nagyobb fejlesztségű ipar nem létezik, mely kebelében reáltanodát igényelne, ellenben az algymnasium a felhozott terjedelmes indokoknál fogva mellőzhetetlen — kérvényezte és szorgalmazta, sőt valamint országos Helytartó ő méltóságánál, ugy a kerületi Főispán ő méltóságánál, nemkülönb az iskolai hatóságnál is írott folyamodvány útján, kimutatván nyomos és igazságos okokkal azt, miként fennebb említett, hogy Gyöngyös városában egy algymnasium nélkülözhetlenebb a magas kormány által tervezett reáliskolánál, biztosítván egyszersmind az iskolák fentartását; következőleg e választmányi küldöttség felhozva s átértve a város s vidékének forró kívánatát, kérelemteljes nyilatkozatával oda járul, hogy a megyei Főnök ő nagysága az említett városi küldöttségnek felsőbb helyen az iskola ügyében érellyes előterjesztett s benyújtott fentebb felhívott folyamodását, mely egyenesen az egész város és vidéke közönségének kifolyása, hathatós pártfogása által támogatni, s ekként Gyöngyös városában egy 4 osztályu algymnasiumnak engedélyezése eszközlésével Gyöngyös városa közönségét és vidékét minél előbb megörvedeztetni kegyeskedjék.

E kéréshez a következő és a budai cs. kir. Helytartóhoz intézett folyamodvány csatoltatott:

Nagyméltóságú báró cs. kir. Helytartó ur!

Második éve már, hogy a kegyes tanszervezet kimondá a gymnasiumok átalakítását s a Gyöngyös városában létező s eddig 6 osztálylyal ellátott gymnasiumunk sorsa azóta bizonytalan.

Alulírottak Gyöngyös város küldöttei és ez érdemben megbizottjai következő alázatos előterjesztéssel és kérelemmel járulunk Nagyméltóságodhoz:

Gyöngyös város számbavéve minden körülményeket, magának inkább 4 osztályu algymnasiumot, mint reáliskolát biztosítani ohajt azon oknál fogva, mivel városában és vidékén sem magasabb kereskedés, sem nagyobb fejlesztésű ipar nem létezik, mely kebelében reáliskola felállítását sürgetné. — Ellenben az utolsó előtti 10 év lefolyása alatt a helybeli gymnasiumban iskolázott ifjuságnak honnan származási szorgalmas összevetéséből kiderül, miszerint e gymnasiumnak oly terjedelmes vidéke van, melyben 170-180 helység van, ezek között népesebb városok, mint: Gyöngyös, Hatvan, Pásztó, Heves, Apcz, Fülek, Losonez, Szécsény, ugyanaanyi ezer lélekkel tartoznak, oly annyira, hogy a Mátra-vidék és tudományos pályára előkészítő intézettel nem bíró Nógrád vármegyének ifjusága nagyobb részben ezen gymnasiumban képeztetik.

E terjedelmes vidéken elég nagy a műveltebb osztály, milyen a fölös számu uraságoké és közbirtokosoké, megyei és városi tisztviselőké, elemi tanítóké és főleg falusi jegyzőké, kiket annyi helység és város mindenkor szükségrend és kiktől az álladalom mind a szükséges német nyelvi, mind magasabb műveltséget követel és követelni fog, kik tehát legalább nagyobb részről gyermekeiket tudományos pályára előkészíteni ohajtják és ohajtandják, mi az eddig 300-ra évenként menő tanuló-ifjuságnak középszámából kitetszik.

Ezen tekintetektől vezéreltetve, Gyöngyös város algymnasiumhoz ragaszkodik.

Ehhez képest, midőn a város a helybeli sz. ferencziek tisztelt rendének a tanításban közel egy század óta szerzett

érdemei méltánylata után tovább is tanítási szolgálatával élni ohajtana és a tisztelt rendfőnök részéről a tanszéknek kellő képzettségű egyénekkel való betöltéséről és a tanításnak az új tanszervezet értelmében történendő folytatásáról biztosítatnék, nemcsak a közbejövendő szerződés szerint számukra kellő évi fizetést, de az egész tanintézetnek megkívántató fentartását és szükséges taneszközökkel való ellátását biztosítani kötelességének tartja.

Minekutánna ezen tárgybani előterjesztésünket ugyan mai napon a tankerületi főigazgatósághoz szintén benyújtottuk, alázatos esedezésünkkel oda járulunk Nagyméltóságodhoz, hogy ezen igazságos és méltányos kérelmünket magas pártfogása által érvényre juttatni méltóztassék.

Magas kegyeibe ajánlottak mély tisztelettel maradunk Nagyméltóságodnak legalázatosabb szolgálói

Gyöngyösön, 1851. aug. 31-én.

(Aláírások.)

A kérvény beterjesztése után is a tanintézet szakadatlanul folytatta a rendes előadásokat s közben több figyelemre méltó leiratokat kapott. Ilyen a magas Ministeriumnak 1851-2. évi márczius hó 15-én kelt, 2728 számú s a magán- és egyéb tanulókra vonatkozó átirata: 1. A magántanulók magukat a gymnasiumnál beiratni nem kötelesek, beírásuk azonban egyenlő föltételekhez köttetik a nyilvánosokéival. 2. A nyilvános gymnasiumnál beírottak tartoznak megjelenni minden félévi vizsgálatra, melynek díja, állami gymnasiumnál 6 pfrt, a nem államiaknál sem lehet nagyobb. 3. A beírottak minden félév kezdetén nyert bizonyítványaik alapján a gymnasiumban beállhatnak nyilvános tanulókul, ha ezeknek száma megengedi, szintén ki törültethetik magukat; kitörleendőik pedig azonnal, mihelyt

vizsgálatokra meg nem jelennek. Más gymnasiumnál fölvétetnek nyilvánosokul, vagy magántanulókul nyert bizonyítványaik, vagy minden dijt kizáró és jegyzőkönyvbe vezető fölvéti vizsgálat alapján. 4. A nyilvános tanulók bármikor lehetnek gymnasiumaiknál beírott magántanulókká vagy épen háziakká. Más gymnasiumnál fölvételök az előbb mondottak szerint történik. 5. A be nem írott magántanulók nyilvánosokká nem lehetnek fölvételi vizsgálat nélkül és ezért a fölebbi díj fizetendő. 6. A be nem írott jeles tehetségű tanulóktól meg nem tagadtatik, hogy az osztályokat kiszabottnál rövidebb idő alatt elvégezhessek, de ha beírottak, vagy nyilvánosokká akarnak lenni, a fél-évi vizsgálat határozza meg az osztályt, melyre érettek. 7. A nem nyilvános gymnasiumbeli tanulók mint be nem írott magántanulók tekintendők. 8. A nyilvános és magántanulók az osztályokat össze nem vonhatják, ha be nem íratvák. Kiléptük után sem mehetnek két év lefolyta előtt fél évi vizsgálat által magasabb osztályra, mint melybe a rendszerű tanfolyam mellett juthatandanak. 9. A szabályellenes összevonások megakadályozása végett a be nem írott magántanulóktól a félévi vizsgálatba kívánandó törvényszerű kimutatása annak, hol? és mikép foglalkozott az illető tanfolyamnak kiszabott évei alatt. 10. Egy, vagy több, de nem minden bizodalmi gymnasiumból kizárt tanuló más, reá nézve szabad gymnasiumnál jelentkezhetik, s őt a félévi vizsgálatra bocsátani és felvenni a tanári kar ítéletétől függ.

Szomorú és fájdalom teljes világot vetett az 1852-3. évi magyarországi viszonyokra a bécsi kormány azon intézkedése, illetőleg követelése, hogy a gymnasiumi tanszékre készülő s a szabadságharcban talán részt sem vevő ifjai-

nak oklevél elnyerése végett a bécsi tanár-vizsgálóbizottság előtt kellett megjelenniök s a vizsgát német nyelven kiállaniok, mert ámbár a bécsi magas Ministerium a jelentkező s a tanulmányait netán folytatandó ifjú részére félévenként nagylelküleg 200 frtot utalványozni kegyeskedett: elgondolhatjuk, mekkora küzdelmébe került a német nyelven szerzett oklevél?! De e szigorú rendelet ellenében is voltak Magyarország gyermekei között oly bátor, szellemes, önéretű ifjak, kik a Scilla és Charybdesi utakat kikerülve, a magyar tanszéken kimagaslóbbakká lőnek, mint a bécsi vizsgálóbizottság által oklevéllel ellátottak s kik a később felállított magyar tanári vizsgálóbizottság előtt bámulatos képen mutatták be életrevalóságukat és tanári képességüket.

A megyés főnökségnek 1852-3. évi decz. 22-én. 10. 228 sz. a. kelt azon intézkedésére, hogy az igazgató: Pap Melkizedek, kit a rend ügyével tulhalmozott szerzetfőnök: Károsi Simon a gyöngyösi gymnasium igazgatóságával megbízott, hivatalos eskületevés végett Hevesmegye Főnökéhez Egerbe hivatott, s az eskületétel után azon szigorú utasítással bocsáttatott vissza, hogy a tanárokat is ugyanazon eskületételre szorítsa, és eskületétel felőli hitelesített okmányt a megyei Főnökséghez betérjeszteni el ne mulassza; a város felsőbb helyre betérjesztett átiratában kinyilatkoztatta, hogy a tanulmányi alaptól eddig élvezett segélyezést igénybe venni nem szándékozik, de a Páldy-Nagy-Margit féle alapítvány további élvezése és felhasználása mellett a gymnasiumot saját erejére támaszkodva önállólag fenartani kívánja; azon reményteljes kilátás folytán, hogy ily óriás önfeláldozás mellett a gymnasium nyilvánossági jogát biztosan kivivandja; a város és a szerzet képviselő syndikusa között a következő szerződés jött létre:

Alulírottak egyrészről Gyöngyös elüljárósága, másrésztől Gosztonyi és kövesszarvi Gosztonyi Pál, kir. tanácsos ugymint az Üdvözítőről nevezett sz. Ferencz-rendi szerzet-tartománynak fő és egyszersmind azon tartomány gyöngyösi kolostorának rendes apostoli syndikusa és képviselője között az említett város kebelében fentartandó négy osztályu al-gymnasium tanárai, ezek díjazása s egyéb iskolai szükség-letek fedezése iránt ily kölcsönös szerződés tétetett.

Jelenen: 1. A város pénztára a négy osztályu gymnasi-umhoz a szent Ferencz-rendből alkalmazandó tanárokért 1260 ezüst frtot fizet, az igazgatói hivatal írószercit és a tollnoksági tisztséget 50—50 frtal fizetendi ;

2. A gymnasiumot a tanulmányok szabályszerű és sikeres előadására a kegyes tanrendszer szerint nyilvános taneszközökkel, a tanárokat pedig iskolai kézikönyvekkel látandja el.

3. A tanárok mellé iskolai kurátorokról, a gymnasi-umhoz szükséges vágott fűtő fáról, seprő és fűtői szolgál-atok teljesítéséről gondoskodandik, valamint az épület fen-tartásáról is.

4. A rend pedig a gymnasiumhoz hat kellő képzettségű tanárt alkalmazván, a tanítást a kegyes rendszer nyomán lelkiisméretesen teljesitendi és a négy ezüst frtra leszállított iskolai szükségletekre szánt s a tanuló ifjaktól félévenkint 2 ezüst frtot beszedendő tandíjat az igazgató a város elül-járójának félévenkint kézbesitendi.

5. Ezen kölcsönös szerződés 6 egymásután következő évig, azaz: 1853-tól 1859-ig bezárólag tart, mialatt a város pénztára, valamint a fizetések pontosan évnegyedenkint teljesíteni, ugy a mult évekről fenmaradott tanári fizetések hátralékait — ide értve a folyó 1852. évre, ez évi febr.

hó 29-én város-tanácsilag meghatározott s felsőbbségileg helybenhagyott 300 ezüst frtnyi javítást is az első három évek alatt letisztázni köteleztetik. Kelt Gyöngyösön, 1852. évi szept. 24-én. Burik Zsigmond, polgármester. Gosztonyi Pál, rendes apost. syndikus.

E szerződést a közjónak érdekében helybenhagyólag elfogadják: Károsi Simon, ház főnök. Magócsi István, a nevezett rend őrnöke.

A küldöttségnek, mely a szerződést Károsi Simonnak átadá, ez így válaszolt: A városi tanács azon szándékához képest, hogy a szervezendő helybeli algymnasiumhoz szükséges 6 tanárt továbbra is a szerzetes rendtől kívánja biztosítani s évi fizetéseikről, melyeket egyenkint 240 pfrtban megajánlá, szerződni ohajt, van szerencsém szerzetem nevében oda nyilatkozni, hogy a rend a kívánt 6 tanárt, míg kellő készülségű egyénekkel és kellő számban birand, megajánlani igen is kész, de az életfentartási czikknek naponkinti drágulását, a tanári készülséget föltételező eszközök költségeit méltó tekintetbe véve, a megajánlott fizetésekben meg nem nyugodhatván, kívánja, hogy a helybeli szerzetháznak az 1848., 1849., 1850., 1851. és 1852. évekre a városnál hátralévő tanítási díjak, nemkülömben a tanárok némi jutalmául folyó 1851-2-ik tanévre város-tanácsilag február hó 29-én kegyesen megajánlott s felsőbb helyen is helyben hagyott egyenkint 50, együttesen 300 pfrt mindennek előtt fizetessék ki, amiért könyörög is.

Jövendőre pedig kíván a szerzet évenkint: 1. minden tanár tartásáért a helybeli szerzetháznál egyenkint 220 pfrtot, összesen 1320 pfrtot. 2. Minden tanárnak belruházati s főleg szellemi szükségeire egyenkint 50 pfrtot, összesen 400 pfrtot. 3. Az igazgatónak efölött, hogy írószerek

és a gymnasiumi tollnokság viteléről gondoskodhassék, 50 pfrtot, tehát összesen 1670 pfrtot. — Továbbá az ugynevezett curatorokra, fütői és seprői szolgálatokra minden tanuló ifjútól fizettetik 3 pfrt. — A gymnasiumnak szükséges vágott fával, tanulmányi eszközökkel és kézikönyvekkel való ellátása-, valamint az épületnek rendes állapotban való tartásáról a nemes városi tanács méltányosan gondoskodik. Kelt Gyöngyösön, 1852. jul. hó 21. 396. sz.

Később az akkori gymn. igazgató: Pap Melkizedek a működő tanárok nevében az eddig élvezett 90 frtnyi tiszteletdíjt személyenkint 10 — 10, vagyis összesen 100 o. é. frttal megjavíttatni kérte a városi hatóságot, mely 1858. évi január 24-én tartott tanácsülés jegyzőkönyve igazolványa szerint biztosan remélvén, hogy a gyöngyösi gymnasiumban működő tanári személyzet azon közmegelegedést, melyet eddig a gondviselésükre bizott tanulók oktatásában mind a felsőbbség, mind a városi elöljáróság és szülők részéről magának kivivott, a tanításbani buzgalom és ernyedetlen szorgalom által továbbra is kiérdemelni törekedik, az eddig élvezett 90 frtnyi tiszteletdíjat személyenkint még 10 o. é. frttal, vagyis összesen 100 o. é. frttal megjavítani határozta, mely határozatról a gymnasiumi igazgató az érdeklettek értesítése végett hátiratilag, a városi pénztárnok pedig tudomás és szerintkezés végett kivonatilag értesíteni határoztatott. — Kelt Gyöngyösön, 1852. jan. 23-án Csikány János, aljegyző és levéltáros.

Ezen szerződés a magas kormány tervezete szerint rendezett s előadandó tárgyakat és ezeknek tanárok és osztályok szerinti felosztását, az előadási módszert és fegyelmet kimutató csatolmányynal, valamint a tanoda nyilvánossági joga helyreállításának érdekében szerkesztett

s mind a városi hatóság, mind a tanári testület által aláírt folyamodványnyal együtt a kerületi tanhatóság útján a közoktatási magas Ministeriumhoz, a fennebb említett évi aug. hó 1-én fölterjesztetett; és a legmélyebb hála s örömrzúlettel vette a tantestület a kerületi Tanhatóságnak 1853. évi jul. hó 16-án kelt 1922. számú átiratával megküldött s ugyanazon évi jul. hó 1-én kelt 5971. számú közokt. ministeriumi kegyes kibocsátványát, mely által a gyöngyösi gymnasium nyilvánosnak hirdettetett és államilag érvényes bizonyítványok kiadására feljogosított. E magas kibocsátvány másnap a városi nemes tanácssal hivatalosan közöltetvén, az is örvendetes tudomásul vette az esemény nagy jelentőségét.

Tagadhatatlan, hogy a kormányi tervezet a gymnasiumokat mint felsőbb tudományos műveltségre és egyetemi szaktudományokra előkészítő középtanodákat hathatósan, sőt a tudományok és oktatás jelenkori álláspontjára emelte, mert nemesak nagyobb tért nyitott az ugynevezett reáلتanulmányoknak és ezeket a classikai tanulmányokkal kívánatos öszhangzásba hozta, hanem a szakrendszer behozatala és a paedagogiai elveken alapuló javított tanmódszer által is az oktatásban sikeresebb eredményt tett lehetővé, csakis a különböző vallásu gyermekek találkozásából származható veszélyekre nézve lévén féltékeny, azért a kerületi tanhatóságnak 1852-53. tanévi jul. hó 3-ikán 677. sz. a. kelt hivatalos átiratával közlött 1782. számú magas rendelkezéssel meghagyja és az igazgatóságoknak szívükre köti, hogy a) kath. ifjakat a kormány engedelmé nélkül az evangélikus gymnasiumokba fölvenni nem szabad. b) A kathólikus néptanodával bíró helyeken nem szabad, a kath. néptanodával nem bíró helyeken pedig a kath. gyermekeknek csak

a kath. lelkész elevei tudomásával szabad az evang. tanodába járniok, kik mindazonáltal c) az evang. vallás tanítása-kor az iskolából távoznak és semmi evang. isteni szolgálát-ban részt ne vegyenek.

Nevezetesebb rendeletek.

1. A kerületi iskola-felügyelőség kath. ügyei a magas Ministerium 1853. évi jul. 18-án kelt 6760. számú rendelete alapján isk. felügyelő Haas Mihály, pécsmegyei prépostra bizatnak.

2. A magas Ministeriumnak 1855-56. tanévi nov. 14-én kelt 5846. számú rendelete értelmében a budapesti kerületben létező eddig magyar ajku gymnasiumok négy alsó osztályában a német nyelv — mihelyest lehet — németül tanítandó, azon felül a számtan földirat-, történelem- és természettudományoknál a német terminológia gyakorlatba vétessék, a felsőbb osztályokban pedig a vallás és magyar nyelvtan kivételével, minden tantárgy német nyelven adas-sék elő.

3. Némikép vigasztaló volt a budai helytartóságnak az 1855-56. tanév szeptember 30-án 23.997. sz. a. kelt azon rendelete, hogy az előadások, melyek 1849-ik év óta a szerzetházban tartattak, a gymnasium tantermeiben foly-tattassanak.

4. Hogy a tanárok az előadott tantárgyak kellő fel-fogását a házi gyakorlatok rendszeres javítása által sikere-sen eszközölhessék, a cs. kir. közokt. Ministeriumnak ren-delete folytán a) egy osztályban 50 tanulónál több nem lehet, ha tehát b) valamely osztályra jelentkezők ezen szá-mot meghaladnák, egy minden tekintetben összhangzó mel-lékosztály állítandó föl. 1856-57. év márcz. 11. 4365. sz.

5. Hálás s öröndetes tudomásul vétetett azonban a nagymélt. magyar kir. helytartóságnak 1861-62. évi okt. hó 28-án kelt 62692. számú azon kegyes átirata, melynek alapján a gymnasiumi igazgató folyamodása következtében tanintézetünknel az V-ik osztály megnyitását megengedte.

Vége 6. A tanár-vizsgálatért járó 10 o. é. forintot a tanár-jelölt a helybeli cs. királyi adóhivatali pénztárnál tartozott lefizetni. — Kassai tankerületi főigazgató 1862-63. tanév deczember 16-án kelt 281. számú átirata folytán.

A fennebbi 2-ik pontra vonatkozólag megjegyzzük, miszerint a magyar nemzet igen nagy örömmel és belső hálával fogadá cs. s apostolikirályunk Ő Felségének később (1859. évi julius 20-án) kelt ama legkegyelmesebb rendeletét, mely által az a mult évek alatt kibocsátott s a magyar tannyelvű gymnasiumok felsőbb osztályaiba behozott német tannyelvre vonatkozó leiratok érvényét — tekintetbe véve a magyar tudományosság emelkedett színvonalát és a tanerők képzettségét, — beszűnteté, s a német nyelv szó- és írásbeli tanítására szükségelt eszközökről való gondoskodást azokra bizá, kik a gymnasiumoknak tanerőkkel való ellátására kötelezvék.

A német gymnasiumok körében tehát ugy kellett intézkedni, hogy tanonczaik legalább is oly arányban gyarapodjanak a magyar nyelvben, amilyenben a magyar gymnasiumok neveltjei a németben.

Hogy nemes városunk mily nemes vonzalmat tanusított mindig, de különösen a fenyegető pillanatokban a rend iránt, kitetszik a következő jegyzőkönyvből :

Jegyzőkönyv.

Mely Gyöngyös városában 1858-ik évi január 14-én a gyöngyösi 4 osztályu gymnasium jövendő sorsa érdekében fölvétetett.

Jelenlevők: Haás Mihály, cs. kir. helytartósági tanácsos, mint kerületi iskolafelügyelő. Okulicsányi István, járási cs. kir. szolgabíró. Károsi Simon, sz. fer.-r. tartományi főnök, a gyöngyösi zárda főnöke. Pap Melkizedek, tanár s gymnasiumi igazgató. Panker János, Gyöngyös város polgármestere. Kaszap Károly, Gyöngyös város ügyésze. Kocziánovics József, gyógyszerész.

Helytartósági tanácsos: Haás Mihály, kerületi iskolafelügyelő e városi bizottmány előtt előadá, miként felsőbb utasításánál fogva a gyöngyösi gymnasium jövő sorsát, miután a városnak a sz. Ferencz-renddel a tanárok kiállítására nézve hat évekre kötött szerződés e folyó iskolai tanév végével lejár, elhatároznia kell, s a gymnasium további fenállásáról f. év február végeig elhatározott véleményt kell előterjesztenie, jövendő sorsát tehát a gymnasiumnak Gyöngyös városa és a tanító sz. Fer.-rend nyilatkozatától föltételezi.

Melynek folytán Gyöngyös városának előljárósága kijelenti: miként valamint eddig a tanító szerzettel tökéletesen megelégedve volt, úgy jövőre is a mostanság fenálló szerződés kedvezménye mellett a szerzetet a gymnasiumi tanítás körében megtartani ohajtja mindaddig, mig a tisztelt szerzet e célra vállalkozni kíván.

A sz. Fer.-rend részéről a tartományi őrnök és jelenleg a ház előljárója kinyilatkoztatja, hogy a rend készségén nem mulnék, de a felsőbb rendeletet tisztelvén,

mely a rendet a nyilvános tanítástól felmentendőnek kívánja* és az új tanrendszernek főleg a német nyelv tudásra vonatkozó igényeit — melyeknek betöltésével magának nem hizeleghet — szem előtt tartva, a gymnasiumnak tanárokkal való állandó ellátására magát nem kötelezheti; hanem az illető felsőbbbség parancsára, tehetségéhez képest, míg az amugy is számában érzékenyen fogyatkozó rend alkalmas egyéneket adhat, kész a gymnasium további tanításával a nevelési ügynek szolgálni, járulván azon kívánathoz is, hogy tanárt, vagy tanárokat nem adhatva, róla kellő gondoskodás végett, a tankerületi Tanhatóságot egy évvel előbb tudósítandja.

Már a bécsi cs. kir. vallás és közoktatási Ministerium hallatlan erélyvel folytatott nyomorgatásai után azon közös nézetben voltunk, hogy az eddig nagy feláldozással megőrzött teljes magyar ügyünket feladván, legalább 1860-1 tanévben az ugynevezett »ausztriai honismeretet« német nyelven adjuk elő, midőn a nagymélt. m. kir. Helytartótanács 1860. évi szept. 15-én kelt 17519. számú s örömmel fogadott átirata kapcsán megküldi a magas Ministeriumnak ugyanazon évi aug. 19-én kelt 12.381. számú magas rendeletét, mely szerint azon korábbi rendeletek, melyek alapján minden hivatalos fölterjesztések német vagy latin nyelven szerkesztettek, minden gymnasiumra nézve, hol az előadási nyelv nem német, megszüntetnek s valamint az oktatás, úgy mindennemű fölterjesztések a m. kir. Helytartósághoz magyar nyelven történhetnek.

*Hol van, vagy volt-e olyan rendelet, az csak Haas urnak az ügyben avatatlanként ijesztgetésére szolgáló agyréme volt, nagy hévvel ápolván a nyilvánosság előtt gyakran ismételtetett azon botor nyilatkozatát, hogy néhány év alatt az egész alföldet némétté alakítja át!!!

Hála a fölöttünk örökdő Gondviselésnek s általa kibékülni készülő földi uralkodónk nagylelkűségének! Ez az emberi önkény által széttépett magyar alkotmányosság pirosuló hajnalának reményteljes s boldogító jelenség vala, mely az állami gymnasiumok anomaliáját van hivatva megszüntetni ezélszerü és az alkotmányos fordulóhoz illó intézkedés által.

S erre a számüzött magyar nyelv visszahozására megindult a veszélyeket nem, de jogait ismerő mozgalom éppen úgy az akkori időben uralgó hazafias »Tanodai Lapok«, mint a főt. s nagyméltóságú főpásztorok s rendkormányzók lelkes kezdeményezése után. Az először említett ugyanis ihletett lelkével tanácsoló, hogy a nagyméltóságú Helytartótanács kebelbeli tagjainak, tanácsosainak egyikét, ki a tanügy körül a legnagyobb tájékozottsággal bír, bizza meg, hogy haladéktalanul maga köré gyűjtván a közbizalomra legméltóbb tanügyi szakembereket, vagy pedig a Helytartótanács előleges helybenhagyásával Pestre nagyobb tanári gyűlést hirdetvén ki, melyre minden tanintézet egy-egy, szavazattöbbséggel választott követet küldene, ezekkel gyorsan és ezélszerüen megállapitaná a főteendőket. Ezen főteendőket szabatos néhány pontban, mint előadó, a Helytartótanács legközelebbi ülésében indokolva előterjesztené s maga a kormányzék az országgyűlés intézkedéseig zsinórmértékül szolgáló rendszabályokat kihirdethetné.

Ilyen egyszerű módon lehet, sőt lehetett volna már régen megtenni a szükségeseket az országgyűlés intézkedéseig, egyformaságot lehetett volna eszközölni a magyar történelem és a földrajz mikénti behozására nézve; Pesten az egyetemenél semmi nehézséggel sem járandott egy tanárvizsgálóbizottság kinevezése, hogy a néhány világi gymná-

siumhoz készülő tanárjelöltek s egyháziak is, kik ma még Bécsben kénytelenek a tanárságra készülni, a haza szívében töltének az önképzés éveit s ugyanitt magyar vizsgálóbizottságtól nyerhetnék ki a tanképességi oklevelet. Sokba került volna a magyar udvari kancelláriának ezeket néhány sorban elrendelni? És mennyi elégületlenségnek, mennyi zavart és szétágazó eljárásnak vétetett volna eleje!

A magyar ugyan lelkéből meggyülölhetett minden provisoriumot, de midőn a tarthatatlan s nálunk annyira fájdalmas emlékű Thun-féle rendszert lerázni kívántuk s az országgyűlési intézkedés még csak messze távolban derengett: nem látszott-e szükségesnek a tanügyi anarchia és ziláltság elkerülésére egy nemzeti szellemű provizoriumot venni kisegítő eszközül?

Lám az ország fővárosa, a lelkes Pest legott alkotmányos ujjászervezkedés után bizottmányt nevezett ki az iskolai ügyek rendezése végett. E bizottmány a febr. 8-án tartott közgyűlésen megtette jelentését, s a közgyűlés határozatul mondta ki: 1-ör, hogy a pesti főreáltanoda a jövő okt. 1-én megnyitandó új tanévre már kizárólag magyar tannyelvű intézetté legyen és a nem magyar ajku tanárok bocsáttassanak el. 2-or. Ugyanaz határoztatott el az elemi tanítókra nézve is, kik közül azoknak, kik a magyar nyelvet hiányosan birják, meghagyatik azt a jövő tanév kezdetéig tökéletesen sajátjokká tenni, ettől függvén további hivataloskodásuk. 3-or határoztatott, hogy Pesten mind a férfi-, mind a női tanítóképezde jövő október 1-ig magyar tanerőkkel láttassék el.

A magyar tanügy szervezése 1861-ik évtől s annak változásai.

Mielőtt hazánk politikai viszonyaiban az ohajtott és várva-várt jobb fordulat bekövetkezett volna, hazánk jobb jövőjének előkészítése céljából iskoláit oly módon igyekezett szervezni, hogy ezek egyrészt a magasabb szellemi s eszményi műveltség, másrészt az anyagi érdekek előmozdítására képesek legyenek.

Több általános és szakülés megelőzése után boldogemlékü dr. Lutter Ferdinand, igazgató tanár ur 1861. évi január 10-ikén nagy studiummal és kitünős szakavatottsággal és az elemi oktatás számbavételével kidolgozott javaslatát kellőleg indokolt következő bevezetés mellett adta tudomására a magyar tanvilágnak:

»Tíz évnél kimondhatatlan bus emlékezete válaszfalként tornyosul a magyar nemzet múltja és jövője között. Nincs toll, mely ezen időnek anyagi és szellemi nyomorait kellőleg leírni képes volna.

Szomorú egy nemzetre nézve, ha évszázados törvényei idegenek által háttérbe szorítottatnak; leverő, ha saját fia mellőztetvén, idegenekre bízta az ország kormányzása; kebelrázó, ha vagyona s gyermekeinek élete fölött nem a honatyák rendelkeznek, de nincs szívzaggatóbb, mint gyermekeinek neveltetését idegen emberek kezébe látni, kik a haza dicső múltját vagy nem ismerik, vagy ismerni nem akarják, s kik a nemzet jövőjét már a gyermek kebelében megölni törekednek.

Mert valamint a nemzet múltja a történetben, úgy jövője gyermekeiben van stb.«

Lássuk ezekután a tantárgyak osztályonkinti felosztását, hol a »non multa« sed »multum« általánosan elismert s tetteleg mégis oly ritkán követett didaktikai imperativus választatott vezérelvül:

I. Az elemi tanodák.

I. osztályban:

Hittan A szükséges imák magyarázata és betanítása, a sz. Mise értelmezése. Hetenkint 4 óra.

Magyar nyelv. Olvasás és írás, főnév, melléknév és ige megkülönböztetése. Heti 8 óra.

Számtan. Számlálás 100-ig (1-től fölfelé 100-ig és viszont), a négy számolási művelet élőszóval s az összeadási és szorzási táblácskák felhasználásával, számok kiírása 100-ig. Heti 6 óra.

II. osztályban:

Hittan. Rövid vázlata a keresztény katolikus hittannak. Heti 2 óra.

Bibliai történet. Az uj-szövetség rövid vázlata. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Az egyszerű mondat az alaktannal párhuzamosan. Megfelelő írásbeli dolgozatok. Az olvasottak elmondása. Heti 8 óra.

Számtan. A tizedes rendszer egész számokra nézve, a négy első számolási művelet egész kis számokban (az osztó itt csak egyszerű szám legyen) az élőszóvali számolás folytatása. Heti 6 óra.

III. osztályban:

Hittan. A második osztályban előadottak folytatása és bevégezése. Heti 2 óra.

Bibliai történet. Az uj-szövetség rövid vázlata. Heti 2 ó.

Magyar nyelv. A tágitott és összevont mondat az alaktannal párhuzamosan. Megfelelő írásbeli dolgozatok. Az olvasottak elmondása. Heti 7 óra.

Számтан. A 4 első számolási művelet nagyobb s megnevezett számokkal, az élőszóvali számolás folytatása. Heti 6 óra.

Latin nyelv. Olvasás. Heti 1 óra.

IV. osztályban:

Hittan. Azon rész, mely a második osztályban tárgyaltatott, kissé bővebben. Heti 2 óra.

Bibliai történet. Az ó-szövetség valamivel bővebben, mint a 2-ik osztályban, Palesztina földleírásával. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Az összetett mondat az alaktannal párhuzamosan. Megfelelő írásbeli dolgozatok. Mondattani elemzés, szavalás. Heti 3 óra.

Számтан. Közönséges és tizedes törtek. Heti 4 óra.

Természetráajz. Mind a három osztály rövid vázlata. Heti 3 óra.

Földrajz. Bevezetés. Magyarország bővebb s Európa egyéb részeinek rövid földrajza. Heti 2 óra.

Rajzolás. Heti 3 óra.

V. osztályban.

Hittan. A harmadik osztályban tárgyalt rész, de különös tekintettel a szertartásokra.

Bibliai történet. Az új-szövetség valamivel bővebben, mint a harmadik osztályban. Az egyházi történetnek rövid vázlata. Heti 4 óra.

Magyar nyelv. A magyar nyelvtan rövid vázlata. Szavalás. Folyamodvány, nyugtatvány, kötelezvény, számla stb. mintái s ezeknek rövid magyarázása. Heti 3 óra.

Számtan. Arány, aránylat, hármas-, társaság-, vegyítés- és láncz-szabály. Heti 3 óra.

Természettan. A természettan rövid vázlata, különös figyelemmel az egészségtanra. Heti 3 óra.

Földrajz. A többi világrészek rövid leírása. Heti 2 óra.

Történelem. Magyarország története. Heti 3 óra.

Rajzolás. Heti 3 óra.

II. A gymnasiumok.

I. osztályban.

Hittan. Az ó-szövetség bővebben, mint a második elemi osztályban, Palesztina térképének megismertetésével s ugy szerkesztve, hogy benne az elemi osztályokban tanult hittanrai visszautalás kilegyen téve. Az elemi osztályokban tanult káté a gymnasium 3 első osztálybeli tanulónak kezében legyen. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Összetett mondat az alaktannal párhuzamosan. Megfelelő írásbeli dolgozatok. Mondattani elemzés. Szaválás. Heti 4 óra.

Latin nyelv. A rendes név- és igeragozások elméleti módon tárgyalva oly módszer szerint, mint azt Noel a francia nyelvre nézve oly sikeresen megtette. Heti 8 óra.

Számtan. Az osztás következményei, közönséges törtetek. Heti 2 óra.

Földrajz. Bevezetés. Magyarország földirata. Heti 2 óra.

II. osztályban.

Hittan. Az új-szövetség bővebben mint a 3-ik elemi osztályban s ugy szerkesztve, hogy benne az elemi osztályokban tanult hittanrai visszautalás ki legyen téve. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Ige-tan. Szavalás. Kisebb mesék, elbeszélések és leírásoknak egy vagy két elmondás után írásbeli visszaadása. Heti 3 óra.

Latin nyelv. A beszédrészek körül előforduló kivételek. A »nomina composita«, »Quae maribus«, »Simplicium leges« legcélszerűbb tárgyalása. A gyermekeknél a latin nyelv ezen pótolhatatlan támaszpontját 10 évi nélkülözés után jobban megtudjuk becsülni, mint ezen idő előtt. Szemelvények Esop meséiből. Heti 6 óra.

Számтан. Tizedes törtek. Számolási rövidítések, Arány, Aránylat. Heti 2 óra.

Földrajz. Európa. Heti 2 óra.

III. osztályban:

Hittan. Szertartások magyarázata folytonos hivatkozással a kátéra. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Névtan. Szavalás, kisebb elbeszélések és leírásoknak rövid vázlaiból azokat írásban visszaadni. Heti 2 óra.

Latin nyelv. A szókötés elemei, ide illő szemelvények párbeszédek s Phaedrus válogatott meséi. Ezekből könyv nélkül minél többet tanuljanak a gyermekek. Heti 6 óra.

Számтан. Hármas-, társaság-, vegyítés- és láncz-szabály. Heti 2 óra.

Földrajz. Ázsia és Afrika. Heti 2 óra.

Történelem. Árpádok kora a térkép felhasználásával.

Természatrajz. Állatország. Heti 2 óra.

IV. osztályban.

Hittan. Rövid dogmatika. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Szóképzés és verstan. Szavalás. Írásbeli dolgozatokul nyugtatvány, kötelezvény folyamodvány stb.

szerkesztése, keverve az előbbi osztály írásbeli dolgozatával. Heti 2 óra.

Latin nyelv. A szókötés kiegészítése. Kornelius Nepos. Ebből könyv nélkül minél többet. Heti 6 óra.

Számтан. A betűszámтани 6 műтét egyszerűbb kifejezésekkel. Heti 4 óra.

Földrajz. Amerika, Ausztrália. Heti 2 óra.

Történelem. A vegyes házакbóli magyar királyok. Heti 2 óra.

Természetrájz. A növényország. Heti 2 óra.

V. osztályban:

Hittan. Erkölcstan. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Szónoklat- és költészettan. Az olvasottak czélszerű írásbeli utánzása. Kisebb értekezések s költészeti munkácskák kidolgozása, de az utóbbiak soha invita Minerva. Heti 3 óra.

Latin nyelv. Prosodia, »Vocalem breviant« segítségével, Kornelius Nepos folytatása, Ovidius Metamorfozmosisából alkalmas szemelvény. Heti 5 óra. — Régiségтан, amennyiben ez a latin remekirók értéséhez elkerülhetlenül szükséges, heti 1 óra.

Mértan. Siktan s a betűszámтанból czélszerű ismétlések. Heti 2 óra.

Földrajz. A mennyiség- és természetтани földrajz alapvonalai. Heti 2 óra.

Történelem. A magyar nemzet története a mohácsi vész után. Heti 2 óra.

Természetrájz. Ásványország. Heti 2 óra.

A többi három osztály a lyceumba lévén beosztva, a reáltanodák pedig helyi viszonyainkra nézve érdekel nem

birván, a később itt megnyitandott VI. osztály tantárgyairól lesz szó.

Most még csak azt említem meg, hogy a tudós tervező szerint a tanítási módor csak a IV. és V. gymnasiumi osztályban legyen szakszerinti annyiban, amennyiben ezen osztályokban az ugynevezett reáltárgyakat egy tanár kezelje, míg a többi tantárgyat a másik tanár s az igazgató osztásák föl egymásközt. Ez által az ifju a szigoru szaktanításra előkészítettnek.

Hogy az alsóbb osztályokban a szaktanítás czélelles, csak az tagadhatja, ki újabb időben tanár nem lévén, e tanrendszernek tarthatatlanságáról meg nem győződhetett. Az igazgatónak tanárkodása elkerülhetetlen szükséges. Egyrészt az igazgató ily módon nagyobb erkölcsi befolyást nyer az ifjakra, azoknak nagyrészt jobban ismeri s így azokat czélszerűebben és könnyebben igazgathatja s a visszaéléseket még csirájában megsemmisitheti, másrészt az igazgató is gyarló ember lévén, vajmi hamar megfelelnek a iskolai por kellemetlenségéről; a kivitel lehetőségével nem mindig összhangzó követelések hányszor okoznának kettéválást ott, hol csak a legbarátságosabb viszony biztosítja a sikert.

Az előbbi tanrendszer, daczára annak, hogy a gymnasium 5 osztályára hetenkint 18, a lyceum és reáltanoda 3 tanfolyamára hetenkint 23 órát tűzött ki, a magyar ifju képessé tette volna az egyetem bármely karát jó sikerrel végezhetni, mert ép testben ép lelket fejlesztett volna, azon kívül a rendkívüli tantárgyak tanulására is elegendő időt hagyott volna s még a reáltárgyakkal foglalkozót sem engedné nemtelen göröngyként a gyáva földhöz tapadni.

És hogy a jövő tanrendszer czélszerű tankönyvekkel

birjon, — mert Pokorny, Pütz, Mocznik, Martin művei, bár nagy szakavatottsággal vannak ugyan szerkesztve, de mint tankönyvek, feladatuknak nem felelnek meg, mert majdnem felét kénytelen volt még a legbuzgóbb tanár is kihagyni — fölláztatott egy 12 tagból álló bizottmány, melynek föladata lón a tanrendszerhez alkalmas tankönyvek átdolgozása, melyeket junius hó végén megbirálván, sajtó alá bocsátá.

Mielőtt e tanszervezetre nézve teljes megállapodás jött volna létre, országunk politikai viszonyaiban azon sokáig nélkülözött és forrón ohajtott szerencsés fordulat állott be, miszerint kivételes állapota beszüntetett, jogainak fontossága elismertetett, törvényes alkotmánya helyreállítotott és az 1867-ik évben végbement királyi koronázás cselekménye által szentesítetett.

Az akkor megalakult második m. kir. Ministerium vallás- és közoktatásügyi tárczájával másodizben felruházotott báró Eötvös József, a közműveltség magaslatán álló lángelméjű férfit, hazafiai lelkesedéssel karolá fel hazánk közművelődésének szent ügyét és erre czélzó tevékenységének fonalát ott vevé föl mindenekelőtt, hol azt 1848-ban hasonló minőségű állásán megkezdette, de az akkor bekövetkezett nagy események folytán elejteni kényszerítetett. Az ország jövődő előhaladásának alapjául a népnevelést tekintvén, legelőször is egy, a népiskolákat rendező törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé, mely 1868-ban törvényerejére emeltetett és e szerint egész Magyarhon nép- vagyis elemi iskolái szabályzatát tartalmazza.

1866.—1895.

Ugyanazon év szeptember 20-ára hívta össze a vallás- és közoktatási magyar kir. minister ur tanácskozássra az állam kormány közvetlen rendelkezése alatt álló közép-tanodák igazgatóit és a tankerületi főigazgatókat oly czélból, hogy a középtanodák számára kidolgozott tantervjavaslatot tudomásukra juttassa, velök tárgyalás alá vegye és a tanférfiaknak alkalmat nyújtson, hogy a középtanodai oktatás újjászervezése körül fenforgó nagyfontosságú és szellemi életünkbe mélyen beható kérdéseket tüzetesen megvitathassák, hogy akként, mielőtt a tervezett fejedelmi szentesítés alá terjesztetnék, azt velök egyetértőleg s így létező viszonyaink és szükségünk kellő figyelembevételével állapíthassa meg.

Szeptember hó 20-án 5 tankerületi fő- és 54 közép-tanodai igazgató gyült egybe a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. Miniszterium tanácskozási termében.

Az elnöklő minister a tanácskozást körül-belül e szavakkal nyitotta meg:]

Tisztelt Gyülekezet!

Az ok, mely arra indított, hogy Önöket ezen tanácskozmányra felkérjem, először az volt, mert igen természetesen semmit sem ohajtok inkább, mint azon férfiakat magam körül látni, kik a nevelés- és oktatás ügyében a legfontosabb helyet foglalják el s működésük által hazánk felvirágzásáért legtöbbet tehetnek; másodsor, miután néze-

tem szerint a nevelés ügye hazánkban nincs oly állapotban, minőt viszonyaink kívánnak, miután legszóbbb iskoláinktól az egyetemig nincsen tanintézetünk, mely jelen állapotban céljának tökéletesen megfelelne, melyben a taneszközök ne lennének hiányosak s melyben a reformok szükségét ne éreznők; szükséges, hogy azok, kikre a közoktatás fontos ügyének vezetése bízott, e nagy és szövényes ügy minden oldalu megfontolása által tisztába jöjjenek azon ut iránt, melyet e reformoknál követniök kell.

A dolgok természetét tekintve, a legcélszerűbb eljárásnak látszanék, hogy a reformokat a népoktatásnál, az alsó és felső elemi iskoláknál kezdjük meg, mert kétséget nem szenved, hogy azok, kik jelenlegi elemi tanodáinkból a középtanodákba lépnek, a kellő előkészület hiányában az utóbbi tanodákban oly előmenetelt nem tehetnek, minőt méltán kívánhatnánk. De ha adott viszonyainkat szem előtt tartva, illusiókban nem ringatjuk magunkat, el kell ismerünk, hogy a népnevelés szükséges átalakítására ma még a szükséges előismereteket s nélkülözhetetlen statistikai adatokat sem birjuk, s hogy az, mit a lefolyt idő kormányá rendelkezésünkre hagyott, sem népnevelésünk jelen állapotának, sem azon eszközöknek alapos megítélésére nem elégséges, melyekre célszerű reformok keresztülvitelénél számolhatunk. . . .

Minden oldalról megfontolva helyzetünket, azon meggyöződéshez jutunk, hogy közoktatási intézeteink között a középtanodák azok, melyekben aránylag legtöbb tanerő s taneszköz áll rendelkezésünkre; azért nézetem szerint ez azon kör, hol a reformot legjobb sikerrel kezdhjük meg s ezt tennünk annál tanácsosabb, mert először az elemi tanitók nagyrésze ezen intézethől kerül ki s így a közép-

tanodák jobb szervezete által a népiskolák tanítóiról gondoskodunk s mert ugyanezáltal magasabb oktatásunk legnagyobb akadályát hártjuk el, mely abban áll, hogy ifjaink jelenleg a kellő készség nélkül lépnek az egyetembe. Hogy e téren is mindent rögtön nem változtathatunk meg és egy valóban tökéletes szervezetet életbe léptetni nem lehet, azt Önök, uraim, az oktatásban szerzett tapasztalataik után legjobban tudják.

Egyelőre csak a reform előkészítéséről lehet szó, hogy a cél iránt, melyet magunknak kitűztünk, tisztába jőjjünk s az eszközökről értekezzünk, melyeket annak elérésére választhatunk.

Középtanodai rendszerünknek egyik fő hibája az, hogy az ugynevezett gymnasium és reáltanoda már az I-ső osztálytól kezdve teljesen elvannak különítve egymástól, minek következése az, hogy a szülők, mikor a gyermek még csak 10 éves, már kénytelenek elhatározni, minő pályára készítsek fiaikat. Nagy bajnak tartom, hogy már az első osztályoknál sem a reáltanodából a gymnasiumba, sem viszont átmenni nem lehet.

Gyakran tapasztaltam és Önök, uraim, kétségtelenül még gyakrabban, hogy a szülők néhány évi iskoláztatás után gyermekeik tanpályáját változtatni kívánják s azt épen e rendszer következtében nem tehetik, habár átlátják is, hogy gyermekek eddig oly irányban neveltetett, melyre semmi hajlama nem volt. Hogy e bajon segítsünk, nem szükséges egyéb, mint hogy a növendékek a gymnasium négy első osztályában annyi reálismeretekre oktattassanak, mennyi arra szükséges, hogy a negyedik gymnasiumi osztály után a negyedik reálosztályba akadálytalanul átmeheszenek s ellenben a reáltanodában tanitassék a latin nyelv-

ből annyi, hogy a reáltanuló léphessen át a gymnasiumba és így a gymnasiumban a számtan-, geometria- és természettani tudományokra több idő forditassék és a rajz minden gymnasiumnál köteles tantárgyként vétessék föl, míg ellenben a reáltanodákban a diák-gramatika- és syntaxisnak hely adassék.

A VI-ik osztály bevégzése után tehát a szülőknek el kellene határozniok, hogy gyermeküket továbbra is a reál- vagy humanistikus iskolában akarják-e képeztetni. És a 6 osztályu gymnasium két felső osztálya lenne tisztán a humaniorok tanítására szentelve.

A gymnasium feladata a növendékeket az egyetemi tanpályára előkészíteni. E célra legalkalmasabb eszközül szolgál a két classikus s főleg a latin nyelvnek tanítása. Eddig a gymnasiumokban mindkét classikus nyelvet (latin és görög nyelvet) egyidejűleg tanították.

Először is az a kérdés, vajjon célszerű-e mindkét nyelvet az eddigi módon egyidejűleg tanítani? A tapasztalás és eddigi oktatásunk eredményei tagadólag válaszolnak. Hogy növendékeink a 8 osztályu gymnasiumból kikerültökkor nem tudnak sem latinul, sem görögül, az főképp éppen annak tulajdonítható, hogy egyéb tantárgyakkal való elhalmozottságuk mellett idejüket és erejüket egyszerre kellett mindkét nyelv elsajátítására megosztaniok.

A második kérdés: hogy ha tehát a két nyelv közül a gymnasiumban csak egyiket hagyhatjuk még kötelezett tantárgyul, vajjon melyiket, a latint, vagy görögöt? Elismerem, hogy pedagógiai szempontból, t. i. arra a célra, hogy a gyermek gramatikai műveltséget nyerjen, a görög nyelv a legalkalmasabb lenne. Növendékeink izlésének nemesítésére s lelkületökben a szépség kifejlésztésére fölötte

áldásos volna, ha sikerülne a görög irodalom szépségeit annyira megizlettetni hogy azokat gyönyörrel élvezzék s belőlök szellemi tápot szivjanak. Végül a görög nyelv mellett szól még azon körülmény is, hogy a római irodalomnak a görög irodalom és műveltség szolgált.

Ámde másfelül tagadhatatlan, hogy Európában a mai összes műveltségnek közelebbi forrása mégis a római. A jelenkori nemzet összes irodalma közvetlenül a rómaiból kiindulva kezdett fejlődni s az egész középkoron át még közegül is a latin nyelvet tartotta meg, úgy, hogy bátran mondhatjuk, miként a görög irodalom történetileg a latin által közvetítve hatott művelődésünk haladására. Ez okon már csak a középkor összes irodalmának ismerete miatt is a latin nyelv tudása sokkal nélkülözhetlenebb ránk nézve, mint a görögé. Gondoljuk ide még speciális hazai viszonyainkat. Nálunk egészen e század elejéig a latin nyelv volt a törvénykezés nyelve úgy, hogy senki, ki e nyelvet jól nem érti se történetünket, se törvényeinket eredeti forrásaikból nem ismerheti.

Mindezeket megfontolva, arra a meggyőződésre jutottam, hogy ha már két classikus nyelvbe egyszerre nem avathatjuk be növendékeinket, a gymnasiumban a görögnyelv elhagyásával a latin nyelvet kell tanítanunk, mint amelyre művelt hazánkfiainak egyetemesebben és nélkülözhetlenebbül van szükségünk. De ezt azután oly erélylyel és oly módon kell tanítanunk, miként gyermekeink a gymnasiumban ne csak tanulták, hanem meg is tanulták legyen, legalább annyira, hogy latinul minden fenakadás nélkül értsenek. E célra azonban más módon kell eljárunk, mint amit az utóbbi egypár évtized alatt követtek, melylyel a latin nyelv tanítására fordított idő — az eredményt tekintve — nagy részben elpazaroltatott.

Vagy azt kell mondanunk, hogy a latin nyelv nem szükséges és csináljunk belőle rendkívüli tantárgyat, melyet csak az tanuljon, aki akar, vagy ha kimondjuk, hogy szükséges, gondoskodjunk róla, hogy a tanulók tudják is. Ez pedig --- belátásom szerint --- csak úgy eszközölhető, ha a gyermekek nemcsak legfőbb fordítások által tanulják hanem gyakoroltatnak is benne. E célból czélszerűnek, sőt igen szükségesnek tartom, hogy a gymnasium két felső osztályában egy-egy tantárgy latin nyelven tanitassék. Talán jó lenne az V-ik osztályban a mythológiát és a VI-ik osztályban a római régiségeket latinul tanítani s ezek mellett a classikusok magyarázatának is lehetőleg e nyelvet használni.?

Jól tudom, hogy az általam előadott módosítások szerint szervezendő 6 osztályu gymnasium nem képes növendékeinek elegendő képzettséget nyújtani az egyetemi szakpálya megkezdésére. De arról is megvagyok győződve, miként e hiányt korántsem pótolnók a gymnasiumi tanfolyamnak nyolcz osztályra nyújtása által, miként ezt a Thun-féle tanrendszer tevé.

Nézetem szerint főleg három okból nem lehet a bajon ez által segíteni. Először, mert --- valljuk meg őszintén --- ahogy jelenleg állunk, nem volnánk képesek minden gymnasiumunkat annyira kellő számú és képzettségű tanerőkkel ellátni, ahogy azt a nyolcz osztály szükséges berendezése igényelné. Másodszor az utolsó két évben a tantárgyak nagyon is összehalmozódnának. Harmadszor mindamellett sem lehetne a tanulóknak megszereznie a szakpályára való előkészítéshez szükséges, szintén bizonyos mérvű szakismeretet.

Ez okok által indítatva, szükségesnek látnám a 6 osztályu gymnasium és az egyetemi tanpálya közé egy

közvetítő tanfolyamot állítani föl, mely a csak most említett tekintetek miatt nem is két, hanem három évig tartana. Nevezzük e tanfolyamot akár lyceumnak, akár propeutika cursusnak, föladata az lenne, hogy a növendéknek átvezető hidul szolgáljon gymnasiumi tanultságáról az egyetemi szakpályára.

Innét szükségesnek tartom, hogy már a lyceumba is minden tudományszak műveléséhez, vagy csak megértéséhez is szükséges egyetemes ismeretek közlésén kívül bizonyos pontig való szakképzést vigyünk be. Ekként a lyceum 3 éves tanfolyamában némely közös tantárgyakon kívül három szakra osztanók fel a tanulmányokat, megfelelőleg azon egyetemi szakpályáknak, melyekre a lyceumnak előkészíteni kell a tanulókat.

Ehhez képest a lyceumi tanulmányok két nagy csoportra oszlanak következőleg: Az elsőbe tartoznának az egyetemes műveltségre szükséges tantárgyak, minők a bölcsészet, bizonyos mérvben a mennyiségtan és történet. Ezek tanulására minden tanuló kötelezve lenne, bármely pályára lépjen is az egyetemen. — A másodikra tartoznak a szakpályára előkészítő szakismeretek. Ezek természetesen ismét három szakra válnak szét: 1. Kik gymnasiumi tanárok vagy theologusok akarnak lenni, azok kiválóan a szükséges nyelveket, főleg a görögöt tanulják mind a három év alatt. 2. A jogi pályára készülők a római történeteket, egyházi és a magyartörténetet. Végre 3. a leendő orvosnövendékek az azon szakpályához előismeretekül szükséges természet tudományokat tanulják nagyobb terjedelemben, hogy az egyetemen töltendő idejüket azonnal és egészen a szükséges szaktanulmányoknak szentelhessék. Azonban a lyceum szervezését későbbre kell halasztanunk.

Ez alkalommal csupán a hat osztályu gymnasium tantervéről kell tanácskoznunk, sőt már ez évben módosítandó I-ső és V-ik osztályokról. Most a tanterv javaslat részleteit kellene elmondanom, de elfáradván, fölkérem dr. Lutter urat, legyen szives felolvasni.

Ezután dr. Lutter felolvasá a középtanoda új és részletes tantervét.

Az egybegyültek mindnyájan élénk helyeslésöket nyilvánítták a tervezet egészére s az értekezlet egyhangulag el fogadá a részletes tárgyalás alapjául: 1. hogy a középtanoda hat osztályból álló hat évi tanfolyam legyen, és 2. hogy négy alsó osztálya akként alakított, ugynevezett reálgynasium legyen, hogy abból a gymnasiumi tanuló a reáliskolába s viszont nehézség nélkül átmelessen.

Elnöklő minster ur kijelenti, miként a felolvasott tervrajz csakis oly előleges tervezet, melyet azért terjeszt az egybegyültek tanácskozása alá, hogy majdan az itt megállapított elvek alapján készithessen a király Ő Felsége elé megerősítés végett felterjesztendő tantervet. Ugyanazért ez alkalommal csak az I-ső és V-ik osztályokban gondoskodjanak oly változásokról, melyek³szükségesek leendenek azon esetre, ha Ő Felsége a hozzá felterjesztett tantervet jóváhagyja.

A három napig folytatott részletes tárgyalás alatt az I-ső és V-ik osztályra tartozó tantárgyakat és órák számát vitatták meg s azonkívül a tankönyvek és a szüenidők beosztása fölött tanácskoztak.

A tanácskozás nevezetesebb és közérdekűbb mozzanatait a következőkben állithatom össze:

Az értekezés kezdetén mindjárt kérdést intéztek az iránt, hogy a vallás mikép fog taníttatni? Erre elnöklő

minister ur kijelenté, hogy a vallást a tantervbe átvette ugy, amint azt eddigiben találta, mert a méltóságos püspökök feladata leend megállapítani, mily rendszert fognak legcélszerűbbnek tartani.

Ezután azon kérdés merült föl, hogy azon vidéken, hol a lakosság nem magyar, vagy éppen különféle nemzetiségű, minő legyen a gymnasiumban a tanítás nyelve? Több eltérő nézetek vitatása után abban állapodtak meg, hogy a nemzetiségi viszonyok rendezéseig az eddigi szokás tartassék meg.

Az egyes tantárgyak, azok tanítási módja és terjedelme fölött folyt tanácskozásról részletesen csak azon esetben szólhatnánk érthetőleg, ha egyszersmind a tárgyalt egész tantervet is közölhetnők. Ez alkalommal azonban még nem lévén ily helyzetben, erre nézve csak annyit jegyzünk meg, hogy az I-ső és V-ik osztály tanrendje megállapítatott és a testgyakorlat s rajz kötelezett tantárgyakul vétettek föl, a görög nyelv pedig elhagyatott.

Erélyesen s lelkesedéssel szólalt fel a görög nyelv tanítása mellett Csaplár tatai igazgató, felhozva mindazt, ami kulturai és nevelési szempontból a görög irodalomra nézve valóban tekintetbe veendő s hivatkozva főleg Németországra, hol e nyelv gondosan tanittatik a gymnasiumokban.

Beszédére az elnöklő minister válaszolt. Előre bocsátá, hogy mindabban, mit szóló a humanistikus műveltség és a görög nyelvnek a tekintetben való jelentőségéről mondott, ő is teljes szívéből osztozik. Elismeri, hogy alig tehetünk, ifjuságunknak s általa a hazának nagyobb szolgálatot, mintha arra képesíthetjük, hogy a classikusokat értse és élvezhesse. De hogy érjük ezt el? Vajjon az által, ha ugy teszünk, mint eddig, hogy tudniillik latinul s görögül tani-

tattak, de egyiket sem értették? Ha csak a gramatika ismeretét akarnók nyújtani, akkor ezt a módot fogadnám el, de ha azt akarjuk, hogy az irodalmi terméket élvezzék, mint mi élveztük, akkor azon kell lennünk, hogy előbb a nyelvet jól értsék, mert ha az egyszerű mondatoknál is egy pár szótárt és vagy három commentárt kell használniok, akkor a mű szépségét élvezni nem is képesek. A kettő közül okvetetlenül előbb az egyiket kell jól megtanítani s ez — kifejtett okaim szerint — csak a latin lehet.

Humanistikus tanodáink azon időben keletkeztek, midőn azon kor férfiai egész életüket a két classikus nyelvnek oly elsajátítására szentelték, hogy azok második anyanyelvökké lettek. Minden műveltségüket legnagyobb részben a görög és római irodalom maradványaiból, másrészt a szintén latin nyelven irt későbbi művekből szerezték, természetesen a tanoda már azáltal is eleget tett feladatának, ha a görög és latin nyelvbe teljesen beavatta növendékeit. Ez idő egészen a 18-ik századig tartott, de tudjuk, hogy akkor nem reáltanodánk, hanem gymnasiumunk sem volt.

Az élő s főleg a saját nemzeti nyelv tanulását tudós emberhez illőnek nem tartották s így a gyermek a tanodában töltött összes idejét a görög és latin nyelvnek s alig egy-két tárgynak megtanulására fordította. Azonban viszonyaink változtak. Ma már sehogysen tarthatna igényt a művelt névre, ki csak görögül és latinul tanult. Még a középtanodában is annyiféle ismereteket kell közölnünk, hogy azoknak a nyelvek csak nagyon kis mennyiségét képezik. Gondoljuk hozzá, hogy tanitanunk kell a hazai nyelvet s ezenkívül még egy élő európai nyelvet, például nálunk a németet, úgy, hogy ha a görögöt is tanítjuk, akkor a sok egyéb tárgy mellett egyszerre négy nyelvet

kell a gymnasiumban tanítanunk; kérдем: paedagógiai szempontból is helyeselhető-e ez? Tantárgyaink felszaporodtak, de egy hétnek ma is éppen úgy csak hét napja van, mint akkor, midőn még kevesebbet kellett tanítani, vajjon nem kénytelenítettünk-e csak a legszükségesebbekre szoritkozni, ha alaposan akarjuk megtanítani, amit tanítunk? És a középtanodában a magyar, német, latin és görög nyelv közül nem leginkább nélkülözhetjük-e ez utóbbit? Nézetem szerint mindenestre. Ha pedig azt akarjuk, hogy a gyermeket megismertessük azon nyelvekkel, melyeken az emberi művelődés első stádiumai fejtettek ki: akkor még tovább is kellene visszamennünk s így utóbb a sanscrit-hoz, vagy éppen az ázsiai és ind nyelvekhez juthatnánk. Ez szükséges a nyelvtudósnak, de nem az általános műveltséghez. Én azt hiszem, hogy éppen a görögnyelv érdekében cselekszünk, ha úgy intézkedünk, hogy a lyceumban három év alatt valódi szaktanároktól tanulhassák azt meg, kiknek arra hivatásuknál fogva szükségük van.

E tárgyhoz még Juhász Norbert és dr. Lutter főigazgatók szóltak.

Ha lehetséges volna — ugymond az előbbi — a görög nyelv tanításával a 6 osztályu tanfolyamban azon célt elérni, melyet ohajtunk: úgy én volnék az első, ki azt pártolnám. De a tapasztalás is meggyőzött felőle, hogy legfőlebb csak egy classikus nyelvet taníthatunk sikerrel s hogy ez a latin legyen, azt hazai viszonyaink, vallásunk és a szokás igénylik. De legyen szabad még egy eszmét megpendíteni. Kössük össze a classikus irányt a vallással. Semmi kifogásom sincs ellene, hogy a pogány classikusok használtassanak. De vannak nekünk más latin

classikusaink is, tudniillik az egyházi szent atyák. Én ezek mellet emelek szót, hogy tudniillik a pogány classicusok mellett ezekből is szemeltesenek ki s vétessenek föl olvasmányok.

Ez indítvánvra dr. Lutter megjegyzi, hogy ő tökéletesen osztozik előtte szólónak a szent atyák iránti kegyeletéhez, de nem szeretné azoknak magyarázatát a classikus tanár kezébe adni, mint aki nem mindig theologus is egyszermint. A szent atyák értelmezése és fordítása legfőlebb a vallás-tanárra bizható. (Ez észrevétel helyesléssel fogadtatott s ftő Juhász ur is visszavonta indítványát.)

Ezután elnöklő minister által föltett kérdésre a görög nyelvnek a középtanodai tantárgyak közül való kihagyását nagytöbbséggel elfogadták.

Egy páran aggodalommal szóltak a minister ur azon nézete ellen, hogy a két felsőbb osztályban, habár egy studium is, latin nyelven tanitassék; mire a minister ur megjegyezte, hogy ő ezt csupán mint a nyelvben való gyakorlást javasolja. A latin nyelv tanítása — ugymond — szükséges 1-ör, hogy általa a növendéknek grammatikai képzettséget nyujtsunk, 2-or, hogy e nyelvet, mint a műveltség egyik nélkülözhetetlen közegét értse és birja. Ez utóbbi czélból csak oly jól el kell azt sajátitania, mint bármely élő nyelvet, melynek megtanulására ráadja magát. Az pedig a nyelvben való élő gyakorlás nélkül nem megy. Ugyan mit szólna bármely szülő annak a francia nyelvemesternek, aki miután négy évig tanította gyermekét francziául, még az ötödik évben sem tudna, vagy nem akarna vele azon nyelven beszélni, avagy legalább hozzá kérdéseket intézni és tőle feleletet nyerni? ilyen tanító keze alól bizonyosan sietnének a szülők gyermeküket elvenni, azon pedig meg-

ütköznenek, ha a latin nyelv tainsátánál ugyanezt kívánjuk. Ezt valóban nehezebb érteni.

Az értekezlet nagy többsége szintén jónak látta, hogy az 1868. tanévben kísértessék meg az V. és VI. osztályokban a mythológiának és római régiségeknek latin nyelven tanítása.

Szóba hozatott, hogy miután a gymnasium első osztályát reálgymnasiumul rendezik be, hozassék be a reáliskola első osztályába is a latin nyelv, hogy azokból szintén átjöhessenek a tanulók a gymnasiumba. Ennek rögtöni eszközlése ellen azonban különösen Farkas, pozsonyi tanár a helybeli viszonyokból folyó több nehézségeket hozott föl — csupa féltékenységből — minek következtében az értekezlet csak a jövő évre javasolja a reáliskolák átalakítását.

Az elnöklő minister az egybegyült igazgatók s ezek közreműködése alapján a tanárok figyelmébe ajánlá a tankönyvekre nézve a behozandó reformok szükségét. Ő nem csak abban látja a bajt, hogy sok rossz kézi könyv használtatik néhol az iskolában, és hogy a tankönyvek általában drágák, hanem főleg abban, hogy nagyon szerte ágazó irányban vannak irva. Ha egységes tanrendszert hozunk be minden középtanodába, akkor gondoskodnunk kell, hogy e tanrendszernek megfelelő kézi könyvek adassanak a gyermekek kezébe, (bár ugy volna manap is, de hát a szabadon mozgó liga világ, fájdalom kiáltásai nem ráznák-e meg az eget és földet!)

Bizony pedig nagy akadály az a növendék haladásának, hogy midőn az egyik iskolából a másikba átmenni kénytelenítettik: ugyanazon tantárgy tanulását sokszor, egészen ellenkező szerkezetű könyvből kénytelen folytatni, vagy az

ott divó tankönyvek beszerzését a már jelentékeny adóval terhelt szülők zsebmetszésére bizni!! Hát még ha arra tekintünk, hogy egy azon iskola egy azon osztályban sokszor az ellenkezésig eltérő tanrendszerben írott könyvekből kénytelen a még csak gymnasiumi növendék tanulni, — Az évre egyenlő tankönyvek behozatalánál valami módon gondoskodni kell. Ez legczélszerűbb volna időről-időre megújítandó és kellőleg jutalmazandó pályázatok által és a beérkezendő művek fölött szakértőkből álló bizottság által határoztatni, s az engedélyezettnek egypár évtizedig használtatniuk. Mennyi mellékes adóval könnyítenék meg a közönség!! Azonban elvből kívánja az elnöklő minster ur kijelenteni, miként a tankönyveknek nem szabad olyanoknak lenniök, melyek a tanárt fölöslegessé tegyék, tehát amelyek épp ezáltal a tanárt szabad elmélkedésében megkötnék. A kézi könyvekben csupán positiv ismereteknek a tanrendszerhez alkalmazottan kell összeállítatniok, melyeket aztán a tanár szabadon magyarázhat, úgy, hogy a tankönyv voltaképen csak emlékeztető és vezérfonál a tanár magyarázatához. Végül fölkéré a minster a jelenlevőket, hogy a következő nap reggelig gondolkodjanak mit lehetne a tankönyvek egyezésére azonnal tenni.?

A következő nap reggelén való előleges értekezés után abban állapodtak meg, hogy Szvorényi magyar nyelvtana vétessék föl azonnal minden gymnasiumban. — Egyéb kézi könyvek reformjáról a jövő tanévre lehet határozni. Végül szünidőkre nézve abban történt megállapodás, hogy hetenkint öt nap forditassék a tanításra, két nap pedig, u. m. csütörtök és vasárnap a pihenésre. Elnöklő minster ur óhajtotta volna a zsidók iránti tekintetből, hogy egymás után lenne a két pihenő nap, azt mind a tanárok, mind

a tanulók jobban felhasználhatnák: Azonban helyi viszonyokból több nehézséget támasztottak ellene, s különösen felhozták, hogy didaktikai szempontból jobb, ha minden negyedik nap szűnnap, mintha öt nap szünet nélkül kell a növendéknek tanulni. Ezért kimondatott, hogy ahol lehet, a szombat és vasárnap, ahol pedig ez kellemetlenséggel járna, az eddigi módon a fennebb jelzett napokon legyen szünet.

A karácsonyi, husvétii és pünkösdi nagy ünnepeken a szünidő az ünnepek előtt egy nappal kezdődik, utánna egy nappal végződik. A gyermekek csak husvétkor bocsátatnak haza, amikor a tanulási idő mindig ünnep utáni csütörtökön kezdődik. A nyári nagy szünidő egyelőre az eddigi módon marad, aug. szept. hónap.

A tanterv az 1867-68-diki tanévre következőleg állapítottatott meg:

Első osztály.

Vallás. 2. óra hetenkint.

Magyar nyelv. 3 óra. A nyelvmondattani alapra fektetett alaktan. Szóképzés, helyesírás, mondatok készítése, értelmes olvasás. Az előadás gyakorlására: kisebb történetek elbeszélése, versek szavaltatása.

Latin nyelv. Heti 6 óra. Egyszerű és bővített egyenes mondatokra fektetett alaktan, a szükségesebb mondattani szabályok gyakorlati alkalmazása. Gyakorlatok írásbeli dolgozata.

Földrajz. Heti 2 óra. A természeti és matematikai földrajz, kis gyermekek felfogásához mért általános főbb vonásokban. Magyarország és az ausztriai birodalom általános áttekintése.

Mennyiségtan. Heti 5 óra. Az egész számok, tizedes és közönséges törtek négy alaplámpélete. A mértani alaktanból az egyenes vonalak, a három és sokszögek.

Rajz. Heti 4 óra. Szabadkézi, mértani rajz, sodrony és faminták után.

Testgyakorlás. Heti 2 óra.

Szépírás. Heti 1 óra.

Az V-ik osztályban.

Vallás. Heti 2 óra.

Magyar nyelv. Heti 3 óra. Költészettan elméletileg és gyakorlatilag. Költői dolgozatok olvastatása és fejtegetése. Szavalás, költői dolgozatok készítése.

Latin nyelv. Heti 9 óra. Latin költészettan, elméletileg és gyakorlatilag. Caesar de bello gallico. Ovid metamorphosisa, Virgil Aeneise, fordítva s részben könyv nélkül. Mythologia latin nyelven és könyv nélkül.

Német nyelv. Heti 3 óra. Egyszerű és bővített összetett mondatok, az ezekhez szükséges alaktannal és szabályokkal. Az egész alaktan rendszeresen bevégezendő. Fordítások magyarból németre s megfordítva.

Történelem. Heti 3 óra. Az ó- és középkor történelmének rövid vázlatja a hozzá tartozó földrajzzal.

Mennyiségtan. Heti 3 óra. Az algebrai mennyiségek négy alaplámpéletei, egész és közönséges törtekkel. A mértanból: Siktan rövid vázlatban.

Természettan. Heti 2 óra. A kísérleti természettanból az egyensúly és mozgás általános fogalmának magyarázata után a hang-, hő-, fény-, delezesség-, villanyosság- és légtüneménytan, kísérletekből hozván le a természet főbb törvényeit.

Rajz. Ünnepnapokon folytathatók az emberi alakok és ékítmények, mint szabad tantárgy.

Testgyakorlás. Heti 2 óra.

Az eddigi rendszer szerint a gymnasium 4 első osztályában az egész természetrajz s a magyar történet az ausztriai házból származott királyok alatti korszakot illetőleg nem fejeztetvén be, az V. osztályban csupán csak az átmenet idején téli hónapokban tartandó az ásványtan heti 2 órában, s a tanév elején a magyar történet heti 3 órában, csak ennek befejezése után fogván a tanterv szerint az ó- és középkor történelme rövid vázlatban előadatni. A természetrajzi előadásokra a testgyakorlási időt lehet fordítani s az ebbeli mulasztást nyáron utánpótolni; jövőre nézve figyelem fordítandó arra, hogy a természetrajz és a történelem a gymnasium négy alsó osztályában befejeztessék.

A többi osztályokban a jelenlegi tanévben az eddigi tanterv marad.

Ami az V-ik osztályban a mythológiának latin nyelven való előadását illeti, ezt most a kezdet viszonyaihoz kell alkalmazni. Minthogy pedig akkor még kézi könyv nem volt, hiányának pótlása a tanárok szorgalmára bízatik, és csak az kívántatik, hogy valamint magát a tantárgyat csak egyszerűen és röviden kell előadni, úgy a latin előadás is a lehető legegyszerűbb, a tanulók ebbeli előmeneteli fokához mért legyen.

A félévi vizsgálatok, melyek a tanításra csak zavarólag hatnak, megszüntetnek, hanem csak évi vizsgálatok tartatnak az év végén. Ez azonban kívánatosá teszi, hogy időközben az illető tanár által általános ismétlések tartassanak az addig tanultakból, mert hathatósan elősegítik a tanulmányok tiszta átértését és maradandóbb elsajátítását.

Elismerő méltánylással vétetett ugyan a nmélt. minis-
ter urnak ezen tantervezet ajánlására közrebocsájtott ama
nyilatkozata, mely szerint ő nagyméltósága tapasztalásból
azon sajnós meggyőződést merítvén, hogy az eddigi gymna-
siális oktatás- és nevelésnek oly hiányai voltak, melyek
következtében az egyetemre és polytechnikumra lépő
gymnasiumi tanítványok nem ütik meg a neveltetés és
tudományos készültség oly mértékét, mely kívánatos és
szükséges az egyetemi és más főtanodai szaktanulmányok
sikeres folytatására és elsajátítására; azért indítva érezte
magát a mai kor igényeit és hazánk sajátlagos viszonyait
tekintetbe véve oly tantervet készíteni, mely a tudományos
készülésben mutatkozott bajokat képes volna gyökeresen
orvosolni és a közoktatásnak és nevelésnek új és örvende-
tes lendületet és előhaladást biztosítani. Ámde ezen bölc-
sgondolkodásától indítatva a közokt. minister ur nem szán-
dékozáván más előhaladottabb műveltségű népek intézmé-
nyeit hazánkba átültetni, hanem azoktól egészen eltérő
uton remélvén az előtte lebegő magasztos czélt elérhetni,
a gymnasium és reáliskola különleges feladatát egy általa
tervezett egységes középiskola alkotása által szándékozik
elérni, mely a tanítványoknak egyszersmind az egyik irány-
ból a másikba való átlépését megkönnyebbitené anélkül,
hogy az egyik vagy másik feladata sikeres teljesítésében
hátramaradást szenvednének.

Oly reálgymnasium azonban, mely a kétféle intézetet
egyesitené, minthogy mindegyiknek a másiktól egészen el-
térő célja, taneszköze és módszere van, egyik iránynak
sem felelne meg tökéletesen, sőt inkább arra vezetne, hogy
az egyik a másiknak hátrányára szolgálna és célját mind
a kettő eltévesztené.

A gymnasium sajátos föladata azon tervezett egységes iskolában a reáliskolának egészen alárendeltetik, amennyiben az ó-classikai tanulmányok a felette nagy terjedelemben fölveendő reáltanulmányok által sokkal szűkebb körre szorítottatnak; a gymnasiumot jellemző irány helyébe a hasznosság szempontja tűzetik ki; a szorosabb gymnasiumi tanfolyam két évvel megrövidítettetik és mindezeknél fogva a gymnasium az ő alapjából teljesen kiforgattatik. De a ministeri tanterv oly indulással, mely szerint a gymnasium kettős föladatánál fogva, hogy tudniilik általános műveltséget és az egyetemi és műegyetemi szaktanulmányokra előkészítő intézetül szolgáljon, ama hatosztályu gymnasio-reális folyamhoz még azonfelül az ugynevezett lycealis három évi tanfolyamot csatolja, melyben hármas irányban, még pedig egyikben a tanárok, másokban a jogászok, harmadikban az orvosnöv ndékek és azok, kik műegyetemre készülnek különleges szakismeretet nyerhetnék el.

A nélkül tehát, hogy a hat osztályu gymnasiumban a tanítványok a tudományok tágas mezején kellő tájékozottságot és a felsőbb tanfolyamokra szükséges általános műveltséget maguknak elsajátíthatuák, kénytelenek lennének már a VI. osztály elvégezte után határozottan valamely szakpályát választani, és erre a lyceális tanfolyam egyik vagy másik ágában kizárólagosan és egyoldalulag készülni. Minthogy továbbá a szaktanulmányok tanítása a gymnasium tulajdonképeni föladatán kívül esik és azonfelül a tervezett kilencz osztályra kiterjedő gymnasio-liceális tanintézet oly sok erőt és pénzsükségletet venne igénybe mely az elérendő kétséges sikerrel összehasonlítva, valóságos idő és erőpazarlásnak bizonyodnék, mindezen okoknál fogva a ministeri tantervezet a tudomány és nevelés eszmé-

nyének sem szellemi sem anyagi tekintetből meg nem felelőnek találtatván, annak életbeléptetése nem javasoltatott az országos középtanodai tanár-egyesület közrebocsátott emlékiratában.

Ellenben javasoltatott, hogy a gymnasium saját önálló alapján továbbra is maradván, a régi classicismus, valamint az ezzel szerves összefüggésben álló vallás és bölesészet, élő kulturnyelvek, újabbkori történelem és egyéb reál-tanulmányokból merített eszmék felhasználása mellett a tanulók minden oldalu öszhangzatos kiképzését s oly általános műveltségüket közvetítse, mely magában véve is a tudományos nevelés eszményi irányának megfelelő és a készség oly fokára jutassa, mely valamennyi egyetemi szaktudomány sikeres művelésére egyaránt szükségeltetik. A reáliskolák pedig a gymnasiumtól elkülönítve, más alapra fektetve rendeztessenek be úgy, hogy sajátos céljaiknak megfelelően főkép a hasznossági szempontból a fősulyt a reáltanulmányokra fektessék s a mellett az általános műveltséget az élő nyelvek és irodalmak, valamint az újabbkori történelem tanulmányozása által közvetítsék, és így a műegyetemre szolgáljanak előkészítő intézetekül. Mind a két középtanoda sikeres működése értelmében pedig szükségesnek tartozik, hogy mindegyiknek folyama nyolcz külön osztály és ugyanannyi évre terjesztessék ki. Fő-kelléknek tartatik végre, hogy mint a népnevelés, úgy a gymnasium és reáliskola oly nagy fontosságu feladatainak teljesítésére az ezen intézeteknél alkalmazandó tanítók, illetőleg tanárok kiképzetése céljából, tanító gymnasiumi és reáliskolai képezdek országos költségen állitassanak fel.

A tanszervezetnek második tárgya, melybe rendkívüli módon bekapaszkodnak azok, kik Berlin, vagy Lipséből

zsákszámra hozatott tankönyvek magyar nyelvre átfordított műveikkel a külömben is nagy adóval terhelt szülők zsebeire lelkiismeretlen könnyelműséggel és minden hazafui szeretet nélkül számítanak, a nmélt. minister urnak azon határozottan kimondott nyilatkozata : hogy a benyujtott tankönyvekből egyelőre a legjobb és hazai viszonyainknak leginkább megfelelő tankönyv fogadtatván el, ez legalább egy évtizedig az összes gymnasiumoknál állandóan használtassék.

Már pedig a ministeri nyilatkozatban kifejezett egyöntetű tankönyvi elv a tudományos előhaladás tekintetében oly sok fénydallal bir, hogy azokat a tanszabadság eszméje fölött elmondott phrázisokkal elhomályosítani egyáltalán nem tehet. Nem állhat meg ugyanis azon ellenvetés, mintha ezen elv a tanszabadságnak halálos ellensége lenne, mint a tankönyvirásra hajlandók akkor hangsúlyozták, sőt ellenkezőleg, minthogy a tankönyvek azonítása a közep-tanodák egyöntetűségét szükséges következményként vonja maga után, igon természetes, hogy a tanulónak — legyenek azok bármely felekezet vagy vallás követői — egyik tanodából a másikba való átlépést lehetőleg megkönnyíti s ez által a tanulás szabadságát előmozditja ; de a tanítási jogot, mint a tanszabadság másik lényegét sem kormányozza, csupán annak eshető visszaéléseit akadályoztatja meg, mi a józan tanszabadság érdekében ismét csak kívánatos lehet.

Az sem állhat, hogy a tankönyvek egyöntetűsége a tanárok buvárkodási ösztönét lankasztja s az által a tankönyv-irodalmat már csirájában öli el, mert négy, öt vagy nyolcz éven keresztül mindig megujtandó pályázat és kitűzendő jutalom nem ösztönzendő-e a szakembereket a

a buvárkodásra s ez által nem emelkedik-e a tankönyv-irodalom? Igenis emelkedni fog, csakhogy megtisztult irányban, mert igaz ugyan, hogy egy középszerű mű kiadóra sem találand s így igen sok tanárnak le kell mondania azon jelenlegi hizelgő helyzete kellemességéről, hogy munkáját nyomtatásban is olvashassa, sőt a szülők drága pénzéért az ifju nemzedékre is reá róhassa, de ezen körülmény sem a tudomány fejlődését, sem a tankönyv-irodalmat végveszélylyel nem fenyegetendi. ellenkezőleg azt fogja eszközölni, hogy csak jó és gyakorlatilag használható tankönyv látand napvilágot, a helytelen és rosz pedig nem az ifjak fejébe, hanem annak eredeti rendeltetési helyére: a papirkosárba vándorol.

S mit mondjak azon nem kevésbé téves ellenvetésre, hogy a minister ur megtámadott intézkedése a szellemet korlátozza, a tanárok szabad mozgását gátolja s azokat beszélő gépekké fajítja? Ezen ellenvetés — látszatra is — pusztá tanári szempontból indul ki a nélkül, hogy a tanulók érdekeit figyelembe venné, s már azért is téves, mert az elfogadandó tankönyv nem a tanárok, hanem a tanítványok számára leendő előírva s így korántsem zárja ki azon lehetőséget, hogy a tanár az azokban kifejtett elveket saját tapasztalataival bővítve adja elő, vagy azt a tudomány újabb vívmányai szezint felvilágosítsa. Amidőn tehát ezen elv keresztülvitele a tanárt saját eszméinek s nézeteinek előadhatásában meg nem gátolja, egyszersmint még azon nem csekély előnyt is nyújtja, hogy az előirt tankönyv szűkebb körén felül emelkedni nem biró tanár fél-szeg nézeteivel a tanulót félre nem vezetheti, mint ez akkor, ha a tankönyvek a tanárok által szabadon választathatnának, megtörténik.

Nincs tehát a tankönyv egyöntetősége által a tanár szellemén erőszak téve s ugyanaz előadásában szabadon mozoghat és igenis eleje vétetik a tankönyv egyöntetősége által azon eddig tapasztalt visszaéléseknek, melyeknél fogva azok 10—15 évi folytonos buvárkodásaik eredményét valószínű commentár alakjában összeállítva adták elő s azt követelték a tanítványtól, hogy azt 10 hó alatt betanulja, mire magának a tanárnak 10—15 évi tanulás volt szükséges. Nem akarom ezen visszaélés ellen felhozni azon anyagi károkat, melyek az ily drága commentárok megszerzése által a szülőknek tétettek, habár tény az, hogy sok szülő nem bírván a tankönyvekre fordítandó roppant kiadásokat fedezni, kénytelen volt gyermekét a tudományos pályától elvonni, csak azt emlitem meg, hogy ezen commentárok — tekintettel nem éppen világhírű tanáraink szakismereteire — nem ritkán, sőt legtöbbször olyanok voltak és lehetnek, melyek korántsem állanak a tudományosság színvonalán, vagy ha ott állanak is, tankönyvekül terjedelmességöknél fogva nem használhatók, minek aztán sajnos következménye az, hogy a tanulók vagy rossz előismereteket nyernek, vagy nem bírják felfogni és megtanulni az illető commentárt s így a középtanodából ritkán visznek magukkal az életbe, vagy a felsőbb iskolákba mást, mint egy értelemnélküli eszmezavart, a szükséges és helyes előismereteket pedig — és különösen a gyengébbek — éppen soha.

A miniszternek tehát arra kellett törekednie, hogy a középtanodákban egyöntetű, egyszerű, rövid és könnyen felfogható tankönyvek használtassanak, mely czélt biztosan csakis a tankönyveknek a fennebb érintett módzatok közötti azonosításával érhetik el, mert csupán ez nyújthat

a. tanárok visszaélései ellen, kik saját anyagi előnyeikre munkáikat különben mindig az ifjuságra tolhatnák, kellő garanciát.

Azon ellenvetés hozatott még fel akkor a tankönyv-egyhöntetűség ellen, hogy a kormány bokros teendői között megfeledekzik a célbavett három, négy, vagy kilencz évi időközben az elfogadott tankönyveknek új pályázat utjání javításáról, ezek az előrehaladó tudomány színvonalától az azokból tanulni kötelezett ifjúsággal egyetemben elmaradnának. E részben azonban teljesen nyugodtan lehetünk, mert mindaddig, míg munkaképes és szorgalmas szakférfiaink lesznek s míg a jutalom reménye és a dicsvágy az emberi szívet és elmét munkásságra ösztönzendí, addig mindig fog akadni egyén, ki a kormányt a pályázat szükségire figyelmeztetni s ösztönözni fogja.

De még azt sem lehet állítani, hogy a szabad verseny a roszzabb könyveket önkényt elnyomná, mert ugyanazon középtanoda tanárai már csak egymás iránti tekintetekből sem fognák saját szűlötteiket, melyek nekik anyagilag is jövedelmet hoznak, idegen — habár jobb, de másnak jövedelmező — művekkel kicscérélni. S ha ezen cserét elvégre s az előrehaladott kor követelményének nyomása alatt meg is tennék: nem többet ártanának-e a vájudás ideje alatt a közoktatás ügyének, mint amennyi hasznót hajtának ugyanezen csere által? Bizonyára többet s ha áll némelyeknek azon állítása, hogy az idegen tankönyv a tanár kedvét s szabad mozgási terét elveszi, úgy ezen esetben szintén bele esnék azon gépies helyzetbe, hogy más munkáját lenne kénytelen előadni.

Egyébiránt akkor, amidőn organisatióról van szó, csakis maradandó állapotok vehetők figyelembe, de nem

rendkívüli kivételek, melyektől hazánkat az Ég óvja meg. Én a nmélt. minister ur intézkedését társadalmi szempontból helyeslem, sőt azt óhajtom, vajha a tankönyvek egyöntetősége, azonosítása maga után vonná a tanodai összhangzást is!

Azon méltán megörvendezettő határozatot, melyet nemes városunk nagyérdemű képviselőtestülete 1868-ik évi augusztus hó elején a tantervezet szellemében egyenlő hazafiui érülettel, buzgósággal, közlekedéssel és áldozatkészséggel a helybeli gymnasium jövőjének, különösen a VI-ik osztály megnyithatásának érdekében hozott, az akkori gymnasiumi igazgató: Pap Melkizedek sz. Fer.-r. áldozár, egyéb hivatalos jelentéseivel együtt ugyanazon hó 10-én 200. sz. alatt a nmélt. vallás- és közokt. m. kir. Ministeriumhoz fölterjesztvén, a kassai kerületi főigazgató ugyanazon évi szeptember 9-én kelt 1289. számú következő átiratot intézte a városi hatósághoz:

Tekintetes városi közönség!

A nmélt. vallás- és közokt. m. kir. Minister ur ő excellenciája f. évi szeptember 4-én 13.434. sz. alatt kelt kegyes intézvényc által alulirottat annak tudtadásával méltóztatott megbizni, miszerint a tek. városi közönségnek a gymnasiumi igazgatóság augusztus hó 10-én 200. sz. alatt kelt jelentésével hozzá beküldött nyilatkozatában kifejezett abbeli határozatát, hogy a pártfogása alá tartozó ottani gymnasiumnál a jövő tanévben a VI-ik osztályt is életbe léptetni szándékozik, mint a tanügy iránti élénk érdekeltisége biztosítékát örömmel vette tudomásul annál is inkább, mert a középtanodai új szervezet értelmében úgy is csak vagy négy osztályu kisgymnasiumok, vagy hat

osztályu nagygymnasiumok, vagy végre teljes lyceumok állhatnak fenn a jövőben.

Azonban mielőtt részéről a gyöngyösi hat osztályu nagygymnasium ügyében végleges intézkedés történhetnék, mulhatlanul szükséges, hogy a tek. városi közönség határozott biztosítást nyujtsen aziránt, miszerint nagygymnasiumát a kor műveltségi és oktatatási kívánalmaihoz alkalmazott uj tanrendszer igényei szerint kellő szamu és tanképesített tanárok javadalmazásairól, a szükséges tanhelyiségekről s a tanintézetnek a kellő taneszközökkel leendő fölszereléséről gondoskodni fog.

Ugyanazért ő Nagyméltósága kegyes meghagyása folytán ezennel felhivom a tek. városi közönséget, hogy ezen biztosítást magában foglaló érvényes nyilatkozatát a költségfedezés alapjának kijelölésével a tankerületi kir. főigazgatóság útján hozzám fölterjeszteni, egyuttal pedig mindazon készületeket is idejekorán megtenni sziveskedjék, melyek a VI. osztálynak már a legközelebbi évben leendő megnyitásakor (1868-9.) megkivántatnak.

(Aláírás.)

Gyöngyös város nemes közönsége s főleg annak élére állított nagyérdemű hatósága, mely közönségével együtt mindenkor a legbelsőbb odaadással viselkedett és manap is kimagasló érdeklődéssel forgolódik szeretett gyermekei vallásoktatási nevelése s tannlmányi előmenetele iránt, örömmel fogadva a magas ministeriumi leiratot, határozottan kinyilatkoztatta, hogy a ministeri leiratban foglalt föltételek teljesítését magára vállalja a nélkül, hogy e súlyos teher megkönnyebbitése végett az országos alapitvány vagy a kormány segélyét igénybe kívánná venni. Ha a Bach- vagy Thun-féle korszakban lehettek minden alapnélküli és a kor-

mány segélyére nem szoruló tanintézetek VI. VII. osztálylyal, miért lenne meg nem engedhető saját államférfiaink befolyása és kormányzása alatt, kik országos és társadalmi viszonyainknak teljes ismeretével bírnak? Azért a város hatósága nemcsak a ministeri leiratban foglalt föltételek teljesítésére hódolatkészségesen felelt, hanem a felirathoz még a városi képviselőtestület és a szerzet főnöke között kötött újabb szerződést is csatolta :

Alulírottak egyrészeről Gyöngyös város képviselőtestülete, másrészeről nagyjesei Jeszenszky Sándor, ugymint az Üdvözítőről nevezett sz. Ferencz-rend gyöngyösi kolostorának apostoli syndikusa és különösen ezen szerződési tényre rendfőnöki megbízott között az említett városban létező gymnasium tanárai, ezek díjazása s egyéb iskolai szükségletek fedezése iránt ily kölcsönös egyezkedés köttetett :

1. A város pénztára a helybeli kolostornak minden egyes, a gymnasiumhoz alkalmazott fer.-rendi tanárért 230, szóval kétszázharmincz o. é. frtot fizet évenkint.

2. Minden egyes szerzetes tanárra piaczi és szállítási árfolyam szerint négy erdei öl tüzelő fának árát fizeti, szabadságában lévén azt udvarára szállítottan természetben is megadhatni.

3. A szerzetes tanárokat személyenkint megajánlott 120 o. é. forinttal jutalmazza és külön az igazgatói hivaltalt 60 o. é. frttal díjazza.

4. A gymnasiumot a tanulmányok sikeres előadására megkivántató taneszközökkel és a tanárokat a szükséges iskolai könyvekkel ellátja.

5. A gymnasiumhoz szükséges fűtő fáról, seprő, tisztogatási és fűtői szolgálatok teljesítéséről gondoskodik.

6. Szintén és természetesen gondoskodik a gymnasiumi épület fentartásáról és gondviseléséről.

7. A város a tanári fizetések fedezésére a javadalmihoz tartozó posta és vele járó szántóföld bérleti jövedelmét első rendben köti le; úgy, hogy ezen jövedelmet a kolostor a tanári fizetések évi összegéig közvetlen évnegyedenkint szedheti s ezen jövedelem-szedési jog a kolostornak nagyobb biztosítására neki kizárólag is általadatni fog. — Egyébiránt, ha ezen jövedelemből az évi fizetések ki nem telnének, vagy a fölvételben bármi akadály merülne föl, a hiányt a házi pénztár köteles lesz azonnal kiegészíteni a szerint, miként hogy nem a pósta, hanem a város minden időben és esetben a kolostornak egyedül felelős a tanári fizetések teljes kielégítéseit, valamint a folyó iskolai év végeig fenmaradott tanári fizetések 1688 o. é. frtból álló hátrálékát is folyó 1868. évi december 31-ig lefizetni tartozik.

8. Az Üdvöztőről nevezett sz. Ferencz-rend szerzetes tartomány a közjónak bármi uton szolgálni mindenkor kész lévén, a tan- és nevelésügyet — mint Gyöngyös város elsőrendű közös javát — előmozdítandó, valamint tehetségétől, vagyis egyénei kellő számától telik, örömet a gymnasiumhoz a tanrendszer követelte számmal kellő képzettségű tanárokat (kivéven a rajzit és testgyakorlatit) alkalmazand és a tanítást a felsőbbségileg kijelölt tanrendszer nyomán lelkiismeretesen teljesítendi, az igazgató pedig a tanulóifjuságtól beszédendő tanpénzt félvényenkint a város elüljáróságának kézbesítendi.

9. Jelen kölcsönös szerződés a szerződő felek bármelyike által felbontható azon kötelezéssel, hogy az egyik fél a másikat róla legalább egy évvel hivatalosan tudósítani tartozzék.

Mely kölcsönös szerződés egymás biztosításául két egyenlő példányban lőn általunk kiadva. — Kelt Gyöngyösön, 1868. szeptember 18-én — Főkövy Antal m. k., a képviseleti gyűlés elnöke és Gyöngyös város polgármestere. Jeszenszky Sándor m. k., az Üdvöztőről nevezett sz. Ferencz-rend gyöngyösi kolostorának apostoli syndikusa. Szentesy Gergely az Üdvöztőről nevezett sz. Ferencz-rend tartományi főnöke.

A nmélt. vallás- és közokt. minister: báró Eötvös József ur, ki akkor még a haza anyagi és szellemi jólétére czélzó törekvéseiben bámulatos munkásságot fejtett ki, a város hódolatteljes feliratát méltányolva, 1868-ik év szept. 17-én 36.452. számú magas rendelete folytán a VI-ik osztály megnyitását véglegesen megengedte.

A tantervre visszatérőleg mély féjdalomérülettel jegyzem meg, hogy mielőtt a fenkölt gondolkozásu s erős akaratu miniszter ur fennebb közlött tanszervezetét az ellene több oldalról felhozott észrevételek tekintetbevétele mellett netán módosithatta, és azt, valamint egyéb közoktatásügyi reformterveit megvalósithatta volna, hazánk közműveltségének emelésére irányzott ezen buzgó törekvése és fáradhatlan tevékenységének közepette az 1870. évi február 2-án bekövetkezett sajnálatos halála által örökre meggátoltatván, hivatalbeli utódaira bizta befejezetlen terveinek korszerű kivitelét, mi pedig emlékéit és drága nevét a hazafi hálás érzelmével, szeretettel és áldással fogjuk mindenkoron említeni.

Közvetlen utóda a miniszteri széken dr. Pauler Tivadar 1871-ben szept. 18-án 20.855. sz. alatt kelt rendeletével a közoktatási ministerium közvetlen főhatósága alá tartozó állami és kir. katolikus gymnasiumokat egy általa módosított következő tantervvel rendezte be:

A négy alsó osztályban az új tantervet életbe léptethetik a nélkül, hogy az új átmenetre nézve különös intézkedés szüksége forogna fenn, de nem kívántatik további intézkedés a felsőbb osztályokban sem a magyar és német nyelvre, valamint a történet-, természetrajz-, vegytan- és bölcsészetre nézve, de a latin nyelv előadására elődje által kitűzött 9 óra helyett 6 óra fordítandó, valamint a vallástannak oktatására a felsőbb osztályokban heti 1 óra. A görög nyelv a jövő tanévben megkezdetik az V., VI. és VII. osztályban azon mód szerint, mint az új tantervben az V-ik osztályra nézve meg van állapítva és pedig az V. és VI. osztályban 5—5, a VII. osztályban pedig 4 óra lesz fordítandó. A VIII. osztályban folytatattatik az eddigi tanterv szerint az új tanterv óraszámával mellet.

Következőleg a tananyag ekkép osztatott be:

Vallás tan.

A négy alsó osztályban hetenkint 2 óra, az V. és VI. osztályban 1 óra.

Magyar nyelv.

I. osztály. Heti 3 óra. Tananyag: a nyelvnek mondatokra fektetett alaktan, még pedig az egyszerű, bővített összevont és összetett mondatokban, ezek lényegének s egymásközi különbségének megismertetésével. Értelmes olvasás, helyes írás, az olvasottak előadása és szavalása.

II. osztály. Heti 3 óra. A mondatban tüzetes tárgyalása, különösen a szókötés. Hetenkint egy isk. írásbeli föladvány.

III. osztály. Heti 3 óra. Szóképzés. Mondatkötés. Az irány főbb szabályainak ismertetése. A mindennapi életben előforduló legszükségesebb ügyiratok, egyszerű elbeszélések és leírások készítése. Értelmes olvasás, szavalás és helyesírás. Hetenkint egy iskolai írásbeli föladvány.

IV. osztály. Heti 3 óra. Irálytan és ügyiratok folytatása és kiegészítése. Szó- és versmértan, főtekintettel a megfelelő olvasmányok taglálására. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat.

V. osztály. Heti 3 óra. Az elbeszélő és leíró prózai és költői műfajok elméleti és gyakorlati ismertetése. Írásbeli dolgozat minden kéthétben egyszer.

VI. osztály. Heti 3 óra. A lantos- és tanköltészet műfajainak elméleti és gyakorlati ismerterése. Írásbeli gyakorlat, mint az V. osztályban.

Latin nyelv.

I. osztály. Heti 6 óra. Az alaktanból a nevek, igék, névmások szabályos alakjai, azok begyakorlása megfelelő példák alapján, sark- és sorszámok, előljárók, kötszók. A szükséges szavak emlézése.

II. osztály. Heti 6 óra. A szabályos alaktan ismétlése mellett az alaktanak teljes befejezése, megfelelő magyar és latin példák fordítása. A szükséges szók emlézése.

III. osztály. Heti 5 óra. Esettan, hozzáértve a megfelelő latin és magyar mondatok fordítását. Latin olvasásból prózai szemelvények főképen Cornelius Néposból. Továbbá a szükséges szók és nevezetesebb olvasmányi darabok emlézése.

IV. osztály. Heti 6 óra. Idő- és módtan. Olvasmányok: prosodia és metrika előrebocsátásával Caesar és költői szemelvények. Phaedrusból, Siebilis tirocinium poeticum mintájára.

V. osztály. Heti 6 óra. Nyelvtani ismétlések s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatnak: Ciceró-, Cátó- és Laelius- s Ovidiusból szemelvények.

VI. osztály. Heti 5 óra. Nyelvtani ismeretek s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatnak: Livius, Sallustius, Virgilius.

Német nyelv.

III. osztály. Heti 2 óra. Olvasás és írás, folytonos fordítgatás mondattani alapon; gyakorlati módszer szerint a fő-, mellék-, névmás- és számnév, gyenge hajlítású igék, végre némely legszükségesebb erős hajtogatású igék megismertetése. Szóemlézés.

IV. osztály. Heti 2 óra. A fordítás-gyakorlatok folytatása valamennyi beszédrész felkarolásával, ideértve a szóképzés, szóvonzat főszabályait s a helyesírási szabályokat. Szók és jelesebb mondatok emlézése.

V. osztály. Heti 2 óra. Magyar mondattani ismeretekre alapított mondatalkotás, nyelv- és mondattani elemzés, rövid, főleg prózai műdarabok betanulása és szavalása, egyszerű ügyiratok, levelek és elbeszélések fogalmazása. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat.

VI. osztály. Heti 2 óra. Az előbbieket folytatása, különösen a levelezés és ügyiratok fogalmazásának gyakorlása. Elbeszélő és leíró prózai és költői művek olvasása és fejtegetése.

Görög nyelv.

V. osztály. Heti 5 óra. Az alaktan a ui végzetű igékkel a rendhagyó igékig, alkalmas olvasókönyv használatával mellett.

VI. osztály. Heti 5 óra. Az alaktan teljes befejezése. A mondattan főbb pontjai, szemelvények olvasásával.

Földrajz.

I. osztály. Heti 2 óra. A mértani és természettani földrajzi fogalmak magyarázata. A tengereknek s az öt

földrésznek általános és összehasonlító leírása. Végre az általános népisme rövid és jellemző vonásokban. Mindez 4 hónap alatt. Ezután az évfolyam többi részében Magyarország földrajza.

II. osztály. Heti 2 óra. Ausztria bővebb leírása 3 hónap alatt. Ezután Európa egyéb földrajza.

III. osztály. Heti 2 óra. A többi 4 világrész.

Történet.

III. osztály. Heti 2 óra. A magyarokat megelőzőtt legfőbb események előadása után — ami legfőlebb az évfolyam első négy hónapját veheti igénybe — a magyarok története a vegyes házakból származott királyokig.

IV. osztály. Heti 2 óra. A vegyes házak és a Habsburgház. A világtörténetből minden magyar történeti korszak végén kiemeltetnek röviden a legnagyobb fontosságú események, jelesen: a nagyobb szerű változások, melyeken a földfelülete keresztül ment u. m, a történetben fontosabb szerepet játszott nemzetek, országok, néha kormányformának, sőt egyes nagyobb szerű dynasztiáknak is keletkezése vagy bukása, rövid, de élesen körülírt vázlatával azon viszonyoknak, melyek azt előidézték, továbbá nagyobb földrészek felfedezése s a legfontosabb találmányok keletkezési ideje és hazája és pedig mindezek különös tekintettel az évszámokra.

V. osztály. Heti 3 óra. Ó-kor.

VI. osztály. Heti 3 óra. Közép-kor.

Mennyiség tan.

I. osztály. Heti 4 óra.

Szám tan.

I. osztály. A tizes számrendszer. Az alsóbbfoku négy művelet nevezetlen és megnevezett egész számokkal,

különös tekintettel a nagyobb számokkal való műveletek begyakorlására. A közéletben leggyakrabban előforduló mértékek és pénznemek megismertetése és begyakorlása. A számok oszthatósága. A közönséges törtekkel való négy alsó művelet, kiváló tekintettel a fejszámolásra. A kettős tétel. Mértan. Pont, vonalak, szögek, egyenközü vonalak, a háromszögek és egyenközények szerkesztése és főbb tulajdonságaik megismertetése.

II. osztály. Heti 4 óra. A törtszámok tanának ismétlése. Tizedes törtek. Olasz gyakorlat. A rövidített szorzás és osztás. Arányok és aránylatok főbb tulajdonságai. Az egyszerű hármasszabály egész- és törtszámokra alkalmazva. Százalékszámítás. Mértan. Siktan. Négyzetek, egyenközények, három- és sokszögek területszámítása. Az idomok átalakításának egyszerűbb esetei. A háromszögek alakjának meghatározása. A körre vonatkozó szerkesztések. A körkerület- és terület számítása.

III. osztály. Heti 3 óra. Az összetett arányok és aránylatok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítás. Tár-saság szabály. Mértan. Az egyes vonalok és síklapok kölcsönös fekvése. A szögletek. A szögletes testek megismertetése, fölület- és térfogatszámítások.

IV. osztály. Heti 3 óra. A betűszám-tan elemei. Négy alsóbbfoku művelet egész számokkal. A számok oszthatóságának rövid elmélete. Négy alsóbbfoku művelet törtszámokkal. Elsőfoku egyenletek egy ismeretlennel. Az aránylatok tana s ennek kapcsán a hármasszabály, tarsaság- és láncszabály megápitása és ismételt begyakorlása. Mértan. A gömbölyű testek megismertetése fölület és térfogat számításuk.

V. osztály. Heti 4 óra. Algebra. Az előbbieik ismét-

lése után a hatványozási és gyökfejtési műveletek. Első fokú egyenletek több ismeretlennel. Mértan. Síkmértan. A szabályos sokszögek és a körkerület és terület számítása.

VI. osztály. Heti 4 óra. A másodfokú egyenletek egy ismeretlennel. Logarithmusok. Mértan. A síkmértan ismétlése, kiegészítése és befejezése. Síkháromszög, számos példával.

Természetráajz.

I. osztály. Heti 2 óra. Állattan.

II. osztály. Heti 2 óra. Az évfolyam téli szakában Ásványtan. A nyári szakban Növénytan.

V. osztály. Heti 3 óra. Ásvány- és Növénytan.

VI. osztály. Heti 2 óra. Állattan.

Természettan.

III. osztály. Heti 3 óra. A testek közösleges tulajdonságai, halmazállapot. A testek leglényesebb belkülömb-ségei, u. m. egyszerű testek, savak, aljak és sók fogalma, amennyiben arra a villamtannál szükség leend. Hőtan. Légköri csapadékok, Delejesség, Villamosság.

IV. osztály. Heti 4 óra. Csak az év első felében adatik elő, mely alatt befejeztetik, illetőleg tárgyalatnak: a testek egyensúly- és mozgástana, hang- és láttan.

Vegy tan.

IV. osztály. A tanév második felében adatik elő heti 4 órában. Nevezetesen: egyszerű és összetett testek. Vegytörvények. Vegyszámítan. A természet vagy a közéletben előforduló érdekesebb anyagoknak tüzetesebb tárgyalása, lehetőleg az egyfajú sorok alapján kísérletekkel felvilágosítva. — Havonkint egy vegyszámítani iskolai dolgozat.

VI. osztály. Heti 2 óra. A vegy-, parány- és tömecsuly, vegyértékesség, térfogati viszonyok és ezek törvényei kísérletekkel bebizonyítva. A különféle vegyképletek és az azokra vonatkozó nézetek. Az elemek és a nevezetesebb vegyek, tekintettel azok vegyhatására.

R a j z.

I. osztály. Heti 4 óra. Mértani rajz szabadkézzel körző és vonalzó nélkül. Az évfolyam első felében a tanulók a táblára rajzolt egyszerű idomokat után rajzolják; a második félévben sodrony- és faminták után rajzolnak (egyenes, egyenközű vonalokat, derékszögöt, körlap-, henger-, gula-, kup- és gömböt stb.)

II. osztály. Heti 4 óra. Mértani rajz, heti 2 óra. Szerkesztés körzővel és vonalzóval, párhuzamosan a síkmértan előadásával. Szabadkézi rajz, heti 2 óra. Körrajzok az emberi fej egyes részeitől kezdve.

III. osztály. Heti 4 óra. Mértani rajz, összhangzatban a mértani alaktan tanításával, heti 2 órában. Szabadkézi rajz, heti 2 óra. Az emberi fejrajzolásnak folytatása.

IV. osztály. Heti 4 óra. Nagyobb fejminták, egész egyszerű alakok, ékitmények.

T e s t g y a k o r l á s.

I.—IV. osztály. Heti 2—2 ó. Szabadgyakorlatok. Eszközökön való gyakorlatok. Ezek oly módon osztandók be hogy minden egyes órában a tanulók egész teste igénybe vétessék.

V.—VI. osztály. Heti 2—2 óra. A szabad, rend-, eszközökön és eszközökkel való folytatás, kiváló tekintettel a katonai gyakorlatokra. A rendgyakorlatok itt már magasabb mérvben veendőek, és pedig mind az egyes sorokkal, mind az ezekből képezett csapatokkal és testekkel.

Szépírás.

I. és II. osztályban, heti 1—1 órában.

Dr. Pauler Tivadar miniszter önméltósága, kinek tan-szervezete a későbbiekől kevés mértékben tér el, az igaz-ságügyi tárczát vévén át, utánna 1872-ik évben boldogult báró Eötvös József legbensőbb barátja és elvtársa: Trefort Ágoston ruháztatott fel a vallás- és közokt.-ügyi tárczával, kinek kezdeményezése folytán sok mélyreható és messzeter-jedő reform-kísérletek tétettek a közoktatás terén.

Ő ugyanis széleskörű ismereteivel és a hazai közok-tatás minden ágaira egyaránt irányzott és erélyes buzgó-sággal kifejtett gondozásával nemcsak a népiskolai törvény értelmében számos népiskolát léptetett életbe és a reál-iskolákat két osztálylyal bővítvén, valamint az azokba be-hozott érettségi vizsgálatok által a gymnasiumokkal egyen-ranguakká tette, sőt több városban a legmintaszerűbb módon rendezte be, hanem az összes magyarhoni ugy állami, mint hitfelekezeti gymnasiumokat egyaránt kötelező egyöntetű tervezet kidolgozásával is fáradozott.

De midőn erre nézve az 1873. évi országgyűlés elébe beterjesztette azon törvényjavaslatát, mely nemcsak a gym-nasiumi tantárgyak és tanórák bővítését és ezeknek mind az állami, mind szerzetesi és községi tanintézetekben eddig fenállott beosztását czélozta, sőt protestáns honfiaink auto-nomiájának hatáskörét szűkebb korlátok közé szorítani fe-nyegeté: a felekezeti, valamint nemzetiségi ellentétekből származó nehézségeknél fogva törvényjavaslatát — átdol-gozás végett — visszavette és tiz esztendőbe került, mig sok vájudás után, négyszer átdolgozva, végre törvényerejére emeltetett.

Időközben azonban a fennebbtől eltérő oly tantervezetet dolgoztatott ki, mely a képző-tanítást ohajtja; s mely azon ismeretkört akarja nyújtani, amelyet közönségesen az általános műveltség nevével szokás megjelölni.

De csakhamar fölemelkedett ellene a méltó panasz több oldalról 1-ör azért, hogy a már különben is tulterhelt ifjuságnak az újabb tárgyhalmazzal még inkább előletik a kedve, sőt egészsége is; 2-ör az újtervben az erkölcsi nevelés meg sem említettik.

Képző tanítás! Hiszen minden jó tanárról fel kell tételeznünk, hogy az oktatásban oly módot követ, amelyben benne van a képző hatás és föltételezzük, hogy minden gymnasiumi tanár tudja, hogy a gymnasium célja: a humanistikus nevelés, az értelmiség, nemes erkölcs és jellem képzés. Az erkölcsi nevelés — sajnos — csak kis részben a tantárgyakkal s a tanítás módjával kapcsolatban, legnagyobb részben a tanárok személyes befolyásától, példájuktól s általában a fegyelem kezelésétől függ.

Az új terv fénypontja azon magasztos czélnak öntudatos kitüzése, hogy nemzeti iránynak hódoljon a középoztatás anélkül, hogy a nemzetiséget sértené. A nemzeti életet tekinti központnak, mely körül csoportosulnak a nevelési eszközök. És ez elengedhetetlen, mert csak azt szerethetjük igazán, amit mint szeretet- és tiszteletre méltót kellőleg megismerünk.

Helyeselni kell azt is, hogy az új terv a tantárgyakból kiszedi a képző anyagot s ennek tanítását sürgeti, de a gyermek erőit s tehetségeit túl becsüli. Nincs tekintet a tanulóra, kin ezen tervet keresztül lehetne vinni. Jól van ugyan kigondolva de nem gyermeknek való. A tantárgyak beosztására nagy súlyt fektet, de megfelelkezik a

a tanítványokról. A sok nyelv elnyomorítja az ifjakat. Az ítélőtehetség megbénul a sok anyaghalmaz következtében. Az önmunkálkodás, öngondolkozás megszűnik az ilyen terv mellett.

Mivel az új terv minden osztályban (csaknem mint a mai rendszer) mindenből akar valamit — bárcsak töredéket is — adni, óriási tárgyhalmaz torlódik minden osztály fölibe. Ha a tanulókon e tantervet végre kívánjuk hajtani, estve (értve a lelkiismeretes munkásokat) a fejük szédül az anyagok zavarától. Mikor készülhetne el a jobb tanuló is, de kivált a gyöngébb?

A sok órát a gyermek el nem bírja. Elveszi a gyermeknek minden kedvét. Midőn a felnőtt hivatalnok sem köteles a kényelmes irodában, — hol kedve szerint jöhet-mehet — naponkint 6 óránál többet tölteni, a fejletlen testű gyermeket akarjuk zárt falak közé ily huzamos időig zárni a testi fejlődés rovására. Testileg talán jelen lesz a növendék, de szellemileg elrepül, sokszor lesz távol. A 30 heti óra felette sok. »Ez csak arra való — mondja egy tanférfit — hogy a gyermeket kitömjék mindenféle dolgok tarkaságával.« Ezen tömérdek óra az ifjút egészen lefoglalja, melléktanulmányra sőt a házi dolgozatra és készülésre sem marad idő. Mindent az iskolában megtanulni aynyi, mint a fiut pusztá szenvedőleges szerepre szorítani.

A tanórák szaporítása a tanárok szaporítását vonja maga után. Így jön ki a 16—17 tanár az állam vagy az oktatást igénybevevők költségének rovására, holott kevés jögyekezettel 266 óra helyett elég 206 és 16 tanár helyett 12.

Egészen szem elől téveszti az új terv, hogy a tanárok létszáma a tanítványok számától is függ; 20—30 növendékkel bíró osztály sem fegyelem s rendtartás, sem

munka-átnézés, kikérdezés, begyakorlás, vizsgatartás tekintetében nem kívánhat annyi tanerőt, mint 50—60 tanulóval biró, vagy éppen népesebb osztály. Sajnos divattá vált országszerte az óráknak megrövidítése. Ha az órákat pontosan kezdenék, tartanák, akkor a most szokásos 29—30 órát 24-re szállíthatnók. Hiszen megszivlelendő baj, hogy az ifjak, noha csak 24 óráig vannak foglalkoztatva, mégis 29—30 óráig vannak az iskola falai között, s a szűk, homályos, rossz levegőjű szobákban töltött huzamos időzés egészen elrontja az ifjuság szemét.

Ezen új terv elvben igenis elfogadható volt, amennyiben mindazok között, melyek eddig felsőbb helyről eredtek, alapeszméiben leginkább tekintetbe veszi a gymnasium lényegét és fogalmát, de részleteiben meg nem valósítható, mert felnőtt, művelt közönségnek felolvasásokat tartani élvezetes lenne. De a gymnasiumba tíz éves kis fiúk jönnek. Ezek csak lassankint fokozatosan fejlődnek, és éppen a gyenge kort nem méltányolták a tudós tervkészítők, úgy, hogy többet kívánnak, mint amennyiért a lelkiismeretes tanár a tanítványok jelessége mellett is jót állhatna.

Már a humanismus szempontjából sem fogadható el, hogy az országnak valamennyi középiskoláit gépiesen egyöntetűvé tegyük és egyenruhába bujtassuk. Engedjünk a részletekben versenyrészt a jogosult helyi érdekeknek, mert tény, hogy a német elemi iskolából népesülő szász gymnasiumnak tanulóival nem kényszeríthetjük a német nyelvben lépést tartani a jász-kun, tisztán magyar ajku első osztályu tanulót. — A protestantizmus történetét miért ne műveljék behatóbban Patakon, mint Egerben?

Birjanak tehát az iskolák egyedüli jelleggel, melyet egyedül az általános vezérelvek korlátoznak s tartanak összhangban.

Hogy ezen általános birálat méltatását a nagyérdemű közönség teljesen felfoghassa és saját gondolkozása folytán megítélhesse, ide iktatom az új törvényjavaslat értelmében megszületett gymnasiumi tantervet, mely az általános birálat anyagául szolgál, s mely tanterv a tananyag osztályonkinti felosztását a következő bevezetéssel kezdi meg: »A tananyag alatt nem érthetni csupán a tudományos rendszerbe foglalt anyagot, hanem ép azon részét az emberi ismeretek körének, melyet közönségesen az »általános műveltség« nevével jelölünk meg s melyek alapján a tudományos rendszer némi módon már a középtanodai oktatás folyamában felépülhessen.«

A tantárgy felosztása a következő:

I. M a g y a r n y e l v.

I. osztály. Heti 3 óra. Tantárgy: Epikus próza, hunmonda, epikus költészet. Fő- és mellékmondat szerkezete, szóképzés.

II. osztály. Heti 3 óra. Tantárgy: epikus próza. A vezérek kora, magyar monda-kör. Epikus költészet. Válogatott részek Buda halálából. Körmondat-szerkezet, a magyar vers-idom.

III. osztály. Heti 2 óra. Tananyag: Történeti próza-beszédek, retorikai elemek (sz. László életéből, Rogerius mester: a tatárjárásról). Költői olvasmány: Vörösmarty: Cserhalom, balladák, legendák. A prozodia.

IV. osztály. Heti 2 óra. Történeti próza (Nagy Lajos élete és ehhez hasonlók). Költészet: epikai szerkezet (Arany Toldija teljes szöveg). Stilistika elemei, a prózai és költői irány különbsége.

V. osztály. Heti 2 óra. Rhetorikus próza. Hunyadiak kora (Teleky, Bonfin stb.) Lyra, romantikus epos (Olasz költőkből, Hunyadi balladák s hasonló).

VI. osztály. Heti 2 óra. Korbéli próza, főleg rhetorikai s levéltudomány, egyházi szónokok, államiratok. Korbéli költészet: népies énekek, Zrinyi a költő, dráma: Shakespaere, Coriolan.

II. Német nyelv.

I. osztály. Heti 3 óra. Olvasmány főmondati szerkezetü, mondai tartalmu. Teljes alaktan.

II. osztály. Heti 3 óra. Mellékmondati szerkezet, alaktan bővítése. Szóképzés. Német történetek. Balladák.

III. osztály. Heti 3 óra. Körmondat, mondatban bővítése. Thuringiai mondakör. Keresztes hadak. Költői olvasmány. Hohenstauf-balladák. Herder-Cid románczok. A német prosodia elemei.

IV. osztály. Heti 3 óra. Történeti próza, rhetorikai elemekkel. Városi élet, délnémet városok és nemesség harcza (Habsburgok: Rudolf, Maximilián) ballada, románcz, mester dal.

V. osztály. Heti 3 óra. Történeti próza, a renaissance kora, a fölfedezések története. Lyra (olaszköltőkből) romantikai epos: portugal (Camoëns: Luziade, vagy olasz Ariosto.)

VI. osztály. Heti 3 óra. Reformatio korbéli irodalom, egyházi szónoklat, vallásos ének. Dráma: Schiller: Wallensteins Lager vagy Tell.

III. Latin nyelv.

I. osztály. Heti 8 óra. Főmondati szerkezet, mondatrészek, alaktan, declinatio, motio, compatatio, coniugatio.

II. osztály. Heti 6 óra. Fő- és mellékmondat, infinitivusi s participialis szerkezet, Praesens, perfectum képzés. Szóképzés.

III. osztály. Heti 5 óra. Alak- és mondattan egybeállítása. Oratio obliqua. Periodus. Prozodia elemei.

IV. osztály. Heti 5 óra. Livius válogatott részek, főleg a II-ik pun-háború. Virgilius. Aeneis kivonatban. A periodusi szerkezet teljes megértése. Költői nyelv sajátosságai. Synonimák.

V. osztály. Heti 5 óra. Sallustius: »Bellum Jugurthinum«, Virgilius folytatva.

VI. osztály. Heti 5 óra. Sallustius: de conjuratione Catilinae. Cicero: oratio in Catilinam, de imperio Pompeji, epistolae selectae. Caesar: de bello civili, latin elegiai irók, ódák.

IV. Görög nyelv.

II. osztály. Heti 4 óra. Görög írás. A homerusi nyelv teljes alakjain kezdve declinatio és conjugatio főbb alakjai. Homerusi olvasmány, válogatott főmondatok.

III. osztály. Heti 3 óra. Homeros: Odysea. Teljes homerusi alaktan, a főmondat syntaxisa.

IV. osztály. Heti 5 óra. Herodotos válogatott részei. Homeros folytatása s mellette egyes elegio- s epigram-irók. A homerosi és herodotosi dialektus különbségei, a mellékmondat syntaxisa.

V. osztály. 5 óra. Thukydides művének bevezető részei. Perikles beszédei, Görög lyra. Az attikai dialectus, a görög syntaxis rendszere.

VI. osztály. Heti 5 óra. Thudydides: államiratok, beszédek. Xenophon: Memorabilia. Dráma. Sophocles. (Oedipus).

V. Történelem.

I. és II. osztály. A történet-oktatás ezen osztályokban mondai tartalumu lévén, szoros kapcsolatban tartandó a nyelvi oktatással, melynek tárgyi anyagát képezi; külön történelmi óra ez oknál fogva ez osztályban nincs. A tárgyi anyag: I. osztályban: Görög hős mondák (különösen Argonauták, Herakles). Róma alapítása. Romulus és Numa. A hazai történetből a magyar nyelvi oktatással egybekapcsolva: a hun mondakör, a nyugati és keleti császárság. A népek vándorlása. — A II-ik osztályban: Trója pusztulása. A dór vándorlás. Kolóniák felvirágzása. Róma királyai Tullus Hostiliustól Servius Tulliusig. A hazai történelemből: A magyarok bevándorlása. A fejedelmek kora szent Istvánig. A rémet-római császárság és a pápaság jelentősége.

III. osztály. Heti 2 óra. Lykurgus és Solon törvényhozása. A reszpublika története a gallus pusztulásig (decemvirek törvényhozása). A magyarok történetéből heti 2 órában. Az Arpádház története IV. Béláig (különösen sz. László, Kálmán, II-ik András, a tatárjárás), kapcsolatban a keresztes hadak kora.

IV. osztály. Heti 2 óra, A görög-perzsa háboru, kelet történetei. Olasz és pun-háboruk. A magyarok történetéből heti 2 órában: az Arpádház kihalta, az Anjounház (Nagy Lajos kora). Kapcsolatban a rendi élet s a városok fejlődése Európában.

V. osztály. A világtörténelemből heti 2 órában Perikles kora, a peloponesusi háboru Perikles haláláig. A magyarok történetéből heti 2 órában: A törökök fellépése, Hunyadiak kora, a mohácsi vész. A tudományok restaurációja s a nemzeti élet felébredése Európában.

VI. osztály. A világtörténelemből heti 2 órában: A peloponesusi háboru, a harmincz tyrannus s Athene felszabadulása. A polgárháboruk kora Caesar haláláig. A magyarok történetéből heti 2 órában: A vallás- és szabadságharczok, a törökhódoltság kora, belviszályok a pragmatica sanctioig. A reformatió, a vallásháboruk, az európai főhatalmak.

VI. Természettudományok.

I. osztály. Heti 3 óra. A földrajzból 1-ör A keleti continens orohydrografiája, mintegy az ókori földrajz alapjai. 2-ör A kőzet vagy sziklatan, amennyiben a föld felszínének alakulására befolyással van. A természetrajzból: Az állati és növényvilág tüzetes megszemlélésén alapuló terminológia, állatok és növények szerinti csoportosítása. A megszemlélés az európai continens fanunája- s florájára szoritkozik.

II. osztály. Heti 2 óra. A föld- és természetrajzból: a közép-tenger partjainak sajátosságos faunája és flórája; a terminológia bővülése annak alapján. A természettani propedeuticából: A növény- és állatélet physikai alapjai; a víz hatása a talajra, a környezetre, a levegő nedvessége, nedv- és esőmérő; a hőség hatása, sugárzás, vezetés, kötött, szabad meleg, hőmérés; gázok a vízben, a levegő, a víz elemei, erjedés, rothadás, táplálkozás és tápszerek.

III. osztály. Heti 3 óra. Földisme: ásványtan elemei. A föld belseje, a fő ásványok, fémek, drágakövek s ezek találó helyei. Európára s Elő-Azsiára szoritkozva. A természetrajzból: a növény- és állat morphológiája, azaz fejlődésének leírása s a szerint az állat- és növényország csoportosítása. A leírás az ismert vidékre szoritkozik.

IV. osztály. Heti 2 óra. A föld- és természetrajzból: az ó-világ, főleg Dél-Afrika, az indus, a china-japáni és a sarkvidék. Orohydrografia, fauna s flora és ethnografia. A természettanból: az emberi erő fokozódása az egyszerű gépek által. A víz mint erő, levegő, gőz, tűz, a testek, főleg az ásványok magatartása a tűzben, oxidatió, főfémek, a fősavak hatása, a fémek viszonya a savakhoz.

V. osztály. Heti 2 órában a föld- és természetrajzból: az újvilág. Északamerika erdői. A kaliforniai, mexiói nyugatindiai vidék. Délamerika őserdői, a pampas vidék. Ausztráliai s az oceániai szigetek. A természettanból: magnetizmus, electricitás, galvanismus, mint jelenségek s működő erők. A hang, fény, mint jelenség, szerepük a művészetben. (a hallás, látás).

VI. osztály. Heti 2 óra. A föld plastikai leírása; a föld, mind csillag. Kepler törvényei; a föld kérge, szárazföld és víz, a föld alakzata, vulkanikus jelenségek, az ásványok elterjedése, a tenger és a szárazföld vizei, meteorológiai jelenségek, éghajlat, electricus, magnetikus jelenségek, a növények elterjedése, valamint az állatoké, az ember, emberfajok, művelődés, ipar kereskedelem, államélet.

VII. Mennyiségtan.

I. osztály. Heti 5 óra. Számtanból: a közönséges törtek kiegészítése. A törtek szorzásánál az egy törtnek két törtre, mint részekre való szétbontása. Tizedes törtek s méter-rendszer. Időszámlálás. Az arányosság fogalma, s a kettős tétel az egyszerű hármasszabályhoz tartozó föladatok megfejtéséhez. Valóságos mérésen alapuló fogalmak magyarázata. A pont, az egyenes és görbe vonal. A szög, háromszög, az összevágás, megfelelő szerkesztések.

II. osztály. Heti 5 óra. A számtanból: a kettős tétel alkalmazása az összetett hármasszabályra tartozó föladatok megfejtésénél. Az olasz praktica. A száztóli, kamat. A mértanból: a sokszögek, s ezeknek szerkesztése. Az egyenes oldalú idomok területe s ennek felosztása. A kör, ennek kerülete és területe.

III. osztály. Heti 5 óra. A számtanból: Határszámolás. Az adásnál és vevésnél előforduló nyereség és veszteség. Ráfizetés. Lerovás. Göngysuly, mértani arányok és aránylatok elemei s azoknak felhasználása a kettős tétel szerint. A mértanból: hasonlósági tételek, srereometriai nézlettan. A síkok és ezeknek egymáshoz való fekvése. A szögletek. A szögletes testek felülete és köbtartalma, valamint a gömbölyű testeké.

IV. osztály. Heti 5 óra. A számtanból: a váltók, állampapírok, biztosítási ügy, a fakturáknál előforduló számítások. Az ellenkező számok. A hét számtani művelet fogalma s egymáshoz való viszonya. A négy első számtani művelet betűszámmal. Elsőfokú egyenletek. A mértanból: a sík mértan, rendszeresen tárgyalva. Az egyenes oldalú idomoknál előforduló tantételek s szerkesztések és a területek kiszámítása.

V. osztály. Heti 5 óra. A tizes egész számok alakja. Az oszthatóságra vonatkozó tételek és szabályok. A tényezőkre való szétbontás. A legnagyobb közös osztó. A legkisebb többes. Elsőfoku egyenletek több ismeretlennel. A határozatlan elsőfoku egyenletek. Az aránylatok tüzetes tárgyalása, hatvány, gyök, számrendszerek s tüzetesen a tizes rendszer. A mértanból: A kör tüzetes tárgyalása. A háromszögtani számok s ezeknek segítségével a derékszögű háromszög teljes megoldása.

VI. osztály. Heti 5 óra. Láncztörtek, Szorszámok. Másodfoku és szorszámú egyenletek Sorok, haladványok. A végtelen sorok összehajlásának ismérvei. Kamat-kamatja. Évi betétek és járadékok. A mértanból: A ferdeszögű háromszögek megoldására vonatkozó képletek lehozása, azok megoldása, a háromszögtani számok s ezután háromszögtani szorszámok segítségével. A parábola és ellipsis főbb tulajdonságai synthetikus módon tárgyalva.

Egyébiránt ezen időszakban a magas ministerium felügyelete alatt álló középtanodák folytonosan különböző átalakítások és alig indokolható kísérletek szinterévé tettek. Nevezetesen különösen azon tanterv és azon hozzácsatolt utasítások, melyeket 1880-ban kelt rendeleteivel önhatalmilag az állami és állam-felügyelősége alatt álló összes, sőt még a felekezeti gymnasiumok fenállott tanterveitől majd a tantárgyak bősége, majd ezek osztályonkinti felosztása, részint a tanárok és taneszközök nagyobb száma, részint a tanítás módszere által lényegileg különbözött.

De nem sokára azután a közokt. minister ugyanazon tantervet, melyet már 1879. év óta előleg a közvetlen rendelkezése és vezetése alatt álló tanintézetekbe behozott, törvényjavaslat alakjában terjesztvén be az országgyűlés elé, annak alapján és szervezetének kevés módosításával alkottatott a középiskolákról és ezek tanárainak képzéséről szóló 1883-ik évi XXX. törvényzikk, mely meghatározván a középiskolák azon általános jellegét, melynél fogva gymnasiumot és reáliskolát kell alatta értenünk; egyuttal kitűzi azok föladatát is, hogy az ifjuságot magasabb műveltséghez juttassa és a felsőbb tudományos képzésre előkészítse s bár mind a kettőt nyolcz osztályunak

mondja ki ugyanannyi tanfolyammal, mégis megengedi, hogy kivételesen nem teljes intézetek is felállíthatók, azonban négy osztálynál kisebbek semmi esetre sem; azért az ujonnan felállítandó intézetek az I-ső osztálytól kezdve fokozatosan is szervezhetőek, úgy hogy átmenetileg lehetnek egy, két vagy három osztályuak is, de a fejlesztésnek legalább négy osztályig évről-évre folytonosnak kell lennie.

Ezen törvény alapján a gymnasiumi oktatás tantárgyai következőleg határozottak meg:

a) Hit erkölcstan, heti 2 óra.

b) Magyar nyelv és irodalom az I-ső osztályban heti 6, a II-ikban heti 5, a III-ikban 3 (az 1880-iki terv szerint 5), a IV-ikben heti 4 órával (az előbbi terv szerint 3 órával). Azonkívül azon intézetekben, melyeknél a tan nyelv nem magyar, az intézet tannyelve és irodalmának története.

c) Latin nyelv és irodalom I-ső osztályban 7 (azelőtt 6), a II-ikban heti 6 órával, a III.—VI-ikban szintén 6 órával (a régibb tananyag-felosztással).

d) Német nyelv és irodalom a III-ik osztályban heti 4, a IV.—VI-ikban 3—3 órával.

e) Görög nyelv és irodalom az V. és VI. osztályban heti 5—5 órával.

f) Földrajz az I. osztályban: Magyarország és Európa többi része heti 4 órával, a II-ikban Azsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza heti 4 órával, a III-ikban a matematikai és physikai földrajz elemei heti 2 órával.

g) Magyarország történelme és az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza a III. osztályban heti 4 órával.

h) Egyetemes történelem a IV. osztályban ó-kor, az V-ikben közép-kor Amerika fölfedezéseig, a VI-ikban az ujkor története 1848-ig, heti 3—3 órával.

i) Mennyiségtan az I. osztályban heti 3, a II-ikban heti 4, a III.—VI-ikban heti 3 órával.

k) Természetráajz a IV. osztályban az ásvány- és földtan elemei heti 3, az V-ikben növénytan heti 2, a VI-ikban állattan heti 3 órával.

l) Mértani rajz az I. osztályban a Planimetriai elemek heti 3, a II-ikban Stereometriai elemek heti 3, a III-ikban Planimetriai szerkesztések heti 2, a IV-ikben ugyanazok folytatva heti 2, a mértanból az V-ikben a planimetria főtételei heti 4, a VI-ikban síkháromszög tan heti 3 órával.

m) Szépirás. Az I-ső osztályban folyó magyarírás, kis és nagybetű, a II-ikban magyarírás folytatva és németírás heti 1—1 órával.

n) Testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra. Az I.—IV. osztályban heti 2 órával rend-, szabad- és szergyakorlatok, játékok, ugymint labdázás, körfutás és szökdélő-kör. Szintugy az V. és VI. osztály 2—2 órával. Kirándulások alkalmával a labdázás, kitartó járás, lovagjátékok és a természeti akadályok legyőzése.

Valamint az 1880-iki, ugyszaz az 1887-iki, tehát a legujabb tantervhez egyuttal általános és részletes útatisások is csatoltattak, melyek egyedül arra törekszenek, hogy a tanítás menetének megállapításával az oktatás helyesebb módjainak meghonosítását elősegítsék.

Hogy a polgári társadalom az »oktatás menetének« fogalmáról némi ismerettel birjon, nem lesz fölösleges minden ügy iránt érdeklődő közönség tudomására hoznom, hogy az

akkori időben megállapított és a mai napi oktatásunk központja körüli köteles tevékenységünket azon állandó tanmenet képezze, melyet akkor az egyes osztályokban bizonyos meghatározott időben bevégezendő tananyagról a magas Ministeriumhoz beterjeszteniünk kellett.

Például csak egy osztályról mutatok fel egy kimutatást:

Latin nyelv. I. osztály. Heti 7 óra. Tan- és olvasókönyv Schulez Dávid. Nyelvtan heti 3 óra, a többi 4 óra olvasmány. I. A hangtan fő- és alapvonásai. Olvasás. 2 hét. II. A praesens indicativi személyragai. Névragozás az us, es, ir, ur, um végű szókkal. A nem meghatározása. Névragozás magán- és mássalhangzós tövekkel. Némi szabályok. 14 hét. Összefoglalás 3 hét. III. Cselekvőige-ragozás. Melléknevek fokozása. A névragozás ismétlésül, névmások. 11 hét. Összefoglalás 3 hét. IV. Szenvedő- és deponens igei ragozása 2 hét. Általános ismétlés 3 hét.

És így tovább a magyar nyelvből, földrajz-, vallástan-, számtan- és rajzoló mértanból, úgy, hogy egész éven át 37 hét fordítottassék a bevégezett tananyagra összesen. És ezt minden osztályra, minden tantárgyra nézve bizonyos időre beosztani kellett. — Az állandó tanmenetet adott viszonyok alapján módosítani szabad, de az egyszer megállapított rendet hosszabb ideig fen kell tartani, már a tankönyvek — melyek minden évben terjedelmesebb tartalommal jelennek meg — állandóságánál fogva is.

Midőn boldogemlékű Trefort Ágoston minister ur, kinek főtürekvése vala a középtanodákat extensive és intensive kifejteni, tökéletesíteni és a külföldi intézetekkel egyenlő színvonalra emelni, első rendtartását kiadta, a kaszai tankerületi főigazgató: boldogult dr. Juhász Norbert az új rendtartás magyarozatára s kevésbbé határozott he-

lyeinek megvilágítására, valamint néhány pontjainak kiegészítésére s némely fontosabb beadványok és kimutatások szerkesztésénél az eligazodhatás megkönnyebbitésére és az eljárás egyöntetőségének biztosítására miheztartásul a következő 61. számú utasítást adá 1877. évi február 2-án:

1. A tanulók fölvétele rendszerint augusztus hó utolsó napjaiban eszközöltetvén, a fontos okból később jelentkező ifjak szeptember hó közepéig fölvétethetnek az igazgató-, annak végeig a tanári szék által, azontul pedig a tankerületi főigazgatói engedély mellett, melyért folyamodni kell.

2. A bizonyítvány nélkül felsőbb osztályba jelentkező ifjak úgy, mint az ismeretlen magántanulók köteleztessenek multjok hiteles kimutatására.

3. A hanyag vagy rendetlenkedő ifjak az igazgató és az illető tanárok közmegegyezésével szünetöljék egy vagy több órára berendeltethetnek a tanodába s tanári folytonos felügyelet mellett csendes foglalkozásra szoríttathatnak. Ezt a pontot az akkori német. vallás- és közokt. Minister is ugyanazonév február 7-én 31069. sz. a. kelt magas rendeletével további intézkedésig megerősítette.

4. November hó 2-ka és 19-ike, továbbá a farsang utolsó hétfője és keddje, husvét szerdája és pünkösd keddje az iskolai szünetnapok közé fölvétethetnek, melyek azonban az 1880-ik évben kiadott rendtartás által beszünttetettek.

5. Az érdemjegyek úgy az időszakai és évi értesítőben, mint a fő-névkönyvekben és iskolai bizonyítványban szóval fejeztetnek ki, mivelhogy a számjegyek, melyeknek jelentése változott, félreértésekre adhatnak okot.

6. Magaviseletre hasznaltatnak a mai időben is érvényben álló, ugymint: jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű.

7. Ismétlési vagy javító vizsgálatra bocsáttassanak azon — habár több — tanulmányból talán már máskor is bukott ifjak, kik betegség miatt vagy más fontos okból hátramaradtak ugyan, de képességgel bírván, reményt nyujtanak, hogy mulasztásaikat a szűnidőn át pótolják; s csak az állandóan hanyagok s talán egyszersmind rossz magaviseletűek sujtassanak a tanjegyjavíthatási engedély megvonásával. Ezen pont csak egy évig szerepelt s úgy módosítottatott, hogy bármely két tantárgyból bukkottak a magas Ministerium engedélyével javíthatnak. — Később, 1887. évi június hó 30-án kelt 25873. sz. ministeri rendelet e jogot a tankerületi kir. főigazgatóságra ruháztatván, a nyereendő engedélyt következő föltételekhez csatolta: a) Ha a tanulónak az erkölcsi magaviseletből »kevésbbé szabályszerű« vagy »rossz« érdemjegye van, b) ha a gymnasiumi tanuló a latin nyelvből és meunyiségtanból, a reáliskolai tanuló a magyar nyelvből és mennyiségtanból »elégtelen« tanjegyet érdemelt: nem adható meg a javító-vizsgálati engedély; következőleg azok javítási engedélyezéseért beadott kérvény el sem fogadható. — Az utánna következő minister: gr. Csáky Albin ur azonban 1894. május hó 14-én kelt 19781. sz. rendeletével hatályon kívül helyezvén, a fennebb említett jogot bármely két tantárgyra vonatkozólag a tankerületi főigazgatóra föltétlenül és fenntartás nélkül bizta.

8. Az általános ismétlés május hó 16-án vagy 17-én veszi kezdetét s tart a hatodik ellenőrző vagy zártanácskozmány kezdetéig, melynek első része a tanulók érdemjegyeinek megállapítása közvetlen a nyilvános vizsgálatok előtt hajtatik végre.

9. A nyilvános vizsgálatok végrehajtására június hó

négy végső napját megelőzőleg a tanintézetek minősége szerint 3—6 nap fordítható. Junius 27., 28. és 29-ike a melléktárgyak vizsgálataira, a zártanácskozmány befejezésére s egyéb tanévváradáki teendők végzésére, 30-ika pedig a zárünnepély tartására s a bizonyítványok kiosztására használtatik föl.

10. A módszertani tanácskozás jegyzőkönyve a további rendelkezésig, következőleg szerkesztetik: a) A jegyzőkönyvbe fölvetetik az egyes időszakra előirányzott tanulmányrészlet és ennek kezelési módja. b) Megtartatik benne a tantárgyak azon sora, melyben azok egymásután a tantervben következnek, úgy az osztályok rendje is az alsóktól fölfelé haladva. Például: a magyar nyelvből az I. osztályban elő fog adatni ez vagy az; s fog kezeltetni így; a II.—IV. szintügy. c) Ha a tantárgyat több osztályban ugyanegy tanár kezeli, eljárási módját a felsőbb osztályra előirányzott részlet után együtt is jelezheti.

11. Az ellenőrző tanácskozások, melyeknek föladata a tanulók fegyelmi és tanulmányi állapotának meghatározása, lényeges pontjai a következők: a) Tárgyaltatnak az időközben felsőbb helyről vett intézvények. b) E kérdések tisztába hozatala foglalkoztatja a tanácskozókat: fegyelmi tekintetben milyenek az egyes ifjak, az egyes osztályok és az összes tanintézet? Szorgalmi tekintetben milyenek az egyes ifjak, egyes osztályok és az összes tanintézet? Szükséges-e a módszeres tanácskozás megállapításait valamiben módosítani, vagy pótlólag javítani? s ha igen, miben? Ezen kívül nincs-e valami tárgyalni vagy elintézni való? A második, negyedik és hatodik ellenőrző tanácskozás jegyzőkönyvéhez csatolmányul járul a magaviseleti és előmeneteli eredményeket kimutató tábla. Ma már három

ellenőrző és osztályozó ülés tartatik és ez utóbbihoz csatoltatik a fennebb említett kimutató tábla.

12. A magánvizsgálatnak úgy írásbeli, mint szóbeli részéről külön jegyzőkönyv lévén fölveendő, amabban a megfelelő bevezetés után följegyeztetnek: a tanuló neve, osztálya, az egyes tanszakokból kidolgozásra föladott tételek és a dolgozatokra nézve megállapított érdemjegyek, s maguk a bírálati jeggyel ellátott dolgozatok annak csatolmányául szolgálnak. A szóbeli vizsgálatnál fölveett jegyzőkönyvbe pedig bevezettetnek a nevek, osztályok, az egyes tanulmányokból tett kérdések és az érdemjegyek.

13. Az évi értesítő a rendtartás 53-ik pontja szerint szerkesztve, nyolczadrét alakban adatik ki. A tanulók névjegyzékénél az előmenetel és magaviselet jelzésére szolgáló szók itt röviden használtathatnak. A rövidítések magyarázata előre bocsátandó a czimlap hátán.

14. A tanári szakjelentésnek, — mely ma, mint fölösleges mű, teljesen megszűnt s melyet akkor még az általa kezelt tárgyról minden tanár adott, — alakja hivatalos papir iv alak, adatik minden külön tárgyról egész iven. Ha tanár ugyanazon tárgyat több egymás után következő osztályban kezelte, adathatik folytatólag ugyanazon iven is az alsóbb osztálytól fölfelé haladva; de ha nem egymás után következő osztályokban kezelte, akkor minden osztályról külön iven.

15. A tanári osztály-jelentés végett annyi ivet kell összevarrni, a hány szükséges; ha az egyetemi nyomdában küliv nem kapható, egy beliv szolgál borítékul is. Az egy-egy tantárgyhoz tartozó adatok a következő tárgyéitől elkülönítetnek egy vízszintes vonással, amelyel a legtöbbet tartalmazó rovat alá az egész táblán áthuzatik.

Miután valamennyi tantárgy rovatai betöltettek, a legutolsó alá szintén egy vízszintes vonal húzatván, azok, amikre e jelentéseknek a rendtartás 56. pontja értelmében még kiterjeszkednie kell, helyes egymásutánban pontonként, keresztül iratnak az egész táblán. A kivánságok, indítványok, — ha vannak — adassanak elő röviden, határozottan, s legyenek alaposan indokolva, de a fölösleges munkaszaporítás kikerülésére fontos ok s cél nélkül ne történjék indítványozás.

Az ezen jelentés csatolmányául szolgáló s lágy borítékba kötendő tanulói névkönyv betöltésénél legalkalmasabb lesz következőleg eljárni:

Czimlap: A gyöngyösi kath. nagygynasium első. második . . . osztályának névkönyve 1877-8-ik tanévben.

A bejegyzett tanulók száma: a tanév kezdetétől végéig — akár maradtak meg végiglen, akár nem — ide jegyeztetik, például: 50. Ezek közül az osztályt ismételték akár helyben, akár máshol 3. az előbbi osztályból léptek föl az I-ső osztályba a helybeli népiskolából: 40. kívülről jöttek (nem ismétlők): 7. E három rovatnak egyezni kell a fenebbivel, tehát 50.

Ismétlő nyilvános tanulók, akár helyben iskoláztak a mult évben, akár máshol, például: 2. Ha ismétlő tanuló más tanintézetből jött, oly tanodáknál, hol a fölvéti díjakról beszámolni kell, e rovatnál a »nyilvános tanulók« kifejezés alá oda jegyeztetik, hogy köztük külső például: 1, mi annyit tesz, hogy az összesen 2 nyilvános tanuló egyike kívülről jött, tehát fölvételi díjat fizetett. Más tanodáknál az ily megjegyzés nem szükséges. Ismétlő magántanuló: 1. Az előbbi osztályból fölléptek közül: nyilvános tanuló 38, magántanuló 2. A kívülről jöttek közt: nyilvános tanuló 6,

magántanuló 1. Itt a máshonnan jött ismétlő tanuló számba nem vétetik s e hat sorozatnak ismét ki kell adni a bejegyzett tanulók összes számát, tehát: $2+1+38+2+6+1=50$.

A sorozati kivonat öt első rovatának feliratai áthuzatnak s a kitünő alá jeles, a jeles alá jó, az elsőrendű alá elégséges, a másodrendű alá egy elégtelen, a harmadrendű alá több elégtelen. A vizsgálat előtt kilépettek rovatába jó azok száma, kik elhaltak, vagy elmaradtak, akár mivel az iskolázást abba hagyták, akár mivel az ötödik ellenőrző tanácskozás előtt vagy mindjárt utánna megbetegedvén, vizsgálat alá nem vétethettek s így nem osztályoztathattak; ez utóbbiaknak megmarad ugyan azon joga, hogy ha fel épülnek és elkészülnek, később vizsgálatot tehetnek s tanjegyeik a névkönyv illető lapjára a vizsgálatnapjának odajegyzése mellett bejegyeztethetnek; itt azonban, mivel e rovatok a tanodának a tanév végén volt állapotait hivatvák kimutatni s az ugynevezett vizsgálatlan maradtakra, hová az ily, betegség miatt nem vizsgált tanulók tulajdonképen tartoznának, a III-ik statisztikai táblán sincs rovat, az ily tanulók a vizsgálat előtt kilépettek számába vétetnek föl s a »vizsgálatlan maradtak« rovata üresen hagyatik, illetőleg fekvő vonással töltetik be.

Az ezek alatt levő rovatsor aztán egy vízszintes vonal által ketté osztatik s fölül iratik az egyes rovatokba tartozó nyilvános, alul a magántanulók száma oly módon, hogy a jeles alá jönnek, kik mindenből jelesek; a jó alá, kik több jeles mellett egy vagy több, vagy mindenből jót, de ennél alább való jegyet egyet sem; az elégséges alá, kik egy vagy több jeles és jó mellett egy vagy több, vagy mindenből elégségest, de elégtelent egyet sem kaptak; az

egyből elégtelen alá, kik a többi tanulmányokból megálltak, de egyből nem kielégítő előmenetelt tettek; végre a többől elégtelen alá, kik két vagy több tanulmányból kaptak elégtelen jegyet; s az e 12 rovatban álló tételeknek összeadva ismét egybe kell vágniok a fentebbiekkel úgy, hogy $(5+1+12+1+16+3+6+1+4=50)$ ugyanazon összeg jőjjön ki, mint a fentebbi adatokból. — Figyelembe és számba e rovatoknál csak azon tanulmányok jegyei vétetnek, melyek az előléptetésre nézve döntő hatással bírnak. A magántanulók közül úgy itt, mint a felső rovatoknál csak azok vétetnek számba, kik a vizsgálatot tényleg letették. Akik bármi okból a tanév bezárta után vizsgáznak, utólag ugyan bejegyeztetnek a névkönyvbe a vizsgatétel napjának odajegyzése mellett, de itt, hol a tanév zártávali tényleges állapotok mutattatnak ki, még azon esetben sem vétetnek számba, ha legközelebbi megjelenésök a vizsgálatra már bizonyosnak tartatnék is.

Az egyes tanulókról szóló bellapok betöltésénél a következők tartatnak szem előtt: a) Sorszám. E rovatba minden osztálynál az 1-től kezdve azon egymás után következő sorszámok iratnak, melyeknek legutolsója az osztályba bejegyzett összes nyilvános- és magántanulóknak a címlapon kimutatott számát adja. b) E rovatba: »iskolai bizonyítvány« ezen szó alá jegyeztetik azon szám, mely alatt iskolai bizonyítványát az illető tanuló kikapta. c) A tantárgyak rovatában a rendes tanulmányok alatt levő üres hely annyi részre osztatik fel, ahány kötelezett, föltételesen kötelezett vagy szabad tantárgy van az osztályban, ugymint: rajz, ruthén-, tót- és franczia nyelv, ének, gyorsírás, zene. d) az elmulasztott tanórák rovatába az I. és II. időszaknál azok száma jegyeztetik, melyek külön az I. és

ismét külön a II. időszakban mulasztottak, ily módon: Elmulasztott óra I. időszakban 7, ezek közül 2 nem igazolt. II időszakban 10 igazolt; de már az iskolai bizonyítvány ugyan e rovatába ezek összeadva azokkal együtt, melyek talán még a III. időszakban is mulasztottak, tehát összesen igtatandó be, mert ezek száma gyakran előnyös felvilágosítást ad a különben talán jóra való ifju hátramaradásának okárói, mire nézve megjegyzendő, hogy ha oly ifjunak, ki elejénte talán igazolatlanul mulasztott órákat, de később teljesen megjavult úgy, hogy a tanárkar őt a tanév végén kedvező erkölcsviséleti jelzékre találja méltónak, a kezdetben igazolatlanul mulasztott órák elengedtetethetnek s ez esetben a bizonyítvány illető rovatából kihagyathatnak; az igazoltak azonban az említett okból mindekor összesen bevezettetnek, tehát az itteni példában lesz vagy $7+10=17$ köztük 2 nem igazolt, vagy pedig $5+10=15$ igazolt. e) E rovat: »Szorgalom« rendesen egy fekvő vonáskával töltetik be, s csak ha szorgalmi tekintetben kiválólag kedvező vagy kedvezőtlen megjegyzés van, egyes esetekben az igtatatik be. f) Az általános sorozat rovatába lehet bejegyezni azt, ami talán megjegyzendőnek találtatik Isten-tisztelet látogatásbani buzgalom s pontosság tekintetben, ha pedig e részben nincs különös megjegyezni való, a rovatba a tanjegyek kolumnái alá 3 fekvő vonáska igtatatik s általán minden üresen maradandó rovatba egy ilyen vonáska tétetik.

16. Az igazgatói zárjelentésbe ezentul nem szükséges semminemű rovatos kimutatást fölvenni s elég az illető helyeken egyszerűen hivatkozni részint a nyomatott évi értesítőben levő statisztikai táblák- részint a zártanácskozomány jegyzőkönyve s a csatolmányul szolgáló eredmény-

kimutatási tábla adataira. Egyébiránt e jelentésében előadja az igazgató mindazt, ami a vezetése alatti intézet mindennemű állapotainak kellő ismertetésére szolgál; elmondja külön mondani valóit az iskoláról, különösen annak épületéről, butorzatáról s taneszközeiről, tanárkaráról s növendékségéről: előadja, szóval kimerítőleg tárgyalja az intézet összes anyagi és szellemi állapotát — tekintettel a tanári szakjelentések- és az osztályfőnökök jelentéseire. E jelentéshez csatolja az utolsó zártanácskozmány jegyzőkönyvét, mely magában foglalja mindazt, ami a végső osztályozás kezdetétől a tanév zárnapjáig folytatólag tartandó tanácskozások alkalmával tárgyalatik, s ennek mellékletét képezi a) az osztályozás eredményét kimutató tábla, b) a tanárok szakjelentései, c) az osztályfőnökök osztályjelentései s ezekkel az osztályok tanulói névkönyvének mellékelt másolatai.

17 Végre — mintha csicsergő kanárral, vagy hurogú bagolylyal volna dolga, — megjegyzi záradékul, hogy a) hogy az igazgatói iroda rendben tartása továbbra is az 1874-ik évi szeptember 24-én 873. sz. a. kelt intézvény szerint eszközöltetik. b) Minden külön ügy külön jelentésben tárgyalatik, mintha nem értenők azt, hogy minden külön ügydarab külön igazgatói kísérelével mellett küldendő be, mely mindenkor egész ivre iratik, és ha hátsó lapja is be van írva, boritékkal látandó el.

Nemcsak ezen, hanem más intézkedéseinél is bebizonyult, mennyire őszinte és lelkiismeretes áldozó pap és törvénytisztelő állampolgár volt a néma sirjában nyugvó s a vég föltámadásra várakozó nagy pap!

A fennebb említett utasítás talán mikénti végrehajtásáról tényleges meggyőződést akarván szerezni, 1888. évi

május hó 8-, 9- és 10-én meglátogató tanintézetünket, mely alkalommal a tanulóifjúságnak az egyes tantárgyakban tett előmeneteléről, az oktatásnál alkalmazott módzerről magának biztos tudomást szerzendő, három és fél napig ismételve látogató meg az egyes tanárok előadásait, átnézte a tanulók írásbeli dolgozatait, szemlét tartott a könyvtárak, a természetrajzi és természettani szertárak, a rajz- és egyéb taneszközök fölött, átvizsgálta az igazgatói ügyvitelt. A látogatást befejező értekezleten nemcsak szakavatottságot tanusító modorban és tapintatosan közölte észrevételeit és javaslatait, hanem mindenkor a lelkes és buzgó tanár és nevelő kellékeire s ezek által elérendő magasztos célokra kiterjedő zárbeszédével kötö le a tanácskozmányi tagok éber figyelmét.

Nagy ingadozásra mutatott azon eljárás, melynélfogva bár az új gymnasiumi tanítás terve igen fontos utasításokkal együtt 1880-ik tanévben kiadatott, mégis csak a nyelvi és irodalmi szakok tanítása kívántatott annak értelmében, többi tárgyra nézve a magas ministeriumnak ugyanazon évi július 5-én 16.179. szám alatt kelt rendelete értelmében a következő átmeneti intézkedések lőnek fogatosítandók:

1. A történet tanítása csak a IV. osztályban történik az új terv alapján, mely csak fokozatosan fog életbe léphetni, és pedig 1880-1-ben a IV-ik, 1881-2-ben az V-ik, 1882-3-ban a VI-ik osztályban. E szerint az 1880-1. évi V. és VI. osztály növendékei e tárgyat a régi terv felosztása szerint tanulták, a tananyag kiszemlélésére nézve azonban az »Utasítások« szempontjai érvényesítendőek.

2. A földrajz kezelésénél a tanításnak külön kellett tartania a földrajzi és a természetrajzi anyagot, ugymint

az I. és II. osztályban 2 órai földrajzi és 2 órai természetrajzi tanítás volt adandó az új terv s az utasítási észrevételek értelmében. A III. osztályban 3 órai tanítás, mint az előbbi évben, ugymint: Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália leírásával a régi terv szerint fejezi be a tanfolyamot, mellette azonban 2 órában fizikai földrajz volt tárgyalandó az új tanterv és az utasító észrevételek irányadása szerint.

3. A természetrajzi oktatás már az 1880-1-ik évvel az új tanterv értelmében adatott elő, ugymint: a IV-ik osztályban ásvány-, kőzet- és földtan, az V-ikben növénytan, a VI-ikben állattan, tehát mint ma nap.

4. Az 1880-1-ik tanévben az I.—IV. osztályokban a matematikai oktatás egészen az új tanterv szerint volt vezetendő, valamint az V. osztályban is az algebrai és geometriai tanítás. Azonban ami ez utóbbi tananyagot illeti, tekintetbe kellett vennünk, hogy miután a jövő évi V. osztályu tanulók a múlt tanévben nem mentek át a rajzoló mértan szemléltető folyamának rendszeres előkészítésén, a tanároknak nem kellett siettetni — a megértés rovására — a tananyag befejezését. Semhogy ez a planimetriai oktatás rovására történjék, inkább megengedhető volt, hogy annak egy része még az 1881-2. tanévben a VI. osztályba átvitessék, mert az új tanterv algebrai és geometriai tananyagának párhuzamos életbeléptetése csak annyit követelt, hogy az 1882-3. tanévben már a következő vagyis a VII. osztály terve teljesíthető legyen. Tehát az 1880-1. tanévben a VI. osztály növendékeit a tanár a tanulmányban a régi terv felosztása szerint vezette, lehetőleg követve az utasító észrevételek irányadását.

A rajzoló geometria s szabadkézi rajz tanítására nézve az új terv teljesen életbe lépett.

A 9 példányban megküldött utasításokat, — melyeknek célja s rendeltetése a tanári testület értekezleteinek a tananyag kiszemlélésében és beosztásában vezérfonalat nyújtani, a követendő módszerre nézve alapul szolgálni s a szaktanárok munkásságában némi egyöntetőséget és összhangzást létesíteni — az igazgató a tanárok között azon kijelentéssel osztá ki, hogy a nagy szünet alatt azokat behatoló tanulmányozás tárgyává tenni s a bennök nyújtott segítséget az iskolai tanítás hasznára fordítani el ne mulasztásák.

Ezen tanterv, a helyesen és szakavatottsággal összeállított utasításokkal együtt tananyagbőség- és ennek meghatározott minőségére nézve nem, de óramennyiséget illetőleg csak annyiban tér el a későbbi, vagyis 1887-ik évben kiadott tantervtől, amennyiben 1-ör a IV., V. és VI. osztályokban a vallástani 1—1 óra 2—2 órára szaporított az intéző körök közbelépése folytán. 2-or az I. osztályban a latin nyelv előadására kitüzött 6 óra 7-re emeltetett. 3-or az I. és II. osztályban a földrajzi 3 órához még egy csatoltatott, de a III. osztályban az előbbi tantervben megállapított 4 földrajzi óra 2 vel kisebbített. 4-er a természetrajz az előbbi tanterv értelmében az V. osztályban 3, az ujabban 2 órában tanittatik. 5-ör a mennyiségtani 4—4 óra az I. és VI. osztályban 1—1 órával kisebbített. Szintugy 6-or a rajzoló geometria előadására a III. és IV. osztályban 3 óra helyett ma 2 óra fordítandó. Végre 7-er a testgyakorlás tanításáról, mely az előbbi tantervben megsem emlittetik, a még mai napig is főnálló újabb tervben terjedelmes, pontos és részletesen kimerítő utasítás adatik.

Nagyon fontos s igen kedvező humanus érzületre mutató egyik rendelete volt a boldog emlékü minister urnak, melyet 1881. május hó 22-én a szerzetes tanítórendi taná-

rok érdekében a kir. főigazgatóságok útján 11.166. sz. a. a gymnasiumi igazgatóságoknak megküldött, mely is így hangzik :

A fennálló szabályzat értelmében a tanító-rendek tagjai egyetemi tanulmányok nélkül is nyerhetnek tanárvizsgálati engedélyt, ha valami módon igazolják, hogy sikerrel foglalkoztak oly tanulmányokkal, melyek alapján a haladó kor igényeinek megfelelő tanári szakképzettség megszerzése lehetőnek mutatkozik. A leginkább megnyugtató igazolási mód pedig: önálló irodalmi dolgozat bemutatása. A tanító-rendi tag egyetemi szaktanulmányok nélkül is bocsáttatik a vizsgálatra, de köteles szaktárgyára vonatkozó önálló dolgozatot tetszés szerinti idő alatt beadni. Ha ez a szakbírálás eredményéhez képest kielégítő, házi dolgozatul is elfogadtatik és a vizsgálat maga rendje szerint végeztetik. Tekintettel arra, hogy eddigelé mindazon szerzetes tanító-rendi tagok, akik az érettségi vizsgálatot letették, theológiát végeztek, szakszerű tanulmányaikat pedig önálló dolgozatokkal igazolták, valamint tanári alapvizsgálatra, ugy szakvizsgálatra is nyertek esetről-esetre engedélyt: addig is, míg a középiskolai tanárok kiképzése és képesítéséről országos törvény, esetleg általam kiadandó új szabályzat fog intézkedni, megengedem, hogy az érettségi vizsgálatot letett, theológiát végzett oly szerzetes tanító-rendi tagok, kik mint tanárok már alkalmazásban vannak, ha szakszerű tanulmányaikat a budapesti, illetőleg a kolozsvári országos középiskolai tanárvizsgáló-bizottsághoz benyújtandó önálló dolgozatokkal kellőképen igazolják, külön kikérendő engedélyem nélkül is tanári alap- és szakvizsgálatra jelentkezessenek. illetve bocsátassanak.

Budapesten, stb.

Trefort Ágoston.

És valóban még ugyanazon, vagyis 1881-ik tanév folyama alatt a tanárvizsgáló-bizottsági tagok és tanárképző intézeti tanárokkal tartott értekezletek után a budapesti magyar kir. tanárképző-intézet igazgatójának indokolt előterjesztése alapján állapította meg az új szabályzatot a középiskolai tanárvizsgálatra, mely szabályzatnak lényege — netán egyben-másban módosított szakaszain kívül mai napig is a következőkben összpontosul:

1. A jelen szabályzat a tanképesítés elnyerése céljából 4 évi egyetemi szaktudományt és 1 évi gyakorlatot követel a tanárjelölttől, melyek alapján a tanárvizsgálat három fokozatban eszközöltetik. Ezek: a) az alapvizsgálat, és pedig nem mint eddig — csupán általános képzettségi — hanem kiválóan szakképzettségi irányzattal és 2 évre terjedő szaktanulmányok kimutatása után. b) A szakvizsgálat további két évi szaktanulmányok után és c) a paedagógiai vizsgálat az 5-ik év lefolyta után.

2. Ugy az alap- mint a szakvizsgálatra a középiskolai tantárgyak, rokon tartalmukhoz képest, kettenként szakcsoportokba vannak foglalva. Mindegyik csoportba tartozó tárgyak közül az egyik mint fő-, a másik mint melléktárgy szerepel a vizsgálaton, mely utóbbi a megkívántató képzettség mértékére nézve csak abban különbözik az elsőtől, hogy csekélyebb mérvű részletismeretet és szűkebb körű szakirodalmi tanulmányt tételez föl. Egyébként a fölmutatandó készülségnek mind a két tárgyból a középiskola összes osztályaira kell kiterjednie. — Tehát a régi szabályzatból: a) elejtetett az a csoport, melynek egyik tárgyát a *philosophia* képezé. b) Elejtettek azon csoportok, melyekben a modern nyelvek egymással (a reáliskolákban) vagy a történelemmel vannak combinatioba hozva (mert az eddigi

tapasztaláson alapuló nézet azt hangoztatta, hogy a nyelvészet-történelmi szakot követő tanárjelöltek képzettsége csonka és fogyatékos, ha annak legalább az egyik classikus nyelv alapos tudása erőt és tartalmat nem kölcsönöz). c) Elmaradt végre a természettan-vegytani csoport is (mert a természettan mennyiségtani alap sok tekintetben üres és felületes. Már pedig oly tanárjelöltek, kik a szóban forgó szakcsoportot követve, idejük nagyrésztét a természet- és vegytani kísérletek tételére kénytelenek fordítani, a mennyiségtani alap megszerzését csak hiányosan teljesíthetik.

3. Az egyes szaktárgyakra vonatkozó követelmények sokkal részletesebben és határozottabban vannak kijelölve, mint az eddigi szabályzatban. Így a tanárjelöltek biztosabb tájékozást nyernek azon tanulmányi kör tartalma s terjedelmére nézve, melyben jártasságot és alapos készültséget kell tanusítaniok.

4. A szakvizsgálatnál a házi dolgozat tárgyát illetőleg a régi szabályzat azt határozta, hogy vagy maga a jelölt válaszza meg szaktárgyából a kidolgozandó anyagot (ez volt csak a reáljelölteknél) vagy az illető bizottsági tag tűzze ki azt a jelölt számára (ez a gymnasiumi tanárok részére kezdettől fogva mai napig így történik).

5. A paedagogiai vizsgálat csak szóbelinek vétetett föl házi zárthelyi dolgozat nélkül. (A házi dolgozat elmaradt, mert ennek kiváló czélja volt a jelölt szakirodalmi tanulmányainak felmutatása, ámde ép ez, a vizsgálat ezen részénél nem kívántatott meg.)

Ami már a tanárvizsgálati új szabályzat életbeléptetését illeti, a minister ur a következőket határozta:

1. Az 1881-2. és 1882-3. tanév lefolyta alatt még a régi szabályzat szerint tehetnek vizsgálatot: a) azon ta-

nárjelöltek, kik az 1880-1. tanév előtt egyetemi tanulmányukat három évi tanfolyammal befejezték, b) azon tanárjelöltek, kik 1880-1. tanév előtt tanulmányaik első vagy második évét fejezték be; ezektől azonban a tanárvizsgálaton négy évi tanulmány kimutatása követeltetik, c) oly jelöltek, akik egyes tanulmányaikat nem mutathatják ki, de a tanárvizsgáló-bizottság javaslata alapján tanárvizsgálatra már engedélyt nyertek. — Egyébiránt a fennebbi három pont alatt nevezettek kötelesek valának vizsgálataikat a kijelölt átmeneti évek alatt teljesen befejezni, mert azontul a régi szabályzat érvényessége megszűnt.

2. A tanárvizsgálati szabályzat azon szakaszaira nézve, melyek az alapvizsgálatra vonatkoznak, az 1881-2. tanévben életbelépett és első sorban azon egyetemi hallgatókra nézve volt kötelező, kik 1880-1. tanév óta tanári pályára készültek. Az új szabályzat többi szakaszai értelmében tartandó szak- és paedagógiai vizsgálatok pedig első ízben megfelelőleg az 1883-4. illetve 1884-5. tanévben kezdetek meg. — Ezen új szabályzattal a középiskolai tanárképző-intézet szabályzata és tanterve is elkészült s kiadatott, melynek a »vizsgálati csoportok«-ról szóló 3-ik szakasza azon czélből, hogy a gramatikai tanítás az alsóbb osztályokban lehetőleg egy kézben legyen s egy értelemben adassék elő, a következő új csoportokkal egészítettett ki: a) Magyar és német nyelv s irodalom, kapcsolatban a latin nyelvvel s irodalommal mint segéd tárgygyal. b) A latin nyelv és irodalom ezen csoportosításban csupán az alapvizsgálatnak teszi ugyan tárgyát, azonban oly mértékben, hogy a jelöltet a latin nyelv gramatikai tanítására képesíthesse, mely körülmény a képesítő oklevélben is feltüntetendő.

Trefort Ágoston m. kir. közoktatásügyi minster 16 évi működése után 1888. augusztus 22-én jobblétre szenderülvén, egy hónappal később Ő Felsége a hazai tanügy legelső őréné Csáky Albin grófot nevezte ki.

Ő az oktatás és nevelés több szabadlevű törekvéseiről ismeretes.

Nevezetes mindenekelőtt a görög nyelvet és irodalmat helyettesítő tantárgyak érdekében 1890. évi július 30-án kelt 50.820. sz. alatt kiadott következő rendelete: A középiskolákról és ezek tanárainak képesítéséről szóló 1883. évi XXX. törvénycikk módosítása tárgyában hozott 1890. évi XXX. törvénycikket a rendelkezésem és vezetésem alatt álló gymnasiumokban a jövő tanévvel fokozatosan, és pedig az 1890-1. tanévben az V. osztályban, a következő években folytatólag egy-egy magasabb osztályban életbe léptetem.

Az idézett törvénycikk rendelkezésének megfelelően a gymnasium felső osztályába, tehát a helybelit véve, az V. és VI. osztályba járó azon tanulók, kik a görög nyelv és irodalom tenulására nem köteleztetnek, e tárgy helyett a következő tantárgyakból nyernek rendes oktatást:

1. a magyar irodalom bővebb ismertetése, kapcsolatban a görög remekírók műveinek ismertetésével magyar fordításban, s a görög irodalom s művelődés-történet alapvonalai;

2. a rajz (mértani és szabadkézi elemekkel).

A tananyag kör- és osztály szerinti felosztása a következő:

Az V. osztályban a) bővebb szemelvények a magyar prózai írókból. Például: Kármán József értekező munkáiból, Kazinczy és Berzsényi leveleiből, Kölcsey szónoki mű-

veiből, továbbá Salamon »A török hódítás« című munkájából a Hunyadiak kora. Költői olvasmány: Lyrai szemelvények a classikus iskolához tartozó költők műveiből, főképp Berzsényi. Heti 2 óra. b) Összefüggő részek olvasása Thukydides művéből tárgyi és szerkezeti magyarázattal. Görög állami régiségek.

A VI-ik osztályban, heti 2 órában a) Bővebb szemelvények, főleg a régi elmélkedő, szónoki és történeti irodalomból. Például: Mindszenti, Pázmány, Zrinyi, Bethlen Miklós, Szalárdy, Cserci Apor, Faludi, Mikes. b) Az Ilias és Odysseia olvasása és ismertetése. Görög hitéleti és magán régiségek. A görög művészet.

E pótló tanfolyam tehát két külön kötelező tananyagot ölel fel, melyekből rendes osztály-szigorlat teendő s melyek közül az 1. pont alatt említett az érettségi vizsgálat szóbeli részének tárgyat is képezi.

Az oktatást mindaddig, míg a tanintézetnél arra képzettségénél fogva kiválóan alkalmas classikus philologus nem lesz, az 1. pont alatt felsorolt tárgycsoportból rendszerint a magyar nyelv s irodalom tanára; a 2. pont alatt említett tárgyból a rajztanár teljesíti.

Tekintve, hogy a pótló tanfolyam felállításával a tanítás bizonyos mértékig két irányban vezetetik, melyek követése az előre választott életpályák minőségétől függ, viszont a kitűzött életcél elérése, az irány helyes megválasztása nagy fontossággal bírván, különös súly fektetendő arra, hogy az érdekelt körök (első sorban szülők, gyámok, stb.) a törvény lényeges tartalma, az irányválasztás természete s következménye iránt eleve tájékoztatást nyerjenek: e célra a rendes hirdetési eljárás mellett a helyi és vidéki sajtó közreműködése vehető igénybe.

Már most lássuk a két irány előnyét és hátrányát:
1. Az 1883. évi XXX. törvénycikk 26-ik szakasza szerint azon tanulók, kik a reáliskolát elvégezték és az érettségi vizsgálatot jó sikerrel letették, ha még a latin nyelvből is a vizsgálatot jó sikerrel kiállják, az egyetemnek orvosi és jogi karába fölvehetőek. 2. Azon gymnasiumi tanulók, sőt még a reáliskolai tanulók is, kik a latin és görög nyelvből a vizsgálatot sikerrel kiállják, az egyetemnek bármely karába fölvehetőek. Következően nagy fontosságú az V-ik osztályba már belépő tanulók iránybevallása. Az irányválasztás a beiratás alkalmával a szülők, illetőleg törvényes gyámok által teendő szóbeli, távollétök esetében általok kiállítandó írásbeli nyilatkozat útján történik.

Ha a tanuló a szülők, illetőleg törvényes gyám távollétében ezek írásbeli nyilatkozata nélkül jelentkezik az V. osztályba való felvételre, a választott irányt bejelenti, de az írásbeli nyilatkozatnak 8 napon belül beszerzésére utasítatik. Ha a tanuló a határidő elteltével nem mutatja be a kívánt nyilatkozatot, az igazgató értesíti a szülőket, illetőleg gyámot, hogy a tanuló mely irányra jelentkezett (tudniillik a görög nyelvet tanulja-e vagy a görög pótló magyar irodalmi tárgyakat?) oly hozzáadással, hogy ha 5 nap alatt ellenkező értesítést nem kap, a tanuló választása véglegesnek fog tekintetni.

A bevallott iránytól való eltérés, illetőleg tantárgyváltoztatás iránt a törvény 4-ik szakasza határoz. Azonban az 1894. évi november 11-én kelt 54,883. számú miniszteri rendelet alapján a görög nyelv tanulmányáról a helyébe választható tanfolyamra (vagy megfordítva) való átlépési engedélyt a szülő vagy helyettese kívánságára, akár a tanév elején, akár a tanév folyamán a törvény-

szerü fölvételi vizsgálat föltételül tüzése mellett maguk a testületek adhatják meg.

Az V. osztály pótló tanfolyamában használandó tankönyvek a következők: az 1-ső csoportra nézve: Magyar olvasókönyv dr. Badics Ferencztől, vagy Jancsó Benedektől, vagy Endrődy Sándortól. Kapható Eggenbergnél, Budapest. Görög és római régiségek dr. James Gow műve után »A görög állami régiségekről« szóló rész. (Kapható ugyanannál. Thukydides történelme Zsoldos Benő fordítása nyomán megrövidítve és szemelvényekben. — 2. A rajzhoz, mely fal táblák után gyakoroltatik, tankönyv nem szükségeseltetik. A magántanulók azonban használhatják vagy Szemlér Mihály »Rajzlapok szabadkézzel való rajzoláshoz« című 4-ik füzetét (3 frt 20 kr), vagy Ralló Ede »Stylszerű rajzminták gyűjteményét«, vagy Várday Szilárd »Fali táblák sorozatát«, végre vagy Andel Antal »Szines ékítményekből álló nagyobb gyűjteményét« stb.

A nemzeti köznevelés, a humanismus és népboldogítás munkájában szent igyekezettel közreműködni kívánó minister úr kiterjeszté figyelmét még a tanulmányokkal tülterhelt ifjuság egészségügyeire is, melyeknek emelésére és fokozására nemcsak megengedte hanem sürgette az előbbi rend szabályok által szigoruan tiltott korcsolyázást, melyet az ifjuság — miután a tornatanításnak téli tornaacsarnok hiányában a téli időszakban eleget tenni nem lehetett — a helybeli korcsolyázó-egylet alkalmas helyén csekély ár mellett pontosan gyakorolt is, Pásztor József felügyelete alatt.

Majd az 1892 évi ápril. 28-án tartott tanácsülés a közoktatásügyi ministernek ugyanazon évi ápril. 16-án kelt átiratára, melyben a tanintézetet fentartó hatóság felszól-

íttatik a tanuló ifjúság számára fürdésre és uszásra alkalmas helyiségről gondoskodni — azon nézetének adott kifejezést, hogy miután a helyi viszonyok ezen intézkedés életbeléptetését a nyáron teljesen kiapadt patakok lehetlenné teszik, megengedi azonban, sőt felszólítja nemcsak a hatóság, hanem az isk. igazgatóság is az ifjúságot, hogy more apostolorum kényelemmel megtehető kedélyes utazás után a $\frac{3}{4}$ órányira eső s a vonzó Mátra tövében fekvő szabad fürdőt csekély díj mellett élvezheti.

Nem csekély behatással voltak az ifjúság testi erejének megedzésére s kitartására, valamint kedélyének fölfrisítésére a nagymélt. Minister úr által meghonosított azon kirándulások, melyeket az egyes osztályok évenként őszi vagy tavaszi időszakban több tanár vezetése mellett a kies Mátrahegység egyes ormaira, völgyeibe és forrásaihoz intéztek. Szintoly szempontból tekintendő a csaknem minden évben megtartatni szokott tavaszi multság (majális) melyen az egész ifjúság — kevesek kivételével — a tanárok vezetése alatt kivonult a pompázó Mátrára.

Különben az oktatás- és nevelésre vonatkozó adatok a következőkbe öszpontosíthatók.

A tanártestület a tantervezet sokféle átalakulásai folyamán mindenkor teljes odaadással igyekezett az új szervezetekbe új életet és korszerű szellemet önteni, mert a tanárok szemmel tartván a gymnasiumi oktatás és nevelés magasztos feladatát, elismerésre méltó lelkesedéssel nemcsak helyes módszer és tapintat alkalmazása mellett törekedtek értelmesen oktatni s az ifjúság tevékenységét felébresztteni, hanem egyuttal szívükben nemes érzületet, vallásosságot, hazafiui lelkesedést ápolni s őket egyház, haza és emberiség hasznos és lelkes tagjaivá nevelni. Atyai szigorral keze-

lék a kétszer félévenként felolvasott iskolai törvényekbe lerakott fegyelmi eszközöket. Ezekhez járult a jóakaró serkentés és buzdítás az ifjuság föladatának teljesítésére. Ugyanezen célnak szolgáltak és manapig szolgálnak az ifjuságnak a tanárokkal közös részvétele az Isten tiszteletben és a tanév kezdetén és végén tartani szokott megnyitási és elmés szavalatokkal élénkített zárünnepélyek alkalmával az ifjusághoz és megtisztelő közönséghez is intézett igazgatói beszédek.

Hasonlóképen a hazafiui érzületek ápolására a törvényes rend tiszteletben tartása végett minden tanévben Felséges királyunk névnapja alkalmából tartott Isteni tiszteletben teljes számban szokott részt venni a tanuló ifjuság a tanárokkal együtt. Továbbá nagy hazafainknak, kik hazánk szellemi és anyagi jólétét jelentékeny mérvben előmozdították és jobb jövőjének uttorói és vezérsillagai gyanánt a drága hon egén örök fényben ragyognak, nagy emlékökre kegyeletes ünnepélyek tartattak.

Igy ünnepeltük meg nagy hazánk fia: Széchenyi Istvánnak kinek jelszava volt: »Magyarország nem volt, hanem lesz« drága emlékezetét, melynek az ifjusági dalkör által (természetesen rut idő daczára szép közönség jelenlétében) szépen és hathatósan énekelt »Hymnus« után ékes kifejezést adott nt. Cserny Ernő, sz. fer. r. áldozár és gymn. tanár, ki beszédében előadá a nagy reformernek kiváló érdemeit, az ifjuságot pedig buzdította emlékének megőrzése-, erényei és hazafiui tevékenységének követésére.

Továbbá bold. em. Tréfort Ágost közoktatásügyi Minist. gyászünnepéről szintén nagy számu közönség jelenléte előtt maga az igazgató emlékezett meg hatásos és magvas beszédével.

Továbbá az 1893. év június hó 8-án a Gyakorló-kör, melynek vezetésével több éven keresztül Cserny Ernő, széles tehetségű szaktanár volt megbizva, diszgyűlésén hármas ünnepély tartatott meg, melyet az igazgató magvas bevezető beszédével nyitott meg. És pedig: 1-ször megünnepeltetett a Felséges királyi pár megkoronáztatásának 26-ik évfordulója, mely alkalomból Szabó Kázmér tanár olvasta föl szép hanghordozással, mély érzéssel és teljes eleganciával az ünnepélyre vonatkozó s a jelenlevő közönség nagy lelkesedéssel fogadott alkalmi beszédét. Ezután Bogdán Ferencz, VI. oszt. tanuló adta elő kiváló szépen Vargha Gyula ódáját az 1867-iki koronázás emlékére, ezt pedig követte a művelt lelkű mester: Fehér József, énektanító által nagy lelkiismerettel vezetett énekkar által előadott királyhimnus, melynek előadása alatt magasztos érzelmek szállták meg a halgatók szivét, igazi áhitattal vegyülvén a felmagasztosult énekkar közé.

Az ünnepély első része befejezése után nt. Cserny Ernő tanár állott az ifjúság elé s gyönyörű beszédében megismertette a magyar nyelv kifejlődésének történetét s annak keretében az Arany János szerepét, kit egész glóriájában sikerült bemutatni mint költőt és embert egyaránt, s különösen hatott azon részében, midőn bemutatta Arany Jánost, mint a magyar epicának és a magyar mű-balladának megteremtőjét.

Következett Rodriguez Béla VI. osztály tanuló, ki helyes magatartással végig finoman s kellő szabatossággal adta elő dr. Váradi Antalnak az Arany János ércszobrának leleplezése alkalmára irt ódáját. Végre az ünnepély második része az énekkar magyar egyvelegével fejeztett be-

A harmadik részt képezte a verseny »a remények és

bánatok tanyája.« Ugyanis két arany és egy diszmű volt pályadíjul kitűzve. Az egyik aranyat dr. Polgár Sándor tűzte ki annak számára, ki valamely Arany János-féle balladát a leghelyesebben elszavalja. A második aranyat pedig Orell Géza pénzügyi titkár azon önképzőköri tagnak, aki bármily szabadon választandó művet a legjobban ad elő. Végül egy értékes diszművet Adler Zsigmond könyvkereskedő adott annak, ki az utóbbi módon a legjobb előadó után következik. — A dr. Polgár-féle aranyat elnyerte Sonnenschein Dezső VI. osztályu tanuló »V-ik László« előadásával. Az Orell-féle aranyat szintén egy VI. osztályu tanuló: Rodriguez Béla. Az Adler Zsigmond adományát: »Az idegen költők albumát« Bogdán Ferencz, VI. osztályu tanuló. Az ugyanaz által följánlott diszművet: »A magyar költők albumát« pedig Kis Ferencz.

Ezen eredmény kihirdetésével befejeztetett az ünnepély, melyről az akkori »Közügyeink« czimű helybeli heti lap következő elismeréssel nyilatkozik: »Igen szép képet festett a jó kinézésű ifjúság s az egész ünnepély lefolyása olyan volt, hogy bármily legmagasabb igényű gymnasium díszére vált volna, azért mi a látottak és hallottak után őszinte tisztelettel gratulálunk a tanári karnak s fejezzük ki elismerésünket az ifjúság iránt.« Különben az évek óta fenálló Gyakorló-kör a magyar irodalom behatóbb tanulmányozása s egyes irodalmi kérdések fejtegetése céljából minden évben pályázatot és a pályanyertes munkákra kitűzött díjak kiosztása végett nyilvános zárünnepélyt szokott rendezni. Könyvtára évenként részint a tagsági és beiratási díjakból vétel útján beszerzett, részint adományokból begyűlt művekkel jelentékeny mérvben gyarapodik.«

Márczius 15-ike.

Minthogy e nap azon dicső és örökké feledhetetlen mozgalomnak koronázási ünnepe, melyben hazánk jobbjai Széchenyi föllépte óta a Deákok, Eötvösök, Batthyányiak és Kossuthok vezetése alatt küzdöttek az ország újjászületéseért, azért e hosszú, fáradságos, de áldásthozó küzdelem diadala volt az, melyet a magyar nép márczius 15-én symbolumává fogadott.

Ezen ünnepélyt ugyan az 1848-ik évi eszmék emlékére a hazafias érzülettől indított városi közönség szokta évenként a város egyik temetőjében nyugvó 48-as hős sírjánál rendezni, ha kedvező idő van. Azonban 1891-92-ik tanévben a nagy és hideg esőzés által gátoltatván, a közönség a gymnasium egyik nagytermébe kényszerült vonulni a tanár-kar- és ifjúsággal együtt. hol az igazgató az ünnepélyt megnyitó beszédében ékes szavakkal ecsetelte fontosságát annak, hogy az ifjúság szívében a hazafias érzelmek lángra gyujtása a tanári karnak kedves kötelességét képezi. Utánna hévvel és nemes ambícióval Jacsó Antal, VI. oszt. tanuló egy alkalmi költeményt szavalt el. Ezt követte »Visszaemlékezés 1848. márczius 15-ikére« czimmal Kiss Aurél sz. Fer.-r. papnövendék s VI. oszt. tanuló saját szerzeményű felolvasása, mely után az énekkar »Honfi dala« következett. Majd Cserny Ernő, a Gyakorló-kör vezetője lépett a felolvasó asztalhoz s »Buzdító beszéd« czimmal egy minden ízében érdekes s nagybecsű felolvasást tartott. Végre több szavalmányok után az énekkar a »Szózatot« énekelve, a nagy lelkesedéssel fogadott ünnepélyt bezárta.

*

A sulyos természeti csapások következtében a népnél mindinkább észlelhető szegénység egyrésztől, mely az ifju

nemzedék egy részét az oktatás és nevelés csarnokába juttatásában akadályozza, másrészt azon beláthatlan előnyök, melyek a szegény sorsu, de szorgalmas és jó magaviseletű tanulóknak tankönyvekkel való ellátásából közvetlen ugyan egyesekre, közvetve pedig a társadalom- s hön szeretett hazánk közművelődés-ügyére áradhatnak, 1888-ik tanévben erős indító okul szolgált a tanártestületnek egy segély-könyvtár megalapítása, mely célra minden tanuló — a szegénysorsuak kivételével — a beiratások alkalmával 25 krt fizet, ritka kivétellel. És ma már oly kedvező állapotba jutottunk, hogy a segély-könyvtár 152 példányból állván, 65 szegény tanulót középtanodai tanfolyamra segíthetünk. S e jótékonyági szellem a tanulók élete fölött örködvén, azok könyvszükségleteinek évről-évre fokozatos mérvben eleget iparkodik tenni a szükségben szenvedő szülők megnyugtatóására.

A gymnasium tanári könyvtára — eltekintve azon 100 darab kötettől, melyet a nemes város nagyérdemű tanácsa a Jókai 50 éves jubileuma alkalmával a gymnasium részére nagylelküleg följánlani sziveskedett, — tartalmaz az illető könyvtáros: Cserny Ernő szerint 878 művet 90 kötetben és 14 füzetben. Ez is évenként gyarapodik.

Uj mozgalmak.

Az 1888-ik évi augusztus hó 13-án a városi tanácshoz, mint a tanintézet kegyurához az igazgató 7746. sz. a. egy párhuzamos osztály föllállítása érdekében hivatalos s indokokkal föleresztett jelentést tévén, erre az ugyanazon évi szeptember 10-én tartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlés következőleg válaszolt:

»Tekintve, hogy a gymnasium első osztálya minden évben tulnépes s a tanintézetet annak kitenni nem lehet, hogy az előirt 60 számon felül jelentkező tanoncokat elutasítani legyen kénytelen, miután az előterjesztett adatok szerint az I. osztályba fölvelt tanulók száma 110-re megy, s így a párhuzamos osztály fölállításával egy-egy osztályra 55 tanonc esik, a gymn. I. osztályánál a párhuzamos osztály felállítása ezennel elrendeltetik. Az ezen osztályhoz szükséges tanerő javadalmazására, mely ez esetben a sz. Fer. r. szerzet tartomány főnöke által a többi tanárok díjazásánál 100 frttal nagyobb összegben kéretik megállapíttatni s évi 450 frt, és 4 öl fa lefuvarozva megszavaztatik, valamint a párhuzamos osztály felszereléséhez megkívántató kiadások is folyósíttatnak, a városi tanács pedig utasíttatik, hogy minden kiadások fedezéséről a folyó évi költségvetésbe való föl vétel által gondoskodják s az iskolai padokat és egyéb felszerelvényeket szerezzék be. — Mint-hogy továbbá köztudomásu dolog, hogy Magyarország összes középtanodái között a gyöngyösiben fizetnek legkevesebb tandíjat, a mindinkább szaporodó iskolai költségek pótolásául a vidéki tanulók által fizetendő évi tandíj a gymn. összes osztályában már a folyó tanévtől kezdve 16 frtra emeltetik, a helybeli származásu tanulók díja az eddigi 10 forintban hagyatván meg. — Végre a szent Ferencz szerzet rendi tartomány-főnök megkéretik, hogy a fentebbiek szerint kimondott magasabb javadalmazás mellett alkalmazandó tanár kirendelése iránt intézkedni sziveskedjék. Miről az illetők jegyzőkönyvi kiirattal értesíttetnek.«

A jelzett évtől óta nemcsak az I-ső hanem a II-dik, sőt egy évben a III-ik is párhuzamosíttatott.

Majd az 1890. évi márczius hó 5-én tartott rendes képviselő testületi közgyűlés két rendbeli fontos átiratot tárgyalván u. m. a nagygyim. vallás- és közoktatásügyi Ministeriumnak a gymnasium reviziója- s átalakítására vonatkozó magas rendeletét s ezzel kapcsolatban a sz. Fer. rendi szerzetes tartományi főnöke: ft. Bognár Márk azon átiratát, melyben határozottan kijelenti, hogy szegény szerzetes tartományunk csak azon feltétel alatt vállalkozik a gymnasiumnak tanárokkal való ellátására, ha a tek. városi tanács a tanárok fizetését az ismert módon felemeli és ezen fizetés többletét a rendl kormányzójának teszi folyóvá, ki aztán azt a rendtől meghozott pénzbeli áldozattal egyesítve a fiatalság neveltetésére fogja fordítani. Ez utóbbi átiratra a képviselői közgyűlés következő nemes akaratra mutató határozatot hozta: A sz. Ferenczrendi szerzet tartományi főnökének átiratában foglalt javaslatok a tanács előterjesztése alapján elfogadtatnak, s azokhoz képest kimondatik, hogy a város középiskoláját továbbra is a sz. Fer. r. tagjainak vezetésére bizza, s hogy ezen szerzet évről-évre okleveles tanárokat nevelhessen, kik közül legalább egy évenként a gymnasium rendelkezésére adandó, — az 55197/89. sz. közoktatásügyi minist. rendeletben, melynek ide vonatkozó része tudomásul vétetik — rendes tanárokat elismert: Cserny Ernő, Pintér Kornél, és Lassu Pius, ugy minden ezután következő okleveles tanár fizetése évi 500 frtban állapittatik meg; a nem okleveles tanárok eddigi fizetése pedig 50 frttal évenként felemeltetik akként, hogy ezen fizetési többletek, a rend kormányának tétetnek folyóvá s az 1890-91. tanévben lépnek életbe. — Továbbá az átiratban tett javaslathoz képest a nagymélt. Vallás és közokt. Ministeriumhoz felterjesztés intéztetni határoztatik az

iránt, hogy a magas Ministerium a rendezés nagy munkájának befejezéseig moratoriumot adjon ugy a szerzetnek, hogy az intézetet az egyetemen kiképzett tanárokkal elláthassa, mint a városnak, hogy az egyéb irányban mutatkozó szükségeket beszerezhesse, beruházásokat, stb. eszközhessen. Addig mig okleveles tanárok lennének, az 5519/89. sz. rendeletben említett 3 tanáron kívül a magas Ministerium azokat is elismerné, kiket különben az 1883. XXX t. cz. alapján tényleg államilag el is ismert s megerősített.

A felterjesztésben kijelenti a város, hogy a tanhelyiségek kibővítésére már intézkedés tétetett s hogy a város a felszerelések beszerzése tárgyában is mindenkor hajlandónak és késznek nyilatkozik. Miről a jegyzői hivatal a felterjesztés elkészítése és Hauer Lajos számvevő a költségvetés készítésénél leendő tudomás végett és Bognár Márk, sz. Fer. tartom. őrnök jkönyvi kivonaton értesítettnek.

Ugyanazon évi aug. 11-én tartott képviseleti közgyűlés a gymnasium épületében teljesítendő bővítések és átalakítások tárgyában a városi tanácsnak 773. számú jelentését és javaslatát elfogadta, valamint a gymnasiumnak fokozatosan 8 osztályúvá fejlesztését magáévá tette s elvben kimondotta. Ami továbbá az ügy lényegét s a gymn. épületének kibővítését és átalakítását illeti, minthogy a f. é. 18745. számú minist. rendelet értelmében a gymn. fenntarthatása, annak a rendelt módon s két éven belül fogantatosítandó átalakulásától függővé téve csak oly módon engedélyeztetett, ha a kívánt pótlásokra vonatkozó részletes programmon a vallás és közokt. m. kir. Ministeriumhoz felterjesztetik, az ezen ügyben megtartott értekezletek s helyszini szemlék alapján a városra nézve ezen nagyfontosságú ügyben következő intézkedések megtétele határozottatott el:

1. A gymnasiumi szertárhelyiség közfala lebontattasék s a szertár a jelenlegi V-ik osztály kibővítésére szolgáljon. 2. Ezen osztályból az eddig bolt gyanánt használt helyiségbe ajtó töretik s ez szertáruul szolgál. 3. Az így szertárrá lett helyiségből a másik boltra ajtó készittetik s ezen szoba nagyobbik fele könyvtárnak rendeztetik be, a fennmaradt rész pedig a szolgál konyhájául rendeztetik be. 4. A földszinti ablakok, — melyek a mostani két boltajtó átalakításával szaporodni fognak — nagyobbittatnak s az azokon levő ósdi vasrostély, mely a világosság nagy hátrányára van, eltávolittatik. 5. A nagyobbított földszinti terem és egyik emeleti osztály Klamarik-féle uj padokkal láttatik el.

Ezen munkálatok, melyeknek eszközlése czéljából a polgármester már az árlejtést is megtartotta, még ugyanazon évi nagy szünidő alatt teljesittettek, kivéve a szolgál lakását és konyháját.

A többi átalakítások, melyek a fentebbi alakiságok megtartása mellett az 1890-91. tanév végével az 1891-92. tanév kezdetéig viendők keresztül, következők: 1. A tervrajzban feltüntetett $1\frac{1}{2}$ méter szélességben luzandó földszinti bejáratot és az V-ik osztályt összekötő folyosó nyitása. 2. Az egészségtelen s így már тұrhetlenné vált űrszék az épületből kiviendő, miért is 3. a gymnasium melletti Mária-szobor körüli tér északfelé $9\frac{1}{2}$, délfelé pedig 9 méter hosszúságban bekeritendő s ott az északi oldalon egy földszintes, bádoggal földött féltető alatt elhelyezendő űrszékek nyitott folyosóval, kellő szellőztetéssel (a nagy közönség tetsző parfüm izlésére) látandók el; a déli oldalon pedig ugyancsak féltetőre, bádog alatt fás-félszernek alkalmas helyiség állitandó fel. 4. A mostani űrszék helyén a szolgál részére lakszoba készitendő (vajjon kinek

lenne abban kedve lakni?) a kimaradt rész pedig (ugyan melyik?) az 1-ső bolt alatti $1\frac{1}{2}$ méter szélességű folyosóhoz adassék. 5. Az emelet óriási keresztgerendái a padlásra vivendők fel, a gerendázat pedig mennyezet alá vétessék. 6. A nagy terem (vacua) márványtáblái felszedetvén, ugy ez, valamint az osztályok is a szükséghez képest uj deszkapadozattal látandók el, a felszedett márványdarab ezreiből pedig a másik folyosó, esetleg a templomok padlózata javíttassék ki. 7. A bejárat előtti kis járda hozassék helyre. 8. Az egyes osztályok padjai használható jó, esetleg uj padokkal láttassak el. 9. A szer- és könyvtár szükségleteire fedezet nyujtassék. Mind ezen 1.—5. és 1.—9. pontok alatti kiadások fedezéséről az 1891. évi költségvetésben a bemutatott költségtervezet és árlejtési eredmény alapján fog gondoskodás történni. — Az 5-ik pont alatt felvett 2 osztálynak uj padokkali ellátására vonatkozólag utólag megjegyeztetik, hogy ezekből a régi padok használható része az elemi iskoláknál alkalmazandó. — Ugy még ez évben foganatosítandó 1. — 5., valamint a 30 nap közbevételével kitüzött 1.—9. pontok alatti átalakítások keresztül vitelével a városi tanács bizatik meg. Az árlejtésnél Pápai Mihály vállalkozó által 40 frt névértékű értékpapirban levő bánatpénz a házi pénztárnál letétben kezelendő. — Mindezek megtörténtéről, valamint egy szolga alkalmaztatásáról a nmélt. m. kir. vallás- és közokt. ministerium felterjesztésileg értesítendő azzal, hogy a gymnasiumi könyv- és szertár gyarapítására már az 1890. évi költségvetésben 220 frt lett fölvéve. — Legvégül minthogy a Mária-szobor körüli tér az ott áruló iparosok részére ily módon már alkalmas nem lesz s mivel a Beniczky Róza háza előtti részen való kirakodás közlekedési szempontból is hátrányos,

a szabók, kalaposok és szűrszabók kirakodására az Ács-féle ház előtti hely jelöltetik ki, a halárusok pedig közegészségi szempontból az Orczy-ház előtti, a mérges-patakon innen eső helyre utasíttatnak. Miről stb.

Az 1—5-ik pontok alatt felhozottak még ugyanazon év nagy szünetje alatt készséggel teljesítették, míg az 1—9-ik pontokban fölemlítettet illetőleg megígért átalakítások a nagyobb városi s tanügyi érdekek kilátásba helyezett felölelhetése mellett »ad graecas kalendas« hátamögő örökre szorítottak.

Ugyanis Taposi Márton városi tanácsos 1893. évi január 13-án a képviselőtestület előtt városunk közönségének rég ápolat közohajával találkozó oly indítványval lép elő, mely anyagi helyzetünk kiváló figyelemben tartása mellett egyedül tenné lehetővé gymnasiumunknak 8 osztályúvá fejlődését. Kétségtelen — ugymond — hogy a szülőknek, a polgároknak ezen tanintézet képezi egyedüli menedékét gyermekeik kiképzésére, ezen intézet egyedüli út városunkban a gyermekek jövőjének megállapítására, s ha nem volna, újból kellene megteremtünk, hogy kétségbeejtéstől mentsük meg a szülőket gyermekeik jövőjének szent gondjában. — De kétségtelen az is, hogy oly szerencsés helyzetben vagyunk Gyöngyös városában a sz. Ferencz-rend kiváló elismerést és mély tiszteletet érdemlő háza- és tagjaival, miként a városnak — ha összehasonlítást teszünk egyéb, a középiskolát fenntartó városokkal — Magyarországon ily mértékű iskola fenntartása a legkisebb áldozatába kerül még akkor is, ha az intézet 8 osztályúvá fejlesztetik s az igazság- és méltányosságnak megfelelőleg a képzett és diplomával ellátott tanárok dotatióját a mai mérvtől emeljük is.

Ezen és Makra Géza képviselő indítványára a képviselő testület ez ügyben már előbb hozott határozatala folytán is a gymnasiumot 8 osztályúvá kívánja emeltetni, s e végből Baltás Ferencz helyettes polgármester elnöksége alatt tartott részletes ülésben Krassy Felix, apát-plebános, Hanák Kolos, Taposi Márton és Kemény János, tanácsos urakat a magas Ministeriumhoz menesztendő küldöttséget bizza meg arra nézve, hogy a mostani gymnasium 8 osztályúvá leendő fölemelésének engedélyezése az esetben minden esetre remélhető állami segély megadása, a szükséges építkezési terv és költségvetések tervezése, miniszteri műszaki közeg kiküldése s mindezek irányában a szükséges felirati kérvény szövegezése, szóval mindezen belátásunk szerint leghelyesebben célhoz vezetőnek mutakozó eljárás megtevétele általuk sürgősen eszközöltessék.

A fentebb említett felirati kérvény a magyar kir. valóság és közoktatásügyi Minister ur Ó Nagyméltóságának a kérelemnek szóval is leendő előterjeszrése mellett az öt tagból álló küldöttség által személyesen lett átadva, mely fölirati kérvény tartalmazta egyszersmind a városi képviselő testület válaszát a megintés tekintetében is. Az öt tagu küldöttség eljárásának eredménye Baltás Ferencz helyettes-polgármester elnöklete alatt a következő tagokból álló nagybizottság elé terjesztetett: u. m. Makra Géza, Kemény János, Balás Ignác, Cserján Károly, Dr. Polgár Sándor, Kaiser Márton, Csomor Kálmán, Rezutsek Mátyás, Várakozó Sándor, Csépany György, Kovács P. Pál, Dr. Koller János, Antal Lajos, Vágó Ferencz, Ifj. Zrubka Ferencz, Dr. Künsztler Ignác, Rezucsek János, Csépany József, Kovács Ferencz, Taposi Márton, Hanák Kolos, Hanisz Imre, Bernáth Ignác, Bogdán Jónás, Krassy Felix apát-

plebános, Zsiga Gyula, Novák János, Kékesy Kálmán, Árvai János, Sándor István, Szvoboda Antal, Tokay István, Magócsy Imre alsó pleb. lelkész, Bende Dezső, Dr. Borosy János, Szabó Béla, Dr. Gergely Imre, Ifj. Kozmári János, Smóling József.

A bizottságnak feladata leendő a küldöttség által beszerzendő s rendelkezésére bocsátandó adatok alapján Taposi Márton, városi tanácsos és Makra Géza által beadatott, azonban a közgyűlésben ez alkalommal érdemlegesen el nem bírált indítványokban foglaltak figyelembe vételével — a gymnasium felépítésére és berendezésére nézve a tervezetek és kiviteli módzatok előkészítése, valamint ezen minden legkisebb részletig kiterjedő munkát azoknak — javaslatok kíséretében 40 nap alatt a közgyűlés elé leendő terjesztése. A bizottság egybehivatásával helyettes-polgármester bizatik meg, mely bizottságnak s illetve a gymnasiumi ügynek előadójaként Kemény János városi tanácsos rendszerinti tanügyi előadó kiküldetik

Az 1894-ik augusztus 13-án összehívott nagybizottság a gymnasiumi ügy tárgyalása alkalmával határozottan azon nézetben állapodott meg, hogy a 8 osztályu gymnasiumnak vezetésével — a sz. Ferencz r. szerzetes atyáknak egy századot jóval túlhaladott működésük alapján elismert nagylelkűsége s a rend iránt mindenkor tanusított kiváló ragaszkodásánál fogva — az említett szerzetesegyeineit kívánja megbizni, s ennek értelmében egy nemeslelkű fölíratot intézett a rend főnökéhez, kinek tudomására hozva az iskolai ügyben működő nagybizottságnak megállapított határozatát, őt felkéri annak határozott nyilatkozattételére, hogy a tanárok fizetésén kívül az átveendő gymnasium fenntartására — a jelen viszonyok tekintetbevételével — mekkora összeget kíván?

A nagybizottság feszülten várta a rendfőnök végleges elhatározását s bekövetkezett az, amire nem is számított. A rendfőnök ugyanis a nagybizottsághoz intézett — különben humanus — átiratában megköszönve a bizottságnak őszinte s határtalan bizodalját, kijelenté, hogy a főgymnasium vezetését fix összeg mellett át nem veheti, a főgymnasium szellemi vezetésére, annak tanárokkal való állandó ellátására nem vállalkozhatik, mert ha szerzetes egyénei nem lesznek, világiak bevonásával kellene pótolni a tanszékeket. Ezt pedig egy vagyon nélküli szerzet nem teheti. Ennek következtében a gymnasium átadatott az államnak.

Az általa meghatározott következő feltételek mellett: 1. a város a modern tanügyi kivánalmaknak teljesen megfelelő isk. épületet emel, 2. azt a kor követelményei szerint teljesen felszereli, 3. évenként az államnak a tandíj átengedése mellett 10.000 frtot fizet.

A nevezett kulturális célokra a város tek. Balogh Gyula polgármesternek fáradhatlan utánjárására és tudakozódásaira az Osztrák-Magyar Banktól, — mely Ausztria-Magyarország pénzüzeteteinek legelsője, — 300.000 frtos kölcsönt vett fel s így azokat rövid idő múlva meg is valósítandja.

Általános ügyek.

1. Valamint a felsőbb tanhatóságoktól érkezett rendeletek, intézvények pontos és szigorú teljesítéséről és a tanárok s tanulók általi végrehajtásáról mindenkor gondoskodva volt, úgy a felsőbb tanhatóság is a tanintézetnek minden fontosabb s az igazgatóság hatáskörén belül eső személyi, didactikai és fegyelmi ügyről kötelelességhűn tudósított.

2. Ngos dr. Hóman Ottó, királyi tanácsos budapestvidéki kerületi kir. főigazgató ur 1884. évi május 20-án legmagasabb királyi rendelettel történt kineveztetése óta a jelen ideig minden évben három napig szerencsétlente hivatalos látogatásával tanintézetünket, melynek minden osztályát több ízben meglátogatván, részletesen megfigyelte a tanárok előadási módszerét, az intézet fegyelmi viszonyait és a tanulók által a rendes tantárgyakban fölmutatott eredményt; átvizsgálta a tanintézet szertárait, a tanulók írásbeli dolgozatait és rajzait, az igazgatói ügyvitelt és a gymnastika berendezését. A látogatást befejező tanári értekezleten szakavatottságot tanusító modorban és tapintatosan közölni sziveskedett észrevételeit és javaslatait, melyek jegyzőkönyvbe foglaltatván, általa a magas Ministeriummal közöltettek.

3. A magas Ministeriumnak 1877. évi január 3-án kelt 28.769. számú kegyes rendelete folytán az izraelita tanulók az előadásoktól következő napokon mentendők fel: a) Ros-hasuno (ujév) mindkét napján, b) Jomkipur (kiengesztelődés) napján, c) Sukkoth (sátoros) ünnep 1., 2. és 8-ik napjának délelőttjén, d) Peszuch (husvét) 1., 2., 7. és 8-ik napjának délelőttjén, e) Sebouth (pünkösöd) 1. és 2-ik napjának délelőttjén.

3. A görög-keleti vallásu ifjak pedig a magas Ministeriumnak 1878-ik évi január 25-én 1906. szám alatt kelt kegyes rendelete alapján a következő napokon mentendők fel: Az ó-naptár szerint január 1., 6., 7., 14. és 30-án, február 2-án, márczius 25-én, ápril 23-án, május 21-én, junius 24. és 29-én, október 26-án, november 8. és 21-én, deczember 6-án és 24—28-ig, pünkösöd 3 napja és husvétkor nagycsütörtöktől husvét-keddig bezárólag.

5. A szerajevói gymnasiumból a magyarországi tanintézetbe átlépő ifjak kötelesek azon tantárgyakból, melyek ott nem taníttatnak, u. m. a magyar nyelv és történelemből fölvételi vagy pótvizsgálatot tenni azon középiskolánál, melynél a fölvételt kívánják, vagy a felsőbb iskolákba való átlépésnél a ministerium által kijelölendő középiskolán. Minst. 1885. év október 26-án kelt 37.724. sz. a.

6. Az 1883. évi XXX. t.-cz. 12. szakasza szerint a polgári iskolai tanulónak a reáliskolába való átlépését a tanártestület saját hatáskörében is megengedheti a) ha megvan a szabályszerű kor, b) ha sikeres fölvételi vizsgálatot tesz az átlépő, c) a felsőbb népiskolából a középiskola II. s következő osztályába átlépő tanulók magánvizsgálatot tartoznak tenni, d) végre külföldi tanintézetből hazai középiskolába való átlépésnél a magas Ministeriumhoz kell folyamodni. Minist. 1891. évi január 9-én kelt 54.452. sz.

7. Az V. osztályból álló budapesti orsz. rabbi-képző intézettel egybekapcsolt gymnasium I-ső osztálya a IV-ik, a II-ik osztály az V-ik, a III-ik osztály a VI-ik, a IV-ik osztály a VII-ik, végre az V-ik osztály a VIII-ik gymnasialis osztálylyal egyenértékű. Minist. 1889. nov. 18-án kelt 43.309. sz.

8. Hogy a tanintézet minél tágasabb érdekeltséget keltsen munkássága iránt és a nevelés-oktatás ügyének minél több pártolókat szerezhessen: gyakran érintkezésbe tévé magát a város és környékének közönségével, ezt minden alkalommal részint írásban, részint lapok útján szives részvételre kérvén fel. Így a tanév megnyitása és egyes ünnepélyek alkalmával, leggyakrabban pedig saját gyermekeik érdekében történt fölhívások által, mely érintkezések mindegyike, de különösen a szülőkkel történt találkozások

jó következményüeknek tapasztaltattak és a tanügy iránt mutatkozó érdeklődés körét fokozatosan tágitották.

9. Ha az iskola működésében kizárólagosan az emlézésre fektetné a főszlyt, ellenben az értelem fokozatos fejlesztését és a tanrend keretébe fölvelt tanulmányok öngondolkodás és munkásság általi feldolgozását kifeledné a tanítás tényezői sorából: fölöttébb félszegül oldaná meg föladatát, mert csak az válik elidegenithetlen szellemi birtokunkká, amit értelmünk minden vonatkozataiban helyesen felfogott és fel is dolgozott. -- Hogy tehát egyrésről a tanítás azon egyik gyakorlati kívánalmának, mely az iskolai tanulmányok kibővítését s önálló feldolgozását karolja fel, elég tétessék, másrésről az ifjuságnak alkalom és tér nyittassék arra, hogy a szépirodalom terén is előmutatott kísérletek mellett tulnyomóan a gymnasiumi oktatás körébe eső tanulmányok ágaiiban magát felolvasások, bírálatok, szavalat s más versenyzés által művelje, a Rendtartás 26. szakasza, — mely egyedül a középtanoda két legfelsőbb osztályának engedi meg az »Önképzőkör« alakithatását, — a helybeli gymnasiumnál is, korlátozott mérvben ugyan, mint a főgymnasiumoknál, érvényre emelvén, itt a »Vachott gyakorló-iskola« czim alatt, mint a növendékek szabadidején önként léleknemesítő foglalkozást kereső egylet éveken át több lelkes tanár, legutóbb pedig Cserny Ernő V. osztály-főnök buzgó vezetése alatt folytatta működését, melyet minden évben pályázattal és a pályanyertes munkákra kitűzött díjak elosztása végett többnyire a nyilvános vizsgálatokat jóval megelőzőleg nyilvános zárünnepélylyel szokott befejezni.

10. Ugyanezen kör a többi ünnepélyeken kívül 1894-ik évi január hó 7-én ülte meg a magyar nemzet koszorus

írója: Jókai Mór 50 éves írói pályájának örömnepét a tanulói ifjuság- és számos művelt és polgári közönség jelenlétében, mely alkalommal az igazgató megnyitó beszédének zárpontjául hálás köszönettel hozta becses tudomására a t. cz. vendégkoszorúnak nemes városunk nagylelkű elöljáróságának a nagy és kifogyhatatlan anyaggal bíró író iránt tiszteletet tanusító azon határozatát, melynél fogva annak összes szépirodalmi, 200 frtnyi értékű 100 kötetből álló műveit a gymnasium ifjusági könyvtár részére megrendelni sziveskedett.

11. A gyorsíró kör évek óta Lassu Pius, VI. osztály tanár vezetése, ma pedig Szabó Kázmér II. osztály tanár vezetése mellett évenként két u. m. kezdők és haladó csoportra oszolva sikeresen folytatja működését, valamint a két foku francia nyelv tanulását.

12. A tanév az ünnepélyes »Te Deum« megtartása után végre minden évben a tanintézet által előleg meghívott városi hatóság, helybeli és vidéki szülők, tanári kar és összes ifjuság jelenlétében zárünnepélylyel szokott befejeztetni. Ez alkalommal az igazgató a m. t. közönséget üdvözlő beszédének végén kimond egy kor- és alkalomszerű tételt, melynek mielőtt befejezésébe kezdene, fölkeri a jelenlevő t. cz. közönséget a zárünnepély egyes mozzanatainak tapasztalt béketűrésével párosult figyelmével való kísérésére. A zárünnepély — nyomtatott program szerint — egy VI ik osztályu tanuló megnyitó beszéde után ének- és zenével fölváltott kedélyes szavalatokban folyik le, melynek bevégzése után a kezdetben föllállított tétel általános fejtegetésével foglalkozik az igazgató, ha az idő és közönség kimerültsége megengedi. — Ezután felsorolván a városi hatóság által a lefolyt tanévben az intézet külső és belső

szervezésére tett czélszerű intézkedéseket, valamint az egyes testületek és magánzók által nagylelküleg följánlott adományokat, hálás köszönetet mond a tanintézet érdekében kifejtett buzgó tevékenységükért. Ezután kiemelvén a gymnasium oktatás és nevelés fontosságát, áttér egyrésről a tanároknak annak teljesítési céljából kifejtett ügybuzgó tevékenységük kiemelésére, másrésről az általuk vezetett tanítványoknak tudományos ismeretekben és erkölcsi magaviseletben tanusított előhaladására. Majd a tanári értekezletben megállapított jutalom díjakat osztja ki a jó előmenetelű és magaviseletű tanulóknak és a pályadíjakat a versenyzőknek, mit a közönség általában hangos lelkesedéssel fogad. Végre atyai intésekkel, áldáskivánattal és a szülők üdvözlésével bocsátja el az igazgató az ifjúságot, melynek tanévét Fehér József népiskolai tanító által buzgón vezetett énekkar bucsu karénekeivel fejezé be.

*

Főigazgatók:

a) A budai tankerületben:

1. Vörös Antal, világi, 1779—1785.

b) A kassai tankerületben:

2. Péchy Gábor, világi, 1785—86.

3. Gr. Török Lajos, világi, 1786—96.

4. B. Sahlhauzer Mór, világi, 1706—1811.

5. Szuhányi Ferencz, egyházi, 1811—24.

6. Udránszky Dániel, egyházi 1824—36.

7. Richter Alajos, egyházi, 1836—45.

c) A budapesti tankerületben:

8. Fogarassy Mihály, egyházi 1845—84.

9. Haás Mihály, egyházi.

10. Fesl Károly, egyházi.
11. Róder Alajos, egyházi.
12. Dr. Lutter Nándor, kegy.-r. áldozár.

d) A budapestvidéki tankerületben:

13. Dr. Juhász Norbert, cist. áldozár, 1876 – 84.
14. Dr. Say Móricz, világi, 1884—85.
15. Dr. Hóman Ottó, 1885-től mai napig.

*

A gyöngyösi gymnasiumban tanügygyel foglalkozott egyéneknek névjegyzéke.

Sok jeles férfiú nevét homály fedi. Így a helybeli közép-tanoda tanszékein kezdetben is mintegy 160 évig az erény-nyel és tudományyal tündöklött Jézus-társulati atyák nagy részének nyomára is alig akadhatni a lefolyt időkről fennmaradt porlepte iratokban. Midőn tehát ezuttal a gyöngyösi gymnasiumban tanügygyel foglalkozott egyéneknek neveit és állapotát ismertetni kívánom, a hosszás éveken keresztül ernyedetlen buzgalommal fáradozott tisztos férfiakkal rendszeres névjegyzékét 1799. évig nem adhatván, hálás kötelességemnek tartom legalább azoknak a neveit közzétenni, kiket eddig néhány gondosabb kéz az enyészettől megmentett.

Ilyenek a régibb és újabb időkből a következők:

1634. Pap Ferencz, j.-t. iskolai felügyelő, Sztankovics és Magdalenicz, j.-t. tanárok.
- 1646 – 1651. Derkai György, j.-t. iskolai felügyelő.
1678. Podhorányi György, j.-t. tanár.
1694. Kapi Gábor, j.-t. iskolai felügyelő.
1697. Geőde Péter, j.-t. iskolai felügyelő.

1706. Velencei Ferencz, helybeli plebános és iskolai felügyelő, Valkó András, Olasz Márton, v. p. tanárok.
1707. Zölei Pál, v. p. iskolai felügyelő, az előbbi két tanár mellé még Balogh Ferencz, v. p. adatott.
1708. Zölei Pál, v. p. iskolai felügyelő, Németh Ferencz, Balogh Ferencz, Olasz Márton, v. p. tanárok.
1709. Ugyanazok, csakhogy Baloghot felváltotta Bayeri János, v. p. tanár.
1710. Szintén, Német helyébe Molnár András rendeltetett.
1711. Páki János, j.-t. iskolai felügyelő. Molnár András, v. p. tanár.
1712. Nagy András, j.-t. iskolai felügyelő, Skunta István, j.-t. tanár.
1713. Hevenessy Gábor, j.-t. iskolai felügyelő. — E tudományosságáról és jámbor életéről nevezetes férfiú 1713. évi június 2-án a szegénysorsu, de szorgalmas tanulók segélydíjazására 3000 frtnyi alapítványt tett. El van helyezve a cs. kir. kincstárnál Bécsben, de 126 frt kamatja a helybeli kir. adóhivatalnál vétezik föl február és augusztus 1-én.
1714. Hevenessy Gábor, mint előbb, Fágh Illés, j.-t. V. és VI. oszt. tanár.
1730. Nagy András, j.-t. iskolai felügyelő.
1748. Bednári István, j.-t. iskolai felügyelő, Sándor Pál, j.-t. V. VI. o. tanár, Szeles János, j.-t. III. IV. o. tanár, Vlacsics József, j.-t. I. II. o. tanár.
1750. Hedzi Antal, j.-t. iskolai felügyelő, Molnár István, j.-t. V. VI. o. tanár.
1751. Szegedi Mihály, j.-t. isk. felügyelő. Tanár mint előbb.
1754. Bartakovics József, j.-t. iskolai felügyelő, Némai József, j.-t. tanár.

1757. Róth Simon, j.-t. iskolai felügyelő, Hegedűs László, j.-t. V. VI. o. tanár, Balogh András, j.-t. III. IV. o. tanár.
1763. Balogh József, j.-t. iskolai felügyelő, Vass Antal, j.-t. V. VI. o. tanár, Szuhányi Ferencz, j.-t. III. IV. o. tanár, Veranszky Mihály, j.-t. I. II. o. tanár.
1768. Knall János, j.-t. iskolai felügyelő, Kovács József, j.-t. V. VI. o. tanár, Spissics János, j.-t. III. IV. o. tanár, Kelemen Imre, j.-t. I. II. o. tanár.
1769. Knall János, j.-t. iskolai felügyelő, Fehérváry Ignác, j.-t. V. VI. o. tanár.
- 1770 – 71. Kecskeméty Márton, j.-t. tanár, Klausz Ferencz, j.-t. III. VI. o. tanár.
1772. Lehel György, j.-t. iskolai felügyelő, Erszényházi János, j.-t. V. VI. o. tanár, Kovács József, j.-t. III, IV. o. tanár, Szuhányi Ferencz, j.-t. I. II. o. tanár.
1773. Miller Ferencz, v. p. iskolai felügyelő, Csaja Ignác, v. p. V. VI. o. tanár, Szuhányi Ferencz, v. p. III. IV. o. tanár, Bednárovits József, v. p. I. II. o. tanár.
1774. Ugyanazok, csakhogy Szuhányit felváltotta Horváth János, v. p.
1775. Miller Ferencz, v. p. iskolai felügyelő, Sasvári Antal, v. p. V. VI. o. tanár, Lendvai János, v. p. III. VI. o. tanár, Bednarovics József, v. p. I. II. o. tanár.
1776. Baranyai György, helybeli plébános és iskolai felügyelő, tanárok mint fennebb.
1777. Potsuch János, j.-t. igazgató, Flegel Nepomuk sz. f.-r. tanár, Schinzl Ferencz, sz. f.-r. II. o. tanár, Orbán Mihály, sz. f.-r. I. o. tanár.
1778. Ugyanazok.

1779. Potsuch János igazgató és Flegel Nepomuk mellé a II. és I. osztályba: Rozeman Nepomuk és Nagy Elek, sz. f.-r. áldozárok és Salcsnit Solán, szintén sz. f.-r. áldozár, mint vallástanár.
1780. Ugyanazok.
1781. Potsuch János, j.-t. igazgató, Kardos György, sz. f.-r. III. o. tanár, Zsigmundovics János, sz. f.-r. II. o. tanár, Lacsnit Solán, sz. f.-r. I. o. tanár, Pap Gellért, sz. f.-r. hitelemző.
- 1782--1783. Ugyanazok.
1784. Potsuch János, j.-t. igazgató, Lacsnit Solán, sz. f. r. III, o. tanár, Zsigmundovics János, sz. f.-r. II. o. tanár, Szuhányi Teodor, v. p. I. o. tanár, Pap Gellért, sz. f.-r. hitelemző.
1785. Potsuch János, j.-t. igazgató, Szuhányi Teodor v. p. III. o. tanár, Schninczl Ferencz, sz. f.-r. II. o. tanár, Noszkó Alajos, sz. f.-r. I. o. tanár.
- 1786—1787. Ugyanazok.
1788. Potsuch János, j.-t. igazgató, Szuhányi Tódor v. p. III. o. tanár, Noszkó Alajos, sz. f.-r. II. o. tanár, Bogdányi Gerváz, sz. f.-r. I. o. tanár.
1789. Igazgató mint fennebb, Noszkó Alajos, sz. f.-r. III. o. tanár, Bogdányi Gerváz, sz. f.-r. II. o. tanár, Pauch János, v. p. I. o. tanár.
1795. Szuhányi Ferencz, v. p. igazgató, Zányi Boldizsár, sz. f.-r. III. o. tanár, Forgács Ignác, sz. f.-r. II. o. tanár, Horánszky Mihály, sz. f.-r. I. o. tanár.
1796. Ugyanazok.
1797. Szuhányi Ferencz, v. p. igazgató, Forgács és Zányi maradt, Harangozó Lajos, sz. f.-r. I. o. tanár.
1798. Ugyanazok.

1799. Szuhányi Ferencz, v. p. igazgató, Noszkó Alajos, sz. f.-r. V. o. tanár, Harangozó Lajos, sz. f.-r. IV. o. tanár, Zányi Boldizsár, sz. f.-r. III. o. tanár, Forgács Ignác, sz. f.-r. II. o. tanár, Ordinansz Konstantin, sz. f.-r. I. o. tanár.
1800. Igazgató mint fennebb, Noszkó helyett Bertók Károly sz. f.-r. I. o. tanár, a többi maradt.
1801. Szezsnyiczky József, v. p. igazgató, Takács Rafael, sz. f.-r. V. o. tanár, Zányi Boldizsár, sz. f.-r. IV. o. tanár, Ordinansz Konstantin, sz. f.-r. III. o. tanár, Harangozó Lajos, sz. f.-r. II. o. tanár, Berencsay Honor, sz. f.-r. I. o. tanár.
1802. Ugyanazok, csak Takács helyett Zsigmundovics János, sz. f.-r. I. o. tanár működött.
1803. Igazgató marad, valamint a többi is, kivéve Ordinanszot, kit Irimus Ágost, sz. f.-r. áldozár váltott fel.
1804. Igazgató, Harangozó, Berencsai és Irimus marad, újabbak: Haki Adrián, sz. f.-r. V. o. tanár és Magócsi László, sz. f.-r. I. o. tanár.
1805. Ugyanazok, csakogy Berencsai helyébe Jamrisko Xavér, sz. f.-r. I. o. tanár rendeltetett.
1806. Az Igazgató és a tanárok maradnak, egyet: Irimus Ágostont kivéve, ki helyébe Jamniczky Gellért rendeltetett.
1807. Ekkor ismét hat osztályúvá lőn a gymnasium. Igazgató: Szezsnyiczky József, v. p. Harangozó Lajos, sz. f.-r. VI. o. tanár, Magócsi László, sz. f.-r. V. o. tanár, Jamniczky Gellért, sz. f.-r. IV. o. tanár, Szadniczky Domonkos, sz. f.-r. III. o. tanár, Szilágyi Jakab, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.

1808. Szezsnczyk János, igazgató, Harangozó Lajos, sz. f.-r. VI. o. tanár. Holecskó Gábor, sz. f.-r. V. o. tanár, Pirosák András, sz. f.-r. IV. o. tanár, Gyüre Albert, sz. f.-r. III. o. tanár, később rendfőnök, Komendó János, v. p. I. o. tanár, Sass Pál, sz. f.-r. II. o. tanár.
1809. Szezsnczyk József, v. p. igazgató, a tanárok ugyanazok.
1810. Szezsnczyk József, v. p. igazgató, Holecskó Gábor, sz. f.-r. VI. o. tanár, Vilm Konstant, sz. f.-r. V. o. tanár, Gyüre Albert, sz. f.-r. IV. o. tanár, Virág Antal, sz. f.-r. III. o. tanár, Furdek Kelemen, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1811. Igazgató, mint fennebb, valamint a 4 első tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1812. Szezsnczyk József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Vilm Konstant, sz. f.-r. V. o. tanár, Furdek Kelemen, sz. f.-r. IV. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. III. o. tanár, Bolényi Ferencz, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János v. p. I. o. tanár.
1813. Ugyanazok, csak Bolényi helyett Paulovics Demeter, sz. f.-r. II. o. tanár.
1814. Szezsnczyk József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Bolényi Ferencz, sz. f.-r. IV. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. III. o. tanár, Dubecz Tamás, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.

1815. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. IV. o. tanár, Dubecz Tamás, sz. f.-r. III. o. tanár, Hibel Bernard, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1816. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Dubecz Tamás, sz. f.-r. IV. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. III. o. tanár, Máté Péter, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1817. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. IV. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. III. o. tanár, Dubecz Tamás, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1818. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. IV. o. tanár, Hibel Bernard, sz. f.-r. III. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1819. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Ferencz, sz. f.-r. V. o. tanár, Gresner Antal, sz. f.-r. IV. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. III. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1820. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Gyüre Albert, sz. f.-r. VI. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. V. o. tanár, Gresner Antal, sz. f.-r. IV. o. tanár, Csoltész

- Narcisz, sz. f.-r. III. o. tanár, Tóth Kelemen, sz. f.-r. II. o. tanár. Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1821. Igazgató mint fennebb, Paulovics Demeter, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Gresner Antal sz. f.-r. IV. o. tanár, Tóth Kelemen sz. f.-r. III. o. tanár, Melicher Nepomuk, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1822. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Paulovics Demeter, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Tóth Kelemen. sz. f.-r. IV. o. tanár, Gresner Antal, sz. f.-r. III. o. tanár, Vannai Orbán, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1823. Ugyanazok.
1824. Sznezsniczky József, igazgató, Paulovics Demeter, sz. f.-r. VI. o. tanár, Dudás Xavér, sz. f.-r. V. o. tanár, Vannai Orbán, sz. f.-r. IV. o. tanár, Radics Ambrus, sz. f.-r. III. o. tanár, Gresner Antal, sz. f.-r. II. o. tanár, Komendó János, v. p. I. o. tanár.
1825. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Dudás Xavér, sz. f.-r. VI. o. tanár, Vilem Paulin, sz. f.-r. V. o. tanár, Holli Pacif, sz. f.-r. IV. o. tanár, Ferenczy Gellért, sz. f.-r. III. o. tanár, Vannai Orbán, sz. f.-r. II. o. tanár, Fóris Ferdinand, sz. f.-r. I. o. tanár.
1826. Igazgató mint fennebb, Peltzman Márk, sz. f.-r. VI. o. tanár, Vilem Paulin, sz. f.-r. V. o. tanár, Ferenczi Gellért, IV. o. tanár, Vannai Orbán, sz. f.-r. III. o. tanár, Klecsánszky Modeszt, sz. f.-r. II. o. tanár, Holli Pacific, sz. f.-r. I. o. tanár.
1827. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Peltzman Márk, sz. f.-r. VI. o. tanár, Klecsánszky Modeszt, sz. f.-r. V. o. tanár, Radics Ambrus, sz. f.-r. IV. o. tanár,

- Csirbész Solán, sz. f.-r. III. o. tanár, Holli Pacific, sz. f.-r. II. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. I. o. tanár.
1828. Igazgató mint fennebb, Furdek Kelemen, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Csirbész Solán, sz. f.-r. IV. o. tanár, Holli Pacific, sz. f.-r. III. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. II. o. tanár, Heringh Xavér, sz. f.-r. I. o. tanár.
1829. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Furdek Kelemen, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. IV. o. tanár, Heringh Xavér, sz. f.-r. III. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. II. o. tanár, Holli Pacific, sz. f.-r. I. o. tanár.
1830. Igazgató mint fennebb, Furdek Kelemen, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Barna János sz. f.-r. IV. o. tanár, Heringh Xavér, sz. f.-r. III. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. II. o. tanár, Huszár Norbert, sz. f.-r. I. o. tanár.
1831. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Farkas Bertalan, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Heringh Xavér, sz. f.-r. IV. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. III. o. tanár, Huszár Norbert, sz. f.-r. II. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. I. o. tanár.
1832. Ugyanazok.
1833. Sznezsniczky József, v. p. igazgató, Farkas Bertalan, sz. f.-r. VI. o. tanár, Csoltész Narcisz, sz. f.-r. V. o. tanár, Huszár Norbert, sz. f.-r. IV. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. III. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. II. o. tanár, Bártfai Kálmán, sz. f.-r. I. o. tanár.

1834. Igazgató mint fennebb. A tanárok, Huszár Norberten kívül, kit Fazekas Rajmund váltott fel, ugyanazok.
1835. Szezsnciczky József, v. p. igazgató, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Paulovics Demeter, sz. f.-r. V. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. IV. o. tanár, Bártfai Kálmán, sz. f.-r. III. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. II. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. I. o. tanár.
1836. Szezsnciczky József, v. p. igazgató, Ferenczi Gellért, sz.f.-r. VI. o. tanár, Paulovits Demeter, sz f.-r. V. o. tanár, Szabó Edmund, sz. f.-r. IV. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. III. o. tanár, Kardoss Mihály, sz, f.-r. II. o. tanár. Bien Konrád, sz. f.-r. I. o. tanár.
1837. Igazgató mint fennebb, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Kardos Mihály, sz. f.-r. V. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. IV. o. tanár, Barna János, sz. f.-r. III. o. tanár, Bien Konrád, sz. f.-r. II. o. tanár, Szomolányi Modeszt, sz. f.-r. I. o. tanár.
1838. Igazgató és tanárok ugyanazok, kik előbb, csakhogy Bien Konrád helyébe Ledniczky Mátyás rendeltetett.
1839. Szezsnciczky József, v. p. igazgató, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. V. o. tanár, Ledniczky Mátyás, sz. f.-r. IV. o. tanár, Szomolányi Modeszt, sz. f.-r. III. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. II. o. tanár, Zachar Lukács, sz. f.-r. I. o. tanár.
1840. Igazgató mint fennebb, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Kardoss Mihály, sz. f.-r. V. o. tanár, Ledniczky Mátyás, sz. f.-r. IV. o. tanár, Fazekas Rajmund sz. f.-r. III. o. tanár, Zachar Lukács, sz. f.-r. II. o. tanár, Ráza Albert, sz. f.-r. I. tanár.

1841. Szezsniczky József, igazgató, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Farkas Rajmund, sz. f.-r. IV. o. tanár, Hárai Barnabás, sz. f.-r. III. o. tanár, Ráza Albert, sz. f.-r. II. o. tanár, Molnár Mihály, sz. f.-r. I. o. tanár.
1842. Szezsniczky József, igazgató, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Hárai Barnabás, sz. f.-r. IV. o. tanár, Szegedi Kilit, sz. f.-r. III. o. tanár, Molnár Mihály, sz. f.-r. II. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. I. o. tanár,
1843. Ugyanazok. Ekkor 35 évi működés után szűnt meg Szezsniczky József igazgatónak lenni, mely állás szintén a sz. ferencziekre bízott a mai korig.
1844. Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, és igazgató, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Hanzéli Benedek, sz. f.-r. IV. o. tanár, Fazekas Rajmund, sz. f.-r. III. o. tanár, Antal Romuald, sz. f.-r. II. o. tanár, Kovács Bazil, sz. f.-r. I. o. tanár.
1845. Károsi Simon, sz. f.-r. igazgató, Ferenczi Gellért, sz. f.-r. VI. o. tanár, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Hanzéli Benedek, sz. f.-r. IV. o. tanár, Antal Romuald, sz. f.-r. III. o. tanár, Kovács Bazil, sz. f.-r. II. o. tanár, Streckó Lénárd, sz. f.-r. I. o. tanár.
1846. Károsi Simon, igazgató, a tanárok, Streckó Lénárdot kivéve, ki Morvai Pál által helyettesített, maradtak.
1847. Károsi Simon, sz. f.-r. igazgató, Szabó Edmund, sz. f.-r. VI. o. tanár, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Kovács Bazil, sz. f.-r. IV. o. tanár, Hanzéli

- Benedek, sz. f.-r. III. o. tanár, Antal Romuald, sz. f.-r. II. o. tanár, Kummer Ignác, sz. f.-r. I. o. tanár.
- 1848- Igazgató és tanárok, Kovács Bazilt kivéve, kit Hegyi András váltott fel, ugyanazok, kik előbbi évben.
1849. Károsi Simon, sz. f.-r. rendfőnök és igazgató, Szabó Edmund, sz. f.-r. VI. o. tanár, Fabanai Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Hanzéli Benedek, sz. f.-r. IV. o. tanár, Kummer Ignác, sz. f.-r. III. o. tanár, Hegyi András, sz. f.-r. II. o. tanár, Tanács Netus, sz. f.-r. I. o. tanár.
1850. Károsi Simon, igazgató és rendfőnök, a tanárok, Tanács Netust kivéve, kit Remess Kázmér váltott fel, ugyanazok.
1851. Károsi Simon, igazgató, Szabó Edmund, sz. f.-r. VI. o. tannár, Fabanay Balázs, sz. f.-r. V. o. tanár, Remess Kázmér, sz. f.-r. IV. o. tanár, Hanzéli Benedek, sz. f.-r. III. o. tanár, Baráth Lőrincz, sz. f.-r. II. o. tanár, Darók Konstantin, sz. f.-r. I. o. tanár.
1852. Ebben az évben lépett az osztálytanárság helyébe a szaktanárság. A gymnasium négy osztályra apadt. Igazgató tanár: Károsi Simon, rendfőnök, Hanzéli Benedek, a IV. o. főnöke, Fabanai Balázs, a III. o. főnöke, Darók Konstantin, a II. o. főnöke, Pazsitzky Simon, az I. o. főnöke, Baráth Lőrincz, tanodajegyző, mind sz. f.-r
1853. Pap Melkizedek, igazgató, Hanzéli Benedek, IV. o. főnöke, Szulcsányi Leont, III. o. főnöke, Galambos Áron, II. o. főnöke, Darók Konstantin, I. o. főnöke, Karcsu Arzén, tanoda-jegyző, mind sz. f.-r.

1854. és 1855. évben. Pap Melkizedek, igazgató, Szomolányi Modest, IV. o. főnöke, Szulcsányi Leont, III. o. főnöke, Galambos Aron, II. o. főnöke, Darók Konstantin, I. o. főnöke, Hanzély Benedek, tanárszéki jegyző, mind sz. f.-r.
1856. és 1857. tanévekben ugyanazok.
- 1858—1862-ig. Pap Melkizedek, igazgató, Szomolányi Modeszt, IV. o. főnöke, Szulcsányi Leont, II. o. főnöke, Galambos Aron, III. o. főnöke, Vágó Ferencz, I. o. főnöke, Kudelka Gellért, német és görög nyelv-tanár, mind sz. f.-r.
1863. Ugyanazok, Vágó Ferencz kivételével, ki rendfőnöki rendelettel a szolnoki gymnasium I-ső osztályának megnyitására és vezetésére küldetett s helyébe Varga Emil rendeltetett. Ugyanezen tanévben választott meg tornatanárnak: Novoszád János, volt cs. kir. főhadnagy és énektanárnak: Fehér József, népiskolai tanító.
- 1864—1867. Pap Melkizedek, igazgató-tanár, Varga Emil, V. o. főnöke, Szulcsányi Leont, IV. o. főnöke, Szomolányi Modeszt, III. o. főnöke, Remes Kázmér, II. o. főnöke, Tóth Marián, I. o. főnöke, Galambos Aron, jegyző, Kudelka Gellért, német és görög nyelv-tanár. Mind sz. f.-r.
- 1868—1869 Ugyanazok, esakhogy Tóth Marián helyébe Kaszab Sándor rendeltetett, amaz Szolnokra tétetvén.
- 1869-70. tanévre hat osztályuvá lévén a gymnasium, a tanári kar következőleg állapittatott meg: Pap Melkizedek, igazgató tanár, Szomolányi Modeszt, V. o. főnöke, Galambos Áron, a VI. o. főnöke, Kudelka

- Gellért, a IV. o. főnöke, Medveczky Simon, a III. o. főnöke, Kaszab Sándor, a II. o. főnöke, Skultéti Gyula, az I. o. főnöke, Varga Emil, német nyelv és történelem tanár, Szabó Bódog, hit elemző, a magyar nyelv- földrajz- és természettan tanára, Mind sz. f.-r. áldozárok, Ertl Bertalan, v. rajztanár, Navoszd János, v. tornatanár, Fehér József, v. énektanár.
- 1870-1. Igazgató mint fennebb, valamint a tanárok is, kivéve Skultéti Gyulát, ki Szolnokra rendeltetvén, helyét Sinka Leont töltötte be.
- 1871-2. Igazgató: Varga Emil, sz. f.-r. Szomolányi Modeszt, sz. f.-r. VI. o. főnöke, Szabó Bódog, sz. f.-r. V. o. főnöke, Kaszab Sándor, sz. f.-r. IV. o. főnöke, Magócsi Imre, sz. f.-r. III. o. főnöke, Galambos Áron, sz. f.-r. II. o. főnöke, Peics Lukács, sz. f.-r. I. o. főnöke, Kaszab Sándor, sz. f.-r., a világiak mint fennebb.
- 1872-3. Varga Emil, sz. f.-r. igazgató tanár, Medveczky Simon, sz. f.-r. VI. o. főnöke, Szőlősi Domonkos, sz. f.-r. V. o. főnöke, Lassu Pius, sz. f.-r. IV. o. főnöke, Galambos Aron, sz. f.-r. III. o. főnöke, Bálint István, sz. f.-r. II. o. főnöke, Kaszab Sándor, I. o. főnöke, Peics Lukács, sz. f.-r. tanár, a világiak ugyanazok.
- 1873-4. Igazgató mint fennebb, Sinka Leont, sz. f.-r. VI. o. főnöke, Lassu Pius, sz. f.-r. V. o. főnöke, Galambos Aron, sz. f.-r. IV. o. főnöke, Fiala Mihály, sz. f.-r. III. o. főnöke, Kaszab Sándor, sz. f.-r. II. o. főnöke, Pintér Kornél, sz. f.-r. I. o. főnöke, Peics Lukács, sz. f.-r. tanár, a világiak mint 1869-70-ben.

- 1874-5. Varga Emil, sz. f.-r. igazgató tanár, Magócsy Imre, sz. f.-r. VI. o. főnöke, Lassu Pius, sz. f.-r. V. o. főnöke, Fiala Mihály, sz. f.-r. IV. o. főnöke, Peics Lukács, sz. f.-r. III. o. főnöke, Kaszab Sándor, sz. f.-r. II. o. főnöke, Pintér Kornél, sz. f.-r. I. o. főnöke, Kuluncsics Jesse, sz. f.-r. tanár, Plander Pál, v. rajztanár, Navoszad János. v. tornatanár, Fehér József, v. énektanár.
- 1875-6. Igazgató mint fennebb, Lassu Pius, sz. f.-r. VI. o. főnöke, Kovács Bálint, sz. f.-r. V. o. főnöke, Magócsy Imre, sz. f.-r. IV. o. főnöke, Schlachta Mátyás, sz. f.-r. III. o. főnöke, Kaszab Sándor, sz. f.-r. II. o. főnöke, Peics Lukács, sz. f.-r. I. o. főnöke, Pintér Kornél, sz. f.-r., tanár, világiak, mint fennebb.
- 1876-7. Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Magócsy Imre, VI. o. főnöke. Kaszab Sándor, V. o. főnöke, Schlachta Mátyás, IV. o. főnöke, ki ugyanazon év január hó 30-án súlyos betegsége miatt tanszékét elhagyván, helyébe Tóth Marián alkalmaztatott, Győri Angyal, III. o. főnöke, Laukonidesz Modeszt, II. o. főnöke, Szomolányi Bertalan, I. o. főnöke, Peics Lukács, tanár, de ugyanazon év márczius 30-án betegsége miatt tanszékéről lemondván, helyébe Bencsik Antal alkalmaztatott, Pintér Kornél, tanár, mind sz. f.-r. Plander Pál, v. rajztanár, Navoszad János, v. tornatanár, Fehér József, v. énektanár, Fehér Lipót, v. zenetanár.
- 1877-8. Vágó Ferencz, igazgató-tanár. A tanárok mint fennebb, csakogy Kaszab Sándor és Schlachta Mátyás helyett Karkecz Alajos és Mihály Caesar töltötték be a tanszékét.

- 1878-9. Igazgató-tanár mint fennebb, Magócsy Imre, VI. o. tanár, Pintér Kornél, V. o. tanár, Győry Angyal, IV. o. tanár. Mihály Caesár, III. o. tanár, Bálint István, II. o. tanár, Karkecz Alajos, I. o. tanár, Krobasinszky Dániel, tanár, mind sz. f.-r. A világiak mint fennebb, kivéve a torna- és zenetanárt.
- 1879-80. Vágó Ferencz, igazgató-tanár. Pintér Kornél, VI. o. főnöke, Magócsy Imre, V. o. főnöke, Mihály Caesár, IV. o. főnöke, Hlavacsek Dienes, III. o. főnöke, Laukonidesz Modeszt, II. o. főnöke, Barna Gáspár, I. o. főnöke, Chobacsinszky Dániel, tanár, mind sz. f.-r. Novoszád János, tornatanár, Fehér József, énektanár.
- 1880-1. Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Pintér Kornél, VI. o. főnöke, Mihály Caesár, V. o. főnöke, Hlavacsek Dienes, IV. o. főnöke, Laukonidesz Modeszt, III. o. főnöke, Győry Angyal, II. o. főnöke, Tóth Marián, vallás- és számtan-tanár, Karkecz Alajos, I. o. főnöke, mind sz. f.-r. Világiak, mint fennebb.
- 1881-2. Az igazgató és tanárok ugyanazok mint fennebb, csak Győri Angyal és Karkecz Alajos Bálint István és Bencsik Antal által váltattak fel. Azonkívül Plandner Pál elhalálozván, helyébe Csathó Ferencz választott meg rajztanárnak.
- 1882-3. Az igazgató és tanárok, Bálint István és Bencsik Antal tanszékeit Virágh Reiner és Kovács Gergely foglalván el, ugyanazok mint fennebb, a világiakkal együtt.
- 1883-4. Igazgató és tanárok ugyanazok, csakhogy Hlavacsek Dienes helyébe, ki Szolnokra tétetett át, Chrobasinszky Dániel rendeltetett.

- 1884-5. Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Magócsi Imre, VI. o. főnöke, Mihály Caesár, V. o. főnöke, Pintér Kornél, IV. o. főnöke, Virágh Reiner, III. o. főnöke, Galambos Áron, II. o. főnöke, Tóth Marián, tanár, Chrobacsinszky Dániel, tanár, mind sz.-f.-r. Wissinger Károly, rajztanár, Novoszád János, tornatanár, Fehér József, énektanár, Földessy Elek, zenetanár.
- 1885-6. Ugyanazok.
- 1886-7. Szintén ugyanazok, de Magócsi Imre, theologiai tanszékre, Laukonidesz Modeszt pedig a szolnoki gymnasiumhoz, és Chrobacsinszky Dániel más pályára rendeltetvén, helyettök Bóta Bernard, Plischka Norbert, Szabó Jácint alkalmaztattak.
- 1887-8. Vágó Ferencz, igazgató tanár, Lassu Pius, VI. o. főnöke, Sárgai Tamás, V. o. főnöke, Plischka Norbert, IV. o. főnöke, Mihály Caesár, III. o. főnöke, Laukonidesz Modeszt, II. o. főnöke, Pintér Kornél, I. o. főnöke, Galambos Aron, tanár és jegyző, Zörög Mihály, tanár és hitszónok, mind sz. f.-r. Novoszád János, tornatanár, Földessy Elek helyettesítvén Fehér József beteg tanárt, Wissinger Károly rajztanár Sopronba költözvén, helyébe Pásztor József választatott.
- 1888-9. Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Lassu Pius, VI. o. főnöke, Cserny Ernő, V. o. főnöke, Szabó Kázmér, IV. o. főnöke, Laukonidesz Modeszt, III. o. főnöke, Pintér Kornél, II. o. főnöke, Sárgai Tamás, I. A) o. főnöke, Tóth Marián, I. B) o. főnöke, Galambos Aron tanár és jegyző, Zörög Mihály, mennyiség- és természettan-tanára, mind sz. f.-r. Novoszád János, tornatanár, Pásztor József, rajztanár, Fehér József, énektanár.

- 1889-90. és 1890-1. Ugyanazok Pásztor Józsefet kivéve, kit, mint a budapesti rajztanárképző tanfolyamon távollévőt, Szádváry János v. rajztanár ideiglenesen helyettesített.]
- 1891-2. Igazgató és tanárok ugyanazok, kik az előbbi tanévben voltak, kivéve Szabó Kázmért, ki a kolozsvári egyetemre küldetvén, őt Plischka Norbert helyettesíté, Szádvárit pedig Budapestről visszatért Pásztor József rajztanár.
- 1892-3. Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Lassu Pius, VI. o. főnök, Cserny Ernő, V. o. főnöke, Laukonidesz Modesz, IV. o. főnök, Szabó Kázmér, II. o. főnök, Pintér Kornél, II. o. főnök, Murajda Nándor, I. A) o. főnök, Galambos Áron, I. B) o. főnök, Plischka Norbert, tanárszéki jegyző és tanár, Zörög Mihály, vallás-, földrajz-, történelem- és mennyiségtan-tanár, mind sz. f.-r. Pásztor József, rajztanár, Novoszád János, tornatanár, Fehér József, énektanár.
- 1893-4. tanévben a II-ik osztály is párhuzamos lévén, a tanári kar következőleg állapittatott meg: Vágó Ferencz, igazgató-tanár, Cserny Ernő, VI. o. főnök, Lassu Pius, V. o. főnök, Szabó Kázmér, IV. o. főnök, Pintér Kornél, III. o. főnök, Ulmanek Ignác, II. A) o. főnök, Galambos Aron, II. B) o. főnök, Laukonidesz Modeszt, I. A) o. főnök, Stiller Bernardin, I. B) o. főnök, Plischka Norbert, tanár, Zörög Mihály, okl hittan-tanár, mind sz. f.-r. Pásztor József rajz-, Novoszád János, torna-, Fehér József, énektanár.
- 1894-5-ik tanévre az I. és II-ik osztály párhuzamossá lévén, az igazgató és tanári kar maradt, mint fennebb.

A tanulók száma.

A tanulók létszámát 1634-től 1793-ig, következőleg 159 éven át adatok hiányában pontosan meghatározni nem lehet, azonban a gyöngyösi gymnasium minden időszakban látogatott lévén, föltehető, hogy a legmérsékeltebb arány mellett is évenként 120 tanuló vett az előadásban részt, és így 160 éven át 19.200. tanulóknak adott vallás-erkölcsi és tanulmányi nevelést. De már az bizonyos, hogy 1794-5-ik évről kezdve, amidőn az ifjuság nevelés-oktatási vezetése az igazgatót kivéve (mert ez vagy jézustársbeli, vagy egyházmegyei pap volt) a sz. f.-r. atyákra bízott királyi rendelet alapján, a mai napig: az évenként kiadatni szokott »Érdemsorozatok« mint hiteles okmányok folytán kimutatható, hány és mily előmenetelt tanusító növendék vett részt a gyöngyösi gymnasium rendszeres oktatásában?

És pedig az ide mellékelte osztályzat szerint:

a) Rendes tanulók.

(Egyedül a sz. Ferencz-rendi szerzetesek vezetése alatt)

Iskolai év	Összes létszám	E l ő m e n e t e l				Kilépett	Jegyzet
		jeles	jó	elégs	elt.		
1794-5.	173	26	64	65	*12	6	E tanévben lett nagygy-mnasiummá.
1795-6.	212	34	91	59	23	5	
1796-7.	219	49	97	57	16	—	
1797-8.	235	45	84	81	16	9	
1798-9.	356	65	167	95	19	10	
1799-800.	399	65	185	112	22	15	
1800-1	394	71	110	150	39	24	

* Az elégtelenek közé 1794-től 1829-ig csakis a harmadrendűek számítottak be, mert a másodrendűek az akkori szokás szerint felsőbb osztályba léptettek javító vizsgálat nélkül.

Iskolai év	Összes létszám	E l ő m e n e t e l				Kilépett	Jegyzet
		jeles	jó	elégs.	elt.		
1801-2.	300	69	143	87	11	20	
1802-3.	383	77	169	93	19	25	
1803-4.	365	138	181	29	5	12	
1804-5.	347	50	153	73	21	50	
1805-6.	310	41	90	144	7	28	
1806-7.	365	51	116	140	26	32	
1807-8.	362	60	77	201	14	10	
1808-9.	332	64	80	152	22	14	
1809-10.	352	64	90	149	25	24	
1810-1.	376	84	125	118	29	20	
1811-2.	382	91	131	142	18	—	
1812-3.	356	52	143	154	7	—	
1813-4.	329	48	96	145	17	23	
1814-5.	373	51	98	161	37	26	
1815-6.	377	60	97	169	29	22	
1816-7.	349	83	87	154	36	39	
1817-8.	437	89	81	175	70	22	
1818-9.	448	99	102	115	84	48	
1819-20.	445	99	120	108	78	40	
1820-1.	499	103	115	208	24	49	
1821-2.	506	100	117	158	62	69	
1822-3.	459	94	102	116	80	67	
1823-4.	469	91	102	129	80	67	
1824-5.	434	93	99	137	41	64	
1825-6.	436	93	99	139	41	64	
1826-7.	518	92	99	210	54	63	
1827-8.	539	96	102	225	51	65	
1828-9.	525	93	101	219	75	37	
1829-30.	520	94	102	221	39	64	
1830-1.	476	93	101	197	9	76	
1831-2.	397	93	95	126	37	40	
1832-3.	369	86	85	156	16	26	

Iskolai év	Összes létszám	Előmenetel				Kilépett	Jegyzet
		jeles	jó	elégs.	elt		
1833-4.	397	94	102	115	55	31	
1834-5.	343	92	92	92	39	28	
1835-6.	354	78	65	130	60	21	
1836-7.	342	89	30	149	43	31	
1837-8.	343	107	54	128	26	28	
1838-9.	340	112	36	116	52	24	
1839-40.	326	95	30	126	49	26	
1840-1.	309	104	44	106	29	26	
1841-2.	321	118	30	120	32	21	
1842-3.	312	98	49	121	20	24	
1843-4.	308	105	30	128	16	29	
1844-5.	271	102	30	102	19	18	
1845-6.	293	97	40	125	12	19	
1846-7.	275	102	36	85	37	15	
1847-8.	236	76	30	96	21	13	
1848-9.	191	80	26	62	—	23	
1849-50.	186	61	50	54	4	17	E tanévre 4 oszt. lőn.
1850-1.	129	45	42	39	—	3	
1851-2.	94	37	12	36	—	9	
1852-3.	77	10	9	56	—	2	
1853-4.	47	6	10	21	—	10	
1854-5.	131	18	26	87	—	—	
1855-6.	178	15	30	120	9	4	
1856-7.	143	12	15	103	11	2	
1857-8.	145	13	23	95	12	2	
1858-9.	162	15	21	108	11	7	
1859-60.	171	13	23	124	8	3	
1860-1.	181	26	27	105	8	15	
1861-2.	193	23	32	114	10	14	Ekkor nyílt meg az V. oszt.
1862-3.	203	41	44	94	8	16	
1863-4.	236	52	39	117	17	11	
1864-5.	248	69	41	103	18	17	

Iskolai év	Összes létszám	E l ő m e n e t e l				Kilépett	Jegyzet
		jeles	jó	elégs.	elt.		
1865-6.	267	74	32	145	4	12	
1866-7.	272	76	41	136	8	11	
1867-8.	256	64	25	123	18	26	Ekkor nyílt meg a VI o.
1868-9.	248	19	43	173	13	—	
1869-70.	240	36	38	132	21	13	
1870-1.	238	18	36	133	24	27	
1871-2.	221	40	38	105	24	14	
1872-3.	223	45	29	82	30	37	
1873-4.	228	23	34	131	25	15	
1874-5.	222	41	28	121	23	9	
1875-6.	232	34	22	118	40	28	
1876-7.	261	23	29	145	53	11	
1877-8.	297	39	28	161	42	17	
1878-9.	295	26	48	150	43	28	
1879-80.	277	28	45	128	55	21	
1880-1.	280	27	62	89	63	39	
1881-2.	264	17	37	143	50	17	
1882-3.	236	15	32	122	41	26	
1883-4.	257	14	33	138	59	13	
1884-5.	300	11	37	184	46	22	
1885-6.	326	12	27	159	116	12	
1886-7.	284	15	42	173	40	14	
1887-8.	305	15	35	146	96	13	
1888-9.	328	9	14	134	124	47	
1889-90.	278	11	21	143	80	23	
1890-1.	259	9	29	133	79	19	
1891-2.	302	6	27	139	106	24	
1892-3.	309	10	40	178	64	17	
1893-4.	345	6	36	192	83	28	
1894-5.	373	9	42	171	108	43	
Összesen:	31.448	5770	6429	13.230	3526	2393	

b) Magántanulók.

Iskolai év	Összes létszám	E l ő m e n e t e l				Vissza lépett	Nem jelent meg
		jeles	jó	elégs.	elégt.		
1823-4.	1	1	—	—	—	—	—
1824-5.	6	6	—	—	—	—	—
1825-6.	13	12	1	—	—	—	—
1828-9.	4	4	—	—	—	—	—
1831-2.	2	2	—	—	—	—	—
1832-3.	9	9	—	—	—	—	—
1833-4.	4	4	—	—	—	—	—
1834-5.	5	4	1	—	—	—	—
1835-6.	2	2	—	—	—	—	—
1836-7.	3	1	2	—	—	—	—
1837-8.	10	10	—	—	—	—	—
1838-9.	11	10	1	—	—	—	—
1839-40.	5	5	—	—	—	—	—
1840-1.	7	7	—	—	—	—	—
1841-2.	16	9	7	—	—	—	—
1842-3.	15	7	8	—	—	—	—
1843-4.	2	2	—	—	—	—	—
1844-5.	3	1	2	—	—	—	—
1845-6.	2	2	—	—	—	—	—
1846-7.	4	1	3	—	—	—	—
1847-8.	3	1	2	—	—	—	—
1848-9.	4	1	3	—	—	—	—
1849-50.	6	4	2	—	—	—	—
1850-1.	15	13	2	—	—	—	—
1851-2.	13	4	9	—	—	—	—
1852-3.	11	4	7	—	—	—	—
1853-4.	14	2	12	—	—	—	—
1854-5.	8	—	8	—	—	—	—
1855-6.	13	—	13	—	—	—	—
1856-7.	11	2	7	2	—	—	—

Iskolai év	Összes létszám	E l ö m e n e t e l				Vissza lépett	Nem jelent meg
		jeles	jó	elégs.	elégt.		
1857-8.	12	2	9	1	—	—	—
1858-9.	14	3	11	—	—	—	—
1859-60.	13	3	7	3	—	—	—
1860-1.	18	—	—	18	—	—	—
1861-2.	16	1	10	5	—	—	—
1862-3.	7	1	6	—	—	—	—
1863-4.	4	—	1	3	—	—	—
1864-5.	6	—	4	2	—	—	—
1865-6.	9	1	6	2	—	—	—
1866-7.	22	2	8	12	—	—	—
1867-8.	15	—	1	14	—	—	—
1868-9.	20	—	—	20	—	—	—
1869-70.	17	—	7	10	—	—	—
1870-1.	22	—	9	13	—	—	—
1871-2.	24	—	4	21	—	—	—
1872-3.	16	—	—	15	1	—	—
1873-4.	9	—	3	6	—	—	—
1874-5.	10	—	1	9	—	—	—
1875-6.	8	—	—	7	1	—	—
1876-7.	13	—	—	12	1	—	—
1877-8.	9	2	3	2	2	—	—
1878-9.	7	2	1	3	1	—	—
1879-80.	6	3	2	—	1	—	—
1880-1.	8	3	5	—	—	—	—
1881-2.	27	—	4	21	—	—	—
1882-3.	17	—	7	10	—	—	—
1883-4.	22	—	9	12	—	—	—
1884-5.	18	—	5	13	—	—	—
1885-6.	24	—	5	4	2	6	—
1886-7.	9	2	3	4	—	—	—
1887-8.	11	—	4	7	—	—	—
1888-9.	10	—	4	6	—	—	—

Iskolai év	Összes létszám	Előmenetel				Vissza lépett	Nem jelent meg
		jeles	jó	elégs.	elégt.		
1889-90.	13	—	4	9	—	—	—
1890-1.	7	—	3	—	4	—	—
1891-2.	9	1	1	2	—	—	—
1892-3.	6	3	2	—	1	—	—
1893-4.	8	—	—	8	—	—	—
1894-5.	8	—	4	4	—	—	—
Összesen:	709	160	240	279	14	6	10

Tehát a legszentebb Üdvözítőről nevezett sz. Ferencz-rendi szerzetesek vezetése alatt a gyöngyösi kath. nagygymnasium nyilyános- és magántanulóinak száma volt és pedig:

1794-5-től 1848-9-ig 20.151. Ezek közül jeles 4595, jó 5049, elégs. 7252, elégt. 1832, kilépett 1645.

1849-50-től 1860-1-ig 1856. Ezek közül jeles 309, jó 348, elégs. 1357, elégt. 177, kilépett 80.

1861-2-től 1894-5-ig 10.150. Ezek közül jeles 1026, jó 1272, elégs. 4890, elégt. 1629, kilépett 680.

Mind a három cyklusban, vagyis 100 év alatt összesen 32.157. Ezek közül jeles 5930, jó 6669, elégs. 13.509, elégt. 3540, kilépett 2409.

Következőleg 100 év alatt ennyi tanulót nevelt s adott az édes hazának a sz. Ferencz-rend, nem is említve, hogy egy-két tanár már az 1777-ik évtől is vegyesen működött a tanszéken a jézus-társulati atyákkal.

A nyilvános tanulók részleges statisztikai kimutatása az osz-

Tanév	Legjobb	Leggyeng.	Ösztönsegély		tanul. mentes	ismétlő	r. kath.	gör. k
	osztály		dijas					
1861-2.	IV.	I.	1	44	19	13	174	—
1862-3.	III.	II.	8	38	56	9	182	—
1863-4.	IV.	I.	5	45	59	5	204	—
1864-5.	V.	I.	4	36	47	14	199	—
1865-6.	II.	III.	4	33	29	14	213	1
1866-7.	V.	II.	4	35	31	17	192	1
1867-8.	IV.	I.	5	28	33	5	208	1
1868-9.	VI.	II.	5	26	32	15	191	1
1869-70.	VI.	IV.	4	28	23	5	187	—
1870-1.	III.	I.	4	28	21	15	176	—
1871-2.	IV.	VI.	1	28	37	6	163	—
1872-3.	VI.	II.	2	22	51	7	157	—
1873-4.	I	II.	2	21	28	11	152	—
1874-5.	II.	VI.	3	23	34	12	139	1
1875-6.	V.	III.	5	21	42	10	143	4
1876-7.	II.	I.	2	35	46	12	143	3
1877-8.	VI.	V.	2	52	35	7	194	9
1878-9.	IV.	I.	—	34	63	11	184	7
1879-80.	V.	II.	1	38	68	9	175	8
1880-1.	VI.	III.	3	42	52	7	192	8
1881-2.	II.	V.	1	37	48	5	166	8
1882-3.	IV.	VI.	5	56	40	21	166	8
1883-4.	V.	III.	5	41	40	14	168	—
1884-5.	V.	I.	7	46	56	13	212	—
1885-6.	IV.	I.	4	47	42	13	219	—
1886-7.	V.	IV.	5	49	53	33	189	—
1887-8.	VI.	II.	4	45	44	11	200	—
1888-9.	II.	V.	1	44	47	46	216	—
1889-90.	III.	VI.	3	47	53	35	198	—
1890-1.	II.	I.	—	42	62	28	176	—
1891-2.	VI.	III.	1	36	73	4	204	—
1892-3.	III.	I.	1	46	72	21	207	—
1893-4.	III.	V.	1	54	75	12	214	—
1894-5.	IV.	III.	3	45	96	24	245	1

tályok legjobb és leggyengébb minőségével 1861-2—1894-5.

helyét l á s ú	ágost.	izrael.	magyar nyelven	más beszélt	legta- jobb	leggy- engébb	helybeli	videki	összesen
—	—	19	157	36	11	9	136	57	193
2	1	18	153	50	3	7	129	74	203
2	2	28	212	24	5	3	149	87	236
3	—	46	201	47	3	5	162	86	248
3	—	50	211	56	5	7	178	89	267
5	3	71	209	63	3	2	188	84	272
—	—	47	209	47	3	5	169	87	256
—	—	56	205	43	2	3	157	91	248
—	—	53	206	34	4	3	169	71	240
—	—	62	201	37	3	2	166	72	238
—	—	58	197	24	3	4	132	89	221
—	1	65	185	38	4	3	130	93	223
3	1	72	175	53	2	3	145	83	228
2	—	80	183	39	3	2	145	87	222
1	—	84	198	34	3	5	137	95	232
—	3	112	213	48	4	3	172	89	261
—	2	92	227	70	5	7	194	103	297
—	3	101	178	117	9	1	187	108	295
—	7	87	201	76	7	2	169	108	277
—	2	78	217	63	4	2	192	88	280
—	2	88	209	55	3	2	159	105	264
—	2	60	182	54	4	1	167	69	236
9	5	75	205	52	9	2	164	93	257
8	3	77	213	87	1	3	187	113	300
6	3	98	241	85	3	1	193	133	326
3	4	88	214	70	2	1	147	137	284
5	4	96	283	22	3	2	187	118	305
4	5	93	267	61	1	1	183	145	328
2	6	72	210	68	1	1	152	126	278
4	3	76	200	59	2	1	153	106	259
8	—	90	265	37	12	1	178	124	302
6	1	95	264	45	1	1	212	97	309
8	—	123	202	43	1	7	229	116	345
9	1	117	363	10	8	1	260	113	373

A tanulók, szülőinek polgári állására nézve 1861-2-től 1894-5-ig.

Tanév	Östernelő s herló	Ipáros	Kereskedő	All. s köz- ségi tisztv.	Katona	Értelmes- ségi	Személyes szolg. levő	Magán- v. társ. tisztv.	Magánzó
1861-2.	13	101	43	25	—	11	9	4	—
1862-3.	17	99	51	30	—	—	36	4	—
1863-4.	19	100	68	40	3	10	21	5	2
1864-5.	21	98	57	44	5	29	16	1	—
1865-6.	16	102	88	37	4	18	25	—	2
1866-7.	27	103	84	42	3	20	28	8	—
1867-8.	21	99	76	47	3	16	23	6	8
1868-9.	14	98	77	44	4	19	37	3	—
1869-70.	23	101	81	48	2	9	5	7	—
1870-1.	21	99	54	47	—	13	6	—	—
1871-2.	33	99	48	40	—	12	25	9	—
1872-3.	34	97	61	44	—	17	6	—	—
1873-4.	35	96	53	43	1	18	10	3	12
1874-5.	36	99	38	45	1	18	6	—	8
1875-6.	37	92	45	46	2	8	9	6	10
1876-7.	32	103	51	29	2	45	40	—	—
1877-8.	27	98	54	31	3	40	21	12	8
1878-9.	31	101	50	38	—	39	20	6	—
1879-80.	26	97	56	39	1	36	18	3	—
1880-1.	27	99	51	29	—	50	50	14	20
1881-2.	30	95	59	24	2	32	17	4	14
1882-3.	40	98	82	19	2	36	40	13	—
1883-4.	54	93	79	37	2	50	28	—	—
1884-5.	50	105	75	44	—	30	13	5	12
1885-6.	46	103	69	57	—	25	24	—	19
1886-7.	38	98	71	61	—	35	13	9	22
1887-8.	35	99	73	60	—	20	21	—	23
1888-9.	26	103	82	65	—	27	16	21	32
1889-90.	38	98	66	55	—	42	14	22	21

Tanév	Östernelő s berflo	Ipartos	Kereskedő	All. s köz- ségi tisztv.	Katona	Értelmés- ségi	Személyes szolg. tevő	Magán- V. társ. tisztv	Magánzó
1890-1.	32	104	83	41	—	30	15	13	4
1891-2.	39	191	81	42	3	29	22	15	2
1892-3.	36	101	74	41	4	47	25	—	2
1893-4.	37	108	71	47	4	33	30	7	8
1894-5.	38	112	52	64	2	39	44	11	11
Összesen:	1029	3398	2129	1445	53	903	746	207	240

Nevezetesebb s a mai korban élők legnagyobb része által ismert tanulók feltüntetése tanév, osztály és előmeneteli minőség szerint.

1. 1809-10. tanévben lépett be az I-ső osztályba a szelid természetűnek ismert saári plebános, boldogult Mracsó Antal, ki mind a VI. osztályt jeles előmenetellel végezte.

2. 1812-3. tanévben lépett az I-ső osztályba Gyenes József, jász-mihálytelki plébános, később cz. kanonok, ki halálából a gymnasium részére 1881. július 11-én 1000 frtnyi alapítványt tett, valamint boldogult Zatykó József, egykori gyöngyösi prépost-plebános, ki az V-ik osztályt, mint tanuló jeles eredménnyel végezte.

3. 1815-6. tanévben végezte a IV-ik osztályt egyik rendtársunk: Zsoldos Gábor, mint 7-ik jeles 57 tanuló között, később alsó plebániai lelkész sok éven át.

4. 1824-5. tanévben tettek magán vizsgálatot a III. osztály tantárgyaiból ngs. Almássy Zsiga és Vincze urfiak jeles sikerrel.

5. 1828-8. tanévben és a következőkben végezte Gorove István mint nyilvános tanuló, később magyar minister a II. III. és IV. osztályt jeles eredménnyel.

6. 1829-30. tanévben végezték Vachoth Sándor és Vachoth Imre, később koszorus költőink és íróink a II. és III. osztályt jeles sikerrel.

7. 1831-2-ben pedig Spetykó Gáspár népies költőnk a VI. és Csala Sándor az I. osztályt szintén jeles eredménnyel.

8. 1832-3. tanévben végezte idősb Zrupka Ferencz helybeli érdemdus polgár, a III-ik osztályt jó; Kozmáry János pedig, ma elsőrendű kereskedő a II-ik osztályt jeles eredménnyel.

9. 1834-5. tanévben volt a VI. osztály negyedik jeles tanulója házi pénztárnokunk: tek. Balla Gábor ur. De e tanévben lépett az I. osztályba »Hizli József« név alatt manap megyénk éppen oly erélyes és kitűnő műveltségű alispánja, amily jeles előmenetellel végezte az egyes osztályokat.

10. 1839-40. tanévben végezte egyik rendtársunk: Erdős György, ma Aurél az első osztályt jeles eredménnyel, ma a kecskeméti ház főnöke.

11. 1840-1. tanévben végezte az I-ső osztályt Baltás Ferencz, ma városunk érdemes főjegyzője jeles sikerrel, valamint a többi osztályokat is.

12. 1842-2. tanévben végezte az V-ik osztályt Horner Gusztáv, volt gyöngyösi polgármester jeles eredménnyel.

13. 1842-3. évben végezte a VI-ik osztályt Erős Gida, jelenleg karácsondi plebános ur jeles előmenetellel.

14. 1847-8. tanév végén tett magánvizsgálatot a VI. osztály tananyagaiból báró Orczy Felix jeles eredménnyel.

15. 1848-9. tanévben tett magánvizsgálatot a IV-ik osztály tantárgyaiból Gosztonyi Kálmán és a II-ik osztály tananyagából Gosztonyi Géza, végre Almásy Miklós az V-ik osztály tantárgyaiból, mind három jeles eredménnyel.

16. 1852-3. tanévben jártak a III-ik osztályba Sebők László, később gyöngyösi plebános és Beniczky Emil, jelenleg losonczy főgymnasiunai tanár. Mindkettő kitűnő eredménnyel.

17. 1854-5. tanévben végezték a II-ik osztályt Csomor Kálmán, volt polgármester és Taposy Márton, jelenleg szolnoki főkapitány, az előbbi elégséges, az utóbbi jeles eredménnyel.

18. 1866-7. tanév végén gr. Keglevich Gábor s György, valamint Hanisz Imre, ma földbirtokos s jeles tehetségű úr, a IV-ik osztály tantárgyaiból magánvizsgálatot tevén, kitüntetéssel elsőrendű bizonyítványra érdemet tettek. Az előbbieknél nevelője volt Bártfay Kálmán, az utóbbi Szo-
molányi Modeszt rendtársaink. Ugyanez évben végezte Magócsi János, ma a helybeli szerzetház főnöke s alsó plebániái lelkész a IV., Gergely Sándor, ma járásbíró, Balogh Gyula, jelenleg a város polgármestere a III. osztályt jó, Párvi Sándor, ma cz. kanonok és Laukonidesz Modeszt rendtársunk s tanár kitűnő eredménnyel, a VI-ik osztályt Krassy Felix, ma Gyöngyös város apát-plebánosa és Szalay Józsa, szép műveltségű áll. tanító, jeles eredménnyel.

19. 1863 4. tanévben végezte a III-ik osztályt Hanák Kolos, ma jeles ügyvéd és földbirtokos ur kitűnő, és ifj. Zrubka Ferencz a II-ik osztályt jó eredménnyel.

20. 1869-70. tanévben végezte a VI-ik osztályt Györky Ákos kitűnő, Lerner Vilmos jeles eredménnyel; A V-ik osztályt Hauer Lajos, Káplán József jó sikerrel; A IV-ik osztályt Rigó Alajos, ma a »Gyöngyösi Lapok« szerkesztője kitűnő eredménnyel.

Zárszó.

A gymnasium történeti s annyiban hézagos multjából, amennyiben a mult század vége felé a város közháza dühöngő tüzlángok martalékává esvén, a gymnasiumra vonatkozó s el nem hamvadt iratok nagyrésze rendkívüli erő feszítés mellett megmentetvén, az akkori, Egerben székelő vármegye levéltárába helyeztettek el, kitünik, miszerint ezen tanintézet — a többi részint a külellenség embertelen zsarolásának, részint saját honfiai viszálykodásának odadobott édes hazánk vidékén levő gymnasiumokkal együtt, — keletkezését és föntartását a lakosok áldozatkész lelki erejét tápláló vallásos buzgalomnak és a tudomány iránti lelkes fogékonyságának köszönheti, mely a lelkiismeretes és buzgó vezetők nagy feláldozása mellett több, mint harmadfél százados fenállása óta áldásos sikerrel működött éppen ugy a tudományos művelődés és nevelés, a hit és erkölcsiség, mint az édes haza iránti érzület ápolása és fejlesztése érdekében. És biztosan reméljük, hogy jövőben az állam fenhatósága alatt szép multjának és az oktatás-, nevelés magasztos föladatának, valamint édes hazánk minden oldalú igényeinek teljesen megfelelvén, a haza első rangu gymnasiumával a versenyt bátran megállhatandja.

Engedd ó nagy Isten!!

T a r t a l o m.

	Oldal.
előszó.	I.
Bevezetés.	IV.
gymnasium keletkezése 1634-től 1740-ig	1.—25.
Mária Terézia felséges királynőnk uralkodása alatt kiadott tanrendszer, órarend és részletes utasítások.	25.—68.
József császár alatt megállapított tankerületek, igazgató, és tanárok fizetése és órarend.	68.—75.
örös Antal, cs. főigazgató válasza a gymnasium fel- emelése érdekében tett városi kérvényre, a tandíj meghatározása. A gymnasium bezárása, ha a német nyelv el nem fogadható. Ennek ellenében a város reakciója. I. Ferencz királyi kegyelme. József alatt beszüntetett »Mária-társulat« visszaállítása. Iskolai törvények. Tantervezet. Órarend. Tananyag felosztása. Utasítás az V. és VI. osztály tanáraihoz, valamint a latin nyelvtani tanárokhoz. A városi tanácsnak a szerzetes atyákkal kötött szerződése. Az epemirigy elleni intézkedés.	79.—150.
armadik korszak 1848.—1865.	150.—188.
magyar tanügy szervezése 1861-től s annak változásai negyedik korszak 1866.—1895.	189.—196. 197.
mozgalmak.	273.
talános ügyek	282.
igazgatók	287.
gyöngyösi gymnasiumban tanügygyel foglalkozott egyéneknek névjegyzéke.	288.—303.
nyilvános és magántanulók száma, előmenetel szerint osztályozva.	306.—312.
nyilvános tanulók statistikai kimutatása	313.—314.
tanulók szülőinek polgári állása.	315.—316.
Bevezetesebb tanulók kimutatása.	317.—319.
előszó.	320.

